

પ્રસ્તાવના

હિંસા ધરખાવનાનું પ્રમુખ એક ઉદ્દેશનામ બનાવે, વાસ્તવિક કે અવાસ્તવિક પશુ સ્વાધિક આર્ન. ઉપજનનારા આકર્ષક મનાવેવાળી વાતોએ સામાન્ય રીતે વાચકને વધારે ગમે છે પરંતુ આત્માના વિમુક્ત માટે શી મત્તા જેવું તેવી વાર્તાઓમા ભાગે જ કાર્ષક હોય છે તેથી મુમુક્ષુઓ માટે એવી વાર્તા નહીં ચર્ચ પડે છે

પ્રસ્તુત વાર્તા જૈન મિદ્ધાને અને અનુમરી આવક તરીકે માણસે જીવન કેમ પીતાવતું, સંમાનમા પ્રેમભાવ, બક્ષિતકાર કેમ કેળવવા અને ઉત્તરોત્તર ઉચ્ચ સ્થિતિ કેમ પ્રાપ્ત કરતા જવી તે સંમળવે છે

આજના જમાનામા જ બનેલા, અનુભવેલા અને નજરે જોયેલા પ્રસંગોને યુધી લખેને આ વાર્તા લખાવણી હોઈ તે સત્ય ધટનાત્મક છે તેથી જ અમારા જૈન મિદ્ધાત માસિકમા એ વાર્તા જ્યારે હકતે હકતે છપાતી હતી ત્યારે સકડો વાચકોને આ વાર્તા ગમી હતી એમ તેમણે અમને લખી જણાવ્યું હતું અને એવા ધણા વાચકોની માગણીથી જ આ વાર્તા પુસ્તકરૂપે પ્રમિદ્ધ દરવામાં આવેન છે

કૃષ્ણક વાચકોને ચળકતા રહે કામગીરી બહુ મોટા હોય છે પરંતુ ચળકાટવાળા સફેદ કામગીરી સોસફે દેખાય છે તેથી તેમ જ ચળકાટને લીધે તેવા કામગીર ઉપર જાણેલા વાચકોમા આખને તમ્લીક પડે છે, વાચતા મહેનત પડે છે, આખ ખેંચાય છે અને બગડે છે વાચકોની આખને આવું નુકસાન ન થાય માટે અમે અમારા પુસ્તકો ચળકાટ વિનાના જાખા પરંતુ મોઢા ભાવના જગા કામગીર ઉપર છપાવાનું પર્સદ કરીએ છીએ

છતાં આ પુસ્તકમાં અમારે પાતળા કાગળ વાપરવા પડ્યા છે. કારણ અમે વાપરીએ છીએ તેવા કાગળો મળી શક્યા નહિ. અસારે કાગળ મળતા નથી એટલું જ નહિ પણ કાગળના ભાવ પણ ઘણા વધી ગયા છે, બમણાથી પણ વધારે મૂલ્ય મળ્યા છે.

એટલે આ પુસ્તકમાંના કાગળ પાતળા હોવા છતાં તેની કિંમત તો અમારે ઘણી વધારે જ આપવી પડી છે. તેથી એકદર આ પુસ્તકની અમારી પાસે કિંમત લગભગ રૂ. ૩-૮-૦ થવા નીચે છે. છતાં કુત્રા-ગાનપ્રચાર માટે પુસ્તકની કિંમત અમે રૂ. ૨-૦-૦ રાખી છે અને અમારા જેવે સિદ્ધાંત માંસિકના પ્રાકાશને તો રૂ. ૧-૦-૦ જેવી નામની કિંમતે જ આપવામાં

સમર્પણ

—મારી બંને પ્રેમસ્વરૂપ સહચરીઓને—

શ્રીમતી પ્રજકુંવર—

મારી પહેલી ધર્મપત્ની—

જે ક્રાંતિ તથા વર્ષના સહવાસમાં

અદ્ભુત પ્રેમ દાખવી ગઈ—

શ્રીમતી નવલકુંવર—

મારી બીજી ધર્મપત્ની—

જેણે ૩૮ વર્ષ સુધી અદ્ભુત

પ્રેમથી મારો સહચાર સાધ્યો—

એ બંને પત્નીઓના અદ્ભુત પ્રેમે જ

આ પ્રેમ-સેવા-ધર્મ-કથાને જન્મ આપ્યો

છે તથા તે બંને દેવીઓને જ આ

કથા અર્પણ કરૂં છું.

લેખક

શુદ્ધ જૈન સંસ્કૃતિનો પ્રચાર કરવું
અને સર્વ જૈન સંપ્રદાયોની એકતા માટેનું
એક માત્ર માસિક

જૈન સિદ્ધાંત

દર મહિનાની પહેલી તારીખે બહાર પડે છે.

દર મહિને ૧૧૨ પાનાનું વાચન ઉપરાંત ત્રણ વિશેષાંકો
આપવામાં આવે છે.

જીવનમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા બ્યવહારિક, સામાજિક, ધાર્મિક
લેખો, કાવ્યો, વાર્તાઓ, સંવાદો, દૃશ્યો વગેરે દર મહિને આપવામાં
આવે છે. ઉપરાંત આપ વાર્તા ગ્રંથો આપવામાં આવે છે.

દરેક અભ્યર્થો જૈન બંધુએ જૈન સિદ્ધાંત માસિક દર મહિને
વાંચવું જ જોઈએ.

બોટ

જૈન સિદ્ધાંત માસિકના ચાલુ આંકોને હયા કાગળમાં બે
રૂબમાં હાથેલા, પાકા પુઠાના, જોકેટ સાથેના રૂ. ૭-૦-૦ની કિંમતના
બે પુસ્તકો બોટ મળે છે.

વાર્ષિક લવાજમ રૂકત રૂ. ૫-૦-૦નો મનીઓર્ડર મોકલી
આપે જ આંકક ચર્ચ મળે.

જૈન સિદ્ધાંત સભા

ચાંતિસદન, ૨૫૬, લેમિંગ્ટન રોડ, મુમ્બઈ ૭

પ્રાસ્તાવિક

સુમર્યણુમાં જ આ વાર્તાનો
જન્મ થઈ ગયો છે છતાં વિશેષ
સમજણ માટે કહી લઉં કે—

વાર્તામાનું એક પણ પાત્ર
અખડ રીતે જીવંત નથી પણ
વાર્તામાંના પોણા ભાગ ઉપરાતના
પ્રમગો સાચા બનેલા, એ નજરે
ભેયેલા કે અનુભવેલા બનાવોજ છે

એટલે વાર્તાની ગુણગુણ
કાલ્પનિક હોવા છતાં વાર્તા સસ
ધટનાત્મક છે.

આ વાર્તાથી વાચકને આનંદ
થશે તો મને પણ આનંદ થશે

આ વાર્તાના આનંદને વાચક
પોતાના વર્તનમાં અનુભવશે તો
હું મને ધન્ય માનીશ

હું છું

એવો ધન્યભાગી થવા
છજીતો લેખક

અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ
પ્રસ્તાવના	૩
મમર્ષણ...	૫
પ્રાત્તાવિક,	૭
અનુક્રમણિકા,	૮

ભાગ ૧ લો વત્સલાનું પરિવર્તન

પ્રકરણ	પૃષ્ઠ
૧. માધવબાગમાં નારી સભા.	૨
૨. સલાનો હેતુ ખોટો હતો.	૬
૩. પુરૂષો સ્વાર્થી અને તુમાખી;છે.	૯
૪. મારે લાયક પુરૂષ ક્યાં છે ?	૧૧
૫. પ્રવીણ શેઠ ઉચક્યા છે.	૧૨
૬. પ્રવીણ શેઠ વત્સલાને જોવા આવે છે.	૧૪
૭. સમષ્ટીની સાત ચરતો.	૧૬
૮. પતિ તરીકેની લાયકાત.	૧૮
૯. કનૂલાત અને લમ.	૧૯
૧૦. ઉર્મિલાનું આર્મનજી	૨૦
૧૧. ચમુર ગૃહે	૨૩
૧૨. પહેલી રાત્રે પરિવર્તન.	૨૫
૧૩. બીજી દિવસે સવારના.	૩૩

૧૪.	નશુંદ બોળર્પ.	...	...	...	...	૩૮
૧૫.	માનાજના મંદિર.	...	...	...	...	૩૯
૧૬.	ળીજ રત્રે વધુ પરિવર્તન.	...	...	...	...	૪૦
૧૭.	કાકીનું લાપચ.	...	...	...	...	૪૫
૧૮.	રત્રતામાં.	...	...	...	...	૫૦
૧૯.	ખપોરની ચર્ચા.	...	...	...	...	૫૨
૨૦.	મહારાજનીના વ્યાખ્યાનમાં.	...	...	...	...	૫૪
૨૧.	પાત્રની ઉત્તમતા	...	...	...	...	૫૬
૨૨.	કોલેજનો અનુભવ.	...	...	...	...	૫૮
૨૩.	કમરતથી ચરીર સુધર્યું.	...	...	...	...	૬૧
૨૪.	સર્ગસંબધીઓમાંથી મળેલા અનુભવો.	...	...	...	...	૬૨
૨૫.	પુત્ર કેવો જોઇએ ?	...	...	...	...	૬૫
૨૬.	સમાજના ઉત્કર્ષ માટે શું કરવું ?	...	...	...	...	૬૭
૨૭.	લેખો કાણ લખશે ?	...	...	...	...	૬૮
૨૮.	સાધુ મહારાજની મહત્ત્વ ?	...	...	...	...	૭૨
૨૯.	ટેવના ગુણામ ન બનવું જોઇએ.	...	...	...	...	૭૪
૩૦.	ઘોડુંમીક કરજ.	...	...	...	...	૭૭
૩૧.	મુંબર્ષ જલદી જવું પડશે	...	...	...	...	૮૬
૩૨.	સમાન હેતુ રહસ્ય.	...	...	...	...	૮૯
૩૩.	પિયરમાં.	...	...	...	...	૯૪
૩૪.	અવીજની ચરતીરતા.	...	...	...	...	૯૬
૩૫.	માતૃભાષાનું અભિમાન	...	...	...	...	૯૯
૩૬.	પરિવર્તનની પૂર્ણાવસ્થા.	...	...	...	...	૧૦૧
૩૭.	પરમસુખ કેમ પમાય ?	...	...	...	...	૧૦૬
૩૮.	પ્રાર્થના.	...	...	...	...	૧૧૨
૩૯.	રસોઇની વ્યવસ્થા.	...	...	...	...	૧૧૬

૧૦. દિલ્લી મુસાફરીએ.	...	...	...	૪૧૨
૧૧. અમરાપર તરફ.	...	...	...	૪૧૬
૧૨. અમરાપરમાં નવો લાલ.	...	...	...	૪૧૯
૧૩. શુભ સૂચનો.	...	...	...	૪૩૦
૧૪. વલ અંગીકાર.	...	...	...	૪૩૯
૧૫. સુધાને માનપત્ર.	...	...	...	૪૪૩
૧૬. જૈન મહાવિદ્યાલયની યોજના.	...	...	...	૪૫૫
૧૭. જૈન મહાવિદ્યાલયની સ્થાપના.	...	...	...	૪૭૬
૧૮. પ્રધારણ અને પ્રાર્થના.	...	...	...	૪૮૩

આભાર દર્શન

રાજકોટના રહીશ સ્વ શ્રીયુવ
ગોપાલજી ભીમજી પારેખના પ્રુવ્ય સ્મરણાર્થે
તેમના ધર્માનુરાગી સુપુત્ર શ્રી જાલવજીભાઈ
ગોપાલજી પારેખે વિના મૂલ્યે જ્ઞાન પ્રચાર
કરવા માટે આ પ્રુસ્તકની ૧૫૦ દોહસો પ્રતો
અગાધિથી નોંધાવી ખર્ચ કરી છે તેને માટે
આ સલા તેમની આભારી છે

જૈન સિદ્ધાંત સલા

સિદ્ધિશીલા

આદર્શ ગૃહસ્થ જીવન

સમાજ રૂઢ

લેખક-શ્રી ભગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠ

ભાગ ૧ લો

વત્સલાનું પરિવર્તન

૧

માધવખાગમાં નારી સભા

સમાન હક !

સ-અ-મા-ન હ-અ-ક ! !

સ-અ-મા-આ-ન હ-અ-અ-ક ! ! !

માધવખાગમાં સમાન હક !

સમાન હક એ તો જન્મસિદ્ધ હક છે !

આ શું ?

સવારના પહોરમાં દાતણ પાણી કરી, હાથ મોઢું લુછી ખુરસીમાં બેમવા જઈ છું ત્યાં તો ઉપર પ્રમાણે પ્રચ્છ ગર્જનાઓ સાંભળી જાપાના ફેરીવાળાઓ બે ત્રણ જાપાં વેચતા હોય છે સારે જાપાના અરધા અરધા નામો કરી તેને જોડીને, નવાં જોડાં નામો ઉપજાવેને બોલતાં સાંભળેલ છે જેમકે " ભૂમિ-સાજ " " વહે-ભૂમિ " વગેરે પણ આવી જાતના પ્રચ્છ અવાજ, એ ત્રણ ફેરીવાળાનાં પ્રચ્છ અવાજો અમારા મનના આજેજ મેં પહેલવહેલા સંભળ્યા હતાં તે હવે તો ફેરીવાળાઓ પણ જાહેરખતર આપના શીખી ગયા !

જાપાં વાચવામાં હું કંચુમનો કટોક છતાં આ ગર્જનાઓએ મને પણ આજેજ ફેરીવાળાને મોલાવી ચાર જાના આપી જન્મભૂમિ પ્રાપ્તિ સર્વ લાંબુ જાપાં માટે પૈસા ખર્ચવાનો સવાલ નહોતો પણ

ઝાઝાં છાપાં વાંચી ચકાવ તેમ નહિ હોનાથી, હું દરરોજ-ફક્ત એક ઇંગ્લિશ છાપું જ લેતો.

છાપાંનું મયાણું વાંચતાં જ મારાથી-મોટથી 'બોલાઈ જવાયું' વતસલા, મોટો ગુ-હો થઈ ગયો !

વતસલા એકદમ રસોડામાંથી આવી પૂછવા લાગી:

શેનો ગુ-હો ? કોનો ગુ-હો ? શું વાત કરો છો ?

મારો ગુ-હો, બીજા કોનો !

હાઈ સમજ પડતી નથી. તમારો તે વગી શેનો ગુ-હો !

સવારના વહેતો જ આખા દિવસની રજા છાઈ હતુ આજે બહાર ગયો છે. હું સ્ટવ સગમાવતી સગમાવતી આવી છું. કાકડો ફરી જશે. રસોડામાં આવો તો આપણે વાત પણ કરીએ ને હું ચા યે કરું.

બહે ચાલો.

કહો હવે, શેનો ગુ-હો છે ?

તું આ ખખર વાંચ.

તમે જ કહોને શેના ખખર છે.

ગઈ ટાલે સાંજે પાંચ વાગે માધવબાગમાં સ્ત્રીઓની પ્રચંડ સભા મળી હતી. મુંગઈના બધામ સ્ત્રી-મંડળોએ બેગા થઈ મુંગઈના આખા નારીસંઘની બેઠાવેલી પ્રચંડ સભા !

તેમાં નવાઈ જેવું શું છે ?

એ કહેવાને તો હું રસોડામાં આવ્યો છું.

કહો ત્યારે.

હિંદુ સ્ત્રીમંડળ, ગુજરાતી મહિલામંડળ, સેવાસદન અને આપણું શ્રાવિકશ્રમ. એ બધાવની તું સભ્ય ખરીને ?

હા. સભ્ય છું એ તો મેં તમને કહેલું જ છે.

એટલે તારે ગઈ ટાલે માધવબાગની સભામાં જવાનું હતું.

જતાં હું તો તને તે જ 'વળતે મારી સાથે રસીકબાઈની વધુ માંદા થઈ ગયેલા તને. જોવાને તેડી ગયેલા એ રીતે મેં તારી સાથે ક્યુસેલી સગતનો ભંગ કર્યો અને તારો ગુન્હેગાર થયો છું.

શુ વાત કરો છો ! તમારો ગુન્હો જ ક્યાં છે ? તમને તો સમાની ખમર જ નહોતી પડી ગુન્હો શેનો ? વળા મારે એ સમામા જાવું છું જ ક્યાં !

કેમ વતસલા, આમ બોલે છે ? તું મુનકની અમણી નારી આવી અચક મજામાં ન જવાની હોય એ બને જ કેમ ! તારે મને કહેતુ જોઈતું હતું તો સમાની વાત કરી હોત તો હું તને મમામા મૂકી જાત ને પછી રસીકબાઈને લા જઈ આવત વગતા તને તેડવા આવત અને આપણે બંને ફરતા ફરતા થઈ આવત ગમે તેમ પણ મારી જૂત તો થઈ જ છે ગુન્હો થયો છે તો મને માફ કર.

એમ કહી પ્રીતિ વતસલા સામે હાથ જોડા ને નમવા જતો હતો. લા તો વતસલા જ પ્રીતિના પગ પાસે ફસડાઈ પડી લખી થઈ સુઈ જઈ પ્રીતિના પગ પડી લીધા અને બેઠી.

નાથ ! જૂતો તો બધી મારી જ થઈ છે ગુન્હો મારા જ થયા છે મારે તમારી પાસે તેની કુમા માગવાની છે. નાથ ! મને માફ કરો.

બહાલી વતસલા, તો ગુન્હો કર્યો જ નથી બોલી માફી માગવાની ન હોય, માલ, બેઠી થા.

નહિ બહાલા, હું ખરેખર તમારી ગુન્હેગાર છું મને માફ નહિ કરો લાસુધી માથાથી ઘાસો નહિ.

જો વતસલા, તે કોઈ ગુન્હો કર્યો હોય એમ હું માનતો જ નથી જતાં તને ગુન્હો લાગતો હોય તો ખરા હૃદયથી મફત આપું છું. મેં તારી જૂલ કદી જોઈ નથી ક'ની જૂલ અણી નથી જતા તને માફી આપું છું મટે મને સગમાવ નહિ, બહાલી, જલદી બેઠી થા.

બસ બાલા, હવે મને સંતોષ થયો.

તારૂં સ્થિતિ દુખાણું જોઈ મને મદદ દુઃખ થયું. હવે તારો સંતોષ જોઈ હું બહુ રાજ થયો.

હા પ્રવીણભાઈ, શું કરો છો ?

આવો, આવો, હોટુભાઈ.

હોટુભાઈ અંદર આવ્યા ને ગ્યોદામાં વતસલાને બેઠી થતાં જોઈ સમજ્યા કે કાંઈક પડી ગયું હશે તે વતસલા શોધતી હશે. તેથી તેમણે શું શોધી હો એમ પૂછ્યું. પણ વતસલાએ, કાંઈ નહિ, કંઈ વાત યાદી દીધી.

હમ્મણ ત્યાં ઉઠી ગઈ હતી એટલે વતસલાએ રટવ દારી નાખ્યો. એટલે હોટુભાઈએ વાતની ચર્ચાત કરી.

કાલે સુમાન હક માટેની કોમિટી લગત માટે માધવજીમાં આવ્યા મુંબઈની નારીઓની પ્રવંક સભા હતી. તેમાં વતસલા ભાગી તો વળ્યા હોવા ન જોઈએ સૌ ઉત્સુક હતા પણ નિરાશ થયા. હે વતસલા ભાગી, તમે કેમ ન આવ્યા ?

પ્રવીણભાઈ જ બોલી ઉઠ્યાઃ એમાં શું-કેમનું હું છું. હું વતસલાને તેજ વખતે અમારા ગસીંભાઈને ત્યાં લઈ ગયેલો. તેમના પત્ની અચાનક નિમાર થઈ ગયેલા તેથી એને જોવા ગયેલા. એમ વતસલા અમારું આવી ન શકી તેથી હું વતસલાની માફો માગ્યો હતો ત્યાં વતસલા સામી મારી મારી માગવા લાગી તેથી મને તો કાંઈ સમજ ન પડી.

હોટુભાઈએ ખુલાસો પુછ્યો. વતસલાએ કહ્યુંઃ પહેલાં ત્યાં પી લીઓ પછી ખુલાસા કરીએ. હોટુભાઈએ ના પાડવા છતાં વતસલાએ એમાંથી ત્રણ કપ કરી એક કપ હોટુભાઈને આપ્યું કરીને આપ્યો. ત્યાં પી લઈ બધા સ્થિતિજાનમાં આવ્યા.

છતાં હું તો તને તે જ વખતે મારી સાથે રસીકભાઈની વડુ માંડ
ચર્ચા ગયેલા તેને. જોવાને તેડી ગયેલા. એ રીતે એ તારી સાથે
ક્યુલેટી શગતો બંધ કર્યો અને તારો ગુન્હેગાર થયો છું.

શું વાત કરો છો! તમારો ગુન્હો જ ક્યાં છે? તમને તો
સમાની ખજર જ નહોતી. પછી ગુન્હો રોનો? વળી મારે એ
સમામાં જલું'તું જ ક્યાં!

કેમ વત્સલા, આમ જોલે છે? તું મુનઈની અગ્રણી નારી
આવી પ્રચંદ સજામાં ન જવાની દોષ એ અને જ કેમ! તારે
મને કહેવું જોઈતું હતું. તે સમાની વાત કરી હોય તો હું તને સમામાં
મૂકી જાન ને પછી રસીકભાઈને ત્યાં જઈ આવત. વગતાં તને તેડવા
આવત. અને આપણે બંને ફરતા ફરતા ઘેર આવત. ગમે તેમ
પણ મારી જૂથ તો થઈ જ છે. ગુન્હો થયો છે તો મને માફ કર.

એમ કહી પ્રવીણે વત્સલા સાથે હાથ જોડ્યા ને નમવા જતો
હતો. ત્યાં તો વત્સલા જ પ્રવીણના પગ પાસે ફસાઈ પડી લાખી
ચર્ચા સુધી જઈ પ્રવીણના પગ પડી લીધા અને બેઠી

નાથ! જૂનો તો બધી મારી જ ચર્ચા છે ગુન્હો મારા જ થયો
છે. મારે તમારી પાસે તેની સમા માગવાની છે. નાથ! મને માફ કરો.

બહાવી વત્સલા, તે ગુન્હો કર્યો જ નથી જોડી માફી માગવાની
ન હોય. આલ, બેડી થા.

નહિ બહાલા, હું ખરેખર તમારી ગુન્હેગાર છું. મને માફ
નહિ કરો સાંસુધી મારાથી ઉગરો નહિ.

જો વત્સલા, તે કાંઈ ગુન્હો કર્યો હેવ એમ હું માનતો જ
નથી. છતાં તને ગુન્હો લાગતો હોય તો ખરા હૃદયથી મફતી આપું
છું. મેં તારી જૂથ કદી જોઈ નથી. કદી જૂથ ગણી નથી. છતાં
તને માફી આપું છું. ખરેખર મને શરમાવ નહિ, બહાલી, જલસી બેડી થા.

બમ બહાલા, હવે મને સંતોષ થયો.

તારે દિલ દુખાણું જોઈ મને ખડું દુઃખ થયું. હવે તારો સંતોષ જોઈ હું ખડું રાજ થયો.

હાં પ્રવીણભાઈ, શું કરો છો ?

આવો, આવો, છોડુભાઈ.

છોડુભાઈ બંદર આખા ને રસોડામાં વતસલાને બેડી થતાં જોઈ સમજ્યાં કે કાંઈક પડી ગયું હશે તે વતસલા શોધતી હશે. તેથી તેમણે શું શોધાં છો એમ પૂછ્યું. પણ વતસલાએ, કાંઈ નહિ, કહી વાત ટાળી દીધી.

દરમ્યાન આ ઉઝળી ગઈ હતી એટલે વતસલાએ રટવ હારી નાખ્યો. એટલે છોડુભાઈએ વાતની શરૂઆત કરી.

કાલે સમાન હક માટેની સ્ત્રીઓની હડત માટે માધવજાગમાં આખા મુખપંની નારીઓની પ્રચક સલા હતી. તેમાં વતસલા બાબી તો વક્તા હોવા જ જોઈએ સૌ ઉત્સુક હતા પણ નિરાશ થયા. હું વતસલા બાબી, તમે કેમ ન આવ્યા ?

પ્રવીણભાઈ જ બોલી ઉઠ્યા: એમાં શું-દેગાર હું છું. હું વતસલાને તેજ વખતે અમારા રસીડભાઈને ત્યાં લઈ ગયેલો. તેમના પત્ની અચાનક ખિમાર થઈ ગયેલા તેથી અમે જોવા ગયેલા. એમ વતસલા મલામાં આવી ન શકી તેથી હું વતસલાની માફી માગતો હતો ત્યાં વતસલા સામી મારી માફી માગવા લાગી તેથી મને તો કાંઈ સમજ જ ન પડી.

છોડુભાઈએ ખુલાસો પૂછ્યો. વતસલાએ કહ્યું: પહેલાં આ પી લીઓ પછી ખુલાસા કરીએ. છોડુભાઈએ ના પાડવા છતાં વતસલાએ બેમાંથી ત્રણ કપ કરી એક કપ છોડુભાઈને આગ્રહ કરીને આપ્યો. આ પી લઈ બધા દિવાનખાનામાં આવ્યા.

૨

સમાનો હેતુ ખોટો હતો

હું હવે ડાહ્યાભાઈએ કરી પૂછ્યું: કહો વતસલા ભાભી, કાંતે કેમ સમામાં ન આવ્યા. પ્રતીજ્ઞાભાઈની તમે શું માફી માગના હતા તે કાંઈ સમજાતું નથી તો ખુશ માથી સમજાવો.

ડાહ્યાભાઈ, એ સમાનો ઉદ્દેશ ખોટો હતો એટલે હું જાણી શકીને જ નહોતી ગઈ.

આ સાંભળી ડાહ્યાભાઈ તો ક્ષમાઈ જ ગયા. વતસલા મુંઝાઈ મુનીરમુસીનીની પ્રિન્સિપલેટ. બી. એ. (B. A.) માં પહેલા વર્ગના પહેલે નંબરે (First class first) આવેલી. મુંઝાઈના દરેક શ્રી મંડળની સલામત. એટલું જ નહિ પણ દરેક સમામાં મુખ્ય ભાગ લેનાર. શ્રીઓના સમાન હક માટે મક્કમપણે લડનાર. પુરોષ માટે ત્રિવ શબ્દો વાપરી બાપલુ કરનાર અને ઉત્તમ વક્તા તરીકે પંડાયેલ એ આ વતસલા આજે શ્રીઓના સમાન હકના ઉદ્દેશને ખોટો કહે ત્યારે કોને નવાઈ ન લાગે?

ડાહ્યાભાઈને પણ ખૂબ આશ્ચર્ય થયું. તેથી તે બોલી ઉઠ્યા: વતસલા ભાભી, આ શું કહો છો? સમાન હકનો ઉદ્દેશ જ ખોટો?

વત્સલા કહે—હા, હા, હા, ખોટો. એટલું જ નહિ પણ એ વાનો કરનારા હોં તો ગાંડા છે. હોં બિનઅનુભવી છે અને હોં સ્વાર્થી છે. ઊંડુભાઈ કહે: વત્સલા બાબી, આ તો જીવન કરે છે. કાંઈ જ સમજાતું નથી. કાંઈક સરખો ખુલાસો કરોને.

બહે—સાંભળો.

વત્સલા ચર કરે તે પહેલાં પ્રવીણભાઈ લોલી ઉઠ્યા:

ઊંડુભાઈ, તમારે મન, વગર પૈસા ખર્ચે બધી સભા જેવા મળે, બધા બાપચો સાંભળવા મળે. ઓઝોની સભામાં મારા જેવાનો પતોલ ન આવે ત્યાં તમને ઘેર બેઠાં આમંત્રણ મળે!

દૂરથી બધું જ રળાઆમણું દિસે, પ્રવીણભાઈ, સભામાં જઈ રીપોર્ટ લેવા એ કાંઈ મહેનું નથી. એ પેશુ મનજની માયાફાડી છે. વળી એ રીપોર્ટ આકર્ષક રીતે લખવા. અમારા તંત્રી સાહેબને પસંદ પડે તેવા આકર્ષક બનાવતાં તો અમારા ભેળતું જ દહીં થઈ જાય છે.

પણ ઊંડુભાઈ, એમાં તમારો શો મત છે તે તો કહો. તમે ઉમિલા બાબીને હક આપી દીધો છ કે કેમ એ તો કહો.

ઊંડુભાઈ એકદમ પોતાનો અભિપ્રાય આપી દેવા તૈયાર નહોતા. એટલે વાત ટાળતાં બોલી ઉઠ્યા. અરે, અમે નાના માણસ એવી વાતોમાં શું સમજીએ. હા, વત્સલા બાબી, હવે તમે જ કહેવાનું ચર કરો.

જીએ! ઊંડુભાઈ, અમને અહીં મુંજઈમાં આવ્યાને આજે ત્રીજો દિવસ છે. શુક્રવારે જ્યારે આવ્યા. આજે રવિવાર છે. બે દિવસ નીકળી ગયા પણ કામમાં એવી રોકાઈ ગયેલી કે તમે પાડોશમાં જતાં ઉમિલા બાબીને હજી સુધી મળવાય આવી શકો નથી. માફ કરજો. હોં!

૪

મારે લાયક પુરુષ ક્યાં છે?

એ મહિના પહેલાં અચાનક મારા મોટા બહેન-મારા પતિના પહેલીવારના ધર્મેપત્ની સુમેષા બહેન ગુજરી ગયા. મારા પિતાશ્રીને આ ખબરની દુરત જ ગણ્યું થઈ ગઈ. મારા પિતાશ્રીએ મારી માતૃશ્રીને જોતાવી કંઈક ઘૂસપૂમ વાત કરી ને પછી મને જોલાવી મારી બાએ જ મને કહેવા માંડ્યું:

વતસલા, બહેન, તું લણ્ણીગણીને હોશિયાર થઈ, શ્રેણ્યએટ થઈ એથી તારા પિતાને કટલો આનંદ થયો છે તે તો તને ખબર છે ને? બા, બાપુજી, એ બધો આપ બંનેની મારા માટેની મમતાને જ પ્રતાપ છે. એ માટે હું તમારા બંનેની જ ઓર્સાગણ્ય છું.

ના, ઠીકરી, એવું કંઈ નહિ, ઠીકરીને કેગવણી આપવી એ તો અમારી કરજ જ, એમાં વધારે શું કર્યું? એ કંઈ નહિ, પણ જો મોટા, હવે તારા બાપુની એક રહી મહી ચિંતા પણ તું મટાડી દે. બા, એવી કંઈ ચિંતા છે કે જે માગ ઉપર અવધમે છે? તારા લક્ષની.

પણ ના, મેં ક્યારે ના પાડી છે?

ના તો નથી પાડી, પણ લક્ષ તો નથી કર્યાં ને?

તેમાં હું શું કરું? લાયક પુરુષ તો મળવો જોઈએ ને?

જુલુજુલુ

૫

પ્રવીણ શેઠ ઊંચડ્યા છે

જો બેટા, તને બણાવી, હોસિયાર કરી, તને બધી જાતની છટ આપી તારા બાપુજીની એવી ધુન્ડ જ કે અમારો શાયેલો મૂરતિયો તને પસંદ ન પડે તો અમારે કદી આગ્રહ ન કરવો. કારણ કે અમારી તો એક જ ધુન્ડ - તારી જીવન સુખમય બને એ જોવાનું તને પસંદ ન હોય એવો સંબંધ જાંધી બને તને કુખી કરવા ધુન્ડીએ જ નહિ માટે તો તારા બાપુજીએ, તારી મરજી હોય તો તારી મેળે તારો જીવનસાથી શાધી લેવાની પણ તને છટ આપી હતી, પણ તે હજી સુધી કંઈ વિચાર પણ કર્યો હોય એમ દેખાતું નથી.

બા, વિચાર તો શું, પ્રયત્નોય બણા કર્યો, પણ હું જ હજી સુધી સફળ થઈ શકી નથી.

કંઈ નહિ, બેટા, તું હા પાડે તો એક વધુ પ્રયત્ન બાપણે કરી જોઈએ વડોદરાના નગરથીક ચીમનલાલ ઝવેરીનું નામ તો તે સાંભળ્યું જ હતું એ બાપણા નાતીલા જૈન છે. એમના દીકરા

પ્રવીણની વડુ અચાનકે ગુજરી ગયાના ખમર તારા પિતાશ્રીને હમણાં જ મળેલા છે. પ્રવીણ શેઠની ઉંમર ફક્ત ૨૫ વર્ષની છે. પહેલીવાર ૨૧ મે વર્ષે પરણેલા. ચાર વરસ ગૃહવાસ ભોગવી તેમનાં વડુ હમણાં જ સુવાવડમાં અચાનકે ગુજરી ગયાં. છોકરું આવેલું તે પછી ત્રીજે દિવસે ગુજરી ગયેલું. એટલે પ્રવીણ શેઠ તારા માટે પંચ વર જેવાજ ગણાય. તારી ઉંમર ૨૨ વર્ષની થઈ એટલે પ્રવીણ શેઠ તારા કરતાં ત્રણ વર્ષે મોટા. માટે જો તું હા પાડે તો તમારું જોડું જુકને જુકતું થઈ જાય.

પ્રવીણ શેઠ કેટલું બોલ્યા છે ? મેં પૂછ્યું.

એમ - તો મેદિકમાં જ નાપામ થયેલા. પણ હોશિયાર બહુ છે. એમનો ધંધો એ એકલા જ ચલાવે છે. સ્ત્રીમનલાલ શેઠ હવે કાંઈ ધંધામાં ધ્યાન આપતા જ નથી.

મેદિક નાપાસ ! એ સાંમળતાં મને કેવું થયેલું તે કહું ? એવા બહુચક સાથે હું શું સુખ પામી શકું ? એક ક્ષણવારમાં તો મારા મનજમાંથી ધણા નિચારો પસાર થઈ ગયા, ત્યાં તો મારી શરતો પાઠ આવી ગઈ. મારે કરવા જેવું શું હતું ? એવા બહુચક થોડા જ મારી શરતો કબજ કરી ચકે તેમ હતા.

કેમ બેટા, શું વિચાર કરે છે !

ખીનું તો ટીક, પછી હું એમને પસંદ પડું છું કે કેમ તે તો જોવું જોઈશે ને ?

તે ક્યાં ના છે ? તું હા પાડે તો કહેણ મોકલીએ, ને પ્રવીણ શેઠને અહીં બોલાવીએ. તમે બંને મળો ને એકબીજાની સંમતિ મેળવો તો જ નક્કી કરીએ.

મેં કબજ કર્યું.

૬

પ્રવીણ શેઠ વત્સલાને જોવા આવે છે

ચાર દિવસ પછી મારી ખાતે કહ્યું, જો વત્સલા, પેલા પ્રવીણ શેઠ આજે ચાર વાગે અહીં આવવાના છે થોડી વાર વાતચીત કરી અમે તેમને ઉપર તારા ઓગડામા મોકલ્યશું, તે તને પસંદ પડી જાય તો નક્કી કરી નાખશું

સમય પ્રમાણે હું રાહ જોઈને જ બેઠી હતી મનમાં અનેક જાતના વિચારો ઘેળાતા હતા, અને એ વિચારમા ખારણામાં કાઈ જીભ છે તેનું પણ મને ખ્યાન રહ્યું નહિ "હું આવી શકું?" શબ્દો સાબળતા જ જોયું તો સામે જ એક આકર્ષક યુવાનને દીડા પ્રવીણ શેઠ સિવાય બીજા કોણ હોય. મારાથી ઘુસ્ત જ ઉભા થઈ જવાયું અને જોવાઈ જવાયું, પધારો, પધારો, પ્રવીણ શેઠ

અહર આવી મારી સામેની ખુશીમા બેસતા જ તેમણે કહ્યું, હું અહીં શું કામ આવ્યો છું તે તો આપ જણાવો છો, તો હવે આપનો એ બાબતમા શો વિચાર છે તે મને અને જે પૂછવાનું હોય તે પૂછો.

આજના જમાનામાં યુવકો કન્યાની પસંદગી કરવા જાય છે
ત્યારે કન્યાની કેવી જાતની પરીક્ષા લીએ છે તે તો મારા ધ્યાનમાં હતું
અને પ્રવીણ શેઠ પણ, એવી જ એટલા કરે ત્યારે મારે તેમને કેવી રીતે ચાટ
પાડવા તેના માટેના મેં અનેક મનસૂચા કરી રાખેલા, યુક્તિઓ ગોઠવી
રાખેલી, તે બધી નક્કી થઈ પડી; પણ એમ કર્યા હું એકલી દારી
જાઉં તેવી હતી? મેં તેમને પૂછ્યું—

પણ તમે મને શું પૂછવાના છો તે કંઈ કહ્યું જ નહિ

તમને જો હું પસંદ પડું તો તમે મને શા માટે પસંદ ન
પડો તે જ મને સમજાતું નથી, તો પછી મારે પૂછવાનું જ શું રહે?

પણ મારા સંબંધી તમારે કંઈક જાણવું તો જોઈશે ને?

ધર્મ્ય જાણું છું, તમે રૂપવાન, કળાવાન છો એ તો તમારા
દેખાવ ઉપરથી જ દેખાય છે. તમે બચેલાં છો, હોશિયાર છો, સુદિમાન
છો, કુશીન છો, એ તો હું જાણું જ છું, પણ હું કેઈ પક્ષીધારી બચેલો
માણસ નથી, તો તમને હું પસંદ પડી ચક્ર કે કેમ તે તમારે નક્કી
કરવું જોઈએ ને તેને માટે તમારે મને જે દહેવું હોય તે કહો
અગર પૂરું હોય તે પૂછો.

જીએને પ્રવીણ શેઠ, લમસંબંધમાં ધણે વિચાર કરીને ઉવટે
મેં અમૂક ચરતો ધડી કાઢી છે. મારી એ ચરતોને કબૂલ કરે તેની
સાથે મારે લમ કરવા એમ મેં નિશ્ચય કરેલો છે.

એ ચરતો શી શી છે?

૭

સમપંદીની સાત શરતો

સમપંદીની મારી સાત શરતો આ પ્રમાણે છે:

પહેલી શરત—એ છે કે, M.A. એમ.એ.નાં અભ્યાસ કરવાની મને છૂટ રહેવી જોઈએ અભ્યાસ તો ચાલુ છે, હજી ચાર મહિના જ થયા છે. પરીક્ષાને હજી સગમગ દોઢ વર્ષ બાકી છે, પણ દરમ્યાન કામ થાય તો તેથી મારો અભ્યાસ બચાવો ન જોઈએ.

જરાબર છે, જરાબર છે, અને કબૂલ છે.
હવે બીજી શરત શી છે તે કહો.

બીજી શરત—હું તમારો કુકમ નહિ હિઝાવું. હું પુરુષની શુદ્ધામ મર્ધિને ગહેરા પ્રચ્છતી નથી.

વિવેચન કરવાની જરૂર નથી. હું તમારો
બીજી શરત કબૂલ કરું છું. બામળ ચલાવો.

ત્રીજી શરત—હું સ્વોષ્ટ વગેરે ધરનાં કામ નહિ કરું.
એ પણ કબૂલ.

ચોથી શરત—મારી રમ્મ લીધા વગર મારા ખાનગી ઓરડામાં તમારાથી આવી શકશે નહિ.

કબૂલ. પછી ?

પાંચમી શરત—મારા પુરુષ મિત્રોની માથે હરવાફરવા જવાની મને છટ આપવી જોઈશે.

જો એવ કબૂલ, છઠી શરત ?

છઠી શરત—ઓ મંડળોમાં લાગ લેવાની, સભાઓમાં લાપણુ કરવાની તથા બીજાં જાહેર કાર્યોમાં લાગ લેવાની મને છટ આપવી જોઈશે.

કબૂલ, હવે છેલ્લી શરત ?

સાતમી શરત—માર્ગ લૂગડાંલતા, ધરણ્યાંમાં તથા રાજની ટોપસેટ વગેરે દરેક મારી જરૂરની ચીજોનું ખર્ચ તમારે આપવું જોઈશે.

કબૂલ.

તમે મારી બધી શરતો કબૂલ કબૂલ તો કર્યે ગયા, પણ એ દરેક શરત પાછળ શી શી મુશ્કેલીઓ જીવનમાં ઊભી થાય તેનો તો વિચાર કરો ! એકદમ શરતો કબૂલ કરી લેવી એ ઠીક નહિ.

એમાં વિચાર કરવા જેવું શું છે, એ જ અને સમજવું નથી. મુખ્ય વિચાર તો મારે એ કરવાનો હોય કે, હું કેટલી શરત સ્વીકારી રહ્યો છું. અને મુશ્કેલીઓ કેટલું ઊભી કરી શકે, એ અને બાબતોનો મેં વિચાર કરી લીધો છે. એક લણેલી, સમજી, હોશિઆર સ્ત્રીની શરતો સ્વીકારવામાં હું કાંઈ જોખમ જોતો જ નથી. કારણ કે સમજી ઓ ગેરબ્યાજબી મુશ્કેલી ઊભી કરી શકે જ નહિ.

૮

પતિ તરીકેની લાયકાત

ઝૂંને બીજી વાત પડે. ખારા કે કાંઈ મુશ્કેલી લીધી થાય તો તે ક્યારે થાય ? લગ્ન પછી. ખરું, તો એનો અર્થ એ કે એ મુશ્કેલી તો મારી પત્નીની જ હોય અને પત્નીની મુશ્કેલીઓ ટાળવાને હું જામમર્યે હોઉં, તો એવા પતિને તમે પસંદ જ કેમ કરી શકો ? તો હું નાલાયક જ ગણાઉં. એટલું કહી છેવટે તેમણે ઉમેર્યું—

મારે કાંઈ વિચાર કરવાનું બાકી છે જ નહિ. તમારે જ વિચાર કરીને નક્કી કરવાનું છે.

હું શું વિચાર કરું ? હું તો વ્યવસ્થા બધાઈ ગઈ છું. મારી તો પ્રતિષ્ઠા હતી કે મારી ચરતો કનૂષ કરે તેને મારે મારા પતિ તરીકે સ્વીકારવો, ને તમે મારી ચરતો કનૂષ કરી એટલે હું પણ કનૂષ થઈ જ ગઈ

તોપણ ઉત્તાવળ કરવાની જરૂર નથી. હજી રાતના વિચાર કરી જોજો ને કાને ચોક્કસ નિર્ણય કરજો.

પ્રવીણ શેઠ, હવે મને દલગી ન પાડો. દમણી તો તમે જ તમારી પત્ની માટે કેવી ઉદાત્ત જાવના બક્ષત કરી ! તો હવે મને મારા નિશ્વસમાંથી ક્યારી મને દલગી પાડવા કોશિષ ન કરો ! હવે મારો આપણે બંને સાથે જ જમીને મારા માતાપિતાને આપણી કનૂષાનના ખુશખબર આપીએ.

૯

કબૂલાત અને લગ્ન

અમે નીચે ગયા. પણ કાણ જાણે કેમ, મારા માતાપિતા સમક્ષ
 મારાથી એક અક્ષર પણ ઉચારી શકાયો નહિ. પ્રવીણ શેઠ તો
 મજા હતા. તેમણે જ મારા માતાપિતાને નમસ્કાર કર્યા ને પછી
 હું કે, અમે બંને લગ્નગ્રંથિથી જોડાવાને કબૂલ થયા છીએ. મારા
 માતાપિતા, બાપુની ખુશાલીનો તે વખતે ખરેખર નહોતો.

પંદર દિવસમાં તો અમે પરણી ગયાં.

હું જાણતી જ હતી કે તમે જૂઠી જવાના.

એમ તો નહિ, પણ મેં એ કામ તારા ઉપર રાખ્યું.
આમંત્રણ તો તારે આપતું જોઈએ.

હીઠ, હાલે.

વતસલા બાબી, પ્રવીણશર્મા, આજે તમારે અમારે સાં જમવાનું છે.
ના, ના, એ શું કામ ?

ના, ના, ઊર્મિલા બાબી, રસોઈ તો હું કરવાની જ છું આ
તો આજે રવિવાર છે એટલે મોડા જમીએ, તેથી હું બહાર વાતો
જતી બેઠી હતી.

એમાં ના કહેવા જેવું છે જ નહિ. તમારે બંને જમવાનું
જાણે અમારે સાં છે એ તો અમે પહેલેથી નક્કી કરી રાખ્યું
, ને આ જુઓને! આપણા બધાવ માટેનું ચાકપાન પણ સેતી
માવી છું. ઊર્મિલાએ કહ્યું.

હાલુઆતએ ઉમેર્યું: પાકેલીનમેં ને મિત્રધર્મેં આજે તો તમારે
અમારે સાં જમવું જ જોઈએ, તેમાં વળી હવે તો આજે મારો
વાર્ધ છે, મારે તમારી અધૂરી રહેલી વાત તમારી પાસે અમારે જ
રેપૂરી સંભળતી છે. પછી તો મને વખત ન મળે, એટલે
મહારે રસોઈની બધીમાં તમે તમારી વાત સંભળાવો ને ઊર્મિલા
રસોઈ કરશે.

ને એ પ્રમાણે અમારે કળહ કરવું પડ્યું.

૧૧

શ્વસૂર ગૃહ

ઉમિલા લાભી રસોઈ કરવા ગયા, 'પછી ઠોઢુલાકાએ પૂછ્યું:
વતસલા લાભી, તમને જોડું ન લાગે તો એક સવાલ પૂછું.
। મને જોડું લાગવાનું જ નથી હું તો મારી શૂસનો એકરાર
કરવાને જ બેઠી છું.

પ્રતીજ્ઞ શેઠે તમારી ઘરતો કબૂલ કરી તેથી તેની સામે તમે
માનભર્યો દેખાવ તો કર્યો, પણ તમને ખરેખર માન લેવનું નહિ
હોય એમ મને તમારા શબ્દો વિપરથી લાગે છે.

તમારું અનુમાન ખરું છે.

તમારા મનમાં ખત્તાવો પણ થયો દરો કે તમે ફસી ગયા.

ના, એમાં તમારી ભૂલ છે. મને તો ઊલટો આનંદ થયો
હતો, કારણ કે મને એમ લાગ્યું હતું કે હવે તો હું જન્મતને
દેખાડી યકોય કે પુરુષ પાસેથી સમાન હક આમ મેળવાય અને
પુરુષ ઉપર આધિપત્ય પણ આમ મેળવાય, હું તો તે વખતે મારા
વિજયના મદમાં હતી.

રસોઈ કવવાની હા, આ જીવતી છે તે પરચૂરણ કામ કરી જ
મને મદદ કરે તેમાં વાધા નહિ

દાકો મંત્ર આટલું બધું એક સાથે જ નહોતા જોવી થયું
એ તો વચમાં વચમને પીરસતા જતા હતા લાડીલા બેલથી દસાવત
'જતા દતા અને' સાથે વાત પણ કરતા જતા દતા, પણ મેં એ
બધું વચમાં 'હોડી' રહીને કાકીની કુખ્ય વાત જ એકધારી કહી દીધી
દાકો આટલું કહી રહ્યા હતાં અને જમી રહ્યા હતા, એકે
હાથ ધોમને બિડયા પાનસોપારી અને આતા નહોતા પણ કાકીની
માનની ખાતર જરાક લીધું કાકીએ તો બેમવાનો આગ્રહ કર્યો,
પણ પતિદેવે ના પાડી કહ્યું કે કાકી, અમારે બીજા ટેમલે જરૂર કામ
છે તેથી દમણાં તો જમણે છોડે, પછી અચીથ

૨૨૨૨૨૨

૧૮

રસ્તામાં

ડેલીમાંથી બહાર થમ મુખમાં જ મેં જુલું

તમે કેમ ઉતાવળ કરીને દાકો પાસેથી ચાલી આજ્ઞા ?
મને બીક લાગી કે તને કંઈજા આગ્યો હશે

ના ના, મને તો બિલ્લેટો જ્ઞાનદ આગ્યો હતો સાથે સાથે
વિચારતી હતી કે બા બાપુજી કે કા કાકી કેવાં એક એકથી અગિયારા છે !

પણ હું કંઈ નહિ હો !

આમુખામુ આગળ પાછળ ઝડપી નજર કરી ખાતરી કરી લીધી કે એ નાની ગલીમાં કાંઈ દેએ તેમ નથી. પછી હળવેકથી જના વાંસામાં ધબ્બો લગાવતાં કહ્યું, તમેય મારી ઠીક મશ્કરી કરો છો !

તું થે ઠીક મને સિદ્ધા કરે છે !

તમે તો માગ નાથ, મોટી ચડિયાતું ! હું તો એમ વિચાર રાતી હતી કે મારાં કેવાં જળવાન નસીબ કે આવા ઉત્તમ સંસ્કારી હૃદયમાં આવવાનું ભાગ્ય સાંપડ્યું !

એજ તારી કુલિનતા છે.

મને તો કાકીના ભાપણથી જરાયે કંટાળો નહોતો આવ્યો. વધારે એકા હોત તો હવે કંટાળો આવત, કારણ કાકી પણ જ્ઞાન અને અનુભવનો ભંડાર છે. મન્ટર સુધી ભણેલાં છે. દેશ પરેશ ફરી આવેલા છે. દરેક વાતનું બારીક નિરીક્ષણ કરવામાં એકા છે. અને એ જ્ઞાન-અનુભવને લીધે એક સાદા નાના વિષય ઉપર પણ કલાકના કલાક ભાપણ કરી શકે છે. આપણે એમ હોત તો કાકીનું ખાવાનું ખાવાને ટેકાણે રહેત ને કલાક બે કલાક આપણી સાથે ભાપણ કરતા બેસી રહ્યા હોત. એમનું ખાવાનું કરી જત અને તને કંટાળો આવત. જોયું નહિ, ખાલી રસોઈવાની બાળતમાં ટેકું લાંબું ભાપણ કરી નાખ્યું. એટલે હું જલદી લાગી આવ્યો.

૨૦

મહારાજશ્રીના વ્યાખ્યાનમાં

પુણ્ય તું આજે સવારે ક્યાં ગઈ હતી તે તો કહે

સવારે આ પીધા પછી તમે બહાર ગયા પછી બા ઊપાશ્રયે જ્યાં તૈયાર થયા બા કહે, તારે આવતું છે ? વિચાર કર્યો કે વ્યાખ્યાન સાંઈ થતું હશે માટેજ બા જતાં હશે તેથી મેં કહ્યું, કાલે, ચાલો હુંય આવું છું હું પણ કપડા પહેરી તૈયાર થઈ ગઈ ને અમે બંને ઊપાશ્રયે ગયા

હું તો હમણાં ધણાં વર્ષથી ક્યાંય ઊપાશ્રયે ગઈ જ નહોતી. હાલના વાતાવરણથી મારા મગજમાં એવી અમથા પેસી ગઈ હતી કે આપણા મહારાજશ્રીઓ / કાંઈ બહુ જાણી, હોશિયાર હોતા નથી અને આપણી અસારની ચાલુ સરજ કાપામાં વ્યાખ્યાન પણ કરી ચકતા નથી, જૂની રીતથી વ્યાખ્યાન કરે એટલે આપણને ઠેકાણા આવે, તેથી હું કદી વ્યાખ્યાન સંજોગવા જતી જ નહોતી

જ્યારથી મારા વડાલા નાથ પ્રવીણ સાથે મારો સંબંધ થયો ત્યારથી જ જાણે કે માર્ગ પ્રવૃત્તિ ઉદય થઈ ગયો છે, સગપણ

થયાં પછી ને લમ પહેલાં અને એવા વિચાર આવતા કે સાસરામાં
અમેથી અફે કે નહિ ? એકલવાયું તો નહિ લાગે ? કાજિયા ટટા તો
નહિ થાય ? મનદુઃખ તો નહિ થાય ? વગેરે વગેરે કંઈ કંઈ વિચારો
આવતા. અરે ! પગણીને આવવી વખતે ગાડીમાં પણ એ જ વિચારો આવ્યા
હતા. તમારા માટે તો અને આસળીક નહોતી. કારણ પહેલાં મેળાપમાં જ
તમે ઠીક ઠીક જાપ મારા મન ઉપર પાડી ગયેલા, છતાં થોડીક ચંકા
તો રહેલી અને ખીજ કાપને માટે તો હજી હું કંઈ જાણતી જ નહોતી.

ને અહીંયાં તો અજાણ્યા ધરમાં આવી છું કે અજાણ્યા
માણસોની વચમાં આવી છું એવું એક પળવાર પણ અને થયું નથી.
મારા બાળાપુછની સાથે રહેલી તેના દરતાં પાંજરે વધારે આનંદથી
રહેતી હોઈ એમ લાગે છે. એ તમારા પ્રેમનો પ્રભાવ અને મારા
પુણ્યનો હોય હોય એમ મને લાગે છે.

એ જ પુણ્યોદયથી જાણે કે આજે મારે વ્યાખ્યાનમાં
જવાનું થયું. મહારાજશ્રી ધર્માનંદજીનું વ્યાખ્યાન હતું. એવા જ્ઞાની
મહારાજ મેં અસારસુધી જોવા જ નથી. શુદ્ધ સંસ્કારી છતાં સરળ
ભાષામાં બોલ્યા હતા. વ્યાખ્યાનનો વિષય હતો કર્મપ્રકૃતિ. આપણે
સંસારબંધારમાં પાતા કરતાં કરતાં કર્મને અને ભાગ્યને જોડી
દૃષ્ટિએ છીએ, એટલું જ માફ કર્મ સંબંધી જ્ઞાન હતું. મહારાજશ્રીના
વ્યાખ્યાનથી મારામાં એક નવી જ દૃષ્ટિ ઉપડી. આપણને વ્યવ-
હારમાં કેવા જ્ઞાનની જરૂર છે તે જ્ઞાનમાં લઇને મહારાજશ્રીએ
વ્યાખ્યાન કરેલું. કર્મ, પુણ્ય, પાપ અને તેનાં ફળ સંબંધી શ્રી
ધણી બામતો વ્યાખ્યાનમાં આવેલી. આતાએને એવો રસ પડેલો
કે અડધો કલાક વધારે વ્યાખ્યાન ચલાવવા મહારાજશ્રીને વિનંતિ કરેલી.
1. અને તો એવું થયું કે, બા દરરોજ વ્યાખ્યાનમાં જતાં હોય
તે તમારી રજા હોય તો હું પણ તેમની સાથે રોજ જાઉં.

ખા તો બની શકે સાંસુથી રોજ જાય છે, ને તારી ઇચ્છા હોય તો તું પણ જઈ શકે છે. એમા મારી રાજની જરૂર હોય જ નહિ. મેં તો તને સદર પરવાનગી આપી દીધેલી જ છે.

આજે સવારે જ તમને દયા વિના હું ઉપાશ્રયે ગયેલી તેથી તમને ઘેર આવતાં કેવી ઈતેજારી થયેલી, એ ઈતેજારી તમારા પ્રેમને આભારી હતી તે હું સમજી શકું છું ને તેથી જ હું તમારામાં એવી ઈતેજારી ઉત્પન્ન કરી એટલે કે તમારા મનમાં સહેજ પણ દુઃખ ઉત્પન્ન કરી એથી ધાપ લાગે, મારા પ્રેમમાં, મારી ફરજમાં આમી મણાય. એથી હવેથી મારે તમને દયા વિના કે તમારી રાજ વિના ક્યાંય બહાર ન જવું એવો હું નિર્ધાર કરી છું.

૫૬૫૫૫

૨૧

પાત્રની ઉત્તમતા

તું ખરેખર સુપાત્ર છે, સુપાત્ર જ નહિ, ઉત્તમ પાત્ર છે.

મહારાજાશ્રીનાં બાપ્પાનો તો ધણારે સાંજગતી દરો, ૧ પણ એક જ દિવસના બાપ્પાનમાંથી તારા જેવું રક્ત જાગ્યે જ શકે એ મહત્વ ધર્યું દરો અને જેણે મહત્વ ધર્યું દરો ને મમત્યું દરો તેમાંથી પણ જાગ્યે જ શકે તે પ્રમાણે વર્તવાની ઇચ્છા કરી દરો.

ત્યારે તું તો ધચ્છા નહિ પણ નિર્ધાર કરે છે. એ બલિહારી મહારાજશ્રીના બ્યાખ્યાનની છે, તેમ જ તારા જેવા ઉત્તમ પાત્રની છે.

પણ આમાંથી એક બીજો મુદ્દો ઊભો થાય છે, તે પણ સાથે સાથે સમજાવી દઉં. આપણામાં કહેવત છે કે, શુર વિના જ્ઞાન નહિ. એ ખોટું નથી, તેમ તદ્દન સાચું પણ નથી. સામાન્ય જ્ઞાન આપણને પુસ્તકોમાંથી જરૂર મળી રહે છે, પણ ખરેખર જ્ઞાનનું રહસ્ય તેમાંથી પ્રાપ્ત નથી થઈ શકતું ખરું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે જ્ઞાનનું રહસ્ય સમજાવનારની આવશ્યકતા રહે છે. જોકે તેમાંથી તીવ્ર શુદ્ધિવાળા અપવાદીય છે. કારણ તેઓ પોતાની શુદ્ધિથી પણ રહસ્ય પામી શકે છે.

તમે મારા વધુ પડતાં વખાણ કરો છો. ખરેખર ઉત્તમ પાત્ર તો તમે છો, ખરેખર અહોભાગ્ય બાનાં કે તમારા જેવા સુપુત્ર તેમની કૃપે ઉત્પન્ન થયા છે. દરેક માતા એવી લાગ્યશાળી નથી હોતી.

તને પણ માતા બનવાના કાંઈ જાણ્યા હોય એમ દેખાય છે. ના, હું તો સમાજને ઉદ્દેશીને કહી રહી હતી, મારા પોતાના વિચારો એ બાળકમાં જુદા છે.

જણાવતો ખરી !

મારા વિચાર તો થોડાક અનુભવોથી બંધાયેલા છે તે સાચા ન પણ હોય, વાસ્તવિક પણ ન હોય. એટલે મારી મરહરી ન કરો તો જ જણાવું.

હું એવી મરહરી કંઈ જ નહિ.

તો હું તમને મારા થોડાક અનુભવ જ કહી સંભળાવું, એટલે મારા વિચારની ચોખ્ખા અપોખતાની તમને સમજણ પડે, કાલેજમાં તેમ જ સર્ગસંબંધીનાં કુદુઓમાંથી મેં જુદા જુદા અનુભવો લીધેલા.

૨૨

કાલેજનો અનુભવ

નિશાળના વાતાવરણમાં ને કાલેજના વાતાવરણમાં ખડું ફરક હતો. નિશાળમાં કેટલેક અંશે લાજ સરમ રખાતી તેનું કાલેજમાં તો નામ નિશાન મેં ન જોયું કાલેજમાં મારા કરતાં, પણ રૂપાણી વિદ્યાર્થીનીઓ હતી મારી ચામડી ગુલાબ જેવી છે, તો બીજીઓ દૂધ જેવી સફેદ ચામડીવાળી એટલે મારા કરતાં વધારે રૂપાણી હતી વળી તેઓ છેલ્લામાં છેલ્લી ઢબના પેપાક પહેરતી, તેમ જ અત્યારે બજારમાં મળતી શરીરને આકર્ષક બનાવવાની વસ્તુઓનો ઉપયોગ કરતી જે લગ્ન ચાલવામાં લટમલટકા પણ ઠીક પ્રમાણમાં કરી જાયતી.

પતિદેવ બોલી બોલા—

અગ્રેજોએ આપણામાં એ એક મોટામાં મોટું દુષણ ધુસારી દીધું છે કામવાસનાથી સંચાર વધે છે, અનેક દુર્ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી ઝાનીઓએ સંસ્કારનું પહેલું લક્ષણ એ 'કલ્મ' છે કે, કામવાસના કાળમાં રહે એવું વર્તન રાખવું.

સીતું દરેક અંગ પુરુષને માટે કામ્યેત્તેજક ગણી શકાય, તેથી ઠાનીઓએ એવું કરાવ્યું કે સ્ત્રીઓએ લજ્જાશીલ વર્તન રાખવું. સ્ત્રીઓ માટે પોષાક એવી જાતનો બનાવ્યો કે તેનું એક જ અંગ ખુલ્લી રીતે કાંઈ પુરુષ ભેડે શકે નહિ, તેથી આગર વર્તન મર્યાદાશીલ રહે.

તેને બાદે બહારે જુઓ તો સ્ત્રીઓ પોતાનું અંગ વધારેમાં વધારે ખુલ્લું કેમ દેખાય તેની હરીફાઈ કરી રહી છે. પોષકાની બાંધ ભેડએ જ નહિ, ખભેથી આખો હાથ ઉધાડો જ હોય પોષકાનું મળું એટલું બધું કાપેયું કે જાતીનો મોટો ભાગ તદ્દન ખુલ્લો દેખાય, કેટલી ઉપરનો ભાગ ફક્ત બારીક પોષકાથી જ ઢાંચેલો હોય સાડીનો છેડો તો નામનો ખેસની માફક ખભે લટકતો હોય, એવો અમર્યાદિત પોષાક અને આજની સપૂર્ણ છૂટવાળું વર્તન, પછી એનું પરિણામ ખરામ આવે તો એમા નવાઈ જેવું કાંઈ છે જ નહિ નવાઈની વાત એ છે કે, આપણા જોતો-જોત માળાપો આ રીતે પોતાની દીકરીઓને જોવા વર્તનમા દેરે છે, એનું એ લોકોને કાંઈ જ લાગતું હોય એમ દેખાતું નથી. જોત માળાઓ અને જોત સ્ત્રીઓ આદર્શી બધી અમર્યાદિત બને છે તેથી ઘણી વખત આપણા સમાજની અધોગતિ માટે મને બહુ લાગી આવે છે.

પણ દુઃખ વચમા બીજી વાત ઉપર જીનરી પડે, આ બાબત આપણે ગંભીર રીતે વિચાર કરવા જોઈ છે, પણ તે આગળ ઉપર મથા અવસરે આપણે ચર્ચોયું, હાલ તો તું તારી વાત આગળ ચલાવ, તું તારી સહઅધિનીઓ માટે વાત કરતી હતી

તેઓ તેમના વર્તનથી પુરુષ વિદ્યાર્થીઓને સારા પ્રભાવમાં આકર્ષતી, તેમની સાથે છૂટથી બળતી મૈત્રીઓ બાધતી, પણ હું તેમની સાથે કદી બળતી નહિ, મને કુદરતી જ રીતે આ તેમના અકુદરતી વર્તન માટે ધૂણા હતી.

થોડા દિવસમાં વિદ્યાર્થીઓના ખર્ચામાં આવી ગયું કે ક્લાસમાં પહેલા નંબરની વિદ્યાર્થીની હું જ છું પ્રીફરેન્સ ગધાવ માગ તરફ માનથી જિના, પુરુષ વિદ્યાર્થીઓને આપી તેમનું અભિમાન ધરાવું છાત્ર્યું, પુરુષ કરતા સ્ત્રી ચડે કેમ એવું તેમનું અભિમાન હતું તેમાં વળી બીજું એક કારણ હતું. બહેન હું સૌથી રૂપાળી ન હતી, પણ સૌથી સુંદર લાગતી, કારણ કે મારું શરીર કસરતી હોવાથી સપ્રમાણ ઘાટાતર હતું ત્યારે બીજા બધી વિદ્યાર્થીનીઓ રૂપાળી છતાં બેઝાળ લાગતી, એટલે રહેતે રહેતે વિદ્યાર્થીઓનું લક્ષ્ય માગ તરફ વધારે વધારે ખેંચાતું ગયું.

હવે વિદ્યાર્થીઓ મારી માથે મૈત્રી બાંધવાનો પ્રયામ કરવા લાગ્યા પણ હું કોઈને અચક આપતી નહિ તેમાં એક વિદ્યાર્થી વધારે કિમતવાન નીકળ્યો એક દિવસ કોલેજમાંથી છૂટી હું ઘરડામાંથી બહાર નીકળતી હતી તેવી જ મને જૂમ મારી તેણે ઓલાવી ને તેની સાથે ફરવા જવાની માગણી કરી. મને એવી ચીક ચડી કે તેના માલ ઉપર જોરથી લપડાક લગાવી દીધી અને મેં તેના સાથું પણ જોયા વિના ચાલતી પકડી પણ અવાજે ઉપરથી સમજા કે બધાઓએ બેમા ઘર્ષ તેની ઠીક રેવડી કરી હતી પણ પછી કોઈ દિવસ કોઈએ મારા સાથું જોવાની કિમત કરી નહિ.

હું ધારૂં છું આ બનાવથી જ પુરુષો સામેનો તારો શુસ્તો સાર થયો હશે, ને તેમાં મીર્ગ કારણો બગર્તા એ શુસ્તો ઉભ થયો હશે. બરાબર, એમ જ થયેલું.

૨૩

કસરતથી શરીર સુધર્યું

તું શું કસરત પણ કરતી ?

હા, એનું પણ કારણ છે. નાનપણમાં માઈ શરીર ખુબ જ નબળું હતું. દર વર્ષની હતી પણ ૭ વર્ષની હોઈ એવી દેખાતી. મારા બાપુએ શક્તિવર્ધક દવાઓ તો ઘણી ખરસાવી, પણ કાંઈ જ ફાવેલો થતો નહોતો. એક દિવસ નેચરોપથીના ડાક્ટરનો મારા બાપુએ મેટો થઈ ગયો. તે તેમને ધીર બોલાવી લાગ્યા ને મને બતાવી. ડાક્ટરે કહ્યું કે, કાંઈ જ નથી. એના અવયવ બરાબર ખીટ્યા નથી. કસરત કરે તો અવયવ બરાબર ખીલી જાય ને પ્રમાણસર થઈ જાય. બમ, તરત નક્કી થયું બીજે દિવસથી ડાક્ટર મને કસરત શીખવવા આવવા લાગ્યા. રોજ અરધો કલાક શીખવતા. શરૂઆતમાં તો કાંઈ ફાવેલો દેખાયો નહિ. કારણ હું બરાબર કસરત જ કરી ચકતી નહોતી. ૭ મહિને કાંઈક રસ્તેસર આખા છીએ એમ લાગ્યું. હવે માઈ શરીર કસરત માટે જોઈએ તે પ્રમાણે વળી ચકવા માંડ્યું. એક વર્ષે બરાબર કસરત કરતી થઈ ગઈ ને પછી તો શરીર ખીસવા માંડ્યું એવું સરસ ખીટ્યું કે જે તમે જુઓ છે.

સમારમાં સુખશાંતિથી ગહેવા માટે સારા શરીરની પહેલી જરૂર છે. ને કસરતથી તે શરીરને સપ્રમાણ, ઘાટીકું, સચકત ને સુંદર બનાવ્યું છે તે જોઈ હું ઘણો આનંદ પામું છું. હીર હવે તને સમાવજીવીનાં કુટુંબમાંથી કેવો અનુભવ મળેલો તે કહે.

૨૩

૨૪

સગાંસંબંધીઓમાંથી મળેલા અનુભવો

મારે બાપુજીના ઘરની જાલુમાં જ મધુ કાકી રહે છે. તે ખરખરી કાકી નહિ પણ પાડોશીના દિસાએ હું તેમને કાકી કહું છું તેમના પર મગન કાકા તરકારી નોકરીમાં દતા દાલ પેન્શન પર નિવૃત્ત થયા છે. અને માણસ આપણે "ભગવાનનું માણસ" કહીએ છીએ તેવાં તદ્દન સીધા સાદા ને સરળ. એટલે મગન કાકાએ જીંદગી અમલદારી છતાં કામ જ બેળુ કર્યું નહિ ને ફક્ત પેન્શન પર તેમનો ગુજારો ચાલે છે

એમના દીકરા છે સેવતીબાઈ બહેવા, હોશિયાર એમને સેવાનો ધખારો લાગ્યો છે એ સેવા કંઈ? જાહેર સેવા ઉપાશ્રયમાં, કોંગ્રેસમાં અને બીજી અનેક ધાર્મિક સંસ્થાઓમાં મહત્ત કામ કરવામાં આ સેવતીબાઈ મૌથી મોખરે હોય કુલવૃત્તી એવા કે એમના સહેજ પખાણુ કરી એમને કુલાવી એ તેવું કામ તેમની પાસેથી કગતી શકાય મવારના માતંગી મોજના નવ દશ વાગ્યા સુધી અને ઘણી વાર બાર વાગ્યા સુધી સેવતીબાઈ સેવાના કામમાં ચકચૂર હોય.

સેવાનું કામ કાર્ષ ખરાબ નથી જોન તરીકે આપણે ધર્મની સેવા કરીએ, નાગરિક તરીકે કોંગ્રેસમાં કામ કરીએ એ બધું માફ, પણ મને ખાતું લાગે તે એ છે કે સેવતીબાઈ માણાપની સેવાને તદ્દન વિમારીને, ઊડી દધને જાહેર સેવાને જ મહત્ત આપે છે.

જુદ મગન કાકા આસતે આસતે બજારમાં જમીન ધરમાં જોડતું
 પાન, મસાલો, અનાજ વગેરે લઈ આવે, અમલદારીમાં કઢી
 કરેલું નહિ તે આ જુદ ઉમરે કરવું પડે છે. જુદ ઉમરે મંદવાક
 પણ હાલતાં આલતાં આવે ને કાકા કાકી ગમે તેમ હેરાન થાય
 પણ સેવંતીભાઈને જરાય દરકાર નહિ. બાલુમાં રહ્યા એટલે જરૂર
 પડ્યે હું મદદ કરું, પણ સેવંતીભાઈએ જરાય, પણ ધરતું કામ
 કર્યું હોય એમ મને સાંભરતું નથી.

એક વખત સેવંતીભાઈ મને મળ્યા ગયા, મેં તેમને સહે જ
 ઈસારો કર્યો ત્યાં તો જીલ્લો બીડ્યા, તમે શું સમજો! ધર્મનું,
 દેશનું મોટું કામ છોડીને હું ધરમાં ભરાઈ રહું? અસારે તો કાકાનું
 પેન્શન આવે છે, પણ કાકા નહિ હોય ત્યારે આવેના પૈસા ક્યાંથી
 લાવશે તેની પણ એને ચિંતા નથી.

વળી સેવંતીભાઈ હોલિયાર છે, એ પોતાની શક્તિ દલમાં
 કામેમાં આ રીતે વેચી નાખે છે એ મને જરાય પસંદ નથી, હું
 એમ માનું છું, દરેક માણસે પોતાની બુદ્ધિશક્તિનો સારામાં સારો ઉપયોગ
 કરવો જોઈએ, એટલે કે જે કામમાં વધારેમાં વધારે બુદ્ધિશક્તિનો
 ઉપયોગ થઈ શકે ને જે કામ સારામાં સાફ હોય તેવા કામ
 માણસે કરવા જોઈએ. સેવંતીભાઈના બિનમાં એ વાત ઊતરતી નથી.

હું આને પોતાની શક્તિનો દુરુપયોગ માનું છું.

જરાજર છે, તાર્ક માનવું ખરું છે.

બી એ. નાં છેલ્લાં બે વર્ષ હું મુખ્યમાં બજારી હતી. મારા
 મામાને ત્યાં રહેતી હતી. તેમનાં એક પાડોશી હતા, જમના કાકી.
 તેમને બે દીકરા ને એક દીકરી, ત્રણેય બુદ્ધિ બુદ્ધિ રાખનાં. રાજ
 જમના કાકીને ત્રણ પોકરાવે, તેમાં વળી મોટા દીકરાને તપ કરવાનો
 ધખારો લાગ્યો. વિચિત્ર જાતનાં પ્રત નિષ્ક્રમો લીએ, ને ધડી ધડી

નિયમો ફેરવ્યા કરે.' એક ધખત તેણે મગપણ ખાવાની બધી કરી. દાળ ચાકમાંય મગપણ ન ચાલે, માટે તેના માટે મગપણ વિનાનું બધું જીદુ બનાવવું પડે.

જમના કાકી હમેશનાં બિમાર, માંડમાંક રાધીને ખવગાવી શકે. તેમા વળી આ ઊકરાઓ માટે જીદુ જીદુ કરવું પડે ને એથી એમને એટલો થાક લાગે કે એ યાકથી જ કાઝાં માંદા પડે છે એ મેં નજરે જોયું છતાં માની તબિયત માટે એકે ઊકરાને જરાય દરકાર નહિ એમના પતિ ધણી વાર ખીજાયે કે તું આટલું બધું ઊકરાઓનું નકામું વૈતરું શું કામ કરે છે ? પણ જમના કાકીનો સત્તાનપ્રેમ એટલો બધો પ્રબળ કે પોતે મરી જાય નો કામે પણ પોતાના સત્તાનને જરાય દુકાવે નહિ.

પણ માખાપે ઊકરાઓને સમજાવવા જોઈએ ને ? પતિદેવે પૂછ્યું

માખાપ પોતાનાં ઊકરાઓને સમજાવવામાં કંઈ કયાશ રાખે ખરાં ? પણ ઊકરાઓ જ એવાં જાકી અને એવાં મનસ્વી કે માખાપનું માને જ નહિ ને

સારે મને એમ થતું કે આ ઊકરાઓમાં તો કંઈ માણસાઈ જ નહિ ને ! જે સત્તાન પોતાની જનેતાની તબિયતની પણ દાગજી ન રાખે તે ખીજાને શું સુખ આપી શકે ?

બધા દાખલાઓ આપીશ તો બહુ લાણું થઈ જરી, તથા હુમ્મા જ રહું કે આજના યુવાનો મોટે લાગે દલ, હવસ, અભિમાન, ક્રોધ વગેરે દુર્ગુણોથી ભરેલા પગા છે, કેટલાકમાં નિર્માલ્યતા એટલી બધી હોય કે તેનામાં સારો ગુણ હોય તેવું દેખાઈ ન શકે આજના યુવાને માયી માણસાઈ તો જાણે ચાલી ગઈ હોય એમ મને લાગે છે.

૨૫

પુત્ર કેવો જોઈએ?

પૂરકનાં છાંરાઓમાં દુર્ગુણો જોઈ મને એટલો બધો ત્રાસ
છે, છે કે મારા પોતાના સંતાનથી મને એવો જો ત્રાસ હોય
તો હું છરી જ ન થઈ એમ મને લાગે છે. એથી મને તો બધી
વાર એમ બાવના થઈ આવે છે કે આવો દુર્ગુણી નાલાયક એક
પણ દીકરો હોય તેના કરતાં નિઃશંકતાન હોયુ કમર દરબજે, સાફ છે,

તમને, મારા આ વિચારમાં બૂધ લાગશે, પણ તમારી પાસે
મારા મનની વાત છુપાવુ તો મને પાપ લાગે એમ આજે મહારાજશ્રીનાં
બ્યાખ્યાનમાંથી શીખી છું, તેથી સાચે સાચી વાત કહી દીધી છે.

તારો વિચાર જોડો નથી. હું તારા વિચારને મળતો થાઉં
છું, પણ ખીજ દૃષ્ટિએ તે કદા તારા પોતાના સુખની દૃષ્ટિએ
અથવા તારી લાગણીને લક્ષમાં લઈને જ વિચાર કરેલો છે, સારું હું
સમાજના લાભની દૃષ્ટિએ વિચાર કરું છું.

મમાજને એક પણ દુર્ગુણી અથવા નાલાયક સંતાનની ભેટ
કરવી એમાં હું મારું મોટામાં મોટું પાપ સમજું છું. કારણ કે
એક નાલાયક માણસ ખીજ સોને નાલાયક બનાવે. એમ સમાજ
બેગડોતો જ આવે. એ ગધાવતું પાપ મને લાગે. સદ્ગુણી પુરુષ જ
સમાજના ઉત્કર્ષ માટે ઉપયોગી છે. આપણે સમાજને સદ્ગુણી
પુત્રની ભેટ ન ધરી ચકીએ, આપણે નાચ ઉગાએ તેવા પુત્રની ભેટ

૨૭

લેખો કેણુ લખશે ?

આપણે જો તો છીએ જ, ને આપણે બીજા લેખકોને આમંત્રણ આપીશું.

એ યં પણ કળાસ, પણ તારા નિમંત્રણનો લેખકો સ્વીકાર જ ન કરે, જવાબ જ ન આપે, લેખ મોકલે જ નહિ તો ?

એવું બને ખરું ?

સોએ સો ટકા બને એમ હું ધારું છું.

કારણ ?

કારણ દેખીતું જ છે. આ કામ સમાજસેવાની ધમચવાળાનું છે. અત્યારે આપણા સમાજના લેખકોમાં એવી ધમચ મેં જોઈ નથી. ધમચ વિનાના લેખ અરેખર નિર્માત્ર હોય છે, જ્યાં લેખો લેખ મોકલી મહાન ઉપકાર કર્યો હોય એમ સમજે છે.

ધમચ નહિ હોવાનું કારણ ?

લેખકોનાં સ્વાર્થ, અભિમાન, દંભ ને સંકુચિત વૃત્તિ.

લેખકો તો કદાચ અંશે ચિયુક કે ઉપદેયક જેવા ગણાય,

એટલે ખીજ કરતા તેઓ કાંઈક વધારે સહાયારી હોય એમ હું
અનુમાન કરું છું.

કારણ કે તું જેવી હતી. બોણી ને સરળ છે તેવી જ આખી
દુનિયા સમજે છે પણ વ્યાવા કામનો વિચાર કરતી વખતે તો
આપણે ચચાર્ય પરિસ્થિતિને જ લક્ષમાં લેવી જોઈએ.

પણ લેખકોમાં શી રીતે ખોડખાપણ હોય તે જરા વિગતથી
સમજાવેને !

તે સૌથી પહેલા તું એમ પ્રચ્છીક કે જાણીતા લેખકોનો
તને સહકાર મળે તો બહુ સારું ! ને તથી તું તેમને નિમત્રણો
મોકલીશ, પણ જાણ્યે જ તને જવાબ મળશે જાણીતા લેખકોને
અભિમાન એટલું હશે કે તારા નવા માસિકમાં લેખ મોકલે તો
તમને કેમ તેમની હવકાઈ ગણાઈ જતી હોય એમ સમજશે, એટલે
મનતાં સુધી જવાબ જ નહિ આપે.

તું એ ચાર વાર લખશે તો વળી એકાદ લેખકને બ્યવહારિક
સારમ લાગશે તે વળી જવાબ આપશે, પણ તે કેવો ? અચરત્યના
લાયલા જેવો કાંઈ વળી લખશે કે તમે એકાદ વર્ષ ચલાવો ત્યારે
તમારી નીતિરીતિની ખનર પડે એટલે તે પ્રમાણે લેખ લખી મોકલીશ.

અને કુરમક નથી એમ તો બધા જ દહેવાના સૌ પોત-
પોતાના ચાહુ કામમાં રોકાયેલા હોય એ તો ખરું જ, પણ તેથી
એમ નથી કે તેઓ મહિને બે મહિને એકાદ લેખ મોકલી ન શકે,
પણ તેમને તેમની મદત્તાનું અભિમાન લેખ મોકલવા નહિ, કે એમ
હું માનું છું.

તું તારો ઉદ્દેશ ચાનપ્રચાર-સમાજસેવાનો ક્લીય ત્યારે દર્શનાથી
એમ તો કહી નહિ ચકાપ કે તારા ઉદ્દેશમાં ક્યાંય ખામી છે.
પણ જતાં તને મદદ નહિ કરવા માટે અનેક જાદાનાં કાલક.

કારણ કે અહારથી સમાજસેવાનો ઝાળ કરનારા : પશુ, ધણી વખત અંદરથી બહુ સંકુચિત વિચારના હોય છે. આખા સમાજને, બદલે તેમને : બહુવામાં કે આગળ વધવામાં જોણે મંદક કરી હશે અથવા અત્યારે ચાલુ 'કામ' આપી 'મદદ' કરતા હશે તેના વર્તુલમાં જ તેની સમાજસેવા સરાઈ રહેશે. કારણ કે તે પોતે સંકુચિત વિચારવાળાના કિપકાર નીચે રજાપણા હશે તેનાથી વિરુદ્ધ જ નહિ થકે.

આ ઉપરથી મને તમારો મુઠો એમ લાગે છે કે, જ્યાં જેનો કમાણી ત્યાં જ તેની સેવા, તો એવા સેખાને આપણે તેમના સેખની કીમત આપીએ તો ?

વાત સારી છે. પણ તેથી જે ધારું કળ આવવાની મને લાગે છે. કારણ કે અણીતા, સેખકં પોતાના બધા જ સેખની કીમત સુરખી આંધો અને ખરી રીતે તેઓ બધા જ સેખ સારા લખી શકે નહિ કાઈ સેખ ઉચ્ચ કાદિનો હોય, બાકી વધારે સેખ તો સામાન્ય કાદિના જ હોય. ત્યારે તારા મનમાં જ એમ થશે કે સેખની કીમત યોગ્યતા કરતાં વધારે કેમ આપવી ? વળી સેખની કીમત આંકવામાં તારી દષ્ટિ એક જાતની હશે ત્યારે સેખની ખીજ જાતની હશે. એમ પણ મતભેદ થશે.

વળી સેખની કીમત આંકવી શી રીતે તેમાં પણ મતભેદ થશે, જે તું ઇપેલા પાનને દિસાએ આપીશ તો એકને સાફ લાગશે, બીજો દહેશે કે એમ તો મને ન પોસાવ. હું તો મારો દરેક સેખની અમુક ગિચક રકમ લઉં. જેનો દિસાગ કર તો તને લાગશે કે તારા દિસાએ એ રકમ ચારગણી થાય.

ઉદાહરણ, અમેરિકા વગેરે પરદેશોમાં પૈનના પ્રસિદ્ધતાઓ તેમના પૈનમાં સેખ લખવા માટે નાણાં આપે છે. અને તે પણ કાઈ ઘોડી રકમ નહિ. એક સેખની કીમત તરીકે દબારો ડોલર તેઓ

બાપે છે. તેઓ આપી શકે, કારણ કે તેમનાં પત્રો વેપારી પત્રો છે. કાળો નકલો દરેક બંકની બાપે છે. એટલે તેમને પોતાને બંકના કમાણી થાય છે ત્યારે તે લોકો લેખકોને આ માટે સાઈ મહેનતાણુ ન આપે ?

આપણે તેની સરખામણી કરી શકીએ નહિ.. આપણે માસિક કાઢીએ તો તે 'સેમાન્સેવાં' માટે, 'કમાવાં' માટે નહિ. અને કમાણી જ નહિ હોય તો આપણે સારી રકમ મહેનતાણામાં આપી શકીએ જ નહિ. અને તથા લેખકોના કાડ આપણે પૂરા કરી શકીએ નહિ.

બધા લેખકો તમે કહો છો તેવા જ હશે ?

પાંચ આગળી સરખા હોતી જ નથી. તેમ જ બધા લેખકો સરખા હોઈ શકે જ નહિ. તેમાં જ પશુ સારા, સહાયી લેખકો હશે જ અને તે તને મદદ કરશે જ.

બલેને એવા થોડા હોય, પણ આપણે એવા થોડાની એ મદદ લઈએ. ઉપરાંત આપણે નવા લેખકો ઉત્પન્ન કરવાની કોશિષ કરીએ તો ?

સાઈ છે, પણ વાર કેટલી લાગે ? લેખકો એમ કાંઈ થોડાં દિવસમાં ઉત્પન્ન થઈ શકશે ?

કોશિષ કરીએ. દરમ્યાન સાધુ મહારાજશ્રીઓની મદદ લઈએ તો શું ? સમાજસેવાના કામમાં મદદ કરવાની તો તેમની ફરજ છે !

આદર ન થાય એ તો જરાગર કે આપણને કમાણી ન થાય. પણ ધારો કે આપણે મફત આપીએ તો શ્રાવણેને વાંચવાની ના પાડે ?

હાસ્તો ! એમનાં મનમાં તો મોટો ડર હોય ને કે જે શ્રાવણે આપણું મામિક વાંચશે તો તેમની અંધશ્રદ્ધા ઓછી થઈ જશે. અંધશ્રદ્ધા ઓછી થાય તો મહારાજનું અભિમાન પોષાઈ ન શકે.

હું સવારમાં બ્યાખ્યાનમાં ગઈ હતી તે ધર્માનંદજી મહારાજ તો મને સારા સાગતાં હતા.

એવા સાધુ આપણા અખા સમાજમાં જે ચાર, પણ એટલાય મહદ્દ તો કરી શકે, અને કરે, એમાં શકા નહિ, પણ એટલાથી જ તાર્કિક કામ સરળ નહિ થાય તું જેની સેવા કરવા માગે છે તે તને અપનાવવા જ કંઈ તૈયાર છે ? આપણા આવડા મોટા સમાજમાંથી પણ તને જે બસો આદર મળી જાય તો તું ભાગ્યશાળી. વીસ વીસ વર્ષ કરતાં ય જૂના સામાજિકની આદરની સંખ્યા પણ હજારની અંદર હશે, ત્યારે તારા માસિખનું શું મળું ?

ત્યારે શું આપણે માટે સમાજસેવાનો કોષ ઉપાય જ નથી ?

એમ હતાશ ચલાવી કંઈ જરૂર નથી. આપણે બને મગખૂત મનથી, કોઈના પણ કંઈ વિના, નિઃસ્વાર્થપણે સમાજસેવા માટે જ માસિક ચલાવીએ તો શરૂઆતમાં નહિ, પણ વખત જતાં તેની કીમત થાય જ. સમાજસેવા કરનારે નાહિમેદ થવું ન જોઈએ પોતાથી બની શકેના બધા બોગ આપીને આગળ વધતાં જવું જોઈએ, તો અમુક વખતે સમાજ આપણને જરૂર અપનાવશે.

સમાજસેવા માટે મેં યોજના વિચારી રાખી છે, તેમાં તે કંઈ તેવા માસિકનો પણ સમાવેશ થાય છે આપણે મુંઝવે મુંઝવે પડી નિરાંતે એ યોજના ઉપર વિગતવાર વિચાર કરીશ.

૨૯

ટેવના ગુલામ ન

બનવું જોઈએ

દુઃખિયાળમાં તણ દોરા થયા.

જોહો, તણ વાગી ગયા ! તમારે આ પીવી હતી, બનાવી લાવું.
ના, સાધારણ રીતે હું જોરના આ નથી પીતા. તારે તો ટેવ હતી.
મને ટેવનું તો પૂછવાનું જ નહિ, મને કાઈ જાતની ટેવ નથી.
પણ એ ટેવ તો છે.

કઈ ?

પુરુષો સામે બખાળાં લાડવાની.

ટેવ હતી એમ કહો, હવે પુરુષોને બદલે પુરુષ કહો કે પતિ.
કહો તો મેં સાંભળે. છુઓને જલારે મેં હું, બખાળા જ માફી મર્દને ?
જેવું મનમાં જાણ્યું કે જેવું મનમાં હતું તેવું બોલી ગઈ.

તો તો ખાત જરૂરું છે. એવી રીતે જ આપણા મનની

એકતા સંધાય છે, પણ આપણે એક વાત પૂરી કર્યા પહેલાં જ
ખીજ વાતમાં ઊતરી પડ્યાં. તારે આ પીવી હોય તો દુનિને જમ મારી
બોલાવીએ, એ આ જી સાવશે.

મારે આ પીવી જ નથી.

હાલે તો પીવી હતી.

હાલે આપણે વહેલા જમ્યા હતા. કોલેજમાં જતી સારે પણ
મારે બહુ વહેલું જમવું પડતું. દર વાગ્યે જમી લેતી, એટલે સહેજે જ
બપોરના બૂખ લાગતી, તેથી બપોરના આ બિરકીટ લેતી.

હોટેલમાં ?

ના, બમારી કોલેજમાં જ એક બટ્ટ આ બનાવનો. દૂધ, ચા,
ખાંદ બરાબર ચોખ્ખું વાપરે તેની ખાસ કાળજી રાખવામાં આવતી.
કોલેજનો દ્યારે ખાસ ચીનટ રાખી ધડી ધડી તપાસ કરતો, એટલે
અમને આ સારી મળતી, બને એ એક બરણી લાગીને બટ્ટને આપી
રાખી હતી. તેમાં મારા બિરકીટ પડ્યાં રહેતાં. બટ્ટ એવડો ગાંઠિયા
ખતો, પણ તેનું તેલ એવું ખરાબ-ખોઈ હોય કે એ મને ખાવા
મમતા નહિ. તેથી હું બિરકીટ ખાતી, નહિતર બિરકીટ મારે મને
ખાસ પ્રેમ નથી.

એટલે એમ કે બૂખ હોય તો જ તું આ પીએ છે.

હા, બને તેથી જ હું એકલી આ પીતી નથી, સાથે કંઈક
ખાવાનું હોય જ. સેવ, એવડો, ગાંઠિયા કે કંઈ પણ ફરસાણ. મને
નથી ખાવતું એવું કંઈ છે જ નહિ, ફક્ત એટલું કે સાઈ ચોખ્ખું
બોઈએ. મંધાતા કે ખોરા તેલમાં તળેલું હોય તે મારાથી
ખવાતું નથી.

ન જ ખાતું બોઈએ, કારણ એવું ખાવાથી લમિષત બગડે,
જનું ખરાબ લેધરસ થાય. એટલા મટે બનતાં સુધી હું પણ બખરતી

મારે બે મામા છે, મોટા મામા માધવલાલ, પણ દૂધામાં હું તેમને માધુ મામા કહું છું. માધુ મામા બહુ જ ધર્મિય, જરાય ખોટું કામ કરી કરે જ નહિ. તેમ વળી કામખર્ચમાં, બવહારમાં પણ જ હોશિયાર, ને બોલવામાં એવા ચતુર, દાનરજવાળી અને મીઠા કે હું ઘણી વાર લાઠમા મામાને કહું કે ખરેખર તમે માધુ મામા નહિ પણ મધુ મામા એટલે મીઠા મામા છો.

મામા હસે ને કહે કે એ તો તને એમ લાગે છે, બાકી કંઈ નહિ. નાના મામાનું નામ દલપતરામ, પણ દૂધામાં હું તેમને દધુ મામા કહું છું. માધુ મામા કરતાં દધુ મામા તદ્દન ઉલટા સ્વભાવના. એક જ માના બે દીકરા છતાં કેવો નફાવત એ તું બો, મોટા મામા ઉદાર સારે નાના મામા કેમૂઝ એવા કે એક પૈસો ખરચવા પહેલાં હજાર વખત વિચાર કરે કે ખરચ્યા વિના કાંઈ રીતે માલે ખર્ચ કે નહિ. માધુ મામા બવહારકુશળ સારે દધુ મામાએ બવહારને જ તિલાંજલિ આપી છે. બંને ભુદા છે છતાં દધુ મામા હમેશાં કહે છે કે બવહાર તો મોટાએ જ સાચવવો જોઈએ, હું તો નાના છું એટલે માધુ મામા જ બવહારમા મોખરે.

આપણને જમવાનું તો દધુ મામાએ કહ્યું છે, એ બવહાર તો એમણે રાખ્યો.

એનું કારણ છે. માધુ મામાને એક જ દીકરો હતો નવનીત તે છ સાત મહિના પહેલાં મુજરી ગયો છે એની વધુ પિયર ખૂણો મુકાવા મળે છે એમની એક દીકરી ગામમા પરણાવી છે તે આવીને રાખી જાય છે.

તે દધુ મામાને ત્યાં ન જમે ?

દધુ મામા જમવાનું કહે જ નહિ ને એમને એવું ખર્ચ પોસાય નહિ. એટલે બાપુજીએ મોટા મામાનું જમવાનું માન્યું નથી. નાના

મામા એમ તો જન્મવાનું ન કહે, પણ : વાત એમ છે, હુ
મામાનો કાણુ જાણે કેમ કુદરતી, રીતે જ મારા ઉપર પ્રેમ થયો.
એટલે મારા માટે કંઈ કરવું હોય હોય મોટા મામાની ફરિયાદ
કરે. એ પ્રેમને કીધે આવતી કાલ માટે હુ મામાએ આપણને
જન્મવાને જન્મવાનું કહ્યું છે.

હા તમારે તો ફરજ જન્મવાની છે ?

માધુ મામાને કમાનાર એકનો એક દીકરો નવનીત ગુજરી
ગયો. હવે કમાનાર કંઈ નથી. મામા પોતે વૃદ્ધ પોણોસો ઉપરની
હિમરના. વૃદ્ધાવસ્થાને કીધે આલી પશુ ચાલતા નથી. તેમ ખીલું
કામકાજ પશુ બેઠા બેઠા બહુ ચાલું કરી શકે. નવનીતને સાત
દીકરી. તેમાં બે પરણાવેલી. એટલે બચારે પાંચ અને દમણાં રોઢે
વર્ષ પર આવેશે. નાનો દીકરો. એવું મોટું કુટુંબ. બધાને ખાવા તો
જોઈએ. પહેરવાને કપડાં પણ જોઈએ. તેના માટે નાણાં ક્યાંથી કાઢવા ?

ઉપરાંત મામાથી ખીલું કંઈ થઈ ન શકે એટલે ક્યો સહો.
તેમાં કમાવાને બહુ જોડ. ઘરમાં મૂડી હશે તે પણ તણાઈ ગઈ
ને હુ કંઈક રેણું રહ્યું છે. નવનીતભાઈના મંદપાઠમાં પણ એ
માર હજાર રૂપિયા જરૂર મામાએ ખર્ચ નાખ્યા હશે. આમ હવે
મોટા મામાની નાણાં સંબંધી સ્થિતિ બહુ ખરાબ થઈ ગઈ છે.
ત્યારે તેમના આણુ ખર્ચ માટે કંઈક જોડવણુ કરવી જોઈએ.

મારા બાપુજીના કુટુંબમાં આવું કાંઈક બને તો તેને પોતાને
તો બાધિ રહે જ નહિ.

કેમ ?

કારણ એ બાધિ આખા કુટુંબની જાતી ગઈ. એવું ચોપણ
કરવાનું, એવું ધરખર્ચ ચલાવવાની ફરજ આખા કુટુંબની રહી અને
તે કુટુંબે જાળવે જ છૂટકો.

ધરમાં તેનું ચલણ વધારે. તેનું માન વધારે. તેથી તે જો મોટા મામાને મદદ કરવાની ક્ષમતા પાડે તો પછી હું મામાને અને તેના મોટા દિકરાને કાંઈ પાડવી જ પડે.

એ ગુરૂ તો તમે મને હવે તમે કાંઈ ક્યા ક્યા મુદ્દાઓ પર વાત કરવાનું વિચર્યું છે ?

હું મામા તેમની વિશેષમાં ક્યા ક્યા મુદ્દા આગળ લાવશે, તેના ઉપર મારે મુદ્દાઓ નક્કી કરવાનો આધાર રહે છે. એટલે મામા યું કહેશે તેનો પહેલાં વિચાર કરવો જોઈએ. મારા પાસેવા પ્રમાણે મામા નીચે પ્રમાણેની સ્થિતિ તો જરૂર કરશે :

(૧) જો બાઈ જુદા છીએ, વહેંચણી સરખે બાગે ધણા વર્ષો ધરાઈ ગઈ હશે. અને જુદા થયા પછી દરેક બાઈ પોતાનું ખર્ચ પોતે જોગવે છે તેમ હવે પણ જોગવવાનું

(૨) મારી પાસે કાંઈ વધારે મૂડી નથી કે હું કાંઈ આપી શકું.

(૩) મારી કમાણીથી મારા ધરનું ખર્ચ પણ માંડ નભે છે. ખચત ચલી નથી કે હું કાંઈ આપી શકું.

(૪) હાકરાઓ ઉદ્ભવે છે. તેઓ પોતાનો સ્વાર્થ જ જુએ, તેમની અભુરી વિના હું કાંઈ આપી શકું નહિ

એના પ્રતિકાર માટે તમે શા શા મુદ્દાઓ ચર્ચશે ?

સમજાવે છે કે હું મામાને મોટા મામાની પરિસ્થિતિનો તેમની પૈસા સંબંધીની સ્થિતિનો જોડો ખ્યાલ હોય તેઓ એમ જ ધારતા હોય કે તેમના મોટા બાઈ પાસે તો ધણા પૈસા છે પણ મદદ લેવા માટે દેખાડતા નથી ને પાસે કાંઈ ન હોવાનો જોડો રાખે છે.

ઐત્થે દસુ મામાની પહેલી દલીલના જવાબમાં પહેલાં તો માધુ મામાની ખરી દાલનથી તેમને વાકેફ કરવા જોઈએ. ખાલી મોઢાની વાતથી તો તે માનશે નહિ ઐત્થે માધુ મામા તેમના ચોપડા બતાવી ખાતરી કરી આપશે.

તે પછી બાપુજી સમજાવશે કે જાને બાઈ કમાતા હોય સારે કાઈ કાઈની પાસે માગે નહિ અમારે પણ તમારા મોઢા બાઈ નથી માગતા પણ અમે તમાગ મોઢા બાઈની ખરી સ્થિતિ મમજીને અમારી મેલે જ તમને બતાવીએ છીએ કે નાના બાઈ તરીકે અસારે મોઢા બાઈના કુટુંબની સંજ્ઞા લેવી તે તમારી ફરજ છે.

તેમની બીજી ને ત્રીજી દલીલો ખોટી છે એમ આપણે જણાવે છીએ, પણ જવાબમાં આપણે કહેવું એમ કે જેમ માધુ મામાએ પોતાના ચોપડા ખુલ્લા દિલથી બતાવી ખાતરી કરી આપી તેવી રીતે તમે પણ તમારા ચોપડા બતાવી ખાતરી કરી આપો તો પછી અમારે કાંઈ કહેવાનું રહેશે નહિ. અને તો પછી બીજી રીતે વિચાર કરી શકીશું.

ચોપડા બતાવે તો પોતે ખોટું જોતે છે એ પૂરવાર થઈ જાય. તેથી ચોપડા બતાવશે જ નહિ આ વાત ચાલતી હોય સારે તારે વચ્ચેમાં કહી દેવું કે તને તો આ બધું સાંજીણીને નવાઈ લાગે છે. તારા બાપુજીના કુટુંબમાં તો મદદ કરવાની કાંઈ ના પાડી શકે જ નહિ. આવા વખતે મંત્રણા તો કુટુંબનો ક્યો માણસ કેટલી અથવા કેવી રીતે મદદ કરે તેની જ હેતુ.

હું સારે તને વિમત્સાર તાગ બાપુજીના કુટુંબની પ્રધાની હકીકત જણાવવાનું કહીશ, સારે તારે યરાજગ વિસ્તારથી વાત કરવી અને આને મળતા સાં દાખલા બનેલા હોય અને કુટુંબે મદદ કરેલી હોય તે વિસ્તારથી કહી મંલગાવવું.

૩૧

મુંબઈ જલ્દી જવું પડશે

આમ લામ કરી વડોદરા આવ્યા પછીના બે દિવસ વીતી ગયા ત્રીજે દિવસે ઉપાશ્રયેથી ઘેર આવી કપડા બદલાવવા ગઈ તો પતિદેવ જાણે મારી રાહ જોઈ રહ્યા હોય તેવી રીતે બેઠા હતા તેથી મેં પૂછ્યું—

કેમ, અભારમાં કંઈ રાહ જોતા બેઠા હો અમ લાગે છે ?

તેમણે કહ્યું—મુંબઈથી કાગળ આવ્યો છે તેથી તારી સાથે મંગણા કરવા સાર રાહ જોઈને બેઠો છું

શી વાત છે કહો અમ કહેતા, વાત જરૂરી હશે અમ સમજી કું કપડાં કાઢ્યા વિના જ અમની પડખે બેસી ગઈ

મુંબઈથી આપણા મુનિમનો કાગળ છે તેમાં લખે છે કે આપણો અમેરિકાનો એજન્ટ મહિના પછી અહીં આવવાનો છે અમ તેના તરફથી ખચર મળ્યા છે, તો તે વખતે મુંબઈમાં મારી હાજરીની જરૂર પડશે

તો જવું

એ તો ખરૂં જ, પણ એજન્ટ હિંદુસ્તાનમાં આવે છે, તો

અહીંથી થોડા દિવસ શાકવાનો, એટલે મારે મુનર્થમાં જ રહેવું પડશે. બે દિવસ મુનર્થ જઈને પાછુ અહિ નહિ આવી સકાય.

આપણી મૂળ ગોઠવણ એમ હતી કે આપણે ત્રણેક મહિના અહિયાં રહેવું, કે જેથી આપણા સગા સંબંધીઓથી તું જાણીતી થઈ જાય તેમના આચારવિચારની ખબર પડે આપણી સાથે હોનો કેવો સંબંધ છે તેની માહિતી મળે તેથી આપણી મૂળ ગોઠવણ પ્રમાણે તારે અહીં રહેવું હોય તો કોઈ જાતનો વાધો નથી જા, બાપુજી તને જરાય ઓછુ આવવા નહિ દિએ.

જા, બાપુજીનું હેતુ તો મારા ઉપર અપાર છે તેઓ તો મને સુધા બહેન જેવી જ ગણે છે, એટલે તેમના માટે શક્ય કરવા જેવું છે જ નહિ પણ મને એમ લાગે છે કે હવે તો જ્યાં તમે લાંબું તમારા વિના હું અહીં બે મહિના નહિ રહી સકું એમ મને, લાગે છે માટે હું તો તમારી સાથે જ મુનર્થ આવીશ.

જેની તારી મરજી, મને કોઈ જાતનો વાધો નથી તો પછી મુનર્થ જતા પહેલા તારે તારા જા, બાપુજીને મળવા જવું પડશે. હા

ક્યારે જવું છે? કેટલા દિવસ શાકવું છે?

હું ધારૂં છું મારી જા પાસે મારે ફોર દિવસ તો શાકવું પડશે.

તો એમ ગોઠવણ કરીએ કે, ૫ રૈક દિવસ પછી તું પિપર, જા, દશ દિવસ લા રહીને પાછી આવ, પછી સાથે મુનર્થ જઈએ.

દ્રેઈનમાં જ મુનર્થ જઈશું ને?

મને લાગે છે કે દ્રેઈનમાં આખી ગત કાઢવી એ તને લાડમારી થશે તેના કરતા આપણે થોડા જોખમવાળો સામાન લઈને વિમાનમાં મુનર્થ જઈએ અને દરેક સામાન લઈને દ્રેઈનમાં આવે.

તમે મને એટલી બધી ચોચી કેમ ધારો છો કે એક રાતની દ્રેનની મુમાફરીમાય હું હેરાન થઈ જઈશ ! એમાં હેરાનગતિ શું ? જીવાન છીએ, કમરતી ચરીર છે, દ્રેનની મુમાફરી પણ એક જાતની કમરત છે.

। એટલે તારો એમ મત છે કે આપણે દ્રેનમાં જ જવું.

કારણ કે હવે એટલો આપણો આટનોમધો સામાન સાચવી ન શકે કારણ હાલમાં દ્રેનમાં ગીડી બહુ હોય છે. તેનાં કરતાં આપણે દ્રેનમાં સામાન લઈ જઈએ તો ખોટું શું ?

જેમ તારી ઇચ્છા તો એમ કરીએ કે તું નીકળવાની હોય તે દિવસ માટે મેઈનમાં બે સીંગ્લું ફર્ટ કલાસનું કમ્પાર્ટમેન્ટ અમદાવાદથી જ રીઝર્વ કરાવી લેવું. બને રીઝર્વ તારે અમદાવાદથી જ લઈ લેવી અમદાવાદથી કાખમાં તારે એટલું આવવું. હું વડોદરાથી તારી સાથે થઈ જઈશ.

હા એ ઠીક છે.

તો નકી ? એ પ્રમાણે બાપુજીને કહીને ગોઠવણ કરાવું છું ને તારા બાપુજી ઉપર કાગળ લખાવું છું

તે તમે હજી બાપુજીને કંઈ વાત જ નથી કરી ?

ના તારી સાથે પહેલાં સલાહ કરી લેવી જોઈએ ને જ આપણે વિચાર થાય તે પ્રમાણે બાપુજીને કહેવાય. બાપુજી તો હવે નિવૃત્તિમાં જ છે તેમને એમ ને એમ પૂછ્યા જઈએ તો કહેશે, હું કંઈ ન જાણું તમને ઠીક પડે તેમ બરાબરત કરો. એટલે પહેલાં આપણે નકી કરીને જ બાપુજીને કહેવું પડે છે બાપુજી બે બવદારના કામમાં જાગ લેતા હોય તો તો પહેલું તેમને પૂછું જોઈએ, એ જ બવદાર અને વિનય કહેવાય

ને બાને પૂછવાનું નહિ ?

હું ભૂતી ગયો હું જ્યાં જાયુછું એક્ટુ જ બોલી ગયો ત્યાં ત્યાં સુધારીને તારે બા, બાપુજી એમ સમજી લેવું કારણ બા પછુ એ જ વૃત્તિના છે.

તો બસે. આપણે નકી ક્યા પ્રભાણે મોક્ષલ્ય કરાવે.

સર્ગા સંબંધીઓને અમારાં જલદી જવાની ખબર પડી એટલે તેઓ તો અમને સવાર બપોર ને સાંજના આમંત્રણ આપવા મંડ્યા. આમલ એટલે કે અમારે ન છૂટકે માનવાં પડતાં. તેથી અમારા દિવસો બાબા એમાં જ ચાલ્યા જતા. એમ દિવસો ક્યાં નીકળી ગયાં તે ખબર ન પડી હું જે મંઈ જોતી કે સાલગતી તે સંબંધી વિચાર કરવાનો પછુ વખત ન મળતો.

૩૨

સમાન હાલનું રહસ્ય

મારે પિતર જ્ઞાના આગલા દિવસે મારા બાઈ મને તેડવા બોલ્યા. હું એકાલી પણ બાઈ ચાત. પણ મારા બાપુજીની એવી ધમ્મજ હતી. મારા સમસાજીને મારા બાઈને એક દિવસ અચાઉ મોકલવાનું કહેતાં તેથી તે આવવા દિવસે આરેલે.

સુધીર મારા જાઈ આવ્યો તે જ દિવસે મારા સસરાના એક મિત્ર કલકતા ગયેલા તે આવ્યા. તેઓ સાથે રસગુસ્તા લાવેલા હશે. તેમણે રસ રસગુસ્તા અમારે ત્યાં મોકલી આપ્યાં. બાએ ત્રણ ત્રણ રસગુસ્તા સુધા બહેનને તથા સુધીરને આપ્યાં, બે મને આપ્યાં અને બે ઉપર મારા પતિદેવ હતા તેમને મોકલી આપ્યાં બા, બાપુજીએ એક પણ રસગુસ્તું ન લીધું મેં પણ આગ્રહ કર્યો છતાં - કાંઈ ન લીધું.

રાત્રે ઉપર ગઈ ત્યારે મારા પતિદેવ ત્યાં જ બેઠેલા સામે ટીપાઈ ઉપર રસગુસ્તાની રકાબી પડેલી. ઉપર બિભેરી કાચનો વાટકો ફાટ્યો. એટલે સોસરાં ફેખાતાં હતાં તે જોઈ મેં કહ્યું

આ શું ? કેમ આધાં નથી ?

હજી નહોતી

તો રાખી કેમ મૂક્યાં છે ?

તને ખવડાવવા.

મેં તો આધાં છે.

તે મને ખબર છે.

તો પછી તુ કામ રાખી મૂક્યાં છે ?

તને ખવડાવવા

આધાં પછી ન ખવાય

ભાવતું હોય તો ખવાય

એમ કહેતાં કહેતાં બિબેરી એક રસગુસ્તું હાથમાં લઈને બોલ્યાઃ જલ્દી મોડું ઉઠાડ, નહિતર રસ દેખાશે ને કપડાં બગડશે.

મારે બોલવા બેઠેલો વખત નહોતો-રસગુસ્તું હોય પાસે આવી ગયું હતું મોડું ન ઉપાડું તો જરૂર કપડાં બગડે, એટલે જલ્દી મોડું, ઉપાડુ જ પડ્યું, તેજુ જ રસગુસ્તું મોઢામાં આવી પડ્યું મોઢા આડા.

એ હાથ દબને માંડ માંડ આસ્તે આસ્તે રસગુસ્તું ચાવીને ઝોગાળ્યું, ખાઈ રહેવા બાબી ઝોટલે બીજું રસગુસ્તું લેવા મેં મારા હાથ છાનોમાનો લાંબો કર્યો. મારા વિચાર બીજું રસગુસ્તું પતિદેવને ખવરાવી દેવાનો હતો. પણ હું બીજું રસગુસ્તું ઉપાડું તે પહેલાં તો પતિદેવે ઉપાડી લીધું હતું તે પહેલી વારની જેમ જગરજસ્તીથી મને ખવરાવી દીધું. ખાઈ લીધા પછી કહ્યું :—

સુધીરે કહ્યું કરો કે મને જાણે છે. ઝોટલે તમે પણ ઠીક જગરજસ્તી કરી.

માટે જ સ્ત્રીઓ સ્વાર્તંત્ર માગે છે ને !

મારે એવું સ્વાર્તંત્ર નથી જોઈતું.

માટે જ મારા પ્રેમે જગરજસ્તી કરાવી.

પણ એવો લાગ કરવાનું કારણ શું ?

પ્રેમ.

સમજ, સમજ. પ્રેમ ને લાગતું રહસ્ય મને સમજાવવા તમે આ મુક્તિ કરી હતી.

તારે એમ સમજતું હોય તો કંઈ વાણી નથી. બાકી એમાં મુક્તિ જેવું હતું જ નહિ પ્રેમીની ક્રિયા તો સ્વાભાવિક જ હોય છે. જગરજસ્તી પણ પ્રેમી જ કરી શકે છે ને પ્રેમીની જગરજસ્તી પ્રેમને સમજનાર પ્રેમી જ જીતી શકે છે. પ્રેમને નહિ સમજનાર જ સ્વતંત્રતા માગે

પણ મને તો હું અહીં પરતંત્ર હોઉં એમ લાગતું જ નથી. તમારા પ્રેમ અને લાગ મામે પરતંત્રતાનો વિચાર ક્યાં પલાયન કરી જાય છે એ જ મને ખબર પડતી નથી.

તે પ્રેમનો આનંદ અનુભવે છે, પ્રેમનું સુખ સમજી શકી છે,

૩૩

પિયરમાં

ઘેર પહોંચતાં ગાડીનો અવાજ સાંભળી બા અંદરથી બહાર આવતા દતા હું ગાડીમાંથી ઊતરી અંદર જતી હતી ઝાસરીમાં લેગા થતાં બે હાથ જોડી હું બાને પ્રણામ કરવા જતી હતી તેવી જ બાએ મને બાથમાં બાંધી અને જોડ્યાં

હું બહુ ખુશ થઈ બેઠા, આજમુધી મને ચિંતા રહ્યા કરતી હતી કે માવરીમાં મારી દીકરીને બરાબર સોહવાતું હશે કે નહિ? પણ તને જોઈને મારી બધી ચિંતા દૂર થઈ ગઈ.

મારી સાથે વાત કર્યા પહેલાં તું મુ સમજી ગઈ, બા કે તારી ચિંતા દૂર થઈ ગઈ?

મોઢું જો મનની આગસી છે તારું મોઢું ક્ષી આપે છે કે તું તો આનંદમાં હતી, સુખી હતી

મુધીર અમારો સામાન ઉપડાવી ધરમાં આવતો હતો, તેણે અમારી વાતચીત સાંભળેલી તે બોલી ઊઠ્યો.

બા, તું નમ્રી ચિંતા કરતી હતી બહેનને તે અહીં આવતું ન હોતું મમતું

બેસ, બેસ, ચિતારલા, એવું તને કાણે કહ્યું ?

તું જ સવારે પ્રવીણ રોકને શું કહેતી હતી કે અહીંયાં તમારે ખાસ કંઈ કામ તો છે નહિ તો તમેય મારી સાથે અમલવાદ ચાલોને ?

વિવેક પણ નહિ કરાતો હોય ?

છેલ્લી ધડીએ વિવેક થતો હશે કેમ ?

ભાઈએ તો મને બા પાસે આટ પાડી પણ બા મારી વહારે ધાર્યા બાએ કહ્યું :

તું ચે સાચો છે ને બહેન પણ માચી છે પહેલાં સામાન બધો સંભાળીને ધરમાં મૂકાવી દે. જોજો' કંઈ રહી ન જાય.

પછી બાએ મને કહ્યું—તારો ભાઈ પણ તારા જોવો જ હોશિયાર છે હો બેટા !

ખરેખર બા, સુધીરભાઈ જોવા સુચીલ ને હોશિયાર પુત્ર હોવા માટે તમે ભાગ્યશાળી છે. તેવી જ રીતે મારાં સાસુજી પણ ભાગ્યશાળી છે.

હું બોલતાં તો બોલી ગઈ પણ પછી મને જ શરમ લાગી ગઈ કે બા પાસે હું શું બોલી ગઈ !

હું સમજી જ ગઈ હતી, દીકરી ! ને તેથી જ મેં તને કહ્યું કે, મારી ચિતા દૂર થઈ ગઈ. મને બહુ જ આનંદ થયો.

બાપુજી પણ પછાડેથી આવી બોલ્યા—મને પણ બહુ જ આનંદ થયો, મેં જઈને બાપુજીને પ્રણામ કર્યા.

આનંદમાં ને કામકાજમાં દસ દિવસ વીતી ગયા. નિયત કરેલા દિવસે અમલવાદથી મેઈલમાં નીકળી અહીં આવી

૩૪

પ્રવીણની શૂરવીરતા

વૃત્સલા બાબી, તમારી વાતમાંથી તો અનેક વાજતો જણવાની મળી: સમાન હૃદય, અસ્વાતંત્ર્યનું રહસ્ય સમજાયું, પ્રેમ અને સાગતું રહસ્ય સમજાયું. તે ઉપરાંત અમારા પ્રવીણમાર્ગમાં જેટલું કાંઈ જ્ઞાન છે તે સમજાયું. માર વર્ષથી 'મોગામાં' સાથે રહીએ છીએ, મિત્રા છીએ, જતાં આજમુધી હું પણ નહોતો જાણતો કે પ્રવીણમાર્ગ આવડા મોટા જ્ઞાની છે.

જ્ઞાની પણ છે અને શૂરવીર પણ છે.

વાહ શૂરવીર પણ એમ ? અમારે તો એવું જોવાનો પ્રસંગ જ નથી આવ્યો. તમે કેવી રીતે જાણ્યું તે કહો.

હું અમદાવાદથી દૂરનાં નીકળ્યો. કબો રીઝર્વ હતો. તેમાં હું એકલો જ હતો. મારા પતિદેવ વડોદરાથી બેગ ચવાના હતા. મારો કબો સૌથી આગળનો હતો; એટલે એકદમ પ્લેટફોર્મને ઉઠી આવ્યો. ગાડી રોકનમાં દાખલ થઈ કે તુરત હું ક્યાના બારણામાં માથું બહાર કાઢીને બેઠો હતો. મારા પતિદેવ પ્લેટફોર્મની બચસન વચમાં બેસા હતા. તેમણે અને દીડી, મેં તેમને જોયા.

ટ્રેડન લિમી રહી ત્યાં માગે ડાખાના । ખારણની માંમે જ એક અંગ્રેજ સોલ્જર લિમો હતો, તે એકદમ આવી ખારણ હિંદાડી મારાં ડાખામાં ધૂમરા જતો હતો, ત્યાં મેં તેને અટકાવ્યો. હોય રીઝર્વ છે. અમો બે જણા છીએ એમ મેં તેને અંગ્રેજીમાં જ સમજાવ્યું. પણ મને ડાખામાં એકલી જોઈને એ રોનો માને ? હું જૂઠું બોલીને તેને અટકાવું છું એમ સમજ્યો. એટલે તેણે તો જખરજતીથી એનો સામાન મૂકવા માંડ્યો.

એનો બારે થેલો ડાખામાં મૂકી ખીજે સામાન લેવા ગયો ત્યાં મેં પગથી પાટુ મારીને એના થેલાને ફેંકી દીધો. એક હિંદુ સ્ત્રી આવી રીતે સોલ્જરની સામે થાપ એવું તેણે કદી જોયેલું નહિ હશે. તેને નવાઈ લાગી વળી એમ પણ સમજ્યો હશે કે કપાકપીમા એ ફાવી શકે તેમ નથી. એટલે તેણે મારી સામે પિસ્તોલ તાકી.

એજ વખતે મારા પતિદેવ આવી પહોંચ્યા અને શું હકીકત છે તે પૂછ્યું મેં બધી વાત કરી. એટલે એમણે તો એકદમ સોલ્જરના હાથમાથી પિસ્તોલ ઝૂંટવી લઈને સોલ્જરના સામી જ તાકી. એટલે સોલ્જર હસી પડતાં બોલ્યો. કે એ તો ખાલી છે.

ત્યારે બોટો જ હમ બરાવતો હતો, કુતરા ! અમારો નોકર લઈને અમારી જ સામે થાપ છે, બેશરમ.

એમ કહીને એમણે સોલ્જરને ગળતીમાંથી એવો તો પટકો કે સોલ્જર ચૂં કે ચાં કાઢી કંરી ન શક્યો. તેઓ તો સોલ્જરને લસડીને રોચનમાં લઈ ગયા. દરુએ અમારો સામાન ડાખામાં ગોઠવીને મૂકી દીધો, ત્યાં પતિદેવ આવી પહોંચ્યા. દરુ નોકરોના ડાખામાં ચાલ્યો ગયો. મોડી રાત ગયેલી તથા અમો સર્પ ગયાં. તેથી સોલ્જરનું તેમણે શું કંઈ એ પતિદેવને પૂછવાનું હજી સુધી રહી ગયું છે.

સોલ્જરનું તે દિવસે શું થયું તે તમે કહો. વત્સલાએ પ્રતીક્ષા સામું જોઈને કહ્યું.

સોલ્જરને ગળામાંથી પકડીને ધસડનો ધસડનો રોચન માસ્તર પાસે લઈ ગયો. એને આવડું નહોતું, એટલે જાણી કરીને ચાલેના નહોતો. એટલે મારે તેને પરાણે ધસડતો ચલાવવો પડ્યો. રોચન માસ્તર મને આશ્ચર્યતા હતા. તેમણે મને પૂછ્યું. મેં બધી વાત કરી. માસ્તરે સોલ્જર પાસે ટિકિટ માગી. હર્ટ કલાસની ટિકિટ ન મળે, સેકન્ડ કલાસનો એની પાસે ગીટીટરી પાસ હતો તે મનાયો. માસ્તરે તેને રોચનના પોલીસને સોંપી દીધો. ને તેનું નામ, મેંમર, રેજમેન્ટ વગેરે પૂછ્યું. મેં કહ્યું: હું અચારેજ તારા ઉપરી ઉપર તાર કરી બધી હરીફત જણાવું છું એટલે એ તાર નરમ થઈ જશે. થઈ મારી માનવા મંડ્યો.

એટલામાં ટ્રેઇનનો વખત થઈ ગયો હતો, એટલે તેને માસ્તર પાસે છોડીને ચાલી આવ્યો. ને કબામાં બેસી ગયો.

તે પ્રતીક્ષાગ્રાહી, તમે સોલ્જર સામે પિસ્તોલ તારી પણ તમને પિસ્તોલ વાપરતા આવડે છે કે તમે પણ પેલાની જેમ બેસો? હમ જ મારેલો?

મને પિસ્તોલ ને બીજા બધાં હથિયારો વાપરતા આવડે છે.

એ ક્યાં શીખ્યા?

■ મહિના વોલંટીયર તરીકે નાસિકમાં કામ કરેલું ત્યાં શીખેલો ને પછી વધારે અમેરીકામાં શીખેલો.

ત્યારે તમે અમેરિકા જઈ આવ્યા છો એમ? મને તો કાંઈ ખબર નથી.

મને પણ ખબર નથી.

એ તો ધણું વર્ષ પહેલાની વાત છે.

૩૫

આપણામાં માતૃભાષાનું અભિમાન હોવું જોઈએ

હા. પણ, વાતચાહી, અને એક વાતની અભિમાની હોય છે. તમે તમારી આટલી લાંબી વાત કરી તેમા ક્યાંય તમે અંગ્રેજી શબ્દ વાપર્યો નથી એ શું ? અને તો હાલતા ને આલતાં ગમે તેની સાથે વાત કરતા હોઈએ ત્યારે, ગુજરાતીમાં બોલતા હોઈએ છતાં વચમાં અંગ્રેજી શબ્દો ઘુસાડી દઈએ વાતચીતમાં થોડું થોડું અંગ્રેજી શબ્દોનું મિશ્રણ કરાવે. દોષ આપણા ગુજરાતીઓમાં જ છે એવું નથી. મરાઠી, હિન્દી, બંગાળી, પંજાબી વગેરે બધાને એવી જ ટેવ છે એટલે જ અને નિર્માણ હોય છે કે તમે B A , બી એ મુખી જાણેલાં છતાં જરાય અંગ્રેજી શબ્દ દેખ વાપર્યો નથી ?

એ પ્રભાવ મારા પાંદરેવનો છે. અમારી પહેલી મુદ્દાક્ષત થઇ સારથી તે આજમુખીમા મારી સાથેની વાતચીતમાં કાઈ પણ વખતે એક પણ અંગ્રેજી શબ્દ વાપર્યો નથી. આર પાંચ ચોપડી અંગ્રેજી લાગેલાં હોય

તેવાઓ પણ ડીઝર, કાર્બોન, વોલ્ટર, ટી વગેરે અંગ્રેજી શબ્દો વાતવાતમાં વાપરી નાખે છે. ત્યારે મારા પતિદેવ તદ્દન શુદ્ધ ગુજરાતી જ બોલે છે. મેટ્રિક પાસ થયા નથી, એટલે મારા મનને એમ કે તેમની અંગ્રેજી બાષા બહુ સારી નહિ હોય. પણ કહે બયોરના હું પણ તેમની સાથે એકસે ગયેલી. તેમણે એક જરૂરી કામગીરી શાંટહેન્ડ ટાઇપીસ્ટને લખાવ્યો. હું સંભળતી હતી. ત્યારે જ બપોરે કે એમનો અંગ્રેજી બાષા ઉપરનો કાજ M. A., એમ. એ. થયેલાને પણ સરમાવે તેવો છે. અને તેમનો ગુજરાતી બાષા ઉપરનો પ્રેમ આપણને સૌને સરમાવે તેવો છે.

કેમ હજી તમારી વાત પૂરી નથી થઈ કે ?

આવો, આવો, જિમિલા બાબી !

અસારે હું શું આવું ? તમે આવો. જુઓ, ધડિયાળમાં બારના ટોકારા થાય છે. જૂન લાગી છે કે નહિ ? ચાલો જમવા.

બાબી, તમે વખતસર જ આવ્યા છો. સાંતી છટપટ ને ભાત આવે તેમ અમારી વાન પૂરી થઈને તમે આવ્યા. બસે, ચાલો જમવા બાષા જિંયા. જમવા ગયા.

કેનો નથી, પણ મારી વહાલી પત્નીના રક્ષાથી માઈ હવે બગીને
આખ ચપ્ત બાપ છે. કહે જોઈએ, તું શા માટે રહી ?

મારે રહવું નહોતું, છતાં મેં જાણે કેમ મારાથી રહાઈ જવાયું.
તારા હૃદયમાં થયેલા પ્રત્યાધાતથી રહી જવાયું હશે, પણ
માગ બોલવાથી તને એટલો બધો રોનો આધાત લાગ્યો ? તારા
મનમાં શી સંભા કે શી ગુંથવણ ઉભી થઈ તે કહે

મારી જૂલો મટિ જાણે સવારે જ મેં તમારી માફી માગી
હતી ને તમે માફી આપી પણ હતી.

ખરી વાત.

છતાં તમે બતારે મારા જાનગી ઓરડાની વાત કેમ કાઢી ?
તે માર્ગ પણ જૂલ કરી હોય તેમ હું માનતો જ નથી. તો
પણ તે તારી જૂલો માટે માફી માગી ને મેં આપી. પણ તેનો અર્થ
એમ તો નહિ કે તને આપેલા મારા વચનમાંથી મ હું પાઠો પડું.
પત્નીને આપેલું વચન હું પાળું નહિ તો પત્ની પતિ તરીકે હું લાયક જ
ક્યાં રહો ?

મારે હવે ક્યાં એવું વચન જોઈએ છે ? મેં આટલો બધો
એકગર કર્યો તોય હજી તમને મારામાં વિશ્વાસ નથી ?

વિશ્વાસ પૂરેપૂરો છે, પણ તારી ચરતો મોં હજી કાયમ રહી
છે. એટલે મારા વચનો પણ કાયમ છે. તેથી મારે આપેલ વચન
પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ કે નહિ એ તું કહે.

હા, ત્યારે જો પણ મારી જ જૂલ થઈ છે મેં મારી ચરતો
પાછી ખેંચી લીધી છે ને તમારાં વચનો ફાકે ક્યાં છે તે મારે
કહેવું જોઈતું હતું હવે મારી જો જૂલ સુધાઈ છું, અને માફ કરો
અને મારી ચરતો અને તમારા વચનો ફાકે કરો.

તારી ઇચ્છા એ મારી ઇચ્છા તું કહે તે કળુદ દવે
મારે માટે તારા મનમાં કોઈ પણ અંદોશ નથી ને ?

ના.

આપણે બંને નાની મોટી દરેક જાળત માટે ખુસ્સા દિલથી
રાત કરીએ, એકબીજાના વિચાર સમજાએ. જૂલ દોષ તો સુધારીએ
અને એકરાગી, એકતાન થઈને રવીએ એમ હું ઇચ્છું છું.

હું પણ એમ ઇચ્છું છું ને કળુદ કહે છે.

ચા. માટે ?

મારા દેવના પ્રેમમાં તરબોળ થવા !

કરણ ?

મારે માટે એ સૌથી મોટું સુખ છે.

એનાથી પણ મોટું સુખ બીજું છે.

કયું ?

મોક્ષનું-મુક્તિનું પરમ સુખ.

એ તો મને ત્યારે, પણ તેટલા માટે જા સુખ કોઈ હું ખોઈ ન શકું.

ખોવાની વાત હું ક્યાં કહે છું ?

ત્યારે ?

જા આપણું સુખ એ પરમ સુખ મેળવવાનું પંથવિયું છે.

એમ ? શી રીતે ?

કહું છું, સાંભળ.

૩૭

પરમ સુખ કેમ પમાય ?

સંસારમાં આપણને જે જાતની વસ્તુઓમાંથી સુખ મળી શકે છે. (૧) જડ અને (૨) ચેતન પર, ફર્નિચર, રાયરચીક, કપડા, પૈસા વગેરે સર્વ જડ વસ્તુ છે. એ વસ્તુઓમાંથી મળતું સુખ નાતું અને ક્ષણિક છે ખરી રીતે પૈસા પોતે કાંઈ સુખ આપી શકતા નથી, સુખ ઉપભોગની વસ્તુથી છે. પૈસા ઉપયોગી વસ્તુ નથી, પણ પૈસાથી ઉપભોગની દરેક ચીજ ખરીદી શકાય છે તેથી સુખ મેળવી શકાય છે.

આ સુખથી પણ વધારે માફ સુખ ચેતનમય પ્રાણી તરફથી આવે, જે સ, ઘોડા વગેરે પણ ચેતનમય છે અને તેમનો ઉપયોગ કરી આપણે સુખ મેળવી શકીએ છીએ પણ સૌથી વધારે સાફ સુખ મનુષ્ય પ્રાણી તરફથી મેળવી શકીએ છીએ. સમાજ તરફથી, સર્ગ સંનથી મિત્ર તરફથી, કુટુંબ તરફથી સુખ મેળવી શકીએ છીએ.

આ દરેક જાતનાં સુખ ક્ષણિક છે ઘોડા વખત માટેનાં છે, કારણ કે એ સુખ આપનારી દરેક ચીજ નાશવન છે. એટલે એ દરેક સુખ છેવટે કુખ્યાય - યાય છે, કારણ ત્રિવ વસ્તુના

નાચથી દુઃખ જ થાય વળી કેટલાંક સુખો પોતે જ પરિણામે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે. બોમ વિલાસ બોમવર્તા તો જનુ જ મીઠા લાગે છે, પણ એના પરિણામે અનેક દર્દો ઉત્પન્ન થાય છે અને દુઃખ આપે છે. એ પ્રમાણે સંસારનું દરેક સુખ અને દુઃખમય છે અથવા દુઃખમાં પરિણમે છે.

એનાથી ઊતરું સાધત સુખ એક જ છે—મુક્તિનું પરમ સુખ. પાપ અને પુન્ય એ બંનેથી પર ચાંચે લારે જ એ પરમ સુખ મેળવી શકાય છે. આપણું તેમ જ દરેક મનુષ્યનું ધ્યેય આ પરમ સુખ મેળવવાનું હોવું જોઈએ.

હવે આ તો તને ખબર હશે જ. તો કહે નોંધ્યો કે સુખ સાધી અનુભવાય છે ?

મનથી

ખરાખર. ક્યાં સુખ ને ક્યાં દુઃખ, શેમાં સુખ અને શેમાં દુઃખ, એ બધું મન નક્કી કરે છે. એટલું જ નહિ પણ મનને આજે જેમાં સુખ લાગે છે તેમાં કાલે દુઃખ લાગે છે અને કીલ્લ એવી વધારે સારી વસ્તુમાં સુખ શોધવા નય છે. માટે મનને બંધકતું કહેવું છે.

આપણા આચારવિચારો, આપણાં દરેક કાર્યોનો આધાર મન ઉપર રહેલો છે, અને મન તો બંધકતું છે. માટે પરમ સુખની પ્રત્યાવાણને પહેલું કામ મનને કાળમાં સેવાનું છે. મન એકદમ તો કાળમાં આવી શકે જ નહિ આપણે જો એકદમ મનને દબાવવા જઈએ તો થોડો વખત દુઃખ જાય, પણ પછી એવો ઉછાળો ચારે ક આપણને પછાડીને ક્યાંય નીચે ઉતારી દીએ. માટે મનને જમરજસ્તાથી એકદમ કાળમાં સેવાનું કરવું એ સાઈ નથી, પણ મનને આસ્તે આસ્તે કાળમાં સેતા જવું જોઈએ.

એટલે મન જે આખા જીવનમાં નિરંકુશ કરવું હોય તેને

થોડે થોડે અંકુશમાં લેતા જવું તેની મર્યાદા બાધતા જવું. એટલે એ મર્યાદાની અંદરથી જ મન સુખનો ઉપભોગ કરશે બહારથી નહિ. સમાજઅવસ્થા અને કુટુંબઅવસ્થાથી મનની મર્યાદા બધાઈ જાય છે.

પોતાના સમાજ અને પોતાના કુટુંબમાં મન પોતાના સુખને કેન્દ્રિત કરે છે. જ્યારે મન કુટુંબમાં જ બરાબર કેન્દ્રિત થઈ જાય છે ત્યારે તે કુટુંબનાં માણસોના સુખે સુખી અને કુટુંબનાં દુઃખે દુઃખી થઈ જાય છે. મનને સંપૂર્ણપણે કાળમાં લેવા માટે એ વર્તુલ પશુ મોટું પડે છે. તેથી એ વર્તુલને ઓછું કરી એક જ બ્યક્તિમાં કેન્દ્રિત કરવામાં આવે છે. એક જ બ્યક્તિ તે પતિ અથવા પત્ની. પતિ પોતાનું મન પત્નીમાં અને પત્ની પોતાનું મન પતિમાં કેન્દ્રિત કરે છે એકબીજાનાં સુખે સુખી અને દુઃખે દુઃખી થઈને રહે છે. અને એકતાન થઈને રહે છે.

નાનાં નાનાં વર્તુલમાં કેન્દ્રિત થવાની તાલીમ પામતું પામતું મન એક જ બ્યક્તિમાં કેન્દ્રિત થઈને રહે છે. અને પછી એ ઉચ્છ્વ નાના વર્તુલને પણ ઊઠી ઈર્ષ્યાભ્રમસ્વરૂપમાં લીન થાય છે ત્યારે જ પછી રહી સહી બધી વર્ગલાઓ છૂટી જઈ પરમ સુખ પામે છે.

એટલા માટે આપણે પ્રેમ, આપણી એકતાનતા એ આપણી પરમ સુખ પામવાની સાધનાનું પદ્ધતિનું છે.

તાનીઓએ સંસારમાં પત્નીને સહધર્મચારિણી કહી છે તે પણ એટલા જ માટે કે ધર્મસાધના અથવા પરમ સુખની સાધનામાં પતિની સાથેસાથ જ રહે છે, પતિમાં લીન થઈને જ રહે છે અને પરમ સુખની સાધના કરે છે.

તાનીઓએ સંસારમાં પતિપત્નીને એકબીજાનાં અવર્ણન ગણેલાં છે, તે પણ એટલા જ માટે. અવર્ણન એટલે આધાર અથવા મનને કેન્દ્રિત કરવાનું સ્થાન.

અવલગન મિલાવ મન કેન્દ્રિત થઈ શકતું નથી. સંસારમાં પતિનું મન પત્નીમાં અને પત્નીનું મન પતિમાં કેન્દ્રિત થાય છે. અને સંસાર હોડી સાધુ બનેલાનું મન તેના ગુરુમાં કેન્દ્રિત થાય છે. એ પ્રમાણે સંસારમાં પતિપત્ની અવલગન છે, અને સાધુજીવનમાં ગુરુ અવલગનરૂપ છે મનને કેન્દ્રિત થવા માટે અવલગનની જરૂર છે. અને તે અવલગન જીવંત જાગ્રિત જ હોઈ શકે, જડ વસ્તુમાં મન કેન્દ્રિત થઈ જ ન શકે.

અવલગન ખરેખરે તો જીવંત જાગ્રિતનું જ હોઈ શકે, એ તો હું માની શકુ છું કારણ આપણે ગમે તેટલું મનને સમજાવીએ છીએ એ જડ વસ્તુમાં સંપૂર્ણ કેન્દ્રિત થઈ શકે જ નહિ. કેન્દ્રિત થવા માટે પણ સામસામી પ્રેમ જોઈએ છે. પતિ પત્ની સામસામી પ્રેમ આપી શકે છે, તેમ જ ગુરુ શિષ્યને પ્રેમ આપી શકે છે. માટે જ તેઓ અવલગન થઈ શકે છે જડ વસ્તુ સામી પ્રેમ આપી શકે નહિ, માટે જડ વસ્તુમાં મન કેન્દ્રિત થઈ શકે નહિ બાદમાં તો હું બરાબર મમજી શકી. પણ તમે કહ્યું કે સંસારમાં પતિપત્ની અને સાધુજીવનમાં ગુરુ અવલગનરૂપ છે, તો શું આપણને સંસારીને સાધુ-ગુરુ અવલગનરૂપ ન થઈ શકે ?

તારા સવાસનો જ્ઞાન આપરા કોટલો હું પૂરનો શાની નથી, પણ હું એમ માનું છું ખરો કે, અખડ સહવાસ વિના અવલગન સિદ્ધ થઈ શકતું નથી. પતિપત્ની અખડ સહવાસમાં રહે છે, માટે તેઓ એકબીજાના અવલગન થઈ શકે છે ગુરુ શિષ્ય પણ તે જ પ્રમાણે સહવાસમાં રહે છે માટે ગુરુ શિષ્યના અવલગનરૂપ થઈ શકે છે. ત્યારે સમારી માણસ ગુરુના અખડ સહવાસમાં રહી શકતા નથી, તેથી તેને માટે ગુરુ અવલગનરૂપ થઈ શકતા નથી.

ઉપરાંત વીતરાગી સ્વભાવનો સાધુ સંસારીનું અવલગન બનવા

૩૮

પ્રાર્થના

પૂજુ મને તો કાંઈ પ્રાર્થના આવડતી નથી

કાંઈ વાંધો નહિ, નવકાર મત્ર તો આવડે છે ને ?

હા, એમ તો નાની હતી ત્યારે સામાનિક વગેરે ધણુ શીખી હતી, પણ છેલ્લાં ૭ સાત વર્ષથી કાંઈ યાદ કરાડુ નહિ તેથી બૂબાઈ મથુ છે

એ તો હું એક બે વાર વાંચીશ એટલે યાદ આવી જશે

હા, પણ હું શીખેલી એ બધું ગ્રામજીવન રીતે, અર્થ સમજ્યા વિનાનું

તો હવે પછી આપણે એક કામ કરશું ?

શું ?

આપણે અર્ધ-માત્રથી બાપા શીખી લેશું ?

તમે પણ શીખો ?

હા, મારે અર્ધ-માત્રથી બાપા શીખવાનો વિચાર તો ઘણા

વખતથી થયો છે, પણ કુરસદના બંધાવે હજુ સુધી શીખી શક્યો નથી. હવે આપણે બંને સાથે શીખી લઈશું.

એ બહુ સારું. અર્ધ-ભાગથી ભાષા શીખવામાં હું ધારું છું બહુ અધરી નહિ હોય.

સંસ્કૃત અને ગુજરાતી બંનેનારને અર્ધ-ભાગથી ભાષા શીખવાનું જરાય અધરું ન પડે. બીજી ભાષા તરીકે તે સંસ્કૃત જ લીધેલું ને ?

હા, તમે જણ સંસ્કૃત જ શીખ્યા હશે ?

હા, એટલે આપણને અર્ધ-ભાગથી શીખતાં કંઈ વાર નહિ લાગે. અને ભાષા જ શીખી લીધી કે પછી સામાયિક પ્રતિક્રમણ વગેરેનો અર્ધ ગોખવાની કે શીખવાની જરૂર નહિ; એટલું જ નહિ પણ સત્તા ચારનો પણ પછી આપણે મૂળ વાંચી સમજી શકીશું.

તો પછી તમારી કુરસદે ચડ કરીશું.

હા, પણ ચાલો, આપણે પ્રાર્થના કરતાં કરતાં બીજી વાતે ચડી ગયા.

બંને, ચાલો. આપણે જ્યાં નીચે જ બેસીએ તો ?

હા, નીચે બેઠાં જ છે. આપણે તો નાની પ્રાર્થના કરવી છે તે નીચે બેસીને કરી લઈએ.

બોલો, ત્યારે.

પહેલાં આપણે ત્રણ વાર નવકાર મંત્ર બોલીએ. પછી હું પ્રાર્થના બોલું.

બંને, હું ખ્યાનથી સાંભળીશ.

નવકાર મંત્ર શુદ્ધ રૂપે સ્વસ્થી બોલી રહ્યા પછી પ્રવીણ પ્રાર્થના બોલવા લાગ્યો.

પ્રાર્થના

હે પ્રભુ !

આ સંસાર દુઃખથી ભરેલો છે એવી અમને પ્રતીતિ થઈ છે. કારણ વર્ણા દુઃખો અમે નજરે નિહાળેલાં છે અને કેટલાંક અનુભવેલાં છે. એ દુઃખો જોઈને અમારા દિલને બહુ ત્રાસ લેખજે છે. તેથી એ દુઃખોથી છૂટવાને માટે એવાં દુઃખો હવે પછી અમારે અનુભવવાં ન પડે એટલું જ નહિ પણ એવાં ન પડે તેટલા માટે અમે આ દુઃખમય અપાર સંસારસાગરને પાર કરવાને ઉદ્યુક્ત થયા છીએ.

અમારી આ સાધનામાં, અમારા પ્રયત્નમાં અમે પૂર્ણ સફળતા મેળવી શકીએ તેવું હૃદયબળ કેળવવા માટે હે પ્રભુ ! અમે તમારું રમરણ કરીએ છીએ, તમારી સ્તુતિ કરીએ છીએ, તમારી ભક્તિ કરીએ છીએ. કે જેથી અમે પણ તમારા જેવું જ હૃદયબળ મેળવીને તમારી પેઠે જ આ અપાર સંસારસાગર પાર કરી શકીએ !

હે મહાવીર !

દુઃખોને ઉપશ્મ કરનારાં જે કર્મબંધનો છે તેને કાપવા માટે તમે જે વીરતા બતાવી હતી, તેવી જ વીરતાને અમારામાં પણ આવિષ્કાર થાય એટલા માટે અમે તમારાં શુભગાન કરીએ છીએ, તમારી પ્રશંસા કરીએ છીએ, તમારું સન્માન કરીએ છીએ.

હે ભગવાન !

તમારા કહેલા, માર્ગે ચાલીને અનેક ભવિ જનોએ તમારા

જેવું જ હૃદયગળ કેળવ્યું હતું. કપાયોપર છત મેળવવા માટે તમારા જેવી જ શક્તિ મેળવી હતી. તેવી જ રીતે અમે પણ તમારા કહેલા માર્ગે ચાલીને સર્વ કપાયોને છતવાનું બળ મેળવીને આ સંસાર પાર કરવા છાંછીએ છીએ.

હે અરિહંત !

તમે રાગદ્વેષ છૂટ્યા છે, ઐશ્વર્ય જ નહિ પણ ધીજીઓને તે છતવાનો માર્ગ બતાવ્યો છે. તેથી તમે સર્વ લોકમાં મંગળરૂપ છો, તમે સર્વ લોકમાં ઉત્તમ છો હે સિદ્ધ ભગવાન ! તમારી મુક્તિ જ ખરી મુક્તિ છે, કારણ તે ધીજી અનેકની મુક્તિનું કારણ બની છે, તેથી તમે સર્વ લોકમાં મંગળરૂપ છો, તેમ જ સર્વલોકમાં ઉત્તમ છો તેજ પ્રમાણે—

હે ભગવાન !

તમારો કહેલો ધર્મ સર્વ લોકમાં મંગળ છે, તેમ જ સર્વ લોકમાં ઉત્તમ છે, પ્રધાનભૂત છે. હે ભગવાન ! તમારું શાસન-જૈન શાસન-સર્વ મંગળોના મંગળરૂપ છે. સર્વ કલ્યાણના કારણરૂપ છે અને સર્વ લોકમાં હમેશાં એ જૈન શાસન જયવંતું વર્તે છે.

એવા તમારા શાસનનું અમે શરણ ગ્રહીએ છીએ અને છાંછીએ છીએ કે તમારું શાસન અમારી મુક્તિના કારણરૂપ થાઓ.

પ્રાર્થના પૂરી કરીને બંને પાછા પહેલાં કોચ પર બેઠાં હતાં તેમ બેસી ગયા.

૩૯

રસોઈની વ્યવસ્થા

ઝૂર, હું તમને સાજને માટે પૂછવાનું જૂથી ગઈ ! બોતો,
સાજે જમવાનું શું કરવું છે ?

તારી શી ઇચ્છા છે ?

હું પહેલાં નહિ કહું

કેમ ?

પછી તમે એમ જ કહી દીધો કે તારી ઇચ્છાએ જ મારી ઇચ્છા,

એમ જ કામ કરું ?

તમારી પ્રતિ, તમારી બહુલી વત્સલાને તસ્તી પડી જાય માટે
એમ કંઈ નહિ, લે, હું જ પહેલાં મારી ઇચ્છા કહી દઉં છું
બાળે મોડા જમ્યા છીએ, ક્યાંય બહાર ગયા નથી એટલે જૂથ
એછી લાગશે

તમારી ઇચ્છા હોય તો કરવા જઈએ ?

તારી શી ઇચ્છા છે ?

મને તો તમારી વાતોમાં એવો રસ પડ્યો છે કે બહાર

જવાનું મન જ ચલુ નથી. જાણે કે તમારી પાસે બેસીને તમારા વચનામૃતનું પાન કર્યા જ કરે.

આજે તો મારે પણ ફરવા જવાની ઇચ્છા નથી, તો આપણે ઘેર બેઠા બેઠાં વાતો જ કરીશું.

બહે, પણ જમવાનું તો નક્કી કરો.

મને તો એમ લાગે છે કે મને ચા નાસ્તો હતો તો બસ થશે.

મારી પણ એ જ ઇચ્છા હતી. તમારી ઇચ્છા યાવ ત્યારે કહેતો એટલે ચા મૂકી દમચ, નાસ્તો તો ધરમાં પડ્યો છે.

પણ કાલ સવારે જમવાનું કેમ કરવું છે ? તે રસોયાનું તો કાલને માટે મુલતવી રાખ્યું છે તો પછી તારા મામાને ત્યાં અત્યારે જ રેવડિયાન કરી દેવી દમચો કે કાલે જામે તમારે ત્યાં જમવા આવશું.

કાલે તો મારે હાથે રસોઈ કરવી છે.

એમ ? તું હાથે રસોઈ કરીશ ? આવડશે ? ચર્ચ શકશે ?

હું મેટ્રિકમાં હતી ત્યાંસુધી તો કુરસદના વખતમાં મારી બાને રસોઈમાં મદદ કરતી, એટલે ધણીજ રીતો ગઈ હતી, પણ કાલેજમાં ગયા પછી રસોઈ કરવાનું કામ હલકું છે એમ સમજવા લાગી ગઈ. તેથી છેલ્લા ચાર વરસમાં રસોડામાં કંઈ જુદા કામ કર્યું નહોતું, પણ કાલેજે ત્યાં જમવા ગયેલા ભાઈ તેમણે જે બાપણ કરેલું તેથી મારી આંખ ખુલ્લી ગઈ, રસોઈનું કામ હલકું નથી પણ મહત્વનું છે એની સમજ પડી ગઈ, તેથી તે જ વખતે મેં નિશ્ચય કરેલો કે મારે મુખ્યત્વે મારા હાથે જ રસોઈ કરીને તમને જમાવવા.

પણ એથી તું બીજાં સારાં કાર્યોમાં ઝાઝો વખત ગાળી નહિ શકે.

પણી. માટે રસોઈનું કામ સારામાં સાફ જ છે એટલું જ હું હજી પણ ન સમજું તો-મહી મારામાં શુદ્ધિ જ નથી એમ કહેવાય.

બધે તારી મરણ હોય તે તું રસોઈ કરજે, પણ તને રસોઈ કરવાનો મહાવરો નથી, ટેવ નથી, તેથી બહુ આઈ પડશે.

એનો પણ મેં વિચાર કર્યો જ હશે, કાકીને સાં જ ન્યારે મેં મનમાં રસોઈ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરેલી ત્યારે રસોઈ શીખી લેવાનો પણ વિચાર આવેલો, કે હવે તરત રસોઈ કરવાનું શરૂ કરી દેતું. પણ વડોદરામાં એવો જોગ જ આવ્યો નહિ બહાર જવા બાકે રસોડામાં જવાની જ કુરમદ નહોતી. તેથી મેં અમદાવાદમાં દસ દિવસ રોકાવાનું તમને કહેલું, નહિતર ચાર પાંચ દિવસ જ રોકાઈ હોત તોપણ ચાલી શકત.

એટલે શું આ વખતે અમદાવાદ રસોઈ શીખવા જ રોકાઈ હતી કે ?

હા, ખાસ એટલા માટે જ. દરો દિવસ રસોડામાં બધું કામ મેં જ કર્યું હતું. મારાં બા પાસે બેસી જરૂર પડે ખાવાતા જમ ને મને શીખવાડતા જમ. રોજ જુદી જુદી વાનીઓ હું કરતી. સવાર સાંજ પણ બધું જુદું. એટલે બનતાં સુધી આપણી આપુ આવતી દરેક ચીજ કરતાં શીખી ગઈ. થોડી ખામી હશે તે મહાવરાથી નીકળી જશે શરૂઆતમાં મારી રસોઈમાં થોડીવણી ખામી જથ્થાવ તો નિભાવી લેવા મહેંગાની કરજો

■ રાંધશે તો બહારનાં માણસો આપણને શું કહેશે ? મારે માટે કહેશે કે પતિ-હઠની જોડકાથી ભણેલી પત્નીને રસોડામાં બેસાડી દીધી. તારે માટે કહેશે કે ભણેલી પણ બોલવાની ત્રેવડ વિનાની તદ્દન પેચી.

એમ એટો દર રાખીએ તો આપણે આપણી રીતે જીવન જીવી જ ન શકીએ. આપણે કેવા હેતુથી કંઈ કામ કરીએ છીએ એ કાંઈ જોવા આવતું નથી, બહારનાં અનુમાન કાંઈ સાચાં હોઈ શકે નહિ. આપણે કાંઈ જોઈ કામ કરતાં નથી પતી દર શેનો ? આપણને કાંઈ જરૂર પૂછશે તો કાંઈ જવાબ આપવા જેટલી દિમત છે.

તે પ પછી ખરી બહારી કરી !

એ તો તમારા પ્રતાપે શીખી.

હા, તારી ઇચ્છા પ્રમાણે તું રસોઈ કરજો, પણ હું મારું હું કે આપણે એક બાઈને રાખી લઈએ જે તને રસોડામાં બધા કામકાજમાં મદદ કરે. મુખ્ય કામ તું કરે બાકી બધું તૈયાર કરવાનું કામ એ કરે. એટલે તારે ઝાઝી મહેનત પણ નહિ અને તારો ઝાઝો વખત પણ ન બગડે.

એની પણ વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે. પણ હું તમને કહેતાં જ બૂલી ગઈ. આજે હવે પણ નથી એટલે વાદ પણ આપ્યું નહિ.

શી વ્યવસ્થા કરી છે ?

હવેનાં સામરિયાં એની વહુને તેડી જવાની ઉતાવળ કરે છે. હવેનાં મામાપ નથી, તેથી વહુને અહીં જ લાવવી પડે. અહીં લાવે તો રાખે ક્યાં ? તે કાલે મને પૂછના હતા કે બા, તમે બાઈશ્રમમાં બમતે સુવાની રજા આપો તો મારી વહુને તેડાવું.

મેં વિચાર્યું કે આપણને જરૂરિયાત પ્રમાણે બાઈ કામવાળા મળશે અને હવેની બાઈ મળશે. આપણે બાઈશ્રમ તો બે છે, ને બંનેય મોટા, નાની ઝોરડી જેવા છે. તો એ લોકો એક બાઈશ્રમમાં સર્ક રહેશે એમ ધારી મેં હા પાડી દીધી છે, પણ તમને કહેવાનું જ બૂલી ગઈ.

એ તો બહુ સાફ, કામવાળાની તો હાકમારી છે. હવેની વહુ અહીં ન હોય તો એ ગમે ત્યારે દેશમાં ચાલ્યા જવાની બીંતિ રચા કરે. હવે એ ક્યાંય ચાલ્યો ન જાય, વળી જૂનો ને વિશ્વાસુ છે. એ તો બહુ જ સાફ કહ્યું. આપણને એક જાતની નિરાંત થઈ.

૪૦

પ્રવીણ સુલેખાનો ઇતિહાસ

હુંવે મારે સૌથી પહેલા તમારા અને સુલેખા બહેન સંમધી બધી વાત જાણી લેવાની છે કારણ કે બહારના માણસો સાથે સ્વાભાવિક વાત નીકળે ત્યારે હું મારું જાણી ન હોઉં તેથી ખરાબ લાગે માટે પહેલાં એ વાત કરો

એમાં જાણવા જેતું બહુ ઓછું છે, પણ તારે જાણવું જોઈએ એ વાત પણ ખરાબર છે, તે સાબળ

હું ને સુલેખા પડોશમાં ગઈએ, બને એક જ નાતનાં એક જ ઉમરનાં એક સાથે બાળવા બેસેલાં, ટૂંક સુધી સાથે બોલેલાં, સાથે રમેલાં દેશન પણ સાથે કરતાં ને હસરત પણ સાથે કરતાં, જોન શાળામાં મળુ સાથે જતાં બને સરખા હોસિયાર, એટલે વર્ગમાં જા એનો પહેલો નંબર હોય કાં મારો એ પ્રમાણે નાનપણથી જ મિત્રતા બંધાઈ ગયેલી

પંદરમાં વર્ષે હું છઠ્ઠી ક્લાસમાં હતો ત્યારથી કુરસે હું બાપુજીની દુકાનમાં જતો, ને જુદા જુદા કામ શીખતો એક વર્ષમાં

લગભગ બધું કામ શીખી ગયો. સેનામાં વર્ષે મેદિકમાં આવ્યો, મેદિકમાં બધું જાણતો હતો ત્યારે વચમાં મારા બાપુજી બીમાર થઈ ગયા, તેથી મારે ધરના તથા દુકાનના કામકાજમાં સંભાળ રહેવું પડતું એટલે મેદિકનું વાંચવાનું બોલવાઈ ગયું. બાપુજીની બીમારી ત્રણ મહિના ચાલી, તેથી હું બગબગ વાંચી ચક્રો નહિ પરીક્ષા માટે તૈયાર થઈ ચક્રો નહિ. છતાં પહેલા નંબરનો વિદ્યાર્થી હોવાથી હેઠા માસ્ટરે ફોર્મ આપ્યું, પણ હું નાપાસ થયો. પછી નિશાળ છોડી દીધી.

દુકાનના કામમાં હું સામાન્ય રીતે મદિતગાર તો થઈ ગયો હતો તેથી બાપુજીએ હવે બધુંવાનું છોડી ફોર્મ દુકાનમાં જ ખેસવાનો આમ્રદ કર્યો. અત્યાર સુધી અમારો વેપાર હિંદુસ્તાનની અંદર જ લેવેચ કરવાનો હતો, પણ સંજોગો એવા આવ્યા કે હવે અમારે બહાર મામના-પરદેશના વેપાર ઉપર પણ ખ્યાન આપવું જરૂરી થઈ પડ્યું.

પત્રવ્યવહારથી કાંઈ સાફ રજા આવ્યું નહિ, તેથી બાપુજીએ મને જાને પરદેશ જવા સુચવ્યું. મેં બાપુજીની પ્રત્યક્ષ માન્ય કરી, પણ ખાત્રી વાંધો હતો, મારી ઉંમર હજી નાની, પરણ્યો નથી, સમારનો અનુભવ નથી, ત્યાં પરદેશ મોકલવામાં જાતે જોખમ લાગ્યું જાની પાત કાંઈ જોડી નહોતી, તેમ વેપાર માટે ગયા વિના છટકા નહોતો. તેથી દરરોજ મને જા જો જો વાંધા રજૂ કરતાં તેના ઉપર ચર્ચા ચાલતી. જરૂર પડતી ત્યાં હું જાતે ખાતરી આપતો. એમ ચર્ચાથી, ખાતરીથી જાતે સંતોષ આપી, તેમની રજા મળી તે પછી પરદેશ જવાનું નક્કી થયું.

દરારેસે દિવસે મુંગઈથી સ્ટીમરમાં નીકળી હું પેરીસ ગયો. ત્યાં આદિસ જોવી પેરીસમાં એક વર્ષ રહ્યો. દરમ્યાન ઇંગ્લેન્ડ, બેલ્જિયમ

કરે છે. એટલે બધાં જ ન્યોતિનીનાં કાબેલા બનિયો થાડાં જોડા અને થાડાં સાચાં હોય છે.

રોજના કામોમાં કુંડલી જેવા બેસીએ તો ને તે પ્રમાણે વર્તવા માગીએ તો ધણાં કામ ખટશે પડે. કારણ કે કુંડલીના દિશાએ હમેશા જોગ સારો ન હોય. પંચ એ સાદું, સત્ય સુલેખાના બાપુજીને સમજાતું નથી. તેની જ રીતે સુલેખાના મૃત્યુ ખાતરમાં પણ એમનું ફજ પજ એવું કરેલું છે કે પ્રદ પ્રમાણે એનું મૃત્યુ થતું જ જોઈતું નહોતું. કારણ તેનું આયુષ્ય લાંબું છે અને તેથી તેમની ભૂત ક્ષ્મા છે તે શોધવા માટે ખીગલ કેટલાંય ન્યોતિનીઓની સલાહ લઈ ચૂક્યા છે. છતાં હજી કંઈ સત્ય સમજ્યા હોય એમ લાગતું નથી. અમારી વાતમાંથી એ જરા બાકી વાત થઈ ગઈ.

સુલેખાએ જ્યારે મક્રમતાથી મારા મટે એના બાપુજીને વાત કરી નાખી ત્યારે તેમણે એટલું જ કહ્યું કે જા, પ્રીતીની જન્મકુંડલી લઈ આવ. સુલેખા મારી જન્મકુંડલી લઈ ગઈ અને એના બાપુજીને આપી. એમણે મારી જન્મકુંડલી સુલેખાની જન્મકુંડલી સાથે ખૂબ સરખાવી ખૂબ વિચાર કર્યો. છેવટે નિર્ણય નક્કર કર્યો:—

તારે પ્રીતી સાથે પરણવું હોય તો બે વર્ષ રાહ જોવી પડશે. કારણ હમેશા જોગ બે વર્ષ પછી જ છે. હમણાં હમ કરવાથી તુકસાન થાય તેમ છે, પણ સગપણ કરવું હોય તો વધી નથી.

હવે તારે સગપણ કરો. બે વર્ષ રાહ જોવા હું તૈયાર છું.

એમ નહિ, પ્રીતી પણ બે વર્ષ રાહ જોવા તૈયાર હોવો જોઈએ.

તરત માણસ મોકલી અને બોલાવ્યો. બધી વાત કરી મેં હા પાડી. પછી તેમણે મારાં બા, બાપુજીને વાત કરી, તેમણે પણ હા પાડી, એટલે સગપણ નક્કી થયું. ખીજે સગપણ કરવાની વાતથી સુલેખાને ખમારે લાગ્યું. આવવામાં જે ગાડખીલી ઉભી થઈ

ચાલુ ભાવે ન મળે તે 'સાવ ખાનગી રીતે' આઠ દસ કે 'પચીસ ગણી વધારે' કિંમતે મળે તે છુપો બજાર એટલે કાળા બજાર

એ ખરાબ ખરો કે નહિ ?

ખરાબ તો ખરો જ પણ તે કાળા બજાર ઉત્પન્ન તો સરકાર જ કરે છે

સરકાર ?

હા

કેવી રીતે ?

વગર સમજના કદોસો ઉભા કરીને કદોનો ઉભા કરતાં પહેલાં-કાળા બજાર ઉત્પન્ન થવાની સંભાવના ટાળવી જોઈએ કદોલથી સમાજને-ખરેખર કાષ્ઠો થશે એ જોવું જોઈએ પણ સરકારને સમાજકિત જોવાની કુરસદ નથી તેથી તેના અમલદારો ગમે તેવા મનસ્વી કાપડાઓ-કદોસો ધડી કાઢે છે, ને સમાજ સુખી થવાને બદલે દુઃખી થાય છે.

સરકારની મલતીઓ ને વાતો તો હવે જમખંડેર છી એટલે એ વાતોમાં હવે આપણે આપણો વખત નકામો નહિ ગુમાવીએ. આપણે આપણીજ વાત કરીએ, તમે કાળા બજારથી નથી કમાતા તે વાત હું માની શકું છું

છતાં એ સંબંધમાં આપણે વધુ ચર્ચા કરીશું અને આપણા નફાનો અમુક ભાગ સમાજ હિતાયે વાપરવાનું મેં તથા સુલેખાએ નક્કી કરેલું તે પણ હું તને ખતાવીશ

કહો તમે શું નક્કી કર્યું હતું ?

એ વાત આપણે બીજા પ્રસંગ ઉપર મુલતવી રાખવી પડશે કારણ એ ચર્ચા લાંબી થાયે એ ઉપરાંત આપણે હજી બીજી ઘણી ચર્ચા કરવાની છે.

મારે પણ તમે વડોદરામાં મુક્તતવી રાખેલા ઘણી બાબતોના ખુલાસા તમારી પાસેથી લેવાના છે.

તે ઉપગત આપણે આપણી જિંદગીનો કાર્યક્રમ નક્કી કરવાનો છે તે બધું કરવાનો વખત જોઈએ આજે તો જો અંધારું ચર્મ ગયું, સાત વાગી ગયા, પણ આપણને બતી કરવાનું પણ સમય નથી.

એ જ એકતાનતા કહેવાય

ખરૂં છે

ચાલો ત્યારે હું આ બનાવવા રસોડામાં જઈ છું તમારી પણ મુશ્કેલી થાય તો રસોડામાં આવો ને મારી પાસે બેસો. અહીં એકલા બેસી રહેશો તેના કરતાં ત્યાં મારી પાસે બેસશો તો તેમાં કંઈ ખોટું નથી.

બંને, ચાલો

બંને રસોડામાં ગયા

તમે મને ખાનગી ઓરડાની પસંદગી કરવાનું કહ્યું હતું ને ! આ મારા ખાનગી ઓરડા પણ તમને મારા ખાનગી ઓરડામાં આવવાની છુટ છે

તું પસંદગી કરવામાંય દુશીયાર છે. ને છુટ આપવામાંય ઉદાર છે. જેવી તમે ગણા તેવી.

એ પ્રમાણે વાતો કરતા કરતા આ બનાવી ને બંનેએ આ નાસ્તો કર્યો.

૪૨

ગુણગાનથી સમાધિ

ખીજે દિસે મવારે વસલા ચા કરતી કરતી આસ્તેથી કાંઈક
ગણગણની હતી લાં ગ્રીણ આગે ગણગણાટ સોમણને તેણે પૂછ્યું
શુ ગાય છે ?

કાંઈક

મને પણ ગાયનો શાખ છે મને પણ સંભગાવ

સામે દુધ પાણી ભરના હતો તેના સામી દુધને ખખર ન

પડે તેમ આગળ ચાંધી કહ્યું

ખાનગી છે

લાં તો દુધ પાણી ભરીને ગયો કોટમે કહ્યું

લે હવે સંભગાવ

ખડુ અમીરા, જરા ધીરજ રાજા આપણે ચા પીને
દીવાનખાનામાં જઈએ લાં સભગાવું અહીં તો દુધ પાણી આવશે

જેમ તું કહે તેમ

ચા પી દિવાખાનામાં આખા પછી

લે, હવે તો કાંઈ વાધો નથી ને સંભગાવ. શુ માતી હતી

એક ચરતે

મંજુર

સામળ્યા પછી મારી મરકરી કરવી નહિ

ખોડુ દરે તે મંડીશ

તો મારે નથી આવું.

હાઈ નહિ દૂર. જમ્મ હવે ગા.

ગાઈ છું. સાંભળો. વતસલા ગાવા મંડી—

શૂરવીર ને ધીર મારા નાથ પ્રવીણ,
 ધંધામાં ને ધર્મમાં છે નાથ પ્રવીણ.
 અનુભવ ને જ્ઞાનમાં છે નાથ પ્રવીણ,
 ધર્મમય આચારમાં નાથ પ્રવીણ.
 જ્ઞાનના ભંડાર જ્ઞાતા નાથ પ્રવીણ,
 પ્રેમ ને દયાના માગર નાથ પ્રવીણ.
 ગુરુ સિદ્ધક દેવ મારા નાથ પ્રવીણ,
 હૃદયના નાથ મારા જ્ઞાતા પ્રવીણ.
 મીઠા મધુરા જોલા નાથ પ્રવીણ,
 વતસલા છે ધન્ય મળ્યા નાથ પ્રવીણ.

વિવેક ને વિનયમાં છે વત્સલા પ્રવીણ,
 શુદ્ધિચાળી કાઢી બહાલી વત્સલા પ્રવીણ,
 સેવા ભક્તિ નમ્રતામાં વત્સલા પ્રવીણ,
 પૂર્ણ તારા ગ્રંથ ધણી વત્સલા પ્રવીણ
 હૃદયની રાણી મારી વત્સલા પ્રવીણ,
 ધન્ય અહોભાગ્ય મળી વત્સલા પ્રવીણ

બને પોતપોતાના ભાવોમાં એટલાં બધા તત્ત્વીન હતાં કે એ
 ભાવોસ્થાસમાંથી અનાયાસે બનેના મુખમાંથી નીચેની! એકમરખી
 લીટીઓ જ સરી પડી બને ગાવા લાગ્યા —

ધન્ય બન્યો ગૃહસંસાર વત્સલા પ્રવીણ,
 ધન્ય બન્યાં પતિ પત્નિ વત્સલા પ્રવીણ
 ધન્ય બન્યા અવતાર વત્સલા પ્રવીણ,
 ધન્ય ભવોભવના સાથી વત્સલા પ્રવીણ

ધન્ય, વત્સલા આપણે ખરેખર ધન્ય છીએ આપણા બનેના
 મુખમાંથી અનાયાસે એકમરખી લીટીઓ નીકળી પડી એ જાણે દેવી
 સંકેત હોય તેવું જ લાગે છે એ સંકેત સૂચવે છે કે આપણા મુખમાંથી
 સરી પડ્યું તે સાચું જ પડવાનું છે આપણે ભવોભવના સાથી બની
 ચૂક્યા છીએ, ભવોભવ સાથે જ રહેવાના અને સાથે જ મુક્તિપદ્મ
 પરમસુખ પામવાના ફરીથી બને એ જ દર્શિતા ગાવા માટે છે ને
 ગાતાં ગાતાં જ સમાધિસ્થ થઈ જાય છે

જય હો એ દેવી ગૃહસંસારનો !
 જય હો એ દેવી ભવનનો !

પ્રથમ ખંડ સમાપ્ત

ભાગ ૨ નો

પ્રવીણ વત્સલાની

તત્ત્વમયતા

એકરૂપતા

અવાજ નથી કરતી, પણ ખીર્જા કામ કરતાં ચ જરાય અવાજ સંભળાતો નથી. હું રોજ મનમાં પ્રશ્નસા કરું છું, પણ કહેવાનો વખત જ આવતો નહોતો. તું બારણાં બંધ કરે કે બારણાં ઉઘાડે તો ચ અવાજ ન થાય. તું ચા કરતી હોય ત્યારે ચ વાસણ ક્યારે લીધાં ને ક્યારે મૂક્યાં તેનીચે બંબર પડતી નથી.

કાણુ જાણે મારામાં એ કુદરતી ખામી છે કે મારાથી જરાય અવાજ સંભળ નથી થઈ શકતો. વાસણના ખડખડાટના, બારણાંના ખડખડાટના, હાકરાંઓના કંકળાટના એવા એવા બધા અવાજો મને એવા કંઈક લાગે છે કે એવા અવાજોથી મારા હૃદયમાં બહુ દુઃખ થઈ જાય છે.

એ ખામી નથી પણ ઉત્કૃષ્ટ કામગીરી છે.

તમને મારી એની ટેવથી કંઈ અણગમો તો નથી ને ?

અણગમો હોય ? મને તો તારી કામગીરીથી આનંદ આનંદ

થાય છે.

તમારા આનંદથી મને વિશેષ આનંદ.

કામગીરીની બસિદારી છે.

× × × × ×

સમજ નથી પડતી, કાલે હું ખાધાપીધા વિના કેમ રહી શકી. પ્રેમની તક્લીનતામાં.

અરેબર, તમારા વિચાર સિવાય હું બીજા કોઈ વિચાર કરી જ નહોતી શકતી.

એનુંજ નામ તન્મયતા.

મેં તો ન ખાધું પણ મેં તમને ચ જૂખ્યા રાખ્યા.

ના. મારી પણ તારા જેવી જ સ્થિતિ હતી. પણ તોય મારી

તન્મયતા તારા કરતાં કાંઈક ઓછી

આપણે બંનેએ એ જરૂરિયાત સિદ્ધ કરી એમ કહો.

પણ આપણા કરતાં વ હિંમત હોદિના સંસારી જીવો હોય છે કે
જેઓ વગર અવલંબને પણ એવી જ તક્ષીનતા-તન્મયતા પ્રાપ્ત
કરે છે

એવા હિંમત આત્માઓ બહુ બોલા દરી.

હા.

એવા વિરલ આત્માઓને મારા નમસ્કાર હો !

મારા પણ.

મોગીઓ એનાથી પણ હિંમત હોદિના ખરા કે નહિ ?

હાસ્તો મોગીઓ તો સંસારનાં સર્વ બંધનો જોડી વગર અવલંબને
પરમાત્માના આનંદ મહિનાઓ મુઘી મગ્ન રહે, મહિનાઓ મુઘી
સમાધિમાં રહે, એઓ તો ધણા જ હિંમત હોદિના હોય.

આપણને એક દિવસની તન્મયતાથી પણ એટલો બધો આનંદ
થયો તો એ મોગીઓના આનંદનો તો પાર જ નહિ હોય.

એમના અનંદ આનંદની કલ્પના કરવી આપણા માટે મુશ્કેલ છે.

પણ આપણે એમ હમ્મજી તો શકીએ કે આપણે પણ એવા
અનંદ આનંદનાં ભોક્તા સત્વર થઈએ

જરૂર.

x x x x x x x x

જુઓ, છના ટકોરા થયા. કાલના જૂખ્યા છો. છડવું છે ?
જૂખ્યા પેટ તન્મયતા નહિ આવે.

જૂખ્યા જૂખ્યા જ તન્મયતા વધારે આવે.

અરવ તન્મયતામાં જૂખની ખજાર નથી પાતી.

બરાબર છે.

પણ આપણે ઝાઝા દિવસ જુમ્યાં રહી શકીએ એટલા બધા ઊંચાં નથી ચડ્યાં.

હા. આપણે તો હજી શરૂઆત કરીએ છીએ. ચાલો ત્યારે હાતથુપાથી વગેરે સવારનું કામ પતાવી નાખીએ.

જરાક તો ઊભા રહો, મારા પ્રણામ સ્વીકારો ને પછી જાઓ.

હજી આપણને પ્રણામના બાલાચારની જરૂર છે ?

પહેલાં તો હું પ્રણામની કિંમત જ જાણતી નહોતી. પણ હવે પ્રણામમાં જેને ને જેટલો બધો આનંદ છે તે હું જ સમજું છું મારે એ આનંદ ટાળી ન નાખીશો.

તાળવાનો સવાલ નથી. પણ હૃદયની એકતા પછી પ્રણામના બાલાચારની જરૂર છે ?

હા, જરૂર છે. પ્રણામથી આનંદ ચાલુ છે, એટલું જ નહિ પણ હૃદયની એકતામાં વધારો ચાલુ છે. હું હજી એટલી બધી ઊંચી સ્થિતિએ પહોંચી નથી કે મારે પ્રણામ કરવાના જરૂર ન હોય.

જેવી તારી ઇચ્છા.

ઉચ્ચ દ્રષ્ટિએ પહોંચતાં આયોઆપ બાલાચાર છૂટી જશે.

એ પણ બરાબર છે. ચાલો તું જતી. તારી પાસે હારવામાં મને એર આનંદ આવે છે.

હું પોતે જ જતાયેલી પડી છું.

માટે જ તું જતી રહે છે.

કે અમેદતાની સાધના કરી ચકું છું.

એ પણ ખરૂં. ચાલો, ત્યારે હવે સવારનાં કામ પતાવી દઇએ.

૨

આચારની અભેદતા

કૈમ, એક રમખીમાં નારતો નવિ ચાલે ?

મને શુ ખબર, મેં જાણ્યું, તમને જુદી રકાબી જોઈતી હતી.
હાલની જોડતા પછી ખાવાપીવામાં જુદાઈ શામે ?

તમને શુ ગમે છે તે તમારી શી ઇચ્છા હોય છે તે મારે
જાણવાનો પ્રસંગ કે વખત હજુસુધી મળ્યો નથી, તેથી મારે તો
સામાન્ય બ્યવહાર પ્રમાણે જ ચાલવું જોઈએ ને.

મને તો ખાતરી જુદાઈ અઝારી લાગે છે.

તમારી સાથે ભેગા જમવામાં તો મને ખદુ જ આનંદ થાય
પણ હજુ સુધી તમે કદી ક્યો આનંદ મને આપ્યો નહોતો

આજસુધી આપણે દમેશ જુદાં જુદાં સમવદાલાને ત્યાં જ
જમવું પડ્યું છે વડોદરામાં ફક્ત સ્વારના ઘેર નારતો કરતાં સારે
તો બા, બાપુજી સાથે દોઢ તેમની આમન્યા તો રાખવી જોઈએ.
એટલે પ્રસંગ ભેગો દોઢ તો રાતનો જ વખત હતો ખજ દમેશ
જેવું બારે ખગાલું કે રાત્રે ખાવાની ઇચ્છા ન થતી અને વગર
જૂમે ખાધી પ્રેમ દેખાડવા જ રાત્રે નારતો કરવો એ મને પસંદ નથી.

તમારું કહેતું ખરું, હું આપણને ખરેખરી જીવ સાથે એકતા નાસ્તો કરવાનો પ્રસંગ આપ્યો હોય તો તે આજે પહેલવહેલો જ છે મારે મન આજનો દિવસ આપણા જીવનનો સૌથી મહત્વનો અને પવિત્ર છે, કારણકે આપણા હૃદયની પૂર્ણ તનમયતા પડીને, આ પહેલો દિવસ છે

માટે હૃદયની એમતાની સાથે ખાવામા પણ અમેદતા જાગવીએ હવે તે બરાબર કહ્યું

* * * * *

ખીજી રીતે, પણ આજનો દિવસ તો મારે મન આનંદોત્સવનો છે. તો ઉત્સવ કરી મને આનંદ કરાવ

આજે મારે મારા હાથે રસોઈ કરીને મારા હૃદયનાથને જમાડવાના છે એ તો પગ્મ દિવસની જૂની વાત છે નવું શું છે ?

મારી ઇચ્છા એવી છે કે આજના પવિત્ર દિવસે દેવને સૌથી વધારે પસંદ હોય તેવી રસોઈ બનાવવી ને અમેદતાથી ખવડાવવી

અમેદતા તો તમારે જાગવરી નોંધશે હું એ અમેદતાનો આનંદ લૂંવામા પહેલી જ હોઈશ

એ મારા માટે વિશેષ આનંદની વાત છે

તો હવે કહો કે શી રસોઈ કરું ?

મને તો ખંધુ જ પસંદ ■ તને પસંદ હોય તે કર

મને પણ ખંધુ જ પસંદ ■

તો પછી આપણા ચાલુ રોટલી, દાળ, બાત, ચાક શી જોઈએ છે ?

હસે એટલા જમવાના હો તો જીની જીની ચેટલી જતારીને
આપતી જઇય

ના એમ નહિ ચેટલી કરીને ચોપડી રાખ પછી સાથે
બેસીશુ

આજે મારે તમને એમ હું નથી ખવરાવવું
તો એમ કર તને સૌથી વધારે સારુ કરતાં શું આવડે
છે તે કહે.

મિથાન બધાં મેં જોકે વાર તો મારી મેલે ક્યાં છે પણ
તેના કરતાં દૂધ ઉગળતાં મને બહુ સારી રીતે આવડે છે કહે
તો દૂધપાક બનાવું ને કહે તો બામુંદી બનાવું બંને સરસ બનાવતા
આવડે છે

બામુંદી બાજને માટે મારે ખાવાનું થશે દૂધપાક ઠીક પડશે
તને પણ પસંદ પડશે ને ?

મને પસંદ ન હોય તો સરસ બનાવતાં કેમ આવડે ?

એ પણ ઠીક છે ત્યારે હવે પાસે દૂધ મંગાવી લઇએ
સાથે ફરમાવું શું ગમશે ?

તારાથી જલદી યાવ તે અથવા મહેલાઈથી યાવ તે

મૌંથી સહેલા તો ભાજિયાં પણ ફરી જશે તો ?

ભજવાં જલદી નહિ ફરે, ને બહુ ગરમ નહિ ખવાય.

બંને ત્યારે એમજ કરુ છું

x x x x x

દીવાનખાનામાં એકલા બેઠા બેઠા શું કરશો ?

‘કો એમ’ વગીચ હો તારું ખ્યાન થરીય

મારું જ્ઞાન મારી સામે વધારે સારું નહિ થાય ?

એમ કહેને કે તને એકલાં ગમતું નથી, માટે મને સામે બેસાડ્યો છે.

જનરજસ્તીથી ન બેસાડાય, પસંદ પડે તો બેસો.

મને તો તારી પાસેથી ઊઠવાનું યામન નથી થતું. હું છાપું લઈ આવું છું તને વાંચી સંજગાવું. પછી વળી આપણે વાતો કરીશું.

બલે.

x x x x x

આમ ઘડી ઘડી ઊઠ્યેસ કરે છે તે નાનાં નાનાં કામ સ્થિતિ પાસે કરાવી લે.

મારી એવી ઇચ્છા છે કે જાજો તો રસોઈનું બધું જ કામ મારે હાથે કરવું.

પણ તું નકામી તકલીફ વેડે છે.

પ્રેમને વળી તકલીફ કેવી ?

તુંય અજ્ઞાન છે, ને તારી ઇચ્છા અજ્ઞાન છે.

તમારે બોલિયે જ્યારે મોકું તો નહિ થાય ને ?

આજનો દિવસ આપણે માટે જ્ઞાનંદ-ઉત્સવનો છે, પવિત્ર છે, એટલે હું એમ વિચાર કરું છું કે જાજો પણ બોલિયે ન જતાં આખો દિવસ તારા સહવાસમાં ગળવો. કેમ તને ગમશે કે ?

મને તો હમેશ એવીશે કલાક તમારો સહવાસ મળતો હોય તો પૂર્વ જ્ઞાનંદ. મારે ખીચું કાંઈ ન બોલજો. પણ એમ કાંઈ અવધારને યોગે તરબોરી સઘાય છે ?

તારામાં જ્ઞાન વધારે છે કે, હઠાપણુ, પ્રેમ વધારે છે કે, દોષગતા,
એ કંઈ જ સમાનતું નથી. તું બધામાં જ હિતુષ્ટ છે.

આપણા ધર્મનું જ્ઞાન મુખ્ય જોઈએ તે તો કંઈ છે નહિ. ત્યાં,
જોડી પ્રસંમા-શું કરવી ?

મુખ્ય તરનો તારામાં એટલા બધા ઓતપ્રેત થઈ ગયા છે
કે બાકીનું જ્ઞાન એની પ્રેમે જ આવી જશે. અથવા થોડા વખતમાં
સહેજે જ મળી જશે. તું એટલી લાંબી કૃમિકાએ પહોંચી
ગઈ છે કે તને વિશેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લેવા માટે થોડા દિવસો જ
જોઈશે.

એ બધા માટે હું તો તમારી જ આભારી છું. ને તમારી
આશિષ જલદી ફળો એમ હું ઇચ્છુ છું કે જેથી હું તમારા માટે પૂર્ણ
લાયક બનું.

આટલી આપણી અભેદતા પછી તું લાયકાતની વાત કરી મને
અન્યાય નથી કરતી ?

મારી કહેવાની મતલબ એમ છે કે, જેમ હું તમારા નેટલો જ
પ્રેમ કરી તમને લાયક બની ચકી તેમ જ તમારા નેટલું જ જ્ઞાન
મેળવી તમારે લાયક બનું ત્યારે જ અભેદતા સંપૂર્ણ બને.

ત્યારે એમ કહેને કે જ્ઞાન મેળવી સમાન હક પૂરા કરવો છે.

આપણા યાત્રો કહે છે. કે તુષ્ટાને તૃપ્ત કરે તેય એ વધતી
જાય છે રમૂસ સમાન હકની મારી તુષ્ટા તમે તૃપ્ત કરી તો પછી
સક્ષમ સમાન હકની તુષ્ટા વધે એ આપણા સાત્ત્વકાર પ્રમાણે
સ્વાભાવિક છે.

હું તો ઇચ્છું છું કે, તારા જેની તુષ્ટા સૌ કષ્ટમાં વધે. તારા
જેની તુષ્ટા બધામાં વધતી હોય તો આપણો સમાન કેટલો ઉજાવજ.

કેલો ઉચ્ચ બને ! પણ એવું બેવાનું લાગ્યું આપણા નસીબમાં નથી એમ દેખાય છે.

સમાજને માટે પણ આપણે પ્રયત્ન કરીએ તો કાંઈક તો સુધારો કરી શકીએ.

હું પણ એ જ વિચાર કરી રહ્યો છું. આપણે હવે થોડા દિવસમાં આપણી કર્તવ્ય દિશા નક્કી કરવી એમ મારી ઇચ્છા છે. બને પછી તે પ્રમાણે આપણે આપણો રાજ્યનો કાર્યક્રમ ગોઠવવો.

મારો પણ એવો જ વિચાર છે.

બને, તો કુરસદે હું એ બાબત વિચાર કરતી રહે જે કે જ્યાં આપણે પરિપક્વ વિચારથી આપણી કર્તવ્ય દિશા નક્કી કરી શકીએ.

બલે, હું વિચારતી રહીશ.

સારામાં સારી વાત કરતો હશે તો ૫ તનુ કોઈ સાંભળશે નહિ કે માનશે નહિ

એટલે તમારૂં કહેવું એમ છે કે હું એમ એની પાસે મેળવીને પછી કંઈ બોલું કે લખું તે પ્રભાવશાળી ગણાશે

એમ જ.

એટલે સમાજ માટે મારે મારા આત્મા ઉપર બળાત્કાર કરવો ?

બળાત્કાર નહિ, બોગ આપવો. પ્રેમ તો હંમેશાં બોગ માગે છે તે નો તું જાણે છે આ બોગ તો નજીવો છે અને તારામાં એ બોગથી સમાજપ્રેમની બરતી થશે તેનો અર્થ વધશે.

મને તો તમારા પ્રેમનો અર્થ પૂરો છે અને બીજા કોઈ પ્રેમની ઇચ્છા જ નથી થતી.

તારા મનનું વધુ હું મહુ સારી રીતે સમજું છું, પણ આપણે સ્વાર્થી ન બની શકીએ

એમાં હું સ્વાર્થી ક્યા બની ?

તે જ હમણાં નહોતું કહ્યું કે આપણે વ્યવહારને ઊંચેણી ન શકીએ.

તે હું ક્યા ના પાડું છું ?

સમાજને ઊંચેણવો એ પણ વ્યવહારને ઊંચેણવા બરાબર જ છે.

હું સમાજને પણ ઊંચેણવાનું કહેતી નથી

કહેતી નથી પણ કરવા માગે છે

શી રીતે ?

આપણે સમાજને સુધારવા માટે કંઈ પણ કરવું હોય તો આપણે આપણી જમીન સંક્રિતિઓનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ અથવા મનથી કરેલું કામ ફળીજૂત ન થાય

જરાબર છે.

સમાજ એમ. એ.ની પદ્ધતિવાળાનું ખીજ કરતાં વધારે માને છે. તારામાં એમ. એ. યવાની સંકિત છે.

માટે સમાજસેવા માટે એમ. એ. યવું એમ જ ને ?
હા.

સમાજ તરફ આપણી ફરજ છે. તે બળવતી જોઈએ. એ ફરજમાં આપણે જોટલાં ચૂકોએ તેટલા સ્વાર્થી કહેવાઈએ.

હું સ્વાર્થી થવા નથી માગતી. પણ મારી મુશ્કેલી છે તેનું શું ?
કઈ મુશ્કેલી ?

તમારા સહવાસ વિના, તમારા સાથ વિના હું કાંઈ પણ કાર્ય કરી શકું એવી હવે મારા મનની સ્થિતિ નથી.

હું ક્યાં દૂર જવાનો છું ? હું તો તારી પાસેનો પાસે જ રહેવાનો છું.

એમ નહિ. તમે ઓફિસે જાઓ અને હું અહીં એકલી એમ. એ.નાં પુસ્તકો વાંચ્યા કરી એવું જની શકે એમ મને લાગતું નથી. એ પુસ્તકોમાં માફ મન લાગશે નહિ એમ મને ચોક્કસ ખાતરી છે.

હું તારી સાથે વાંચું કે તને શીખવું તો ?

તો તો મારાં અહોભાગ્ય ! તો દસ કલાકનો અભ્યાસ એક કલાકમાં કરી નાંખું. પણ તમે મને સાથ આપી શકશો ?

ખીજ વિષયોમાં તો હું કાંઈ ન કરી શકું, પણ તે તત્ત્વજ્ઞાનનો વિષય લીધો છે. ને મારો પ્રિય વિષય તત્ત્વજ્ઞાન છે. અને હું ધારું છું લાંબુથી તારાં અભ્યાસનાં પુસ્તકોમાં એક વાત એવી નહિ હોય કે જે હું ન જાણતો હોઈ. એટલે હું ધારું છું કે તું જે માગે તે શીખડાવી શકીશ.

તમે મારા ગુરુ બનો પછી તો એમ. એ. તો શુ, અથીયે વધારે પક્ષીઓ લેવાની આજ્ઞા કરો તોય ઘર્ષ નાખીશ.

બમ તો આપણે કાલથી જ ચર્યાગત કરીશુ.

હું તૈયાર જ છું

પણ હમણાં તમને પદર દિવસ તો કુરમ્મ જ નથી ને ?

આપણા વેપારની તને ખબર છે કે મુખ્ય કામ સવાર ને સાંજનાં હોય છે. તે વખતે તું રસોડામાં રાંધાયેલી હોય તને કુરમ્મ બપોરના હોય. અને પણ કુરમ્મ બપોરના હોય. એટલે બપોરના એક બે કલાક જેમ તારી ધમ્મી હશે તેમ આપણે તારો બબ્બાસ બાગળ વધારવામાં આગીશું

બહુ જ સારુ સારું તો કાલથી જ ચર્યાગત વારુ, પણ, બા રસોડા તૈયાર ઘર્ષ ઘર્ષ છે. જમવા બેસીશું ને ?

હું તો તારી સામે જ બેઠો છું તું તૈયારી કર એટલી જ વાર. હમણા જ તૈયારી કરે છું.

બરે, પણ, બા શુ ? ક્યારે વાળી લેવાનું તો શાંતિ કે દણે કહે

તમે બેથું નથી, આજે સવારથી દણ કે શાંતિ રસોડામાં બાળ્યા છે ? આજે મારો પવિત્ર દિવસ તેથી રસોડામાં બહુ કામ મારે હોય જ કરવું છે. તેથી સવારે જ મેં દણ તથા શાંતિને આજનો દિવસ રસોડામાં કાંઈ કામ માટે આવવાની ના પાડી દીધી હતી. શ્યો, ચાલો, હવે બેસી જાઓ.

ચાલો

૪

ત્રેમીની કાળજી

તું થાકી ગઈ હઈશ તો હવે થોડીવાર આરામ લે.

કેમ તમારે મને બહુ નરમ બનાવી દેવી છે ? મને તો હું હું તેડીજ મજબૂત ધસરતી રહેવું ગમે છે.

તું પહેલવાન હોય એ તો મને પણ ગમે, પણ જે કામનો આપણને મહાવરો ન હોય તેવું કામ વધારે પડતું કરીએ તો જરૂર થાકી જવાય એ સ્વાભાવિક છે રસોઈનો તને મહાવરો નથી. કેટલાં વર્ષે તે પહેલવહેલી કરી હતી, તેમાં વળી બહુ પરચૂરણ કામ તે હાથે કર્યું એટલે થાકી ગઈ હઈશ એમ મેં ધાર્યું.

મેં હોશથી કામ કર્યું છે એટલે જરાય થાકી નથી.

મને તો એમ લાગેલું કે થાકને લીધે તારાથી પૂરું બવાયું પણ નથી.

એટલે જ તમે મને પરાણે પરાણે વધારે બચરાબું એમને ?

સાચું કહું છું, આજે બાધુ એટલું બધું તો કોઈ દિવસ મેં નથી બાધું.

તે વધારે બાધું હોય એવું તો મને કંઈ લાગતું નથી.

તમે મારા માટે બહુ વધારે પડતી દાગજી કરો છે.

ત્રેમ હોય ત્યાં કાળજી ચાલ જ.

પણ આટની બધી ?

મને તો એ જોઈ લાગે છે

તો તો મારી કાળજીમાં જરૂર તમેજ શૂખ્યા રહ્યા હશે.

તારા હાથની રસોઈ જમવાનો આનંદ, તારી સચિ જમવાનો
આનંદ, આજના આપણા પવિત્ર નિવસનો આનંદ-એટલા બધા આનંદ
પછી હું શૂખ્યો રહું એ કેમ બને ?

મારા જેટલું તો નથી જમ્યા

તારાથી પણ વધારે

તો પછી ચાનો થોડીવાર આરામ કરો.

હું પણ થોડો વખત આરામ કર.

મને આરામની જરૂર નથી. પણ વહાલાની ઈચ્છાને વધારી
હઉં છું

x   x   x   x   x   x

કેમ ઊંઘ આવી હતી કે જાગતી જ પડી હતી ?

હમણા જ ઊગી અને બપોરના કેઈ દિવસ ઊંઘ ન આવે,
આજે તો તમે જ અને ઊંઘાડી દીધી

હું પણ ક્યાં બપોરના કેઈ દિવસ સુતું છું, પણ આજે તો
તે જ અને ઊંઘાડી દીધો હોય એમ મને લાગ્યું

તારે તો એમ લાગે છે કે આપણે આપણા પ્રેમ ને આનંદના
વિચારમાં જ ઊંઘી ગયેલા

એમ જ હશે

x   x   x   x   x

વસલા, અંદર છે ને ?

હા, બા લેમના જોરકામાં અંદર છે

x   x   x   x , , , x

મારી માગીનો અવાજ લાગે છે—એમ કહેલી જલદી જીતને વતસલા બહાર જમને માગીને બોલાવી લાવી.

આવો, આવો, માગી !

હા બાઈ, તમે પણ અંહી જ છેને શું ? વતસલાએ તો રવિવારે આવવાનું કહેલું કે જેથી તમને પણ મળાય પણ મારાથી બે દિવસ નીકળ્યા ચકાશું નહિ. આજે થયું કે તમે તો નહિ મળ્યા પણ વતસલાને જરૂર મળી આવું, એમ ધારીને આવેલી પણ સાઈ થયું કે તમે પણ મળી ગયા.

બહુ સાઈ કર્યું. આજે હું ઘેર રહી છું એટલે તમને સહેજે મળવાનું બની શક્યું

આજે કેમ ઓફિસે નથી ગયા ?

આજે અમારો આનંદ ઉત્સવનો દિવસ છે.

આજે તો તમારી લગ્ન તિથિ નથી ?

ના, બીજી રીતે અમારો આજે મહત્વનો દિવસ છે.

શી રીતે ?

વતસલા, તું જ માગીને સમજાવ

તમારે મને બેસરમ કરી મૂકી છે કે શું ?

કેમ આપણે કાંઈ ખોટું કામ નથી કર્યું ! સારા કામની શરમ શેની ? બાકી માગીને આપણા આનંદનો ભાગ ન આવેલો હોય તો હું જાણું.

મારે ને માગીના કુટુંબો બધા સ્નેહ છે તે તમને ખબર નથી કે આમ બોલો છો ? પણ માગી વડીલ છે તેની મારે મર્યાદા તો રાખવી જોઈએ ને ?

વત્સલા, તારી જ રૂનરૂમાં હું તારા મામા સાથે બધી વાતો નહોતી કરતી ?

હું તો તમારી બાણેજ તેની ચરમ ન હોય.

તારે દિશાએ તો મોટી ઉમરની બાણેજનીયે ચરમ રાખવી જોઈએ તને તારી બાણેજ હદ ઉપરાંતની શરમાળ કરી દીધી સાથે છે.

તમે રહો છો તેમ વાતાવરણનાં પશુ સંસ્કાર દરો.

હવે નહિ છે જ. તારી સખી ચલા જોઈથી તો હું નાની છું. મોટે હું મને મામીની સાથે સખી પણ સમજ.

મામી, તમે એમ કરો. શરમ, ચર્ચા દૂરથી ગોળી રાખવી જોઈએ તે વત્સલાને સમજાવો.

મારા કરતાં તો તમે જ હોયિયાર છો, તમે જ સમજાવો હું તમને મદદ કરીશ.

તો થોડી ચર્ચા કરવામાં મને વાધો નથી હું તો કુરમ્મદ લઈને જ આવી છું.

૫

મર્યાદા અને સત્યતા

મર્યાદા ક્યાં ફટલી પાળવી તે સમજવા માટે મર્યાદા કે સત્યતાના નિયમો શા માટે ક્યા હેતુથી ધ્યાનમાં આપ્યા છે, તે સમજવું જોઈએ અને એ હેતુ ખરે આવે તેવું વર્તન કરવું જોઈએ.

ખરાબર છે એ નિયમોનાં કારણ કે હેતુ સમજવો.

મારી શુદ્ધિ પ્રમાણે હું એમ સમજું છું કે એ બધા નિયમો મનને તાત્કાલ આપવા માટે બતાવેલા છે સામાન્ય રીતે આપણું મન વિકારો તરફ જલદી ખેંચાઈ જાય છે અને આપણું ધ્યેય વિકારોને કાબૂમાં લેવાનું હોય છે જોઈએ.

એટલે જે વતન આપણા પોતામાં વિકાર ઉપજાવે અથવા વિકાર વધારે તેમ જ સામા ધણીમાં જે વર્તન વિકાર ઉપજાવે તે વર્તન ખરાબ કહેવાય, અમર્યાદ કહેવાય, અસરકારી કહેવાય એનાથી ઉલટું તે સાફ ને સંસ્કારી કહેવાય એમ જ ને માગી ?

હા, ભાઈ ખરાબર એમ જ પણ એ વિકાર એટલે બધી જાતના વિકારો સમજવા એટલે કે કામ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ને મહત્તર.

માગી, તમે રહસ્ય તો બહુ સારી રીતે સમજાવ્યું, પણ થોડુંક દાખલાથી વધારે સમજાવો જોઈએ પહેલી અમારી જ વાત કહું અમે પરણીને મને વડોદરા પહોંચ્યાં, બીજે દિવસે સવારે અમે રાજના

રિવાજ પ્રમાણે બધા સાથે ચા પીવા પોડા સારે પહેલાં વતસલાને સામ્ય કે મારા બાપુજીની રૂબરૂમાં ચા પીએ તો તેમની મર્યાદા જાળવી ન શકેવાય

તમારા બાપુજીએ શું કીધું ?

એમણે ટૂંકામાં તમારા જેવું જ કહ્યું ને વધારે સમજાવવાને બાર મારા ઉપર નાખેલો પણ અસાર સુધી એ બાબતની વધારે ચર્ચા કરવાનો અમને વખત જ મળેલો નહિ

એ વર્ષ વતસલા મારે ત્યાં અહીં મારી સાથે રહી તેથી હું જાણું છું કે એનામાં હાલની રૂઝનનો એકે અંશ નથી, પણ બી એ મુધી બધા જતા આટલી શરમાળ હશે એમ મેં ધારેલું નહિ

ખરી રીતે એની શરમાળતાનું કારણ એની નમ્રતા અને એની કેમળતા છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું પણ બ્યવહારમાં એવું છે કે આપણી શુદ્ધિચક્તિ, અને આપણી લાયકાત પ્રમાણે આપણને છુટછાટ હોવી જોઈએ

પ્રવીણભાઈ, તમારું કહેવું મરાખર ■ હું પણ એમ જ માનું છું કે મન જેમ જેમ તાલીમ પામવું જાય તેમ તેમ તેને વર્તનમાં છૂટ મળવી જોઈએ દરેક માણસના મનની સ્થિતિ સરખી નથી હોતી, તેમ બધા મઠે એકમરખા જ નિવમ ન હોઈ શકે ન હોવા જોઈએ

મારું પણ એમ જ કહેવું છે

એટલું ખરું કે વડીલની રૂબરૂમાં અમુક મર્યાદા હોવી જોઈએ. ખાસ કરીને માતા પિતા અને સાસુ સસરાની બીજા કરતાં કાંઈક વધારે મર્યાદા જાળવી જોઈએ તેમાં ખાસ કરીને એ કે પતિપત્નીની અર્થ આનગી વાતો જે ચિત્રોમાં કરી સકાય તે માતા પિતા કે

સાસુ સંસાર પાસે ન કરી ચકાવ. વડીલની રૂબરૂ બહુ મોટા સાદે બોલીએ, બહુ ખટખટાટ હસીએ એ સાઈ ન દેહેવાય. તેમ જ લૂચાં ઠીક ઠીક સંસારીએ નહિ તો વડીલ પાસે ખરત્ય દેહેવાય એમ હું માનું છું. પણ વડીલની હાજરીમાં નાસ્તો કરવામાં કે આ પીવામાં શું ખરાબ તે મને ખબર નથી... (એક ક્ષણ રહીને) ...હા, પણ આપણાં અસ્થર પ્રમાણે નાનેરાને વડીલની હાજરીમાં થોડી શરમ તો લાગે.

હું પણ તમારા મતને મળતો છું, તેમ જ હાલની ફેશન માટે તો મને ય વત્સલા નેટવો જ તિરસ્કાર છે. તમારા મામી, ફેશન માટે કેવો અભિપ્રાય છે?

મને તો અસારની ફેશન જ્યાં ગમતી નથી. કારણ કે હાલની ફેશન નફ્ટાર્ષ ને ઉદતાપનું જ પોષણ કરે છે. ખાસ કરીને સ્ત્રીમાં તો વધારે.

કારણ એ બધી ફેશન અંગ્રેજીએ જ ચાલુ કરી છે.

અને તેઓ આપણને તેમના જેવા જ બનાવવા માગે છે. અંગ્રેજ સ્ત્રીઓનું અતુરણ કરીને આપણી સ્ત્રીઓ ખરૂં હિંદુત્વ અને ખરૂં જૈનત્વ શુભાવે છે.

પણ મામી, એ સ્ત્રીઓને નાનપણથી એવું શિક્ષણ મળ્યું હોય પછી એમને શે વાંક?

પ્રતીજ્ઞાબદ્ધ, ખરો વાંક તો માળાપોનો છે. તેમણે છોકરીઓને નાનપણથી જ ફેશનના ખોટા રસ્તે જતાં અટકાવવી જોઈએ.

પણ હવે સિધ્ધિ એવી ચમત્ત્વ ગઈ છે, ફેશન દરેકની રગેરગમાં એટલી બધી જોતખોત ચર્ચા ગઈ છે કે કશું વર્તન સાઈ અને કશું ખરાબ એ જ કાઢીને સ્પષ્ટ નથી.

ખરાબર છે. જુઓને પ્રતીજ્ઞાબદ્ધ, અસાર તો ઘણી જૈન

રિવાજ પ્રમાણે બધાય સાથે ચા પીવા લેતાં. ત્યારે પહેલાં વતસલાને લાગ્યું કે મારા બાપુજીની રૂબરૂમાં ચા પીએ તો તેમની મર્યાદા ભંગવી ન કહેવાય.

તમારા બાપુજીએ શું કીધું ?

એમણે ટૂંકમાં તમારા જેવું જ કહ્યું ને વધારે સમજાવવાનો બાર મારા ઉપર નાખેલો. પણ અત્યાર સુધી એ બાબતની વધારે ચર્ચા કરવાનો અમને વખત જ મળેલો નહિ.

એ વર્ષે વસંત મારે લાંબાં જાડાં મારી સાથે રહી તેથી હું ભણ્યું છું કે એનામાં દાસની ફેરવનો એકે અંશ નથી, પણ ખી.એ. સુધી બંધા છતાં આટલી શરમાળ દરી એમ મેં ધારેલું નહિ.

ખરી રીતે એની શરમાળતાનું કારણ એની નમ્રતા અને એની કામગીરી છે, એ હું મારી રીતે ભણ્યું છું. પણ બ્યવહારમાં એવું છે કે આપણી શુદ્ધિકૃતિ, અને આપણી લાયકાત પ્રમાણે આપણને છુટછાટ હોવી જોઈએ.

પ્રવીણભાઈ, તમારું કહેવું બરાબર છે. હું પણ એમ જ માનું છું કે મન જેમ જેમ તાલીમ પામતું જાય તેમ તેમ તેને વર્તનમાં છૂટ મળવી જોઈએ દરેક માણસના મનની સ્થિતિ સરખી નથી હોતી, તેમ બધાય માટે એકમરખા જ નિયમ ન હોઈ શકે-ન હોવા જોઈએ.

મારું પણ એમ જ કહેવું છે.

એટલું ખરું કે વડીલની રૂબરૂમાં અમુક મર્યાદા હોવી જોઈએ. ખાસ કરીને માતા પિતા અને સાસુ સસરાની બીજા કરતાં કાંઈક વધારે મર્યાદા ભંગવી જોઈએ. તેમાં ખાસ કરીને એ કે પતિપત્નીની અર્થ ખાનગી વાતો જે મિત્રોમાં કરી શકાય તે માતા પિતા કે

સાસુ સમરા પાસે ન કરી ચકાવ વડીલની રૂમરે બહુ મોટા સાદે બોલીએ, બહુ ખટખડાટ હસીએ એ સાઈ ન દહેવાય તેમ જ લૂગડાં ઠીક ઠીક સભાગીએ નહિ તો વડીલ પાસે ખરામ દહેવાય એમ હું માનું છું પણ વડીલની હાજરીમા નારતો કરવામા કે આ પીવામા શુ ખરામ તે મને ખબર નથી.. (એક ક્ષણ રહીને) ...હા, પણ આપણા મરકાર પ્રમાણે નાનેરાને વડીલની હાજરીમા થોડી શરમ તો લાગે

હું પણ તમારા મતને મળતો છું, તેમ જ હાલની ફેશન માં તો મને ય વતમલા જેટલો જ તિરસ્કાર છે. તમારો મામી, ફેશન માટે કેવો અભિપ્રાય છે ?

મને તો અચાગની ફેશન જરાય ગમતી નથી કારણ કે હાલની ફેશન નફટાર્ષિ ને ઉઠતાઈતુ જ પોપણ કરે છે ખાસ કરીને સ્ત્રીમા તો વધારે

કારણ એ બધી ફેશન અંગ્રિજીએ જ ચાલુ કરી છે

અને તેઓ આપણને તેમના જેવા જ બનાવવા માગે છે. અંગ્રિજ સ્ત્રીઓનું અનુકરણ કરીને આપણી સ્ત્રીઓ ખઈ હિંદુત્વ અને ખઈ જૈનત્વ ગુમાવે છે

પણ મામી, એ સ્ત્રીઓને નાનપણથી એનું શિક્ષણ મળ્યું હોય પડી એમનો શી વાક ?

પ્રીણુભાઈ, ખરો વાક તો માનાપોનો છે તેમણે ડોકરીઓને નાનપણથી જ ફેશનના ખોટા રસ્તે જતા અટકાવવી જોઈએ

પણ હવે સ્થિતિ એવી થઈ ગઈ છે, ફેશન દરેકની રગેરગમાં એટલી બધી આતપ્રોત થઈ ગઈ છે કે કશું વર્તન સાઈ અને કશું ખરામ એ જ કાઢીને સજાતું નથી

બગબર હું જુઓને પ્રીણુભાઈ, અસારે તો ઘણી જૈન

શીઓ અને જૈન છોકરીઓ સાડી એવી રીતે પહેરે છે કે ડેડની ઉપર સાડીને ફક્ત ખેસની જેમ ખરે ટીંગાડે છે, એટલે છાતીનો અને વાસાનો અરધો પોણો ભાગ ખુલ્લો જ દેખાય. વળી પોશાકનાં ગળાં એટલાં બધાં કાપેલાં કે છાતી પણ અરધી ખુલ્લી જ દેખાય અને ધણીવાર તો વાસાનો પણો ભાગ પણ ખુલ્લો દેખાય. પોશાકનો બાંધ તો હોય જ નહિ હાથ ઊંચો કરે તો બમણ ખુલ્લી દેખાય. તે ઉપરાંત રંગ, પાઉકર વગેરેના હોરા, શણગાર એવા કે દરેક માણસનું ધ્યાન જેમાંથી વિના રહે જ નહિ.

આપણું વર્તન વિકારને દામે એવું હોવું જોઈએ સારે હાલનો પોષાક અને હાલનું વર્તન વિકારને પોષણ આપે છે, વિકારને ઉત્તેજન આપે છે. કેમ ખરું કે નહિ, માગી ?

તદન ખરું જુઓને અસારની છોકરીઓ અભવવા સાથે વાત કરતાં પણ એવાં ભટકાં મટકાં, અંગમરેહ કરશે કે સામે ધણી સદ્વર્તનશાળી ન હોય તો જરૂર અડપણું કરવા પ્રેરાય.

અને પછી અને પુરુષો ખરાબ છીએ એમ માનો કે.

ખરું છે પ્રતીણભાર્ગ, જો સ્ત્રી પોતાનું વર્તન અર્થાહિત રાખે તો પુરુષની મગદૂર નથી કે સ્ત્રી સામે આડી નજરે જોઈ શકે.

માટે વિકારને દામે તેવું અર્થાહિત વર્તન હોય તો તેવા વર્તન માટે ખોટી યરમ રાખવી ન જોઈએ, કેમ માગી ?

હા, ભાર્ગ, એમ જ પણ આ બંધી વાતોમાં મૂળ વાત તો સ્ત્રી મળે.

કઈ વાત ?

તમારા આનંદિતચરની.

એમાં ખામ કાઈ નથી. ગમ કાંઈ અને પ્રેમ-ગાન કરતાં કરતાં

ગુસ્તાન થઈ ગયાં અને હેવટ સમાધિસ્થ થઈ ગયાં. યોગીની જેમ
આખો દિવસ સમાધિસ્થ રહ્યાં. સવારે ઊઠીને અમારી એ સાર્થકતા
આનંદથી ઊજવવાનો નિર્ણય કર્યો. એ અમારો ખાનગી ઉત્સવ હતો
એટલે તમને કે કોઈને આમંત્રણ નહોતું આપ્યું.

ધણા જ આનંદની વાત ! હું પણ ખરેખર બાબ્બરાણી કે મે
આવા આનંદની વાત તમારે ત્યાં પહેલવહેલી જ સાંભળી ! મારા
આનંદ તો સમાતો જ નથી. હું તમને બેનેને હજાર હજાર અભિનંદન
આપું છું.

અને મામીના આનંદનો ઊત્તરો એવો સખ્ત હતો કે ઊઠીને તેમનાથી
વત્સલાને બેટી પડ્યા વિના રહેવાયું નહિ. તે સાથે માથે બોદ્યા.

ખરેખર વત્સલા, તે તો આપણાં બધાંનાં કુટુંબને ઊભાળ્યાં,
તું દેવી સમાન છે. મારા તને હજાર હજાર અભિનંદન એમ કહીને
ખૂબ બેટીને છટાં પડ્યાં.

પણ વત્સલા, આમાં શરમાવા જેવું શું હતું તે તો કહે ?

મામીને શરમ મુઠાવવી છે પંજી કહેવાનું શું રહે ?

ત્યારે શું તારે શરમનું પૂતળું બની રહેલું છે ?

ના, મામી, હવે તમારી પાસે તો નહિ.

હવે મને મામી કરતાં મળી વધારે મળુ મારે તો હવે
તારા પાસેથી તારા જેવું થતાં શીખવું છે.

મામી, તમારું હેત છે તો તમે કહો તેમ મારે કરવું જ નોંધશો ?

તું જ હેતનું પૂતળું છે તો મને શું, બધાંને હેત આવે.

તમારું હેત છે તો પછી મનેય હેત આવે જ ને ?

તો હવે મારી સખી થવાનું કળ્પવે !

કળ્પ, કળ્પ.

ખાતરી ?

તાઈ કહેવું ખરૂં છે. પ્રેમ ઝીવનાર પાત્ર પણ સરખું જ નોંધાશે.
કહેવત છે ને કે સિદ્ધવૃત્ત દુષ્ણ સોનાનું પાત્ર જ ઝીલી શકે.
શાઓ પણ કહે છે ને કે ખરૂં જ્ઞાન ખરો પાત્ર જ ઝીલી
શકે, ખરો પાત્ર જ છુરવી શકે. માટે જ જ્ઞાન આપતાં પહેલાં આમળના
વખતમાં પહેલું પાત્ર જોવાતું, પાત્રનો અધિકાર જોવાતો.

હારે અસારે તો દરેક માણસ દરેક જ્ઞાનનો પોતાનો સરખો
પાત્ર, સરખો અધિકારી માને છે. સમાન હક માગે છે.

લાયકાત વિના સમાન હક ને હોય એ કામને કમૂલ નથી.

એટલે જ જ્ઞાનનું અશુદ્ધ સાધ છે. ખોટા અર્થ કરાય છે.
ખોટી પ્રત્યક્ષ કરાય છે અને નાસ્તિક પણ બનાય છે.

એથી જ અસારે ખરૂં જ્ઞાન માણસોમાં દુર્લભ થઈ પડ્યું છે.
અને આપણી અધિગતિ થઈ રહી છે.

તમાઈ કહેવું. અસરે અસર સામું છે. પ્રેમ અપાત્રે પડ્યો હોય,
અપાત્રે દોષાયો હોય તો પણ તે ગુણસાન નથી કરી શકતો. હારે
જ્ઞાન અપાત્રે, પડવાથી તે એકને જ નહિ પણ આખા સમાજને
ગુણસાન કરી શકે, છે.

છતાં, ખૂબી એ છે કે પાત્રતાની વાત કરનારને અસારે મૂર્ખ
ગણી કાઢવામાં આવે છે.

કારણ કે તથા અપાત્ર છે, અપાત્ર પાત્રતાની વાત સાંપી જ કેમ શકે ?

ફક્ત જ્ઞાનની આખતમાં એવું છે એમ નથી. તું જુએ છે કે
ગરકારમાં, ધંધામાં, ઉત્તોગમાં, બંને કેશવે સૌને સમાન હક નોંધાશે છે.

પણ કામને સમાન હક માટે લાયક થવું નથી એમ પણ
સાથે સાથે કહે.

તાઈ કહેવું ગરોળર. છે. સૌને લાયકાત વિના જ, લાયકાત

મેળવ્યા પહેલાં જ સમાન હક ભોજ્ય છે; અને તેથી જ સમાજમાં બેબેડા, ઝપડા રોજ રોજ થવા કરે છે.

જુઓને રોજ રોજ આપણા છાપામાં કામને કાર્મ હડતાળની વાત વાંચીએ જ છીએ ને. આજે મીલની હડતાળ, તો કાલે બેંકની હડતાળ, ત્રીજે દિવસ રેલ્વેની હડતાળ, ચોથે દિવસ દામ્બેની હડતાળ, એવી રીતે તારંની, ટપાલની, ગોદાની, ગુમાસ્તાની વગેરે હડતાળની પરંપરા ચાલ્યા જ કરે છે. એ બધીએ હડતાળ સમાન હકના પરિપાકનું ફળ છે ને !

તું કહે છે એમ જ છે. પણ આપણે એટલું કશું કરવું ભોજ્ય છે તેઓમાં એક લાવકાત તો છે જ.

કઈ ?

સંપ અથવા સંગઠનની.

પણ એ તો લાવકાતનું એક માત્ર નાનું પગથીયું ગણાય.

એટલી વાત એ લોકો નથી સમજતા, અથવા નથી સમજતા માગતા તેને લીધે જ આ બધા ઝપડા છે.

પાંચ અંગગી સરખી નથી હોતી. દરેકની શુદ્ધિ સરખી નથી હોતી. દરેકની શક્તિ મરખી નથી હોતી. દરેકની આવડત સરખી નથી હોતી. તો પછી દરેકને સરખો હક, સમાન હક કેવી રીતે હોઈ શકે !

કહેવત છે ને કે, ' જાતિ સર્વત્ર વર્જયેત્ ' અંતિમમાં ન જવું, એક છેલ્લે પાટલે ન બેસવું એ બ્યવહાર સૂત્રોને સોએ ઉલેખ્યા. અધિકારીઓ પોતાની સત્તામાં અંધ બન્યા, ધનિકો ધનના મદમાં અંધ બન્યા. અને પોતાની નીચેનાઓને, પોતાનાથી હલકાઓને જેમ કાલે તેમ કચડવા લાગ્યા તેના પ્રસાધાત રૂપે ઉત્પન્ન થયો—સમાન હક.

જેમ અધિકારીઓ અને ધનિકો ખોટા રાહ પર હતા તેમ જ

સમાન હકવાદીઓ પણ ખોટા રાહ પર છે એમ મારું ધાન્ય છે તમે શું ધારો છો ?

ખોટા રાહ પર જ છે દારણુ કે આ બધા વાદો પશ્ચિમના નારિતકવાદમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા છે નારિતકતાનું મૂળ સ્વાર્થમાં છે એટલે બધા વાદો સ્વાર્થથી અને દ્વેષથી ઉત્પન્ન થયેલા છે

એમ તો એ લોકો પોતાના આખા મડળનો સ્વાર્થ ભુલે છે

પણ તું એમ વિચાર કરને કે મડળની બહાગનાનો શા માટે સ્વાર્થ ન ભોલે ? એ તો હીક પણ બુદ્ધિ વાત એ છે કે એમનું મંડળ, એમનું સંસ્કૃત, એમનો મન એ બધું સામા પક્ષ માટેના દ્વેષ ઉપર અને દરેક બ્યક્તિના પોતાના સ્વાર્થ ઉપર જ રચાયેલું છે, બ્યક્તિનો સ્વાર્થ છે માટે સઘમા ભોડાય છે સ્વાર્થ છૂટકો કે સંધ છાઓ જ સમજે. કાષ્ટને બીજાની ખરી પરવા જ નથી પરમાર્થ તો તેઓ સમજતા જ નથી એમ તો તેમને છે જ નહિ

તમારું કહેવું ખરું છે તેમનો રસ્તો જ ખોટો છે એટો મેં જ પહેલાં કહ્યું, પણ તે સિવાય તેમના માટે બીજો રસ્તો શા ?

રસ્તો છે—ધર્મ અને કર્મને સમજો તો

કેવી રીતે ?

પશ્ચિમવાસીઓ નારિતકવાદી છે પણ આપણે હિંદીઓ તો ધર્મવાદી, કર્મવાદી છીએ ને ?

હા.

તો આપણે આપણા ધર્મ કરને શા માટે અનુસરતા નથી ? કેવી રીતે અસરે ?

તે જ હમણાં નહોતું કહ્યું કે દરેક માણસની શુદ્ધિ, શક્તિ, આવડત સરખા નથી હોતાં તે શા માટે ?

તમે જ કહો.

એ આપણા કર્મને પ્રતાપે. દરેક માણુમના કર્મ સરખા નથી હોતા માટે દરેક માણુસ સરખો નથી હોતો. જેમ શુદ્ધિ, શક્તિ, આવકનાં સરખો નથી હોતો તેમ તેની લાયકાતમાં, આવકમાં સરખો હોઈ જ ન શકે, પશ્ચિમવાસીઓ કર્મવાદને સમજ્યા વિના, બધા માણુમેને એકસરખા બનાવવા માગે તે કેમ બની શકે ?

છતાં બને છે એ તો આપણે નજરે નોંધએ છીએ.

દરેક વાદ, બધર્મ પણ અમુક વખત સુધી તો ચાલી જ શકે, ફેલાઈ શકે કારણ કે કેમ એકાદ વાદના પ્રસારાત રૂપે તે શરૂ થયેલ હોય તેથી શરૂઆતમાં તે સારો લાગે પણ થોડા વખતમાં તેની મીઠાશ ઉડી જાય સારે એ પણ પહેલાના નોટસો જ આકરે થઈ પડે.

તમારા કહેવાનો આરાધ મને એમ સમજાય છે કે દરેક માણુસ જે સ્થિતિમાં છે તે તેના પોતાના જ કર્મનુસાર છે માટે તેમાં તેણે સંતોષ રાખીને રહેવું નોંધએ. એમજ ને ?

હા એમ જ. એ અંગ્રીજોની જ કહેવત છે કે Deserve before you desire ઇચ્છા કર્યા પહેલાં લાયકાત મેળવો. પણ એમનું જ એ સૂત્ર એ લોકો ભૂલી ગયા છે લાયકાત મેળવ્યા પછી માગો તો ઇચ્છા પ્રમાણે મળવાનું જ. પછી ઝડપે રહેવાનો જ નહિ.

ખરેખર, જે બધા લોકોજ કર્મવાદને અનુસરે અથવા આ Deserve before you desire ' ઇચ્છ્યા પહેલાં લાયક બનો ' એ સૂત્રને અનુસરે તો દુનિયામાંથી બધાય વાદોનો નાશ થઈ જાય, બધાય કષ્ટકષ્ટોનો અંત આવી જાય અને શાંતિ તથા સંતોષનું રાજ્ય ફેલાઈ જાય.

આપણે ઇચ્છીએ કે ' એવું સત્વર બને.

૭

સંયુક્ત પ્રાર્થના

વૃત્સલા, આપણે આપણા આનંદના ઉત્ખવમાં એક આપણું મુખ્ય
કર્તવ્ય ચૂકી ગયા છીએ.

કયું કર્તવ્ય ?

મત્ત પ્રાર્થનાનું.

હા, એ તો મને પણ યાદ ન આપ્યું, આપણે સવારના
વહેલી જ પ્રાર્થના કરી ભેલી જોઈતી હતી.

ખેર, આપણી ભૂલ તો ઘણી પણ હવે આપણે આપણી ભૂલ
સુધારી શકીએ છીએ.

બરાબર છે. આપણે સવારે પ્રાર્થના કરતાં ભૂલી ગયા તો
હવે અત્યારે પણ કરી શકીએ.

મારી વૃત્સલા ગ્રેમમાં તેમ ધર્મમાં પણ તત્પર છે. જી
જોઈ મને બહુ દર્પ થાય છે.

એ તો આપણું મુખ્ય કર્તવ્ય છે તે આપણે કરવું જ જોઈએ
અને એની સાથે નિશ્ચય પણ કરવો જોઈએ કે આપણે ભગવાનને
ધંડીબર ભૂલવા ન જોઈએ, ભૂલશું જ નહિ.

એમ જ. આપણા બંનેનો એ જ નિશ્ચય.

તો હવે સાંજ પડી ગઈ છે. પ્રાર્થનાનો સમય જ છે. તો
ચાલો હવે પ્રાર્થના કરવા બેસી જઈએ.

ચાલો, આજે કઈ પ્રાર્થના કરશું.

આજે તો બહુલા, પ્રાર્થનામાં પણ મને સમાન હક જોઈએ છે.

આનંદ, આનંદ, તું પ્રાર્થના કરીશ તો હું બહુ ખુશી થઈશ.
મારી પ્રાર્થના તો ગાંડી પેલી હતી માટે મારી મસ્તરી નહિ કરતાં.
ગાંડી પેલી પણ શુદ્ધ હૃદયની પ્રાર્થના સુંદર જ લાગે છે.
સુંદર જ મર્ષ જાય છે.

તો તમારી રજા હોય તો પ્રાર્થના કર કરે.

ખુશીથી કર કર. હું સાંભળું છું.

વત્સલાની પ્રાર્થના

હે પ્રભુ ! હે દેવ ! તમે જે પરમ સુખ ધામ પ્રાપ્ત
હર્ષુ છે તે ધામે પહોંચવાને અમે બંને હિત્સુક થયા છીએ.
અમે અમારી સુસાફરી શરૂ કરી દીધી છે. તમારા ધામે
પહોંચવાનો રસ્તો ઘણો કાંટાળો અને ખાડા ટેકરાવાળો છે
તેથી અમારે બહુ સાવચેતીથી સુસાફરી કરવી પડશે એવું
અમને બરાબર લાગે છે.

હે નાથ ! એવા, નિકટ રહે એકલા એકલા સુસાફરી
કરવા જેટલું અમારું મનોબળ નથી. માટે અમે બંનેએ
નિરંતર સાથે રહી સુસાફરી કરવા નિશ્ચય કર્યો છે. હે જેથી
હુંમેશ અમે એકબીજાના આધારરૂપ રહી શકીએ. ખાડા-
ખખડામાં પડતાં એકબીજાને બચાવી શકીએ અને અલુધારી
આવી પડતાં વિદ્રોમાં એકબીજાને સાથ આપી, સહાય
આપી, વિદ્રોનો અમારા સંયુક્ત બળથી સામનો કરીને સર્વ
વિદ્રો ટાળી શકીએ.

અમે હમ્મીએ છીએ. પ્રભુ, હે આજથી ગાંડીને અમારી
સુસાફરી પૂરી થાય ત્યાંસુધી અમે નિરંતર સાથે ને સાથે જ

રહીએ. એક પગ માટે પણ છૂટા ન પડીએ આ ભવમાં જ નહિ પણ તારા દ્વારસુધી પહોંચતાં સુધીમાં જેટલા ભવ કરવા પડે તે દરેકમાં અમે નિરંતર સાથે ને સાથે જ રહીએ અને આનંદથી રસ્તો કાપતાં કાપતાં તારા દ્વાર મીચે પહોંચીએ.

હે પ્રભુ! અમને એ પણ બાન છે કે તારા દ્વાર નજીક પહોંચ્યા 'આવીએ ત્યારે અમારે બનેએ એકબીજાને આધાર છોડી દેવો જોઈએ અને એ પ્રમાણે આધારરૂપ થવું છોડી દીધેને ફક્ત શુદ્ધ પ્રેમથી જ અમે આગળ વધીશું. અને તારા દ્વારે પહોંચીશું

આ પ્રમાણે, પ્રભુ, અમે અમારો જીવન-પથ-ક્રમ ઘણો છે સુખ-ધામ-પથ-ક્રમ ઘણો છે એ પથ અમે વહેણામાં વહેણે વિતાવી દેવા ઇચ્છીએ છીએ. અમારી એ ઇચ્છા સત્વર ફળીભૂત થાય એવું અમને હૃદયમળ મળે તમે જે હૃદયમળથી એ ધામ પ્રાપ્ત કર્યું છે એવું જ હૃદય મળ અમારામાં પણ ઉત્પન્ન થાય એટલા માટે અમે તમારા શુભગાન કરવાને ઉત્સુક થયા છીએ

અનેક ગત જન્મોમાં સચિત કરેલાં પાપો હજી અમારે લોગવવાના બાકી હશે એ સચ અમે સમજીએ છીએ, તેમાંથી અમારાં નાનો પાપો, સૂર્યના પ્રકાશથી રાત્રીનો ઘોર અંધકાર નાશ પામે છે તેવી રીતે જ-હે પ્રભુ! એ અમારાં નાનાં પાપો તમારા શુભગાન માત્રથી જ નિર્દૂળ થાઓ, નાશ પામે એમ પ્રાર્થીએ છીએ

અને જે અનિવાર્ય પાપો અમારે લોગવવાં જ પડે તેમ હોય તે પાપોની પણ તિવ્રતા ઝોછી કરવા જેવું તપ કરવાને હે પ્રભુ! અમેને બધાં પાપો અને એ પાપો

શાંતિથી સહન કરીને અમે તમારા શુભગાન ગાતાં ગાતાં તમારા દ્વાર સમીપ આવી પહોંચીએ એવું હૃદયબળ અમને પ્રાપ્ત હો એમ અમે ઈચ્છીએ છીએ.

અદ્ભૂત, અદ્ભૂત, વત્સલા, તું પોને અદ્ભૂત છે તેમ તારી પ્રાર્થના પણ અદ્ભૂત છે. ધન્ય તારી શુદ્ધિને, ધન્ય તારી ભાવનાને પ્રાર્થનામાં તો તે તો ખરે એક નવી નિશા સુન્નડી છે. ખીમઓની કરેલી, બનાવેલી પ્રાર્થના ભલે ગમે તેવી ઉત્તમ હોય, પણ આપણી ભાવનાને તે બંધબેસતી થતી ન હોય તેથી તે ફિક્કો લાગે છે, ખરા ભાવ વિના આપણે પોપટની જેમ એવી પ્રાર્થના બોલી જતા હોઈએ એવું લાગે છે. આરે આપણે આપણા હૃદયની ભાવનાથી કરેલી આપણી પોતાની જ પ્રાર્થના આપણે માટે સુધર બંધબેસતી થઈ પડે છે. હું ધન્ય છું કે હવેથી આપણે આપણી ભાવના પ્રમાણેની જ પ્રાર્થના બનાવીને એ જ પ્રાર્થનાને બોલવી.

બહુ થયું હવે તમારી પ્રાર્થના સંભળાવી સમાન હક પૂરો કરો. દેવી! તે આપણી બધી ભાવના એવી સરસ રીતે બહુ કરી દીધી છે કે હવે મારે વધુ પ્રાર્થના કરવા જેવું શંકા બાકી રહ્યું હોય એમ દેખાતું નથી.

ના, દેવ, એમ બોલી રીતે બહુ નહિ જરાય સમાન હક પૂરો કરવો જ જોઈશે.

પણ હવે તો તારી પ્રાર્થના આજગ મારી પ્રાર્થના તદ્દન ફિક્કો લાગશે.

હું એમ નથી માનતી. હું બહુ છું મારા દેવની પ્રાર્થના મારા માટે તો મહત્વની જ હશે.

તારી બહુ હોંશ છે તો તારૂં માન રાખવું જ પડશે. સમાન હક ભગવદો જ પડશે, ભલે, સંભળ.

પ્રવીણની પ્રાર્થના

હે પ્રભુ !

અમને જગતમાં તમારો
પરમ શાંતિનો સંદેશ ફેલાવવા દો !
અમે સંસારમાં—
તરસ્કારને બદલે પ્રેમ સ્થાપી શકીએ,
હિંસકને ક્ષમાશીલ બનાવી શકીએ,
શંકાશીલને શ્રદ્ધાવાન બનાવી શકીએ
નિરાશીને આશાવાન કરી શકીએ,
ઉદાસીનને આનંદી કરી શકીએ અને
ઉજાડવળ જ્ઞાન દીપક પ્રગટાવી
જગતમાંથી અજ્ઞાનાંધકાર દૂર કરી શકીએ
એવું અમને આત્મબળ આપો.

હે દેવાધિદેવ !

ખીજાઓ અમને સમજે કે નહિ તેની પરવા નહિ કરતાં
અમે ખીજાને સમજી શકીએ તેમ હો !
અમારૂં જીવન દિવાસો લેવા માટે નહિ પણ
આપવા માટે હો !
અમારૂં જીવન ખીજાઓનો સ્નેહ આકર્ષવા માટે નહિ
પણ અમારો પ્રેમ સૌ તરફ પહોંચાવવા માટે હો !
કારણ—

આપવાથી જ લેવાય છે
ક્ષમા આપવાથી ક્ષમા મળે છે,
પ્રેમ કરવાથી પ્રેમ મળવાય છે.

જીવન સમર્થણથી જ

અનંતસુખ-મોક્ષ મેળવાય છે.

એ સત્ય અમારા હિતમાં અખંડ જન્યૂત રહો !

જુઓ, દેવ, માફ કરેલું જ ખરૂં પડ્યું છે.

શું વળી ?

તમારી પ્રાર્થના જ ખરેખર અદ્ભૂત છે. મારી સમાજસેવાની પૂર્ણ ભાવના છતાં મારી પ્રાર્થનામાં હું એ ભાવ લાવી શકી નહિ. હું એ વાત જ જુલી ગઈ. હું સ્વાર્થી બની ગઈ.

નહિ, દેવી, એમ સમજવામાં તારી જૂલ છે. તું સ્વાર્થી નથી બની. કારણ તારી પ્રાર્થના પૂરી થઈ જ ન હતી. અરધી હતી. આપણા પોતાના અંગત જીવન મરેલી જ હતી, અને તે પ્રમાણે તે યથાર્થ જ હતી. આપણા આનંદાત્મક પ્રમાણે તે તારી જ પ્રાર્થના બંધબેસતી હતી. એ તો તારી ઇચ્છાથી તારી જ ભાવનાને વિકસાવી હતી.

દેવ ! પ્રજુ ! તમે તો મારા આખા જીવનને જ વિકસાવ્યું છે. અતાન અને અભિમાનના કાલ્પમાંથી બહાર કાઢી, શુદ્ધ કરી, શાંત આપ્યું એ તમારો મારા ઉપર મહદ ઉપકાર છે. જીવન મુક્ત પ્રજુની પ્રાર્થના પછી મારા જીવંત પ્રજુનો ઉપકાર માનવો એ માફ પહેલું કર્તવ્ય છે. દેવ, પ્રજુ. મારા પ્રણામ સ્વીકારો.

દેવી ! હૃદયની એકતા થમા પછી ઉપકારની વાત જ ન હોય.

એમ કહી પ્રણામ કરવાને નમતી વત્સલાને ત્રીવી લઈ બાથમાં બાંધી લઈ કહ્યું:—

દેવી, હવે આપણે અખંડિત એકમ છીએ અને એકમ જ રહીશું.

દેવની ઇચ્છા હમેશને મારે ફળીભૂત રહો !

થી બાળતનો ?

એ કે આપણે ચું જિંદગીભર કમાવામાં જ વખત ગુમાવેલો બોધ્યો !

આપણે કુરસરે થોડું થોડું સમાજ સેવાનું કામ પણ કરતા રહીએ તો સાફ એમ તો મેં જ તમને વડોદરામાં કહેલું.

હારે મેં પણ તને કહેલું ને કે મેં એક વેળાના ધડવાનું વિચારી રાખેલ છે.

હા, તો હવે તેની વિગત કહો.

કુરસદના વખતે મમાજ સેવા કરવી એનો અર્થ કંઈ નથી. કારણ એમ તો કુરમદ બોલી જ મળે. ને તેથી સમાજસેવાનું કંઈ ઉપયોગી કામ થઈ શકે નહિ.

હારે આ બીજા બધા લોકો ફરી રીતે ફરી શકે છે ?

કાણે ફરી શકે છે ?

ધણા વ. દાખલા તરીકે આપણી કોન્ફરન્સના મંત્રીઓ. ધણે પણ કરે છે અને કોન્ફરન્સનાં કામો પણ ચલાવે છે.

એ તો બહારથી દેખાય છે. અંદરથી બધું પોલપોલ.

એટલે ચું એ લોકો કામ નથી કરતા.

જરાય નહિ કોન્ફરન્સની ઓફિસે પણ તેઓ ભાગે જ વરસમાં એક બે વાર જતા હશે ખાસો ટેલીફોનથી પુછે તેનો જવાબ આપી દીધો. ખસ એટલું જ કામ એઓ તો છે દમ અને મોહના પુતળો.

એમને સમાજ સેવાની ધમકી પણ નહિ હોય ?

ધમકી પણ નહિ ને આનહત પણ નહિ એટલે જ વિચાર કર ને કે કેટલા દરમિયાનમાં કોન્ફરન્સ ચાલે છે. અને તેના પાંચ પાંચ

કે ૭ ૭ મંત્રીઓ હોય છે. છતાં કોન્ફરન્સે ખર્ચ સમાજ સેવાનું એક
પણ કામ નથી કર્યું. સમાજના લાખો રૂપિયા વેકરી નાખ્યા છે. અને
કામ કર્યું છું નાસ્તિકતાના પ્રચારનું-ધર્મને બહાને અધર્મનો પ્રચાર
થાય એવાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાનું. આને કોણ સમાજ સેવાનું કામ
ગણે ?

હાલે તમારો વિચાર એમ છે કે કુરસદનો બધાય વખત સમાજ
વાના કામમાં જાળવે એમ જ ને ?

હા. અને તે પણ તારા મહકારમાં તને એ કામ ગમશે ને ?

મને તો બહુ ગમે. મારી તો હમેશની એવી વૃત્તિ છે કે
માપણે જે જ્ઞાન મેળવીએ, જે અનુભવ મેળવીએ તેનો લાભ આપણે
માપણા બધા ય ધર્મમધુએને ન આપીએ તો આપણે સ્વાર્થી કહેવાઈએ.
મેની ચર્ચા તો આપણે આગળ થઈ ગઈ છે.

તો તું મારા વિચારોમાં સંમત થાય છે.

બરાબર.

હું ધધામાં બધું પૂરેપૂરું આન ન ત્રાખું તેથી આપણી કમાણી
ઓછી થઈ જશે એને માટે તને કાંઈ દુઃખ નથી થતું ?

હું પૈસાની પૂજારણ નથી તે તમે જાણો છો. મને પૈસાનો મોહ
નથી. મોજશોખનો મોહ નથી સામાન્ય રીતે આપણા ચાલુ ખર્ચ
પૂરતી આપણી કમાણી હોય તો પછી આપણને વધારે શું જોઈએ ?

તું તો એવી જાનની વાત કરે છે કે જાણે તું પૈસાદારની
પત્ની ન હોય તો ય તને દુઃખ ન થાય.

કાંઈ જ દુઃખ ન થાય.

તું પછી લક્ષ્યાધિપતિની પત્ની ન કહેત્રય પણ સામાન્ય રિયતિની
ઓ કહેત્રય એથી મન દુઃખ ન પામે ?

જેને પૈમાનો મોહ હોય તે તો જરૂર દુઃખ પામે. અને દુઃખ ન થાય.
ચાખાય, જ્યાંથી વતસલા, તે મારી ધુમ્કાઓ અપનાવી લીધી
તેથી મને ધણી જ આનંદ થાય છે.

હું અપનાવતી નથી. વધારું છું. તમારી ધુમ્કાઓ આપણને
બંનેને ધન્ય બનાવશે.

x x x x x x

ટપાલ લેખો-વિજ્ઞાપક ચંટડી વાગવાની સાથે ટપાલીનો અવાજ
આવે.

હવે એક મોટું દ્વર ધારી પ્રવીણના હાથમાં મૂક્યું.
પ્રીણે દ્વર ફેરવે અક્ષર ઓળખ્યા. મથાણું વાંચ્યું ત્યાં વતસલાને
ઉત્તરોથી પૂછ્યું કોનો કાગળ છે ?

હવે ચાહનો કાગળ છે.

બહુ મોટો કાગળ દેખાય છે.

મહત્વનો હોય એમ લાગે છે.

મારે જાણવા જેવો હોય તો ઉતાવળે વાંચો તો હું ચ સાંભળું.
હવે તો બધું જ તારે જાણવાનું હોય. મારે એકલાને જાણવાનું
હોય જ નહિ.

તો પછી ઉતાવળે જ વાંચો.

મને ઉતાવળે વાંચવાનું કાગળ નહિ-ફાવતું નથી. મારે હું જ
આ કાગળ લે ને મને વાંચી સંભળાવ.

હા. જેવી તમારી ધુમ્કા. વાંચું છું. સાંભળો.

જીતુ શાહનો પત્ર

ચિ. પ્રિય ભાઈશ્રી પ્રવીણચંદ્ર,

વિ. સુનેખાને સી દવે તું જૂની ગયો હોઈશ. પણ હું એમ એકદમ જૂની શું તેમ નથી નહિ મારી બુલ થાય છે. એમ તો મારાથી તારા ઉપર ખોટો આક્ષેપ મુકાઈ જવાય છે; એમ નહિ. સુનેખા ઉપર તારો પ્રેમ નિર્મળ અને ગાઢ હતો એ તો હું જાણું છું પણ એવો જ નિર્મળ અને ગાઢ પ્રેમ તને વતસલા તરફથી મળ્યો હોવાથી, સુનેખાની જગારે દવાતી નથી ત્યારે તું સુનેખાને જૂલવા માટે કે સુનેખાને યાદ ન કરે તો તે સ્વાભાવિક છે.

પણ દવે મારે તને એક ધણા જ અગત્યના ખગર આપવાના છે. તું-તમે બધા સુનેખાને મરી ગયેલી માને છે કારણકે તમને ખરી હકીકતની ખબર નથી ખરી વાત એ અસાગમધી છુપાવેલી હતી. સુનેખા મરી નથી ગઈ. મરેલી હાલતમાં તો છે જ. પણ જીવની ચવાની છે સક્રિયતર હકીકત કહું છું.

હોસ્પિટલમાં જ્યારે તારી સાથે વાત કરતાં કરતાં એકદમ ખોલતી બંધ ચર્ચા ગઈ ત્યારે તે ગમતપૂર્વક અને બધાને અંદર ખોલાવેલા તે યાદ હશે કાકટરને પણ બોલાવ્યા. કાકટરે ખૂબ તપાસ કરી

પણ જીવનની કાંઈ પણ નિયતી દેખાણી નહિ. ડાક્ટરે ઉચે ક્યું. સુલેખા મરી ગઈ છે. અને તેના માણસોને સુલેખાનું મુઠું બાકની કોટડીમાં લઈ જવા હુકમ કરીને ડાક્ટર ચાલતા ચલા.

હું પણ ડાક્ટરની સાથે સાથે જ તેમના ઝોરડામાં ગયો. ડાક્ટર મહેતા સાથે મારે પહેલાંથી જ સારા સંબંધ તેથી તેમણે બે મિનિટ મારી વાત મોંઘગવાની હા ટકી.

ડાક્ટર સાહેબ, સુલેખાના મહા પ્રભાણે તે મૃત્યુ પામી જ ન શકે.

એવી તે કાંઈ મહત્તની વાત સાચી મનાવ.

કેમ નહિ. સાહેબ, બે વખત તમારા મહા ઉપરથી એ તમને કહેલું ભવિષ્ય સાચું પડેલું કે નહિ ?

હા.

તો અમારા ભવિષ્ય કથનને બોલું કેમ કહો છો ?

દીવા જેવી ચોખ્ખી વાત છે. સુલેખાના દેહમાં જીવ છે જ નહિ તમને શકા હોય તો બીજા કાંઈ પણ ડાક્ટરને બોલાવીને ખાતરી કરી શકા છો. મને તેમાં જરાય વાંધો નથી.

આપના કહેવામાં મને જરાય શંકા નથી પણ મારી વિનંતિ બીજી છે

શી ?

સુલેખાના દેહને-મુઠાને ચોડો વખત બીજી કોઈ સ્વચ્છ ઝોરડીમાં રાખી શ્રેય.

અને મુઠું ગંધાવા માટે ત્યારે મારે શું કરવું ?

કેટલા વખતે ગંધાવા માટે ?

પુરત તો નહિ. પણ એવીજ કલાક પગી તો જરૂર ગંધાવા

બમ, તો મારી ઝોટલી જ વિનતિ છે કે આપ છત્રીય કલાક સુધી સુલેખાના દેહને કાર્પિષ્ણુ ખાનગી ઝોરડામાં રાખો. ઠાપ જણે નહિ તેમ અસારે ચાર વાગ્યા છે. કાલે સાજના ચાર વાગ્યા પછી પરમ દિવસ સવાર સુધીમાં જો સુલેખાના દેહમાં, મુઠ્ઠામાં યાવ તેવો, ફેરફાર થયો ન હોય તો પછી આગળની વ્યવસ્થા મારી વિનતિ પ્રમાણે કરજો.

આગળની વાત તો કરતા જ નહિ આવડી મોટી હોસ્પિટલમાં કાર્પિ ખાનગી રહી શકે નહિ હું એવું જોખમ લેવા તૈયાર નથી. પણ છત્રીય કલાક સુધી તમારા કહેવા પ્રમાણેની વ્યવસ્થા કરી શકીશ

હાલે એમ કરો

પણ તમે અમારે તમારા માણસોને સુલેખા જીવતી છે એમ તો કહી શકો તેમ નથી. તો શું કરશો ?

એમાં પણ આપની જ મદદની જરૂર છે, આપ જ મદદ કરી શકો તેમ હો.

કર્ષ રીતે ?

કેપ્પણ ન ધણીઆતી જિખારણુ ઓતું મુઠ્ઠુ મને આપો. બાકો બધું હું સંભાળી લઈશ.

તમે જાહુ જોખમ ખેડો છો.

સમજીને જ કહું ■ અને એમાં આપને કાર્પિ જ જોખમ નથી એ ખાતરી રાખજો

એવું કાર્પિ ઓતું મુઠ્ઠુ છે કે નહિ તે પહેલાં તપાસ કરું.

નશીય સરળાં કે તેજ વખતે લિખાગણુ જેવી દેખાતી ઓતું

મુઠ્ઠું આવેલું એ સીની ઉંચાઈ વગેરે આકાશ સુતેખાના દેહને મળતો હવે. ઘટ્ટરે તરત જ તેના માથુસને ખાનગી દુકામ આપી દીધો કે સુતેખાના દેહને તેમના ચોતાના ખાનગી ઝોરડામાં મૂકી દેશે. અને એ લિખારણું મુઠ્ઠું મને સોપું

આટલી બવરચા કરાવીને ઘટ્ટર સાહેબનો ખાસ ઉપખર માન્યો. અને સુતેખાના પક્ષ પાસે આવવા નીકળ્યો ત્યાં તે દોરિપટલના માથુસો સુતેખાના દેહને ઘટ્ટરના ઝોરડા બાજુ લઈ જતા સામા મળ્યા. બવરચા બરાબર ચર્ચ ગર્ચ જણી સંતોષ થયો

તમાચ બધની પાસે આવ્યો. ત્યાં તે તારા બાપુજીને બધાં સગાજાણને ખબર પડેયકારી દીધા હતા. મેં તરત જ તારા સાસુજીને બોલાવીને ખાનગી સૂચના આપવી હતી તે આપી દીધી.

સુતેખાને પહેરાવવાને તારા બાપુજી સારામાં સારા રેશમી કપડા મંગાવતા હતા ત્યારે મેં તેમને સમજાવીને ના પાડી કે જત્યારે આપણે રેશમી કપડા વાપરવામાં પાપ સમજીએ છીએ ત્યારે તમે રેશમી કપડાં ન મંગાવો. સુતરાઉ તમને સારા લાગે તેવા ભલે આવે તે પ્રમાણે સુતરાઉ કપડાં આવ્યાં.

તે પહેરાવવાને તારાં બા જતા હતા. તેમને અગ્રહાવીને મેં કહ્યું

શેઠાણીજી. તમે બહુ કેમચ પ્રવૃત્તિના છો તનારાથી એ દૃશ્ય ભેદ નહિ યમચ માટે તમે રહેવા દીઓ. અને સુતેખાની બાને આપો એ પહેરાની આવશે. બીજાં જૈગજોએ ટેકા આપ્યો કે ખરી વાત છે સુતેખાની બા જ કપડા પહેરાવે.

તારા સાસુજીએ જાહેર એ લિખારણના મુદ્દાને સુતેખાનાં પહેરાની દીધા ને ઉપર આજુ સરીર માથા શીખે ચાલ્યો

હાંકીને નાકાછડીથી બાંધી દીધું. એટલે કાંઈ પણ સ્ત્રી કે પુરુષને સુડકું બાંધવાની ખબર પડી નહિ.

રમસાનમાં પહોંચ્યાં ત્યાં તો રાત થવા આવી હતી. અંધારે કાંઈ ગયું હતું ને અંધારીઆના દિવસ હતા તેથી બહુ ચોખ્ખું દેખાતું ન હોતું. ચિતા ખડકાઈ ગઈ મુઝાને ચિતામાં જોડવાનું બાકી હતું. ત્યાં બે ત્રણ ભાઈઓએ રિવાજ પ્રમાણે કહ્યું કે આ કિમતી કપડાં હાંકીને પાજરાપોળમાં જોડવી આપો કે કાંઈ ગરીબને આપી દેજો.

ત્યારે મેં ના પાડતા કહ્યું કે એવું શંકા કરવાનું નથી. મારી રિક્કી એટલી પવિત્ર હતી કે તેનો દેહ-બલે મૃતદેહ પણ નગનાવસ્થામાં કાંઈની નજરે ચડે એ હું સહન કરી શકું તેમ નથી.

તે વખતે અણધારી રીતે તું મારી બહારે ધાવો. તો આ વાનગીત સાંભળી કે તરત તું પણ અમારી પાસે આવી લાગ્યો. તો કહ્યું મારી પત્નિનો પવિત્ર દેહ ખુલ્લો થાય અને એના ખુલ્લા દેહ પર કાંઈની નજર પડે એ હું સહન કરી નહિ શકું. મારી પત્નિનો દેહ કપડા સહિત જ બાળીશું.

અમને બધાને સુલેખા બહેનની પવિત્રતા તરફ માન છે. તમે કહો છો તેમ કરવાને અમને કાંઈ વધિ નથી. બધાએ સંમત થતાં રહ્યું.

એ પ્રમાણે મારી યોજના નિર્ધારે અને વગર સાચા પાર પડી. સુનેબાનો દેહ બગી ગયો. ત્રીજો દિવસે સવારે હું વહેલો દોરપીટકમાં ગયો. ડૉ. મહેતાને પણ છતિઆરી હતી તેથી તેઓ પણ વહેલા આવી ગયેલા. તેમણે કહ્યું.

જીતુ શાહ, મારે તમને નવાઈની વાત કહેવાની છે. કાલે

તને યાદ હશે કે પરમ દિવસે ત્રણ મિત્રોના પુત્ર યાચ છે એટલે મુનેખા જીવતી થવનો દિવસ છે તેથી હું અદિથી આવતી કાને દૂધનમાં નીકળી લા પરમ દિવસ સંગરે પહોચવાનો હતો. પરંતુ અદિઆથી માગ એક મિત્ર પોતાને પરમ દિવસ સંગરે નીકળી મુંઝવ જવા માટે એક ખામ વિમાનની ગોઠવણ કરી છે, તેથી હું તેમની સાથે વિમાનમાં નીકળી પ.મ દિવસ બપોરના તારી પાસે પહોંચી જઈશ એ મહેતો પણ એટલા જ ઇનેમર થઈ ગયા છે કે તે પણ પરમ દિવસ અમારી માથે મુંઝવ આપશે પણ સીધા એ મધ્યમને લઈ જશે.

આ બધું બણીને તને એક મોટી યમ થશે કે મેં જાણવા છતાં તને બીજાવાર લગન કરતા કેમ અડકાવ્યો નહિ? એ જહેન વત્સલાને જરા દિલગીરી થશે કે તેનું અરણ્ય સુખ કુટારા જશે પણ તમારા મોઢા ઉપરથી મેં જોયું છે કે તારા નશીનમાં મેં સ્ત્રીઓ છે જ તારું બીજું લગન તે વખતે થવાનો સંપૂર્ણ જોગ હતો અને તું વત્સલા અને મુનેખા ત્રણે એક રાગથી અને સંપૂર્ણ પ્રેમથી જીવન ગાળવાના હો એટલે મેં ક્યું તે યોગ્ય જ ક્યું છે નહિતર મુનેખાના બાપ તરીકે મુનેખા માટે શીકણ લાવવાની હું મંજૂરી ન આપુ એટલો ખાલ કરીને માગ કહેવા ઉપર મક્કા રાખલો એજ.

લી હવે શાહના આશીર્વાદ

૧૦

પત્રના મુદ્દાઓ ઉપર વિચારણા

સ્ત્રીઓના મુદ્દાઓના કપડા ધડી નાખી નમ દાલતમાં
જાવાનો રિવાજ છે એમ લખ્યું છે તે સાચી વાત છે ?

ઊનાં કે પુરુષના—જઘાદ મુદ્દાને નમ દાલતમાં જ માળવામાં
પાવે છે

એમાં આપણી સભ્યતાનું ખૂન નથી થતું ?

એ વિચારથી જ મેં વિરોધ કરેલો

એ તો એક જ પ્રસંગ માટે પણ હમેશને માટે શું ? આવો
રેવાજ થવાનું કારણ શું હતું ?

મને લાગે છે કે મૃત સરીરને કપડાં સહિત બાળવામાં મુશ્કેલી
પડે છે કપડાની રાખ સરીરની આમડીને ચોગી જવાથી આમડી
જઘાદી બગતી નથી એટલું જ નહિ પણ અમિને સરીરમાં પ્રવેશ
રતાં એટલાવે છે એટલે મુદ્દાને બાળવામાં મુશ્કેલી પડે છે એ
કારણે મુદ્દાનાં કપડાં ધડી નાખીને ચિતામાં ઝોઠવવાનો રિવાજ પડ્યો હતો.

રેશમી કપડાંની રાખ એવી દરકત પહોચાડે એ માની શકાય
તેમ છો પણ સુતરાઉ કપડાંની રાખ માટે એવું માની શકાતું નથી.

કાંઈક દરકત તો પડતી જ હતી

પણ તેનો ઉપાય થઈ શકે એટલા માટે આપણી સભ્યતા
શુભાવરી ન બોધે એ સ્ત્રીઓના સરીર માટે તો ખાસ

દા. • મારે! એ દર જોગવનો નહોતો પણ પુરુષમાં એ આ
આપવાની તાગત છે કે નહિ તેનું માપ શબ્દનું હતું.

ખરા પ્રેમ મિત્રાવ તેની તાગત આવતી નથી. ખરો પ્રેમ
દદ હોય છે. દદ પ્રેમી કેઈના પણ સંસર્ગમાં આવે તો ય લપસી
શકતો નથી. બાકી બધા ય સ્ત્રી કે પુરુષ સંલેગોવસાત લપસી શકે
છે. એટલે જોય પુરુષને સંક્ર રહે છે તેમ સ્ત્રીને પણ સંક્ર રહે છે.

પણ તો પુરુષો જ શા 'માટે સ્ત્રીના સંબંધમાં વધારે પડતા
સંક્રાશીલ ગે છે ?

કારણ કે સ્ત્રીઓમાં અજ્ઞાન અને અજ્ઞાનને લીધે જોગપણ
વધારે હોય છે. અને તેથી ખાનગીમાં કે એકાંતમાં પરપુરુષ માથે મળે
તો જોગવાઈ જવાનો—લપગી જવાનો વધારે સંભવ છે. માટે જ આપણા
ધર્મે સામાન્ય નિયમ જતાવેનો છે કે સ્ત્રીએ પરપુરુષ સાથે એકલા
હરવુંકરવું નહિ, ખાનગીમાં બેસવું નહિ કે એકાંતમાં વાતચીત કરવી નહિ

એ જ ઈષ્ટ છે. અને તો કારણ પરપુરુષનો સ્પર્શ થઈ જાય
તો કંપારી જ છૂટે છે

એ જ પ્રમાણે જે એ વર્ષ મુશાપ અમેરિકામાં ગા.માં પણ
લાં ય કદી 'મે કાઇ સ્ત્રી સાથે હસ્તમેગ્ધ કર્યો નથી. મારાથી પણ
કાઇ સ્ત્રીનો સ્પર્શ સહન નથી થઈ શકતો અભણતાં સ્પર્શ થઈ
જાય તો મને પણ કંપારી છૂટે.

એ કંપારી છૂટવાનું કારણ શું ?

એનું કારણ આપણી ધર્મભાવના.

પણ મને તો એમ માદ છે કે હું ધર્મજાવના સમજવા
શીખી તે પહેલાંથી જ મારી એ જાવના હતી. નાની હતી ત્યારે પણ
મને તો કંપારી છૂટતી.

મારે પણ એમ જ હતું અને એનું કારણ આપણા પૂર્વભવના

ધાર્મિક સંસ્કાર છે. આપણને આપણા પૂર્વજન્મની ખબર પડતી નથી. પણ પૂર્વ જન્મના સંસ્કાર તો આપણામાં રહેલા જ હોય છે. અને એ સંસ્કાર પ્રમાણે આપણી શુદ્ધિ ચાલે છે. દરેક માણસ પોતાના પૂર્વજનોના કર્મ અને સંસ્કાર સાથે જ જન્મે છે. પછી આ જન્મના કર્મ અને સંસ્કારનો હિમેરો ચાલે છે.

હું બી.એ.માં તત્ત્વજ્ઞાન (Philosophy) લઈને પાસ થઈ છું છતાં તમે ક્યો તોલો ઉકેલ હું કરી શકી નહોતી.

કારણકે એ તત્ત્વજ્ઞાન કર્મપ્રકૃતિને માનવું નથી.

એટલું તો સમજાવું પણ તો પછી તમારો સ્પર્શ મને પહેલેથી જ કેમ મીઠો લાગ્યો ?

ધર્મભાવી માણસનું મન "પર"નો-ખીજનો સ્પર્શ સહન કરી શકે નહિ પણો સ્પર્શ આકરો લાગે. પણ પોતાનાનો સ્પર્શ મીઠો લાગે. મારામાં તારી "પર" તરીકેની નહિ પણ "પોતાના" તરીકેની ભાવના હતી. એ "પોતાપણા"ની ભાવના લમથી નહિ પણ અગપણથી જ શરૂ થઈ ગઈ હતી. એટલે પહેલેથી જ તને મારો સ્પર્શ મીઠો લાગ્યો તેની જ રીતે મને તારો સ્પર્શ મીઠો લાગ્યો. હવે પૂરેપૂર્ણ મમજાયું.

પણ આપણી ભાવનાય કામચલાઉ છે.

કેમ ?

આપણું અંતિમ હક્ક છે મોક્ષ. હું કહું કે તું મારી અને તું હશે કે તમે માન એ મારાપણનો આપણામાં મોક્ષ છે તે છુટવો નેપ્રએ તું તું જ હું ને હું ને જ તું એવી ભાવના થવી નેપ્રએ. અને એ રીતે આત્મરમણતામાં તસ્લિવન યર્ષ મોક્ષ સાધનામાં તત્પર થવાનું છે.

તમે આ જ વાન વડોદરા પણ સમજાવી હતી. કાંઈક ખીજી રીતે પણ હવે મને એ બરાબર મનમાં ફસી ગઈ છે.

પણ દવે તારા માટે નવી સમસ્યા ઊભી થઈ છે તેનો તો વિચાર કર.
શેનો વિચાર કરવાનો ?

તાઈ અર્ધું સુખ હું ટાઈ જઈ તેનો.

ખરો ગ્રેમ હું તારામાં આનંદ મને છે, હું તારામાં નહિ.

સાબાચ, બાલી સાબાચ. વસંતનો વસંત સાબાચ પ્રવીણે રહ્યું.
દામજતામાં, વિવેકમાં તું અદ્ભૂત હતી દવે તારામાં પણ અદ્ભૂત બની.

સુખેના બહેનના હર્ષ તેમને સોંપું તેમાં ત્યાગ શેનો ?

અત્યાદે તો તારા હર્ષ છે.

તમે ને સુખેના બહેન તમારો થોડો થોડો ગ્રેમ મારા ઉપર
ઢગળે એટલે મને આનંદ જ છે.

નહિ, બાલી, આપણે સમાન હઃના પ્રવાસી. અન્યાયી ન
થઈ શકીએ, આપણે ત્રણે સમાન થઈને રહેશું એમ કહે.

તમારી ઇચ્છા એ મારો આનંદ.

ત્યારે તું સુખેનાને અન્યાયી વધાવીશ ને ?

તમને મારામાં કંઈ સંક્રમ રહી છે ?

તારા માટે સંક્રમ કંઈ એ તો મારા પોતા માટે સંક્રમ કરી રહેવાય.

ત્યારે એમ કહે કે આપણે બંને સુખેના બહેનને આનંદથી વધાવીશું.

ને છત્ર સાહનું કવિબ્રહ્મણ્ય સાચું પાડીયું.

તે વિશે તમે જ ન્યોનિયોગના કવણે છત્ર સાહને વેદીમાં
જોવા કહ્યા હતા.

એ પણ સાચું હતું અને આજે પણ સાચું જ મૂકું છું

કેવી રીતે ?

ન્યોનિય વિદ્યા બહુ સારી વિદ્યા છે, આપણા સંસારી માટે
તો ધણી ઉપકારી ને ઉપયોગી વિદ્યા છે.

આપણા માટે તો અત્યારે જ ઉપકારી નિવડી ચૂકી છે.

દા. પશુ જેમ એ ઉત્તમ વિદ્યા છે તેમ એ બહુ અટપટી પણ છે. ન્યોતિષ વિદ્યા એટલે ગ્રહોની ગતિ અને સંબંધ ઉપરથી અનુમાન તારવી કાઢવાની વિદ્યા. તેમાં મુખ્ય સાત મહો સોમ, મંગલ, બુધ, શુક્ર, શુક્ર ચંદ્ર અને રવિ. આપણા સાત વાર એ સાત મહો ઉપરથી જ પડેલા છે. તે ઉપરાંત રાહુ, કેતુ, રૂતધા બીજા ગ્રહો છે.

તું તો ખગોળશાસ્ત્ર શીખેલી એટલે તને તો ખબર છે કે આ બધા મહો અથવા આપણું આખું વિશ્વ અમુક ચોક્કસ નિયમોથી જ ચાલે છે.

અને એ દરેક ગ્રહો નિશ્ચિત ગતિથી જ ફરે છે.

ખરાખર: બીજું તું શું જાણે છે ?

દરેક ગ્રહની ગતિમાં ફરક છે વળી કેટલાક ગ્રહની ગતિ અમુક અમુક વખતે ઉલટી ચાલે પણ છે. એ ગતિના આંકડા પણ શીખી હતી, પણ બૂરી ગઈ. કારણ એ આંકડામાં મને રસ નહોતો. મુખ્ય હરીક્ત જાણું.

ન્યોતિષ વિદ્યાએ એ બધા ગ્રહોને અમુક અમુક ક્રિયાના અથવા કામના અધિકારતા નીમી દીધા, અને તેમની ગતિના વખત પ્રમાણે તેમની વધતી ઓછી અસર ગણી લીધી. આટલું તો મીઠું કામ છે. પણ હવે અટપટું એ છે કે દરેક ગ્રહની એકબીજા ઉપર અસર પડે ■ અથવા નજર પડે છે તે ઉપરથી અસર નક્કી કરાય છે. વળી ગ્રહોને સનુ અને મિત્ર એમ બે વિભાગમાં વહેંચી દીધા છે. એટલે મિત્રની સારી નજર અને સનુની ખરાબ નજર. તે પ્રમાણે સારું નરસું ફળ આપે.

આ નજરનો આધાર પણ ગ્રહની ગતિ ઉપર છે. જેમ આપણે નજીકની વસ્તુ એખ્ખી દેખી શકીએ અને દૂરની વસ્તુ ઓખી દેખીએ. તેમ ગ્રહ નજીક કે દૂર હોય તે પ્રમાણે તેની નજર વધારે પ્રભાવશાળી કે ઓછા પ્રભાવશાળી હોય. આ પ્રમાણે બધા ગ્રહોની એકબીજા ઉપર અસર નક્કી કરવાનું કામ બહુ મુશ્કેલ છે. તેથી જ

કવિષ્ઠ મ્યનનું કામ અટકવું ને મુરઝવું છે. રિશિગજ્ઞને યોગ્યતા ભુલવાનો જ એ કામ કરી શકે એવા જ્યોતિષી અભારે ભાગ્યે જ દેખાય છે.

જીતુ સાહે જ્યોતિષનો અભ્યાસ ધણો કર્યો છે. પણ હજી પૂરેપૂરો નહિ. વળી એમાં રીતો ધણી છે, જેમ એક જ દાખલો એ ત્રણ રીતે ધર્મ શકે છે તેમ. જ્યોતિષમાં પણ ૧૭ ભેદબી; તેમ જ ગણતરી કરવાની ધણી રીતો છે.

મામાન્ય આગત માટે કવિષ્ઠ જોડુ હોય તો એ માધુ પડી જાય સાચે સાચુ જોડુ હોય તો નિર્ણય કરતાં જ વખત લાગે અને ખોટું ભેગાર્થ જાય ને આપણે સાચું માનીએ તો નક્કી કાઢી પડીએ અથવા શ્રદ્ધાથી દેરાન યથાએ.

જીતુ સાહે તો પહેલાં વેદીઆપણું એ કંગેઈ કે ધરના કે વેપાંગના દરેક કામમાં જ્યોતિષનો આધાર લેવા માંભો, હાં એમની ભૂલ હતી કારણકે એવી રીતે જ્યોતિષ ભેદમાં રાકાઓ તો, કામ જ રખડી પડે. હવે તેમને એ ભૂલ સમજાઈ ગઈ છે.

મુનેખાની ગાખતમા તો એમણે ખૂબ ચોક્કસાઈ કરી છે. એમણે તેમાં ભૂલ હોવાનો સંશય નથી.

જીતુ સાહે અદ્ભૂત કામ કામ કર્યું છે એમ તમને નથી લાગતું? શ્રદ્ધા અને પ્રેમ અદ્ભૂત કામ જ કરાવે તારામાં શ્રદ્ધા અને પ્રેમ ખૂબ પ્રમગ છે માટે જ મેં તને હમણા જ અદ્ભૂત કહી હતી. મને તો કાંઈ અદ્ભૂતતા આરામાં દેખાતી નથી.

તને ન જ દેખાય. કારણ કે તને તો એ સ્વાભાવિક છે પણ હું તો સરખામણીથી ભ્રેષ્ઠ ચડું છું.

જીતુ સાહેના નામ ઉપરથી ઘણા વખતથી મને એક વિચાર, યાય છે તે વાદ આમ્યો છે.

હું ?

છત્ર સાક તો આપણા મુરબી વડીલ છે. તેમને માટે હું કાંઈ નથી કહેતી. પણ સામાન્ય રીતે પુણું પું કે અક્ષરે આપણા મુરબીએ પોતાના નામ લખવાની નવી પૃથા શરૂ કરી છે તે સારી છે કે કેમ ? કઈ પૃથા ?

આપણી જૂની પૃથા એમ કહી કે પહેલાં પોતાનું નામ પછી 'આપનું' નામ લખાતું. અક્ષરે આપનું નામ લખવું ઉઘાડી દીધું છે. જેમકે ઘમુ રવાણી, રમુ છવાણી, રમુ પંજા, છત્ર દેસાઈ, આમન શાહ વગેરે. આમાં આપનું નામ ઉઘાડી દીધું છે એટલું જ નહિ પણ નામ પણ હુંકાવી નાખ્યું છે. હામોદરને બદલે હામુ-એવી રીતે. તો આપણી જૂની પૃથા સારી કે આ નવી ?

સાગ નરસાનો આધાર જરૂરીયાત કે વિવેકપૂર્વકના ઉપયોગ ઉપર રહે છે.

વિવેકને જરૂરીયાતના દિશાએ ક્યું માઠું છે ?

તને ક્યું સાઠું લાગે છે ?

આ તો પુરુષોના નામનો સવાલ છે માટે તમારે કહેવું જોઈએ. અને સ્ત્રીઓના નામ માટે તું કહીશ ?

સમાન દહ એમ જ સ્વયંવાચને !

પણ મેં તો આ બાગત કહી વિચાર કર્યો જ નથી. દરે અક્ષરે વિચારો.

અંગ્રેજો, અમેરીકનો વગેરે પરદેશીઓ કાઈ આપનું નામ લખતા નથી આપણા બંગાલીઓ પણ આપનું નામ લખતા નથી.

એ ખરું પણ મુરબીઓ, અમેરિકનો પોતાનાં જ બે નામ લખે છે. બંગાલીઓ પણ પોતાના આખા નામના બે ટુકડા કરી એ રીતે બે નામ લખે છે.

એટલે કે એ નામની જરૂરીયાત સૌ કોઈ સ્વીકારે છે અને એ લેખો બને દમેઈયાં પોતાના નામ સાથે બાપનું નામ નથી લખતા પણ કાવદાના કામમાં, કોર્ટો વગેરેમાં બાપનું નામ ફરજિયાત લખવું પડે છે Mr - son of...એમ લખવું પડે છે.

હા એ તો મને ય ખબર છે.

તો એ પ્રમાણે એ લેખો પણ બાપના નામની જરૂરીયાત તો સ્વીકારે છે જ

કોર્ટમાં તો માણસ ખરેખર એજ છે તેની ચોકસાઈ રાખવી જ જોઈએ

કોર્ટમાં તેમ બ્યવહારમાં પણ ચોકસાઈ ન હોય તો ગોટાળા થવાનો સંભવ છે રતિલાલ નામના લખા માણસો હોય પણ રતિલાલ પ્રાણજીવન નામનો એક જ માણસ હોય.

રતિલાલ પ્રાણજીવન નામનો પણ વખતે બીજો માણસ મળી આવે તેમ જ રતિલાલ શેઠ નામનો પણ બીજો માણસ મળી આવે પણ રતિલાલ પ્રાણજીવન એક નામનો તો એક જ માણસ હોય.

તો એ રીતે આપણી જૂની પૃથા સારી એ તમે જ કબ્જા કરી.

હા પણ તેની સાથે નવી રીતમાં માર્ક ફાવે છે કે નહિ તે પણ જોવું જોઈએ

તમે કાવદા શોધી બતાવો

રતિલાલ પ્રાણજીવન શેઠ કેવું બધું લાંબું લાંબું નામ બોલનાં કેટલો વખત લાગે ત્યારે રતુ શેઠ કાપથી મોઢાઈ જવાય

રતિલાલનું હુંક અથવા તોછુંક નામ તે “રતુ” ઘરમાં આપણે સામાન્ય રીતે હુકા નામથી વાન કરીએ કારણ કે જહદીથી મોલનું હોય અથવા જહદી ની વત ખરી હોય પણ બહાનના માણસ સાથે વાત કરી હોય ત્યારે તો વિનવની બાબત “રતિલાલ શેઠ” એમ જ

બોલતું પડે અથવા બોલતું નોંધ્યું. અને લખવામાં તે ઉતાવળે બોલવાનો સવાલ જ રહેતો નથી. નામના જે અક્ષર વધારે લખવાથી કાંઈનો વખત બગડી નથી જતો.

એ ઉપરથી એમ સાર નીકળે છે કે હુંકું નામ લખવાવાળા તોછડાઈનું પ્રદર્શન કરે છે અથવા નાનપણની તોછડાઈ મોટપણમાં કાયમ કરે છે. એમ જ ને ?

હા. અને જે "રતુ શેઠ", જે "જય રવોણી" એમ બન્નેને જોડકા નીકળવાનો ચોક્કસ સંભવ એટલે ખરો માણસ જાળખવામાં ગોટાળો કરવાનું મગ્ગ સંપાદન બને છે.

બા નો પુરોના નામની વાત થઈ. ઓઝોના નામ માટે તું કાંઈક કહેવાની હતી ને ?

પહેલાં પરણેલી ઓઝોના નામની પછવાડે પણ બાપનું નામ લખાતું. હવે ઓના પતિનું નામ લખાય છે.

એ બેમાં તું કયું પર્મદ કરે છે.

હવેનું.

કેમ ?

પરણ્યા પહેલાં બાપનું ધર એ જ દિશીનું ધર હોય છે માટે કન્યાના નામ સાથે બાપનું નામ હોતું નોંધ્યું. પરણ્યા પછી સ્ત્રી પતિના ધરની ધણીઆણી થાય છે માટે પરણેલી ઓના નામ પછી તેના પતિનું નામ આવતું નોંધ્યું. પરણેલી ઓના નામ માથે પતિનું નામ અને અટક જોડેલાં હોય તો ને ઓને બચ્ચારમાં લોકો વધારે જલદીથી જાળખી પણ શકે.

તારી વિચારસરણી મને વાજખી લાગે છે અને તારા બંને વિચારને હું મળતો થાઉં છું.

કે આપું નામ 'કાઈ બોલી શકે નહિ. તેમાં નાનાં છોકરાંઓ તો જોડાઈને બોલીજ ન શકે. એટલે નિસાળમાં મને કાઈ જીનેન્દર કહે, કાઈ જીનેન્દર કહે. કાઈ જીતેન કહે. આમ મારા નામના અપભ્રંશ થતા તે જોઈ મને, ચીડ, ચડતી. મને એમજ થાય કે મારે આપું નામ ન જોઈએ. ધરમાં વળી મારા પિતાજી જીવું કહેતા. એમ માર નામ થયેલા. પણ મને એકે પસંદ નહિ. હજી હું ઉંમર લાયક નહિ, તેથી નામ કેમ બદલવું તે સુઝતું નહોતું.

લાં વળી નવો કોરસો બન્યો. મારાં લગ્ન થયાં ને મસ્કરીઓ શરૂ થઈ. મિત્રો, વિદ્યાર્થીઓ બધા કહે જીતેન્દર તથી પરણ્યો. પરણે તે જીતેન્દર જ ન હોય. આ તો જીવું પરણ્યો છે જીવું. મને પણ બહુ લાગી આવ્યું કે કુપ્રમાએ સમજ્યા વિના આપું નામ પાડી મને ખૂબ હેરાન કરી નાખ્યો. છેવટે એમ વિચાર ક્યો કે મારે જીવું નામથીજ ઓળખાવું અને એટલું જીવું તોજીને દલકું લાગે. માટે મારી સાખ સાદ છે, તે તેમાં ઉમેરી દીધી ને જીવું સાદ નામ ધાગ્યું કરી લીધું.

તે પછી કાઈ મસ્કરી કરવાની દિમત જ કરી શક્યું નથી. કારણ જીવું સાદ-સાદનો સાદ બની ગયો હતો.

માટે હવે તમારે જીવું સાદ કહેવામાં જગ્યા અંચાલુ નહિ. ખીજ તમે શેની ચર્ચા કરી હતી!

જ્યોતિષશાસ્ત્રની.

હા. એ તો તમારે ખાસ જણવા જેવું છે. તથા મહિના હેલાં માફ જ્યોતિષનું જ્ઞાન અધૂરું હતું. તમે તને મારા જ્ઞાનને દીધા જેવું કહેતા તે મારા ધ્યાનમાં છે. અને તમે ખરા જ હતા!

મારી જૂનની હવે મને જરાજર સમજ પડી છે. એટલું જ નહિ, તથા હું ખીજી ઘણી શીખ્યો છું.

પણ એમાં અમે કાંઈ સમજી શક્યાના તદિ

તમે સમજી શકો એવું જ છે અને તમે સમજી શકો તેવી રીતે જ કહી શકો છો —

જ્યોતિષને અને કર્મના આપણા મિદાનને ખાસ સમજ છે અને જ્યોતિષીનું કામ કહેવાનું હોય ત્યારે કર્મપ્રકૃતિનું પણ ખામ ખામ રાખીને નિર્ણય કરવો જોઈએ

આપણે મોઝી છીએ ને મર્યાદા કરી બોલવા પડે છે પણ શ્રેષ્ઠ પ્રમાણે તે અર્થ સત્ય છે આપણે ધણી કંઈ એવા બાધીએ છીએ કે તે હજારો હોય છે અને તેને આપણે આપણા શુભ કર્મથી અથવા આપણા તપથી કાંઈ આપણા અટકાવી શકીએ અથવા તે અશુભ કર્મનો નાશ કરી શકીએ

હવે જ્યોતિષ કુશળીમાં આવી કર્મોનાં કાળ દેખાતા જ હોય તેથી સામાન્ય રીતે જોનાં કાળ પણ જ્યોતિષી મોઝી દીમે કે તમને ખામ ખામ થશે પણ એવું થાય નહિ ત્યારે જ્યોતિષ ઉપરથી શ્રદ્ધા ઉતરી જાય ત્યાં ખરી વાત એ છે કે તમે તમમ તપથી કે બીજા શુભ કર્મથી આ અશુભ ફોગને નષ્ટ કર્યા હોય તે જ્યોતિષીને ખમગ ન હોય

પણ કાળ નષ્ટ કર્યા છે તેનું પણ જ્યોતિષમાં આવડું જોઈએ ને ?

ના મરણ મૂંઝવે જ્યોતિષ તો જન્મકુડલી ઉપરથી જોવાય એટલે જન્મકુડલીમાં તો પૂર્વ જાવના કર્મનું કાળ મગરાનું હોય તેટલું જ આવું પણ આ જન્મમાં તમે સુકૃત કરો ને અશુભ કાળ નષ્ટ કરો તે સીધું ન દેખાય પણ એ જોવાના રસ્તા છે જેની કુડલી હોય તે માથુમની પ્રકૃતિ ખાનમાં લેવી જોઈએ ગાડરીયા પ્રવાહની પડે જે માથુમ જીવન નિર્વાહ ક તો હોય તેની કુડલીનું કાળ સોએ સો

ટકા ખર્ચે પડે, દારણી એ કાંઈ કર્મ કરી ફેરફાર કરતો, નથી પણ તેજસ્વી માણસ શુભ કર્મથી, દર મનોમગથી પોતાના કર્મનાં ફળમાં બહુ ફેરફાર કરી શકે

જ્યોતિષમાં પ્રદેવી મનિ અને નજર ઉપરથી પણ થોડું નક્કી થઈ શકે કે જ્યારે નજર દૃઢ હોય-નજર હોય ત્યારે ચોક્કસ ફળ મળી શકે અને હેરે, અસ્પષ્ટ હોય ત્યારે વ્યક્તિના નવાં કર્મ ઉપર ફળનો આધાર રહે

અને અસારે આપણને જે ફળ મળવાનું છે તે આપણા પૂર્વજનના કેવી ભાતના કર્મનું ફળ છે એ કુટુંબી ઉપરથી જાણી શકાય છે હું હજી એમાં થોડુંક જ સીખી શક્યો છું દારણી કે જાણકાર, શીખણવાના કાંઈ નથી મારી મેં સંશોધન કરી શીખવું પડે છે

એ દિશાએ તો જ્યોતિષ વિદ્યા બહુ સગમ છે

સરસ એટલું જ નહિ પણ ખાસ જીવનોપયોગી વિદ્યા છે. આપણા જીવનમાં ખાસ મદાયક વિદ્યા છે. કે

બહુ માફ ખાપુજી, તમે બને સંશોધન કરી જોઈએ તમને જ્ઞાન મેળવે પણ એ જ્ઞાન પાછું કાંઈકને અપતા જાગે કાંઈકને એનો મુડી નાખજો

હું પણ એજ ક્રિયા કરી રહ્યો છું મારે ફિકરો હોત તો તો તેને બધું શીખડાવી જાત પણ એવું તો કાંઈ છે નહિ મુલેખા છે તેના મક્ક તો હવે મેં ખૂબ બારીકાપથી જોયા છે

મુલેખા બેન સજીવન થશે એ ચોક્કસ ને !

ચોક્કસ. મને મોઝે સો દમ ખાત્રી છે મુલેખા પણ જ્યોતિષ શીખી શકે તેવો યોગ છે. ગણિતમાં મુલેખા પહેલો

નખર છે. ફક્ત ફગાધીય જોવા જોઈતું તેનું મગજ ચોખ્ખું નથી. 'ભો કે સંજવન થવા પછી તેનું મગજ વધારે સ્પષ્ટ, વધારે ચોખ્ખું થઈ જાય. છતાં બહેન વત્સલા, તારા જોઈતું નહિ- તારૂં મગજ જોઈતું ચોખ્ખું છે કે તું ધારે તો જલ્દી શીખી શકે અને તદ્દન સાચું ફગાધીય કરી શકે.

એ તો પંજી નિવાર કરશું હવે તો મારે એમ. એ. નો અભ્યાસ પૂરા કરવાનો છે,

મેં ધારું તે એ વિચાર માંડી વાળ્યો હતો.

વત્સલાએ તો માંડી જ વાળ્યો. પણ મેં એના ઉપર જખર-જસ્તી કરી છે. કાગણ કે એમ. એ ની પદવીવાળાનું સમાજમાં માન વધારે રહે

સાફ છે હું તો એમ માનું છું કે યાન મેળવવું સાફ જ છે. કાર્ડક દિવસ પણ સાફ ફગા આપશે. બરબાદ નહિ બધ.

હવે આપણે ત્રણ કલાક બાકી છે. તો હું બહાર જઈ આવું. ડોક્ટરને મળવું છે એક ન્યોતિપીને પણ મળવું છે. હું વખતમરે પાછો આવી જઈશ. તમે તૈયાર થઈ રહેજો.

બહે

વખતમરે જીવ શાલ, પ્રવીણ તથા વત્સલા ઇરિપતાલમાં જવા નીકળ્યા

૧૩

ઈસ્તિલામાં

પ્રવીણ, વતસલા અને છત્ર સાહ જરાબર ૪-૫૫ મિનિટ
ક્રમિક ઇસ્તિલામાં પહોંચી ગયા. ડૉ. મહેતા સાહ જોતા જ બેઠા
હતા. બધા સીધા ઉપર મુલેખાનું ચતરાસી સાચવી રાખેલું હતું
તે કોરડામાં ગયા.

મુલેખાના માથા બાગગ ઉભા રહેતાં છત્ર સાહ બોલ્યા.

પ્રવીણચંદ્ર, તમે અહિં જમણી બાજુ પડ્યો ઉભા રહો અને
બહેન વતસલા, તું પેલી બાજુ, ડાબી બાજુ ઉભી રહે.

ડોક્ટર સાહેબ, તમે હાં સામે ખુરશી ઉપર બેસો. હજી બે
મિનિટ બાકી છે. અને ખાત્રી છે કે ગારી ગણતરીમાં જરાય ભૂલ
નથી. ત્રણ ચાર જુદા જુદા રીતે ગણીને ખાત્રી કરી છે. કોટલે
ખુરાબર ચાર વાગ્યે મુલેખા જાગૃત થવી જોઈએ.

બસારે સૌને ઇતેઝારીમાં બે મિનિટ બહુ લાંબી લાગી.

ચારના ટકાયા ઘડીવાળામાં વાગતા પુરા થયા અને મુલેખાએ
આખ ઉઘાડી પહેલ વહેલું પ્રવીણ સાથું જોઈ બોલી.

પ્રાણનાથ, પ્રણામ.

પંડી વતસલા તરફ જોઈ બોલી.

વતસલા બહેન, પ્રણામ.

તમે મને જાળવો છો, બહેન ?

જાળવું છું એટલું જ નહિ પણ બધું જ ભરું છું
એમ !

હા.

પણ તમે મને તું કહીને બોલાવજો. હું તમામથી નાની છું.
ના, તમે મારાથી મોટા છો. પણ તે તમને નહિ મમળવ-
આપણે ઘેર જાએ પછી તમને સમજાવીશ. મારા બાપુજી આજ્યા
હતા તે ૮ ક્યાં ગયા ?

છત્રુ શાહ માયા આગળથી ખસીને પ્રીત્વની બાજુમાં આવીને
બોલ્યા.

આ રહો, બહેન બહિંજ છું

બાપુજી પ્રણામ.

બપોરે, ડોક્ટર સારેખ, ઠંક વડોદરાથી કાચે મને જોવા આજ્યા
છો ને સાં બાથે બાથે કેમ બોલા છો ?

ડોક્ટર 'આગળ આવનાં બોલ્યા

બહેન, પણ, તમે બધું જાણતા હો તેમ શી રીતે બોલી
સકો છો ?

હું મનુષ્ય પામી હતી એ વાત સાચી અને અસારે છવતી
છું એ વાત સાચી ખરું કહું તો તમે અને મારા પિતાશ્રીએ
મને બચાવી છે. મને છવતી રાખી છે મારે તમારા બનેનો ઉપકાર
હું કાઈ રીતે વાળી ચકીસ નહિ.

પણ તમે બધું જાણુ છવી રીતે ?

મેં દમણાં જ બધું જાણ્યું. એક ઘણાં જ જાણ્યું છે. છતાં
મેં જાણ્યું ■ તેટલું બધું તમને કહેતાં કાંઈ વખત જશે એટલે.

બાપણે એ વાનો અમારે ઘેર જન્મી કરીશુ. પણ તમે હવે મને
પરામર તપાસી લીઓ કે હું તદ્દન નિરોગી ને સંપૂર્ણ આરી હાલતમાં છું.

ડાક્ટરે બારીકીથી તપાસી. શરીરમાં કયાંય રોગનું નામનિશાન
જણાયું નહિ હાય પણ વાળી જોવા બંને બાજુ પડખાં ફેરવાવી
જોયાં. પણ કંઈય તકનીકે જોવું જણાયું નહિ છેરે ડાક્ટરે નિર્ણય
જાહેર કર્યો.

બહેન, અજમ જેવું છે પણ ખરેખર હું જોડું છું કે તમે
દરેક રીતે તંદુરસ્ત માનતાં છો તમે ખુશીથી બેઠા થઈ શકો
છો. પણ ચાલતાં પડેલા સંભાળજો. હજા થઈ કમળું ચાલી પરામર
હીક લાગે તો જ આગળ ચાલજો

દરમ્યાન ઇરિપતાસના ડાક્ટર પણ આવી ગયા હતા. તેમની
ડાક્ટર મહેતાને બધાની બોળબાણ કરાવી પછી સુલેખા બોલી.

બાપુજી, તમે નીકળ્યા પછી મારી બાને તાવ જીનરી ગયેા
છે ને હવે તાવ આવશે નહિ માટે તમે અધિથી હમણાં જ એક
તાર મોકલી આપો કે મારી બા મારા સાસુ, મસરાને ખમર
આપે ને તે બંનેને તથા સુખામહેનને સાથે લઈને કાલે સાંજે વિમાનમાં
અધિ આવી જાય.

તે પ્રમાણે તાવ લખાઈ ગયો ને ટેલીફોનથી સેન્ટ્રલ તાર
ઓફીસમાં મોકલી દીધો. તારનો ટેલીફોન કરી છત્રુ શાહ બાબા
એટલે સુલેખાએ કહ્યું

બાપુજી, તમારે મારા માયુસગજીને પણ પહેલેથી જ ખબર
આપી દેતા જોઈતા હતા. તમને તમારા જ્યોતિષની ગણતરીની તો-
ખાત્રી હતી પછી શકે ગાખવાનું કારણ નહોતું.

તો મ બહેન આ બાબત એટલી બધી ગભીર હતી કે પહેલેથી
બહુ કહેરો કે હોહા કરવી એ મને હીક ન લાગ્યું.

૧મ, ડોક્ટર સાહેબ, તારે હવે આપણે બધા જઈશું ?

હા. ચાલો.

સુસેખા બિંબી થઈ, જરાય નબળાઈ ન લાગી. પગ ચરચરો
નહિ. આજ માણસની જે ... તો આવી રહી. બધા

સાઈ, સાઈ, પણ જો બહેન નાના બા નહિ, મોટા બા.

હમ, એ તો હમણાં આવેલા !

તોય મોટા જો એ તું પછી સમજીશ પણ તારે હમેશાં બહેનને મોટા બા કહેવા ને મને નાના બા કહેવા એ બધાનમાં રાખજો.

જેવો તમારો કુકમ

બધા દિવાનખાનામાં ગયા.

ઝો હો, મામી, તમે તો અમારા પહેલાં જ આવી ગયા હો ને શું ?

તે ચાર વાગ્યાનો વખત આવેલો, પરિપતાલથી આવનાં કરતાં દરેક મિનીટ તો ઝોઝમાં ઝોછી થાય જ એમ ધારી હું અહિંયા ચારને દશ મિનીટ પહોંચી ગઈ. તમને આવતાં બે ચાર મિનીટ મોકું થયું એટલું જ.

સુનેખા બહેન, આ મારા ઈન્દુ મામી. બી. એ. ના બે વર્ષ અહિં મેં એમને લાં જ રહી અભ્યાસ કર્યો હતો. મારા મામી એવા હેનાળ ■ કે મને જરાય પારકું ધર ■ એમ નહોતું લાગ્યું.

એ તો વતમલા, તું જ એવી હેતાળ છે કે બધાને હેતાળ કરી દે છે.

મામી, કુવામાં હોય તો અવેકામાં આવે. તમારામાં હેત ન હોય તો હું ક્યાંથી લાવું !

એ તો તું જેની છા તેવાં બધાંને દેખે છે તું સારી છા એટલે જગત આખું સાઈ દેખાય છે.

સુનેખા તારૂં જોઈને—

સુનેખા બહેન, વતમલાનો પ્રેમ એટલો બધો છે કે અમે મામી બાણેજ નહિ પણ બંને સખીઓ જ બની ગયા છીએ.

પ્રેમની બલિકારી છે, છત્ર શાક બોલ્યા, સાચા પ્રેમ પાસે નાના મોટાનો સમાવ રહેતો જ નથી.

સંભળો. અથવા તમારી જીવિ કશું કરે તેટલું જ. સંભળો તમે માનનારા. આ દસ, જગતની પાછળ તેનાથી પણ કેટલાંએ મહાં બોલું. સૂક્ષ્મ જગત પડ્યું છે તેની તમને ખબર નથી. તેમ તમે એ માનવાને તૈયાર નથી. અત્યારે હું જે વાત કરવાની છું તેનો સૂક્ષ્મ તાલોની સાથે માટે સંબંધ છે. તેથી કંતો તમે મને માફી ગણુશો કે કાંતો મારી વાતને કથોગ કસ્પિત ગણ્યાં માનશો.

આપ માનો છો એવા અમે નાસ્તિક નથી. અમારે પણ ધર્મ છે. અમે ધર્મને માનીએ છીએ.

તો હવે પણ ખોટી ટીકા કરશો નહિ એ જ્ઞાનમાં રાખીને હવે સાંભળો.

ત્યાં પ્રવીણે કહ્યું. સુલેખા. તું તું લઈશ. આ પીચ કે ? હા, બલે. આપણે બધા માટે આ બનાવ્યાવીએ.

હુ! પ્રવીણે શુભ મારી.

છ, આપ્યો.

અમારા બધા માટે આ બનાવી લાવ.

અને આ બને તેટલી વારમાં સાંતિને કહે કે બધા માટે નાસ્તિકી રક્ષાળીઓ પણ તૈયાર કરે. વતસલાએ કહ્યું.

પછી સુલેખાએ કહેવું થયે કહ્યું.

કસ્પિતાધર્મમાં હું મારા પ્રાણનાથ સાથે વાત કરતી હતી ત્યાં જ્ઞાનક, બોલતી બંધ થઈ ગઈ. બેલાયું નહિ. તરત જ હું મારી રમૂગ શરીર છોડી મારા સૂક્ષ્મ શરીરે ઉભી થઈ. ઉભી થઈ છું એટલી ખબર પડતાં તો બેલાન થઈ ગઈ.

ત્યાં વતસલાએ છુટ્ટા થાઈ તરફ બેઠાને કહ્યું.

બાપુજી. આ વાતમાં સુલેખા બહેનથી તેમજ મારાથી વાતનો સંબંધ આપણા અમારા પ્રતિ માટે સંબોધનો બોલાઈ જવાય

તથી આપતી આમન્યાનો જાંઘ થાય તો આપ બાણુતા ઝોરકર્મ
મેસો તો ?

બહેન, આપણા બધાવમાં તું વધારે કામજાન હાલની અને
તથી વધારે વિનયી અને વધારે સરખાજા હો એ હું તારા મઠ
ઉપરથી પહેતેથીજ લખ્યું છું

તમે વળી મારા મઠ ક્યારે જોયા ?

તારા બાપુજીએ જ્યારે ચીમનલાલ શેઠને ત્યાં તારા માટે કહેણ
મોકલ્યું ત્યારે અનુભવી ને બચવાર તારા બાપુજીએ વખત નહિ
શુભાવવા માટે તારી જન્મકુડલી પણ સાથે જ મોકલી આપી હતી.
કારણ કે તે સમજતા હતા કે આપણા સામાન્ય રીવાજ પ્રમાણે
ચીમનલાલ શેઠ સૌથી પહેલા તારી જન્મકુડલી માગવાના. તે કુડલી
લખને ચીમનલાલ શેઠ મારી પાસે આવેલ

પ્રવીણની અને સુનેખાની કુડલીઓથી તો હું પૂરતો માહિતગાર
હતા તેમાં તારી કુડલી જોઈને તો અજબ થઈ ગયો. તમારા
ત્રણેની કુડલીઓ એકબીજા સાથે એટલી બધી મળતી હતી કે
મને ખાતરી થઈ ગઈ કે તમે ત્રણેય સાથે રહીને, એકરાગી થઈને,
અભેદપણે જિંદગી ગુજારવાના

પણ હું તો તે વખતે મરી ગઈ હતી

બધા એમ માનતા હતા પણ તે વખતે મને ખાતરી થઈ
ચૂકી હતી કે હું જીવતી છું, જીવવાની હેજ

વતસલાની કુડની પ્રવીણની કુડલી સાથે સરખાવી જોઈ.
બધા યોગો તપાસી જોયા સંપૂર્ણ મેળ છે એમ જોઈ પ્રવીણના
નશીનમાં બે સોનું સુખ છે તે ખાતરી કરી પત્ની ચીમનલાલ
શેઠને જવાબ આપ્યો કે —

આ કહેણ મારું કરવા જેટલું નથી કુડની પ્રવીણની સાથે

આખાદ મળે છે. યોગ ધણ જ સારા છે. તરત જ પ્રીતિને અમણવાદ મોકલો. અને જુઓ કે પંદર દિવસમાં જ લગ્ન થઈ જાય છે કે નહિ ?

ચીમનલાલ શેઠ પણ અચ્ચો પામી ગયા કે હું શું વાત કહી છું એક તો તેમણે વત્સલના પુરુષદેવી વિચારે વિષે જાણમાં વાગેલું અને વળી પ્રીતિ તો ઓછામાંઓછા એક વર્ષ સુધી લગ્નની વાતનો વિચાર કરવાની જ ના પાડ્યો હતો. તો કે સગવડની ના નહોતો પાડ્યો.

દારણુકે મારા મૃત્યુ વખતે વત્સલા બહેન સાથે સગવડ, લગ્ન કરવાનું તેમણે મને વચન આપેલું હતું.

એ કાંઈ મને ખબર નહોતી. મારે તો મહ ઉપરથી નેટલું સમજાય તેટલું જ કહેવાનું હતું. મેં શેડને કહ્યું.

મહ ઉપરથી એમ સમજાય છે કે પ્રીતિ અને વત્સલાની આખો મળતાં જ વત્સલાનો પુરુષદેવ તદ્દન નહિ તો મોટે ભાગે અદૃશ્ય થઈ જશે અને લગ્ન પછી તો તેઓ તદ્દન અકરાગી થઈ જશે. મેં તેમને એ પણ કહેલું કે વત્સલા બહુ જ દામગ, સ્નેહાળુ અને વિનયી છે એમ એના મહ કહે છે.

એટલે જ મારા સરસ્વતના અવિનયને મારા સાસુમસરાએ જરાય ખતમાં નહિ લીધેલો.

ઉપરાંત ચીમનલાલ શેઠ અને તેમનાં મેડાણી એટલાં બધાં પ્રેમાળ છે કે તેઓ સંતાનના નાના અવિનયને ખ્યાનમાં જ લેતા નથી. હા પણ તારી આમ-આની વાતનો ખુલાસો કરવાનો રહી ગયો છે.

ખીજાએ કુત્તાં આમ-આનો મારા ખાલ જુદી જાતનો છે કહી સાથે તોજડકથી વાત કરવી તે આમ-આનો હેતુ છે. તેમજ

વહિસ પાસે પતિ પત્નિની ખાનગી પ્રેમચર્ચાની વાતો કરેલી એ અસંભવતા છે અને આમન્યાનો ભંગ છે. મિત્ર સાથે નેટલી છુટથી વાત કરો તેટલી છુટથી વહિસ પાસે વાત ન થાય. પણ અદિઆ તમે તમારી ખાનગી પ્રેમચર્ચાની વાતો કરવાનાં નથી. તમારા સામાન્ય જીવનની વાતો કરવાના છે. તેમાં તમારા પતિ માટે સામાન્ય પ્રેમ સંબોધન વાપરવું પડે તે પ્રમાણે વાપરો તેથી કંઈ આમન્યાનો ભંગ કયો એમ હું માનતો નથી.

પ્રવીણને તો હું માગ દિશો પ્રમાણે જ ગણું છું બહાર હું તેને તમે કહીને બોલાવું છું તે હક્ત વહેવાર સાચવવા પૂરતું જ. બાકી ધરમાં તો હું તેને તું જ કહું છું. અને વસલા, તું પણ મારી મુએબા જેવી જ મારી દિશી છે એમ સમજી છું. તમે ત્રયેષ વિવેકી છો, શુદ્ધ હૃદયના છો એટલે તમોને તો સામાન્ય પ્રેમ સંબોધનો વાપરવાની છુટ હોવી જોઈએ. તમે સામાન્ય મનુષ્યો કરતાં અસારે પણ ઉચ્ચ છો અને હજી ઉચ્ચતર ચલાના છો. તમારું જીવન તો સમાજના દરેક માણસ માટે અનુકરણીય બનશે.

બહુ પ્રસંગો ગહેરા હોયો નહિતર અહારી ઘર્ષ જમરું.

મિત્રઅધિકારીઓ—અગાનીઓ માટે એ સાચું છે. તમે તો યાની સમજી છો તમે અહંકારથી પર રહેવાના છો એમ તમારા જણેવના મહો ખાત્રી આપે છે.

તમારી શુભાશિષ ક્ષણે એમ ઇચ્છીએ છીએ.

તાં તો હજી ચાની તાસ (ટ્રે) લાગ્યો. વચ્ચે મોઢું સોલાઈ જતું રેગલ લાવીને જોલને ગોઠવી દીધું બધાની સામે ચાના કપ રકાળી મૂકો દીધા. સાંતા નાસ્તાની કરાળીઓ-લાવી તે પણ દરેકની સામે એકેક મૂકી દીધી.

મુસેબાએ ચોતાના ગાંટેની નાસ્તાની રકાળી બાધી મૂકતાં કહ્યું,

ડોક્ટર સાહેબ, અંસારે તો હું એકવી ચા જ' લઉં છું રાત્રે
જૂનું લાગશે ત્યારે જમીન દીક્રે કે નહિ ?

મને તો લાગે છે, બહેન, કે તમે તદ્દન સાળ માણસની
માફક જ વર્તો છો છો જતાં સંભાળની ખાતર રાત્રે દાળખાત
કે એવું હવડું ભોજન લેજો કાવધી તો રાજનો ચાલુ ખોરાક
લઈ રાખો.

ચા નાસ્તો પતી ગયા મુખવાસ અપાર્થ ગયા પછી મુનેખાએ
ચરે થયું

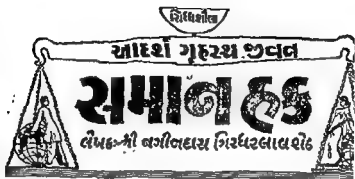
ખરાબર ચાર વાગ્યે હું બાનમાં આવી ત્યારે મારા દાનમાં
અવાજ આગ્યો કે હવેમા આભાસ થયો એ હું સમજી શકી
નહિ પણ મને નીચે પ્રમાણે દેહેવામાં આગ્યું હોય એમ હું સમજી
ગઈ

તારા અશુભ પૂર્વકર્મનું ફળ ભોગવવાનો કાળ ચાર વાગે અત્યારે
પૂરે થયે છે ત્રણ મહિના તું બેશાન હતી તારા કર્મ પ્રમાણે
ત્રણ મહિના તારે જીવ પામેલી જેવી સ્થિતિમાં રહેવાનું હતું તારા
શરીરમાં જ તું રહે તો તો અનિષ્ટ થવાનો સંભવ હતો તેથી મેં
તને તારા મુક્તશરીર સાથે સુરક્ષિત સ્થળે રાખી હતી અને તારા
સ્થૂળ શરીરની ખરાબર કાળજી રાખવામાં આવી હતી હવે તને
તારા શરીરમાં મૂકી દઉં છું પણ તે પહેલાં તને તારો પૂર્વજ
ખતાવી દઉં છું કારણ તેમ કરવા હું વચનથી બંધાઈ ગયો છું

તે પછી પૂર્વજનાં દસ્થો મેં જોયાં તે હવે વર્ણવું છું

બીજો ભાગ સમાપ્ત

ભાગ ૩ નો

પ્રવીણ

વત્સલા

મુલેખા

નો

પૂર્વ વૃત્તાંત

સુલેખાનો વૃત્તાંત

વત્સલા બહેનને જે મોટા બહેન ક્યાં તથા તે વિચારમાં પડી ગયા છે અભારના દિમાએ વાત પણ સાચી છે કે હું તેમના કરતાં ઉમરે મોટી છું તેમજ લગ્નના દિસાએ પણ મોટી છું. બાળના દિસાએ એ ખરું છે પણ હું તો અમારા પૂર્વ જન્મના દિમાએ કહું છું કે વત્સલા બહેન મારાથી મોટા છે એટલુંજ નહિ પણ તેમણે મારા ઉપર ઘણા ઉપકારો કર્યા છે. હું તેમની પ્રણી છું.

અમારા ગત જીવમાં વત્સલા બહેન તથા હું—અમે બંને બાળ પ્રાણીત્રયની પદ્ધતિઓ હતી. વત્સલા બહેન મોટા દત્તા. મારી પહેલાં પરણેલા દત્તા અને ઉમરમાં પણ મોટા દત્તા. એટલે હું તેમને મારાથી મોટા ગણું છું ને ગણીશ.

મને તો કંઈ ખંજર નથી.

તમને શી વારમાંજ બધું યાદ આવી જશે.

વત્સલા બહેન તેમના તરફ વળી ચાલતામાંજ પરણેલા.

તે વખતે પ્રાણનાયત્રી ઉમર પણ નાની. લગભગ સાડાપંદર વર્ષની. હજુ છઠ્ઠી અગ્રેજી બાણતા હતા. પણ બંનેના શરીર એવાં સારાં તંદુરસ્ત કે આજના રિસામે કહી તે આજની વીર વર્ષની કન્યા કે સો જેવાં વતસલા બહેન લાગતાં. અને પ્રાણનાથ પણ આજના ૨૨-૨૫ વર્ષના પુવાન જેવા લાગતા તે વખતે આપણા સમાજમાં એટલી નાની ઉમરે લગ્ન થતા તેમ બંનેની તદુરસ્તી પ્રમાણે બંનેના મામાપોને કંઈ અપેક્ષા નહોતું લાગ્યું.

વતસલા બહેનનું હૃદય ઘણુંજ કામળ બીજનું સહેજ પણ દુઃખ ભોધ એમનું હૃદય દ્રવી પડતું. છતાં મનથી એટલાજ મજબૂત ગમે તેવા દુઃખમાં પણ હતારા ન થાય મનને દુઃખ ન લગાડે પણ સમભાવથી સહન કરે એવી મજબૂતાઈ અને એવી કામળતાને સુમેળ ભાગ્યેજ દેખાય છે એવા સુમેળવાળા વતસલા બહેન વિગ્ધ ભાગ્યશાળી હતા.

પગલ્યા દર વર્ષે થઈ ગયા છતાં વતસલા બહેનને કંઈ સતાન થયું નહિ પણ તેનું તેમને દુઃખ નહોતું બીજાઓના- પાડોશીઓનાં, મગાસંબંધીઓનાં ઊકારાઓના કચ્છા ભોધ તોફાન ભોધ, ખોટાં વર્તન ભોધ વતસલા બહેન ત્રાસી ગતાં એ બોલા હોતાં કે આ ઊભંગીઓને એટલી પણ સમજ નથી કે તેમનાં તોફાનથી ત્રાસથી તેમનાં મામાપોને કેટલું દુઃખ થતું હશે. તેમનાથી બીજાને ત્રાસ, બીજાનું દુઃખ ભોધ ચકાતું નહિ તેથી વિચારતાં કે મારાથી તો આવો ત્રાસ સહન થઈ શકે નહિ. એવા ત્રાસ કરતાં બહેનર છે, કે બહેન કું નિઃસ્વંતાન રહે.

એથી એમ નહોતું કે એમનામાં ચાતુર્ય નહોતો. એ તો પ્રેમના ભાગ્યરૂપજ હતા અને એમનો એવો પ્રત્યક્ષ પ્રેમ એકાદ સંતાનમાંજ પુષ્પાર્ધ જગા પ્રેમાર નહોતો. એ તો ગામનાં નહિ

પણુ જગતનાં જ્યાં હોઠરાંઓને સરખી રીતે ચાહતાં. એ જગતમાં
હતા એમ કહું તોપણુ ખોટું નથી.

પ્રાણનાથ એમની ભાવના પૂરેપૂરી સમજતા. એમની પોતાની
ભારના પણુ એવીજ હતી કે સંતાન હોય તો તે માખાપનું નામ
હિતજ તેવુંજ જોઈએ. નહિતર નિઃસંતાન હોવું એ કાંઈ ખરાબ
નથી. વળી એવી પણુ એમની માન્યતા હતી કે ખરાબ પ્રજાથી
સમાજ નીતિરીતિમાં ઉતરતો જાય. માટે સમાજમાં ખરાબ પ્રજા
પાઠવી ન જોઈએ. સમાજમાં સારી પ્રજાનોજ- ઉમેશ થવો
જોઈએ.

આમ બંનેના વિચાર એક હતા. અને પરસ્પર સ્વાસ્થીજ
બંનેમાં રહે તો એટલો જુદો જમણો કે બંનેને એકાદ વિષય
પણુ, કાંઈપણુ પ્રસંગે મનદુઃખ થયેલું નહિ. માખાપનો રહે પણુ
એવોજ હતો. એમ દર વર્ષે તો તેમના આનંદમાં વીતી જવા.

પણુ પછી સાસુસસરાને મિતા થવા માંડી. તેઓ જુના
જમાનાના ફીચુરત હોઈ તેમને એક વાતનું દુઃખ થવા માંડ્યું કે
તેમનો વંશ નિર્મૂળ થવો ન જોઈએ. છતાં હજી દિશા વડુની
ઉંમર નાની છે. એક એ વર્ષમાં જરૂર હોઈ શકે. થણાવને
મોડા મોડા હોઈ થાય છે તેમ વડુને પણ મોડું થશે એમ
આશ્વાસન હજી સાસુસસરાએ બીજા ત્રણેક વર્ષ કાઢી નાખ્યા.

હવે વસલા બહેનની ઉંમર લગભગ છતીસ વર્ષની થઈ ગઈ
હતી. તેથી સાસુસસરાએ પ્રાણનાથને સમજવવાનું શરૂ કર્યું કે હવે
વડુને સંતાન થાય તેમ નથી માટે તેણે બીજી પત્નિ કરવી.
પ્રાણનાથને તો એ આઘાત સમાન હતું. એમણે એમના બંનેના
એમની, ભાવનાની ખરી વાત કહી નાખી. પણ માખાપને વંશ
રાખવાની એટલી લંકની લાગેલાં કે તેઓ કાંઈ દલીલ કહી શકે

તેમ નહોતા. છતાં પ્રાણનાથે કહી દીધું કે તેઓ એમની પત્નિના પ્રેમને કાર્ષ રીતે તરછોડશે નહિ.

સામુ સમરાએ બીજો એક પ્રયત્ન કર્યો એક દિવસ એમના મિત્ર જોશંકર જોષી મળવા આવ્યા, તેમને તેમણે તેમના કુખની વાત કહી. જોષીએ બને કુડલી જોવા માગી કુડલી જોઈ કહ્યું કે વજ્રને સંતાન થાય તેમ છે જ નહિ એટલે ફરી પ્રાણનાથને બોલાવ્યા જોષીની વાત કરી તેમણે કહ્યું કે એને સંતાન થાય તેમ નથી તેમજ મને પણ સંતાન થાય તેમ નથી જોષી મહારાજ એમ હારે તેવા નહોતા તેમણે કહ્યું કે બીજી કશો તો જરૂર થાય પણ મારે બીજી પત્નિનો યોગ જ નથી તેમણે કહ્યું કે યોગ તો છે, એ તમારા નિર્ણય ઉપર આધાર રાખે છે પ્રાણનાથે તો ફરી પોતાનો એજ નિર્ણય કહી દીધો.

આ વખતે વત્સલાએ પોતાનું માથું કાચ ઉપર પછવાડે ઢાળી દીધું તે તરફ પ્રવીણનું ધ્યાન જતા પ્રચારાચીજ સુલેખાને બોલતી અટકાવી એકાદ મિનિટ સાતિથી પસાર થઈ ગઈ ત્યાં વત્સલાએ માથું ઊંચું કર્યું ને બોલી

હવે મને બધું માદ આવી ગયું મારું નામ સુધા હતું ખરું કે નહિ ?

હા

ખરેખર, કુદરતનો જોગ પણ ફેલો છે, જાણે કે એટલા માટે જ અદિત્યા પણ હું મોટી સુધા બની ગઈ છું હું પરણીને આવી સારથી બા તો મને વત્સલાને બદલે મોટી સુધા કહોને જ બોલાવે છે.

સારે હવે પછીની વાત તમે કહો

મને જેવી તમારી મરજી

ના, તારી ભરતું - એમ કહે.

બહેન, તમે જોગી હવે કરો એ આપણા વહેવાર પ્રમાણે મારે તમારે માન જાળવવું જોઈએ.

મારે મન તો તમારા પ્રેમમાં છે અને આપણા વહેવાર તો આપણે પહેલા મળ્યા સારથી ચડે થયો મજાવ અને એ વહેવાર પ્રમાણે તમારે મને તું જ કહેવું જોઈએ. માટે હવેથી મને તમે "તું" જ કહેજો.

તમે બંને વિવેકમાં એકબીજાથી ચડે તેમ જો માટે વાતચીત તું, તમેનો નિર્ણય આપણે પગી કરીશું હમણાં તો તું સુધા તરીકે વાત કરવાની છે. અને સુધા મોટી હતી. માટે હમણાં તો મુસેખાને તું, તું કહીને બોલાવે તો તેમાં કાંઈ ખોટું નથી.

- પ્રાણનાથનો નિર્ણય સિદ્ધિમાન્ય.

૨

સુધાનો વૃત્તાંત

પ્રાણનાથના બીજા લગ્ન નહિ કરવાના નિશ્ચયથી મારા માસ
મમરા નહિ દિલગીર રહેવા લાગ્યા તેમના મનનું દુઃખ મારાથી
મહન થયું નહિ મેં વિચાર્યું કે મારા સિવાય મારા પ્રાણનાથને
કાઈ બીજું સમજાવી શકશે નહિ તેથી મેં જ તેમને સમજાવવા
મનમાં નક્કી કર્યું તેજ રાત્રે સમજાવટ શરૂ કરી.

પતિનેના થઈ પુરુષો માળાપને પણ ભૂલી જતા હશે ?

હું શું કહેવા માગે છે ? હું મારા માળાપને ક્યારે ભૂંધ્યો ?

બા, બાપુજીના તમારા ઉપગ્ના ઉપકાર યાદ છે ?

કેમ નહિ મેટીક પામ થયા પછી મારે દસપંદર રૂપીઆના
પગારની નોકરી મોકલાઈ જ વખત આવીને હતો ત્યારે બા બાપુજીએજ
મદદ કરી હતી બાપુજીને હું નોકરી કરું તે પસંદ નહોતું.
પણ પાસે, નાણા નહોતાં કે કાઈ ધંધો કરું ત્યારે બાએ પોતાનાં
ધરેણાં વેચી તેનાં નાણાથી દુકાન કરવાનું કહેલું.

એ ઉપકારનો બદલો વાળવાનો હોય કે નહિ ?

પણ એ બદલો શી રીતે વાળી શકાય. દુકાન હું બાપુજીની જ
સમજાનું છું મારી નહિ.

એ તો તમે જોશો જ વારસદાર છે પછી શામટે ખીંચ
ચિંતા કરો.

તારે તને મારી લાગણીની કંઈ કિંમત જ નથી ને ?

સુખી લાગણીની કિંમત ન હોય. લાગણી વર્તનમાં મૂકાય ત્યારે
તેની કિંમત મળાય.

તને મારા વર્તનમાં શી ખામી દેખાણી ?

તમને માખાપની લાગણીની દરમર જ ક્યાં છે ?

હવે સમજ્યો, તું શું કહેવા માગે છે તે. તારે હવે તું જ
કહેને કે બધી લાગણીઓ સાચી જ હોય છે ?

આ લાગણીમાં ખોટું શું છે ?

ખોટું, તો મળ્યું તારો પણ ઉપકાર છે, બાએ ધરેલા
કાઠી આપેલાં તેમ તે પણ તારાં બધાં ધરેલાં - મારે દવાલે કરી
દીધેલાં તે વાદ છે ને ?

તેમાં મેં ક્યાં નવાઈ કરી હતી ?

નવાઈની વાત નથી કરતો. ઉપકારની વાત કરું છું. પાંચ
પાંચ વરસ સુધી તું એક પણ 'ધરેલાં' વિના ફરી હતી. હજી તો
યુવાનીમાં ખગલાં માંડતી હતી, તારે ધરેલાં વિના પૈસાદાર
સગાસબધીઓમાં તેમ જ સખીઓમાં તું ફરી હતી. તે વખતે તને
દેટલો કોલ થયો હતો તે હું સમજી ચકું છું છતાં તે કદી
મનમાં જરાય ઓછું આવ્યું નથી. જરાય દિલગીર 'યર્ષ' નથી
અને ઉતકું હમેશાં પ્રેમસાહન આપતી રહી છે.

સાદાર્થમાં જ ખરો આનંદ છે.

તેથી કંઈ હું તારો ઉપકાર અને તારો પ્રેમ બૂલી ચકું
તેમ નથી

તમે જૂનો એમ નથી એ વિશ્વાસથી જ હું વાત કરું છું.
શી વાત કરે છે ?

તમે ખીજવાર-લગ્ન કરો.

અને સ્વાર્થ-નીચ જાનો.

નહિ, તમારી ફરજ જાળવો.

પુરુષને માખાપ તરફ ફરજ હોય છે તેમ પત્નિ તરફ પણ
હાય છે. પત્નિને ઉપકાર-પ્રેમ તરછોડીને માખાપની ખોટી મક્કિત
મારાથી ઘર્ષ થકે તેમ નથી.

પણ મારી લાગણીની યે તમને ક્યા ફરકાર છે ?

મારી જૂન ધર્મ હોય તો જલદી કહે. હું મારી 'માગવા
તૈયાર છું.

મારી નથી જોઈતી. બૂલ સુધારો.

શી જૂલ.

બા-બાપુજીના દુઃખથી હું બહુ દુઃખી થઈ રહી છું. તમને
ખબર છે કે મારાથી કાંઈનું દુઃખ જોઈ શકાતું નથી. સારે ધરમાંજ
ઉપકારી બા, બાપુજી દુઃખી હોય એ મારાથી કેમ સહન થાય ?

માગથી તને એક ક્ષણ પણ દુઃખી જોઈ શકાય તેમ નથી.
તાઈ સુખ એજ માઈ સુખ છે તને સુખી કંવા તું કહે તે
કરવા તૈયાર છું

તો ખીજવાર લગ્ન કરવાનું વચન આપો.

પણ તું એમા બહુ જોખમ ખેડે છે. બા વાતમાં બા,
બાપુજી લાગણીને જ ખસાલ કરવાનો નથી. આપણા સુખનો,
આપણી આખી જિંદગીનો સવાલ છે.

આપણી જિંદગી સુખમય જ નવાની

જોરો આચારાદ ન રાખીએ. બીજી સી રેવા રેવભારતી
દગે તે સુ ખમર પડે રોજના કજીઆ ચાલ તારો ભોમ દેવાય
એનો પશુ ખ્યાલ કરવો ભેષએ

એક કાચે તાલી પડે જ નહિ આપણે કજીઓ કરીએ
નહિ તો પગી કજીઓ ચાલ જ નહિ અને બીજા સુખ પાડે
મારો ભોમ તાન નહીવો છે

તું કેટલી બધી જુદિયાળી છે ! તું કેવી લાગી છે ! તારી
સમીપમાં કજીઆ દુખ આવી શકે જ નહિ. તારી ધુમ્કા મારે
મન આઠા સમાન છે

તો વચન આપો છે ને ?

એક સરતે

શી ?

મારાથી પશુપાત નહિ થઈ શકે તારો ભોમ પશુ નહિ
સહ સમય વધારેમાં વધારે જોડ્યું કરી શકું કે બને પતિઓને
એકસરખી રીતે રાખી શકું

એ રીતે તો શુધને !

બીજી એક સરત છે.

દજી સુ બાકી રહ્યું છે ? બોલી નાખો

બીજી સી તારે પસંદ કરવી

કારણ !

તું આવી જુદિયાળી કારણ ન સમજે ?

નથી સમજ.

તું પસંદ કરે એટલે પહેલેથી તું મારી ચરત, મારી ધમ્મ, એ પસંદ થનાર બ્યક્તિને કહી શકે. અને એ મોન્મ થયા પછી આપણા મંમારમાં મનદુઃખ થવાનો મંભવ ન રહે.

તમારી બગમ શુદ્ધિ મારે મારા ધર્મવાદ. તમારી બાતા મુંબમ જ હું કરીશ.

આ પ્રમાણે પ્રાણનાયની મંભુરી લાંબી બીજે દિવસે સાસુ સિરાને વાત કરી. તેઓ સંતોષ પામ્યા. ધરમાં ફરીથી આનંદમય માતાવરણ હતું તેવું થઈ ગયું.

હવે કન્યાની શોધ કરવા લાગ્યા. પણ એક ઠેકાણે પસંદ આવતું નહિ. આ શોધમાંય ઘણો વખત નીકળી ગયો. સાસુ સસરા હવે બધીરા થતા જતા હતા. અને મને તે કન્યા સાથે સગપણ કરી નાખવાની હઠ પકડી બેઠા પાછી હું મુંઝવણમાં આવી પડી.

રીપોર્ટર-બજારપત્રીઓ ટામણ કરવામાં, સાંભળેલું લખી લેવામાં મશગુલ હતા. બીજાઓ સાંભળવામાં મશગુલ હતા. એટલે પ્રવીણ તરફ ઓર્ધનું ધ્યાન નહોતું. પણ વત્સલાને જ પ્રવીણ તરફ જોવાનું મન થયું હોય કે અમથું જ કુદરતી રીતે પ્રવીણ તરફ જોવાઈ ગયું હોય. મને તેમ પણ વત્સલાએ પ્રવીણને માઠ લીધમાં હોય તેમ જોયમા માયું ઢાળાને બેઠેલો જોયો એટલે જોલતી બધ થઈ ગઈ.

જગતારમાં જ પ્રવીણ જાગૃત થયો અને જોલ્યો.

હ હવે મને પણ બધું માઠ આવી ગયું આપણે કાઢિયાવાડમાં અમરાપગમા રહેતા હતા. ને મારું પહેલું નામ પ્રાણલાલ હતું.

બરાબર. હવે જાકીતું તમે જ કહો.

એટલું બધું મારાથી નહિ જોલાવ. તું જાણે છે કે તમે બંનેના જેટલો જોલવામાં હું કુચળ નથી. જાકું જોલવું એ મારા

હટાવું કરવા આવેલા ગામડામાં ન મળે તે અમારા ઘરેની બજારમાંથી ખરીદી જાય તેને એ લોકો હટાવું કહે એક દુકાને ખરીદી કરતાં કોઈક વાત નીખતી બાધથી દિલની પરાગ જ્યારે દલાઈ ગયું કે ઘણી માનતાઓ કરી પણ હોઝું થતું નથી એ દુકાનદાર મારા રાખચક કાકાનો દેખી હતો. કારણ એને ધર્મિકપણ પસંદ નહોતું તેણે ગંભીરતાથી બાધને કહ્યું

બાધ તે રાખચક શેઠની માનતા નહિ કરી હોય એણે તો ઘણાને ધેર પારણા બધાબધા છે.

ના, બાધ, મને તો ખબર જ નથી.

એટલે જ તમારે હોઝું નથી થયું

“તો અસારે જ હું તો માનતા મારું છું હો, રાખચક શેઠ દેવ. મને દિશો યથે તો સવા મહિનાનો યથે કે તરત તેને કે તમારી પાસે પ્રજે લગાડી જમ્યા અને એક નાળાએ વધેરી, સવા પાંચેર સાકર તમારી પાળે મૂકીય.

દુકાનદારે તો મરકરી કરેલ પણ યોગાનુયોગ બનવાનું કે બાધને તે દિવસે જ ગર્ભ રહ્યો સવા નવ મહિને દિશો આવ્યો. સવા મહિનાનો દિશો થયો કે તે તો દિશાને તેડીને અમરાપર આવીને રાખચક શેઠનું મંદિર ક્યાં તેની તપાસ કરવા માંડી અને પૂકે એ કોઈ સમજે નહિ ત્રિચારીને એને ક્યાં ખજા હની કે રાખચક શેઠનું મંદિર હતું જ નહિ

કોઈએ જવાબ ન આપ્યો ત્યારે બાધએ માન્યું કે હવે ઘરેના માણસો અભિમાની થઈ ગયા છે પછી વિચાર્યું કે બીજું કોઈ નહિ તો પેત્રો દુકાનદાર તો મંદિર જરૂર બતાવશે કારણ બાધા પણ એણે જ રખાવેલી ને ? દુકાનદારે પૂછ્યું એટલે તમે મંધી અમારી દુકાન-ગાયચક કાકાની દુકાન બતાવી

દુકાન નોખને બાઈ વિચારમાં પડી ગઈ કે મંદિર ક્યાં છે ? એટલે તેણે રાયચંદ કાઠાને જ પૂછ્યું.

બાઈ રાયચંદ શેઠનું મંદિર ક્યાં આવ્યું ?

શું કામ છે ?

મેં માનતા માનેલી તે પૂરી કરવા આવી છું.

માનતા માનવાનું કાણે બતાવેલું ?

સામેવાળા દુકાનદારે. આંખળી ચીપીને દુકાન બતાવી.

રાયચંદ શેઠ દુકાનદારનું દીખળ સમજી ગયા. બાઈને હતું.

બાઈ રાયચંદ શેઠ હું પોતે. માઈ મંદિર એ આ દુકાન.

તારી માનતા પૂરી કર.

બાઈએ ઠાકાને તો રાયચંદ શેઠના પગ પાસે સુવાડી પગે લગામો, માકરનું પડીક સામે મૂક્યું અને નાળાંએર કેવી રીતે વધેરવા તેની બાઈને વિભાસણુ ધઈ પડી. કાઠાએ હતું. કાંઈ નહિ. તું આંધિ નાળાંએર મૂક બાઈએ નાળાંએર મોઢા આંખળ મૂક્યાં. કાઠાએ બંને નાળાંએરને પોતાની દબલી 'આંખળી લગાડી કે ફકાક કરતાં બંને નાળાંએર આપોઆપ ફુટી ગયાં.

દુકાનદારે તો ધારણું કે ઠીક દીખળ જોવા મળશે ને રાયચંદ શેઠના ધર્મનું પોતળ ખુલ્લું થશે. એટલે એણે તો આલુખાલુના ધણા માથસોને બોલાવી સામે દીખળ જોવા ઉભા રાખેલા. પણ બ્યારે નાળાંએર આપોઆપ ફુટતાં જોયાં ત્યારે તો બધાવનું દીખળ ચરમ તથા આશ્ચર્યમાં દુર્ગાઈ ગયું ને તે દિવસથી રાયચંદ કાઠાની માનતા આણુ ધઈ ગઈ.

ત્યારે, પ્રવીણ શેઠ, એ રાયચંદ કાઠાએ તમને કેમ દિકરો ન આપ્યો ? એક રીપોર્ટરે પૂછ્યું.

ત આપણા નશીબ - જોગે મારી જા, મામાને ત્યાં હમ ઉપર ગયેલા ત્યારે પહેળા માટે ધરેલા, હમ ગયેલા તેથી તે ધરેલા બચી ગયા.

તમારી પત્નિ પાસે ધરેલા હતા તે પણ તમાગ બચેલા ધરેલામાંથી જ બનાવેલા હશે.

ના એ તો માગ મમરાના ધરના ધરેલા હતા.

ત્યારે તો તમાગ મસગ ધણા પૈમાદાર હતા.

હા માફ સમપણ તો હું ચારેક વર્ષેના દનો ત્યારે થઈ ગયેલું. તે વખતે ઉપરનો બનાવ બનેલો નહિ. તેથી મારો મુખ્ય પૈમાદાર કુટુંબમાં બનાવ તે સ્વાભાવિક હતું તે વખતે મગપણો બહુ નાની ઉંમરમાં થતા. એક મારી માસીનું મગપણ તો તે જ માસના ઘોડીઆમાં ગમતા હતા ત્યારે થયેલું.

હતાં જ એવા સમપણો-સંબંધો સુખી નીવડતા ને ?

ના, ના, એવું કાંઈ નહિ. ખરી વાત તો એ કે તે વખતના માણસોમાં ધર્મભાવના બહુ મારી હતી. તેઓ સનેપ અને પ્રેમથી ભરેલા હતા આજની જેમ તેઓ સ્વાર્થ ને વિલામનાં પુતળાં નહોતા આ મારી માસીનો જ દાખલો જ મદિનાના દના ને સમપણ કરેલું. જેની સાથે સમપણ થયેલું એ જોકે મોટા થતાં અરધા માંદા જેવો નીવડ્યો. છુદ્ધ જગત નહિ. કાંઈ બહુ સચો નહિ કાંઈ જાતની - આવડત નહિ. આજના વખતમાં આવું બને તો તરત જ સમપણ ફાક કરી દેવાય. ત્યારે મારી માસીનું મગપણ કાયમ રહેલું મારા દાદાએ માન્યું કે ટિકરીના નશીબમાં એવું હશે, હવે કાંઈ વચન ફેરવાય નહિ. માસીએ પણ એમ જ માન્યું કે મગપણ એક જ વખત થાય. નશીબમાં સેવ તેવું જ મળે. અને એ રીતે આખી જીંદગી ખૂબ સફળતાથી અને શાંતિથી

ગાળા. આપું જીવન સંતોષથી માંડા પતિ સાથે ગાળ્યું. બાવી
ધર્મશાવના. આવું તપ અભારે ક્યાં છે ?

ખરૂં છે જમાનો જ ફરી ગયો છે. હોદુભાષમે કહ્યું.

આપણા આચાર વિચાર જ ફરી ગયા છે. જીવ શહે
કહ્યું.

તમે તો, પ્રીત્ય શેઠ, તે જવમાં મ. લાગ્યશાળી હતા કે
સુધા બહેનનો પ્રેમ મળ્યો હતો.

હા. અમે બંને તો પૂરા લાગ્યશાળી હતા. વળી અમે બંને
નાનપણથી જ સાથે રહેલાં. સાથે જણેલાં. ને. તદ્દન નજીક નાજી
બાજીમાં રહેતા. મારા ધરથી સુધાના બાપને. લાં. જતાં એક મિનિટ
લાગે. અમે નાનાં બાળક સગપણ શું એ સમજીએ નહિ. બંને
અમારા માબાપે પણ તેટલા મારે જ મણી કરીને અમને કહેલું જ
નહિ કે અમારૂં સગપણ થયેલું છે. તેથી અમે તો પાડોશી તરીકે જ
રમતાં ને જણતાં. સુધા બણીવાર મારે લાં શીખવા આવે, વાર
તહેવારે સુધા અમારે લાં જમવાની હોય પણ અમને ખબર
નહિ કે સુધા સગપણને લીધે જમવા આવે છે.

એથી અમે છૂટથી વાત કરતાં. સગપણની ખબર હોત તો
શરમથી ખોલાત નહિ. ને આગળથી અમારાં મન મળ્યાં ન હોત.
પણ અમારા માબાપે અમમએની વાપરીને અમને અટાન રાખેલા.
આડોશીપાડોશીઓ મણીવાર મરકરી કરેતા પણ અમે એમ જ
સમજતા કે એ તો ખોટી મરકરી કરે છે.

પ્રાણુલાલનું મુધા સાથે લગ્ન

આ રીતે અમારે નાનપણમાં છુટથી સાથે હજવામળવાનું, રમવા બાજુવાનું થયેલું તેથી અમને ધણે જ ફાયદો થયેલો. અમારામાં ખરો પ્રેમ જાગ્યો અને તેથી જો વાત ઉપર મુખ્ય અસર થઈ.

અમારા આખા કાઠિવાવાડમાં સીઓમાં લાગ કાઢવાનો સખત રિવાજ મને જો રિવાજ પસંદ નહિ, પણ મારે તે સામે ઝાઝી પ્રત્યેશ ચકાવવી પડેલ નહિ.

તમને કેમ લાગ કાઢવાનો રિવાજ પસંદ નહોતો ? મનુ મામીએ પૂછ્યું

મેં તે વખતે એનાં જો કારણો વિચારેલા—(૧) સામાજિક, (૨) ઐતિહાસિક, મામાજીક કારણો એ હતું કે લાગ કાઢવાથી થકું કેહી જેની ખની જતી એક તો અમારા ગામમાં સાંસુવહુનાં ઝંડા ઠેકાણે ઠેકાણે, દરેક ધરમાં કહું તો ચાલે, અને જો ઝંડા વધતાં એનું કારણ એ કે વહુને જગ્યાવ કરવાની છુટ નહિ સાંસુ વહુના સામે ખોટી ખોટી કારિવાદો વહુના માસરા પાસે કરે પણ વહુ તો લાગ કાઢે એટલે સાચી વાત કહી શકે નહિ તેથી જગ્યાવ કરી શકે નહિ. આવી રીતે વહુઓને ખમતુ પડે તે મેં કેટલેક ઠેકાણે જોયેલું.

રાત્રે ધરનાં બધાં માણસો ભેગાં થઈને ખેડાં હોય અને

કુટુંબની, સમાજની, ધર્મની વગેરે જુદી જુદી વાતો પ્રસંગાનુસાર કરતાં હોય. પણ વધુ તો કેદની માફક રસોડામાં બરાબ રહે તેનાથી અધાની એવા એસાય નહિ' કે ચર્ચામાં બાગ લેવાય નહિ પણ વહુની જીવિ કેમ ખીલે! વહુનો અનુભવ કેમ વધે!

અને ઐતિહાસિક રીતે તો તમે પણ જાણો છો કે લાજનો રિવાજ આપણા હિંદુઓમાં ને જૈનોમાં પણ પહેલેથી નહોતો એ રિવાજ તો મુસલમાનોએ હિંદુસ્તાન 'જુલા' પછી શરૂ થયો. અથવા શરૂ કરવો પડ્યો. મુસલમાનો એવા જુલમી કે તેઓ સારી હિંદુ સ્ત્રી કેમે કે તેને તરત ટિપાડી જતા માટે મુસલમાનોથી બચવાને માટે ધરમાંથી બહાર નીકળતી વખતે લાજ કાઢીને મોઢું ધુપારીને હિંદુ સ્ત્રીને બહાર નીકળતું પડતું કે જેથી કાંઈ મુસલમાનની નજરે ન ચડે અત્યારે હવે એ કર જતો રહ્યો છે તો એ રિવાજ પણ જનો રહેવો જ જોઈએ.

તો શું તમારા લગ્ન પછી તમારા માતાપિતા સુધાને લાજ રહાવવા ઇચ્છતા હતા? ઇન્દુ મામીએ ફરી પૂછ્યું

હા એમને એમ કે લગ્ન પછી આવશે આવશે રિવાજ અનુસરવો જોઈએ નહિતર એમની વડિલોની આમન્યા ન રાખી એમ કહેવાય.

ત્યારે પછી તમે શું ક્યું?

મેં મારા માતાપિતાને આ જિવાજ બોલે છે એ મેં પહેલાં કહ્યું તે પ્રમાણે ઘણા દલીલથી સમજાવ્યું ને સુધાએ કહ્યું કે નાનપણથી હું તો બહિરેજ આવી છું. આટલા વર્ષો સુધી તમે જ મને લાજ નહોતી રહાવી ને હવે લાજ મઢવાનું કહો તે કેટલું બેકડું લાગે?

સુધા પણ હિંમતવાન તો ખરી. ઇન્દુ મામીએ કહ્યું તેમને સુધા બાગતની આ વાતોથી જદું આનંદ થયો હોય એમ જણાયું.

‘ એનાથી પણ’ મોગ દિમ્ભતની વાત તો હજી હવે આવે છે,
એ શું ?

સુધાએ માઈ નામ જલ્લી નાખ્યું હતું

યુ નામ રાખ્યું હતું ?

પ્રાણુલાલને જલ્લે પ્રાણુનાથ.

એમાં યુ એ તો બધી સ્ત્રીઓ બોલે

‘છતા સુધાની વિશેષતા હતી લગ્ન પહેલાં સગપણ સબધની
ખબર નહિ એટલે સુધા અને દમેલાં પ્રાણુલાલ કહીને બોલાવતી,
પરણીને આવતા પહેલી રાત્રે જ અમારા ઓરડામાં આવતાંની સાથે જ
મારી પાસે નમીને કશું કે —

પ્રાણુનાથ, પ્રણામ

માઈ નામ તો પ્રાણુનાથ છે

પણ હવે પ્રાણુનાથ થયા

કેરી રીતે ?

એટલું જ નથી સમજતા !

મમજો નહિ માટે તો પૂછુ છું

જુઓ. ધર્મ પમાડે તે નાથ ખરા કે નહિ

હા. આપણે ભગવાનને નાથ કહીએ જ છીએ

તો તમે મને ધર્મ પમાડો છે માટે મારા નાથ થયા છે

મે વળી તને ક્યારે ધર્મ પમાડ્યો ?

કેમ જૂરી ગયા ? મારા માળાપે મને જોનશાળામાં જવા
પણ કહેતું પણ મારી સગમળ પ્રતિને લઈ હું જઈ ચમ્તી નહોતી

એક દિવસ તમે જૈનશાળાનો જ કંઈક પાક કરતા હતા. આરે હું તમારી પાસે આવેલી. ત્યારે તમારા પાઠની વાત થઈ. તમે મને તમે જે શીખેલા તે બધું સમજાવ્યું ને પછી મને જૈનશાળામાં જતી ને ધર્મનું અણવામાં રસ લેતી કરી. એ રીતે તમે મને 'ધર્મ' પમાડ્યો હતો.

એ તો બહુ જુની વાત. એની પછી તો ઘણા વર્ષ સુધી હું પ્રાણનાથ જ રહ્યો છું.

હારણ કે લા સુધી મને પ્રાણનાથ કહેવાનો અધિકાર તમે આપ્યો નહોતો. અધિકાર તો પહેલો મને આજે જ મળે છે. એટલે આજે પ્રાણનાથ કહું છું.

એમ કહેને કે વાર્તાઓ વાંચીને પ્રાણનાથ સબ્દ શીખી આવી છે.

વાર્તાઓ મેં હજી વાંચી છે જ ક્યાં ?

ધર્મની વાર્તાઓ તો ઘણી વાંચી છે.

હા, તો હું ધર્મની રીતે જ પ્રાણનાથ કહું છું અને ધર્મ પમાડનાર તમે મારા નાથ છો તેમ જ મારા પતિ છો. માટે મારા પ્રાણના પશુ નાથ છો. માટે પ્રાણનાથ સબ્દ હું કંઈ ખોટો નથી બોલી

પણ એવો નાથ થવાની મારી લાયકાત જ ક્યા છે.

માગ કરતાં દુશીઆર છે. માટે લાયકાત છે જ

તાન કરતાં દુશીઆર નથી. માટે તો તારી આંધે ચર્ચામાં હમેશાં હું હરને રહ્યો છું ને આજે પણ હાઈ છું

તમારે તો જીતીને હારવાનો ડાંગ કરવો છે.

મેં શું ડાંગ કર્યો ?

માફ હવે જીતી લીધું પછી હારવાનું રહ્યું છે જ ક્યાં ?
એ તો તું જાણે પશું તારી સાથે ચર્ચામાં હું ફાવે નથી.
એ ચોક્કસ સાથે એટલું જ ખરું કે તારી પાસે હારવામાં મને
આનંદ થાય છે.

કહો કે મને આનંદ કરાવો છો.

તું જ આનંદની મૂર્તિ છો અને મને આનંદ આપ્યા જ કરે છે.

મેં તો ધારણું કે અમારી આ ખાનગી વાત આટલેથી જ
પૂરી થઈ ગઈ, પણ ખીજે દિવસે સુધાએ તો બહારના બધાને
મેટા વાત કરતા મારા સંબંધમાં બોલવાનું હોય સારું "મારા
પ્રાણનાથ" કહીને વાત કરવા માંડી, અને તેથી ઘરમાં તેમ જ
બહાર ખગલગાટ મચાવી દીધો.

માન્યે હું ને મારા પિતાશી જમતા હતા ત્યાં મારી બાએ
વાત ઉપાડી મને કહ્યું—

હે બાપ, આ વડુ નાના મોટાની સરમ રાખ્યા વગર બધાને
મેટા વાત કરતા તારા માટે પ્રાણનાથ સબ્દ વાપરે એ સારું કહેવાય ?

બા, તમારા મેટા તો એમ નથી કહેતી ને ?

ના, પણ ખીજા મોટરાઓની તો સરમ ગાખતી જોઈએ ને ?

આ બોલી રહ્યા ત્યાં તો સુધાએ રસોડામાંથી મધર આવી હતું.

તમે હમણું તમારા દિકરાને બાપ કહીને બોલાવ્યા ને ?

હા. કેમ શું છે ?

હું એમ પૂછું છું કે તમે તેમને પ્રાણ, કે પ્રાણવાલ કહી
કેમ ન બોલાવ્યા ?

તારામાં તે કંઈ અક્કલ છે કે નહિ ? પ્રાણ તો નાના

છાકરાને 'કહેવાય. ને પ્રાણલાલ કાંઈ બહારનો માણસ ■ કે તેને નામ કંઈ બોલાવુ ? દિશરને તો બાઈ જ કહીને બોલાવાય.

હીક બા, તમારો કહેવાનો બાવાઈ એવો છે ને ? કે બાઈ કહીને બોલાવો તો માનું હેત જણાય.

હાસ્તો વળી

ને પ્રાણ નામ તોહું કહેવાય. પ્રાણલાલ કહીને બોલાવવામાં પણ અજાણ્યું દેખાય. ખરું ?

હા.

હીક બા તો ઓને પતિ પહેનો કે મુત્ર પહેનો.

બા હવે ખીજવાં ને બોલવા. તું તે શુ મૂખાઈ જેવા સવાયો કરી કરે, છે સવાલ કરતાં ન આવડું હોય તો મુંગી બેસ

પણ બા, એમાં મેં બોલું શુ પૂછ્યું ? ઓને સીધી પહેનો પતિ હોય કે નહિ એટલું જ કહે.

બાએ ખીજમાં પણ હા કહી જવાબ આપી દીધો.

હીક, બા, તમે જ્યારે તમારા દિશરને માન અને પ્રેમ ભરેલા સંબંધી બોલાવો છો તો હું મારા પતિને માટે માન ને પ્રેમ ભરેલો સંબંધ વાપરું એમાં બોલું શુ ? એમાં મેં ખતિય શુ કર્યું ?

મારા બા કે બાપુજી બહુ બહેલા નહિ તેમનામાં સુધાને જવાબ આપવાની તાકાત નહોતી તેથી મુંગા રહેવું પડ્યું.

અને એ રીતે સુધાને છુટ મળી તેથી જ્યારે કુટુંબ સુધારક નહિ છતાં હવે સુધારક લેખાવા માંડ્યું પણ બહારના માણસો તો ખૂબ મસ્કરી કરવા મંજા સુધા તો કહે જ્યારે મધ્યકારનું નહિ એટલે લોભો બે નિવસ વાતો કરી બેસી જતો પણ મહિના દિવસમાં હું કંટાળ્યો એટલે મેં રસ્તો સીધો કાઢ્યો. મેં મારું નામ જ

પ્રાણનાય લખતું શરૂ કરી દીધું, અને એમ પ્રાણનાય તરીકે પ્રસિદ્ધ થઈ ગયો.

સુધા બહેનની તો કાંઈએ મરફરી ન કરી ને? હમિલા બાબીએ પૂછ્યું.

પહેલાં તો એની પણ મરફરી થઈ. પણ સુધામાં હતાપણું બહુ સગાસબથીઓમાં કંઈ પણ મરફરી આવી દોય તેની મારી બા ખખર સાથે ને ગત્રે અમે બધા માથે બેસા દોઢાંએ ત્યારે રહે ત્યારે સુધા પોતાની જીવિયા એ મુરફરી પાર કરવાનો ગરતો બતાવે બા બીજા દિવસે એ ધણીને સુધાએ આ ગરતો બતાવ્યો. એ એમ કહી આપે આવા થોડાંક કામલા બન્યા કે સુધાની દોશીઆરી પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ ને બધાય મરફરીને બંધે સુધાનાં વખાણ જ થવા માંડ્યા.

તમારી બા તો ત્યારે મારા કે સુધા બહેનની દોશીઆરી પોતાના નામે ચડારી ન દીધી બાકી જુની વાર્તાઓમાં તો વાચીએ છીએ કે તે બખને માનુઓની વતણુક તો બહુ ખરાબ હતી હોદુમાઈએ કહ્યું.

હા એ તો અમાગ નશીમે મારી બા બધા નીવરેલા બાકી બીજાઓની તો વાત જ નહિ કરવાની.

થોડીક તો કંઈ વિગત, કામલા આપે જાદુબાઈએ કહ્યું. ચોપડીમ તો વાંચેલું છે આ તો તમાગ અનુભવનું જ સાબળાએ.

બાઈ, એ વાતોના દરેક જોતા હજુ પણ મને કપારી છુટે છે જોઈ જોઆમાંથી માણુમાઈ જ ચાલી ગઈ હતી દેખાઈને મા દયા દોય તેવી જોઈ જોઆમાં દયા નહોતી હા અનાજમાંથી મીઠી જીરાત મરી ન જાય તેમ જીરણતાથી કાઢી લેતી એમ એને મીઠી જીરાતની તો બહુ દયા હતી પણ પોતાના દીકરાની વડુ, મુબ્બ પ્રણી, પોતાની દીકરી પ્રમાણે ગણાય તે વડુ તરફ દસાઈ નેટલી પણ દયા નહોતી.

મને તો એ વાત હતી ત્રાસ છુટે જો છતાં તમે મૃત્યુ જે
સારે એક એ દાખલા આપુ.

મારાથી ચાર પાંચ પેઢીએ છે મારા એક કાકા-કાકી દતાં.
તેમને એમનો એક દીકરો તેનાં ધામધુમથી લગ્ન કર્યાં. કાકી પહેલાં
તો બહુ ભોળાં ને માવાળુ હતાં પણ તેમના એક નાના બહેન
બહુ ખટપટી. કાકીના દીકરાનું નામ નવનીત તેનાં લગ્ન પછીના
ત્રીજા દિવસની વાત. કાકી અને તેની બહેન સાંજના ઘરને આડમે
બેઠા બેઠા વાનો કરતા હતાં. બહેન સમજવતા હતા હવે વીસનોળો
ઘરમા આવી છે સંભાળજો. દીકરો હવે તમારો નહિ વીસનોળોને
ચર્મ રહેશે પૈમા છોકો છે એ કળાટની ચાવી નવનીતને આપે
છે. એ બહુ બોલું કરે છે વગેરે.

નવનીત મેડીની ઓશરીમાં કાકી બેઠા હતા તેની ઉપરની
બારીમાં બેઠાબેઠા આ બધું સાંભળે હતા. તેણે તે વખતે જાહેર
આવી બાને સોપી દીધી પણ તે વખતથી જ ગ્રમ્ય રૂર થયા.

નવનીતની વડુ બહુ જ એકવડીયા ચરીરની ને નાણુક. એના
આખાપ મુંઝઈ રહેતા તેથી તેણે કાર્મ દિવસ પાણી બરેલ નહિ.
આમારા ગામમાં નજ નહિ તેથી નદીએથી પાણી બરી લાવવું પડતું.
એક દિવસે કામ પ્રમતે સવારે એ કાકાને મળવાને મારે જવું પડેલું.
અમે નીચે જ ઓશરીમા વાતો કરતા બેઠા હતા નવનીતની વડુ
પાણી બરીને આવી તેનાથી એટલાના પમથીયા ચાલ નહિ અમે
બેઠા છીએ એ એણે બેગેલું નહિ એણે તો ધીમે સારે કહ્યું-આ
એક ઉત્તરવાને પણ મારા કાકી સાંભળે જ રોના અરધી મિનીટ
ચર્મ બીજવાર, વળી અરધી મિનીટ ત્રીજવાર કહ્યું પણ કાકી બેકુ
ઉત્તરવા આવી નહિ ત્રીજવાર વડુએ કહ્યું સારે ખીજને રાડો
પાડતાં આખા. સુસ્મામા બેઠા કામમાં હોય એ તો એક મિનીટવાર
લાગે એમ જમાજમા ચુ મે છે!

આટલું છતાં મારા કામ કાંઈ ન બોલે પણ મારાથી રહેવાયું નહિ મેં કહ્યું કાકી, આ વડુ આગું મોટું બેઠું ઉપાડી શકે તેમ નથી તો પગથીઉ કેમ ચડે એક દોઢ મિનિટ એમ ઉભું રહેવું પડ્યું હાં કેટલીયે વાર એની ડાક લાંબી હતી ને બેઠું પટી જવાની તૈયારીમા હતું બેઠું પડ્યું હોત તો નુશાન તમને યાત ને ।

હા કાકી ખીજયા ને ખીજમાં બોલ્યા, ખમર છે બહુ ડાઘા હો તે, વગરબે ડાઘના, ધરની પચાતમાં ન પડવું તમારું ધર સભાળો એટલે મસ

એ વડુને સારથીજ સુવ લાગુ પડ્યો ને બે ત્રણ મહિનામાં તે યુજરી ગર્ધ મગેને આસોમ ને બન્ને અનંદ થયો કે ખીજ વડુ એનાથી સરમ લાવણુ પણ એ વડુને પોતે જ મારી નાખી હતી એવું એને દુઃખ નહોતું જવા દો એ વાતો મારી વાત જ આગળ ચલાવું

સમ પછી ઘરેલ જ એ પ્રસંગે બન્યા પછી ખાસ જણવા જેવું કાંઈ બન્યું નહોતું સુધાની દુશીવારીથી તેની સુવાસ, તેની કીર્તિ વધતા જતા હતા મારી દુઃખન પણ ધીમે ધીમે ઠીક જમતી જતી હતી એમ કરતા બાર વર્ષ અમારા આનંદમાં નીકળી ગયા. તે પછી અમારા માતાપિતાની વયવાસ્કની સખ્ત ઇચ્છાને વટાળ અમને નહો તે પણ સુધાએ પોતાની દુશીવારીથી નિવાર્યો ને મારી પાસેથી ખીજ સો પગ ચલાવું વચન લીધું એ સુધાએ પહેલાં કહી દીધું છે

થોડાકે પુલાસા

પ્રવીણ શેઠ, આપને વધી ન હોય તો એક સવાલ પુછું. એસોશિએટ્ડના રીપોર્ટરે કહ્યું.

પ્રુથીથી પુછો.

આપ આપના માતાપિતા અને સુધાબહેન સમ્મુ અને ડાલા દતા તથા આપે અને સુધાબહેને લંધેત્રી છુટ્તું પરિણામ સારી નીવડ્યું પણ ખીજા બધાય એવી છુટ્તી લીએ તો પરિણામ ખરાબ આવવાનો મ સંભવ ખરો કે નહિ ?

સંભવ તો ખરો જ અને અમારા વખતે જ એવું બનેલું. અમારા જ એક હોટેના સખા રતનલાલ દરીને દતા. પેતે તો ખરેખરા રતન જોવા જ. પણ વડુ મળેત્રી ખરેખર કંઈશા હતાં કંબીલી. ઘરમાં રતનલાલને ખૂબ પગલે. અને બહાર રતનલાલ ઉપર અનલ્લ પ્રેમ હોય તેમ સુધાની પેઠે જ "મારા પ્રાણનાથ" દરીને રતનલાલ માટેની વાનો કંરે. રતનલાલ એકલો જ હતો. માઆપ, બાઈ કે.ઈ નહોતું. એતો ખૂબ ત્રસી ગયો. હવે સુધા પાસે આમ્મો ને બધી વાત કરી. એની વડુને બહુ સમજારી તો એમ્મી તો બુધે વાંકે રતનલાલ ઉપર દેણી દીધી કે એ બહુ બોલું બેલું છે ને અને જ એ પગલે છે.

ત્યારે સુધાએ રતનલાલને એક રસ્તો જતાવ્યો. અને એની મુચના પ્રમાણે કરવાનો રતનલાલને થોડા દિવસમાં જ પ્રસંગ મળી ગયો. રતનલાલની વડુ તેની કોઈ બહેનપણીને લાં સાંજના મગવા મરેલી. લાં દાંધ વાતોમાં એવી સુવાલ મઠ કે અંધારે થરા આમું

તેની પશુ એને ખમર ન પડી સંજો મોડી ઘેર આવી તો
ધર અંદરથી અંધ. ખૂમ માંડળ ખખડાવી. પશુ રતનલાલે અંદરથી
જ્યામ જ ન આખો. થોડીવાર પછી દેડાળો આગ્યો હોય તેવો મોટો
અવાજ ઠાઠીને પૂછ્યું—

કહ્યું છે એ ! મારી કેવીની માંડળ ખખડાવી અમને હેગન
કરે છે તે છે કાણ ?

પ્રાણનાથ, એ તો હું છું જલ્દી ઉઠાડો. વહુએ કહ્યું.
હું કાણ ?

કેવી વાત કરે છે હું તમારી પત્નિ

અરે ખાઈ, કાંઈને જો પડવા આવી છે કે શું ? કે ગાંડી
થઈ ગઈ છે ? મારી પત્નિ તે અચારે અધાર થાય સાસુધી ખદાર
રખડે ? મારી પત્નિનો તો મારા ઉપર એવો પ્રેમ છે કે માગ
જમવાના વખતે તો રમોઈ તૈયાર જ હોય. તારા જેવી લેખાશ
ઝીંઘી હું ઉતરાઉં એવો નથી ચાલી જ અદિથી.

વહુએ ખૂમ ડાબાવાના કયાં પશુ રતનલાલ એકનો એ થયોજ
નહિ એ તો દહે, મારી પત્નિ તો અદિ ગયે છે. તારા કંઠળાટમાં
અમારે જમવાનું મોડું થાય છે માટે જલ્દી રસનો પકડ.

અંતે વહુ થાકી આજીમાજીના માથુસો ભેગા થઈ ગયા શું
છે ? શું છે ? સૌ પૂછવા લાગ્યા એટલે વહુ ખૂમ શરમાણી. ને
દોડતી દોડતી સુધા પાસે આવી નધી વાત કરી પોતાની બૂલની
માફી માગી હવે એવું નહિ કરવાની ખાત્રી આપી છેવટે વહુએ
સુધાને વિનવિ કરીને કહ્યું કે હવે તમે મારી સાથે આવીને મારા
પ્રાણનાથને સમજાવો સુધાને જ્યારે જગજર ખાત્રી થઈ કે વહુ
સાચેસાચી ખસ્તાય છે હારે પછી તેની માથે ગઈ. તેને ઘેર વહુ
પાસે. રતનલાલની માફી મગાવી. મોઢેથી જ નહિ પશુ રતનલાલને

સાક્ષાત્ દલત પ્રજામાં કરાવીને માફી મજાવી એ પ્રમણે તેમનો બનેનો મેળ કરાવાને સુધા ઘેર આવી.

એટલે દબી ઓઝો છૂનો દુરપયોગ પણ કરે તેથી વરતુ યોગી હતી એમ ન કહેવાય વળી ખીજી એ કે અમે તો સારા ઉચ્ચ ભૂમિત્તએ પહોચેલા માણ્યોની જ વાત કરીએ છીએ એ પણ ખ્યાનમાં રાખવું.

એ આપે હતું તે બરાબર દરેક છૂટ અને દરેક જ્ઞાન પાત્ર પ્રમાણે જ શોમે છે અપાત્રે દુરપયોગ જ થાય હવે આગળ ચનાવો.

જરા સક્ષુર કરો, હું એક સવાન પૂજી લઈ ઊંડુભાષ્યએ હતું.

વત્સલા બાબી તમે હવે તો પ્રાણનાથ સખ નથી વાપરતા ? તો તિસે અમારી સાથે વાત કરતા તમે પતિદેવ સખ જ વાપરેલો એવું શું કૈરણ ?

બાઈ, ખરી વાત તો એમ છે કે મારા પતિદેવ માટે ક્યારે ક્યુ કે ક્યુ સંમોધન વાપરતુ તેનો મેં કદી આગળથી વિચાર નથી કર્યો જે વખતે જે પ્રસંગે મારી ઉર્મિને કીક લાગ્યું તે મારાથી બોલાઈ જવાય છે હવે વિચાર કરતા મને એમ લાગે છે કે પ્રાણનાથ સખ અત્યારે નાનકો દનર્મા, ઉર્જાછગાના અર્થમાં લેવાય છે એટલે એવો સખ વાપરવાથી મેં સમાજનું અદિત ક્યું કહેવાય સમાજ મારા પોતાના માટે મને તે કહે તેની હું દરમર ન કંઈ પણ માગ વર્તનનું એવું અનુરણ કરી ખીજી ઓ ઉજ્જળા બને તો પણ મારે માટે સારું ન કહેવાય.

અમારે હું પતિદેવ સખ વાપરું છું ને તે સખ મને મર્યો છે કારણ કે જલસરના મારા બાવાને અનુરૂપ એ સખ મને લાગે છે મારે માટે એ મારા સામાન્ય પતિ નથી પણ ખરેખર દેવ જેવા છે માટે મને પતિદેવ સખ જનુ મને છે અને માફ અનુકરણ કરી

બધી ઓઝા પોતાના પતિને પતિદેવ માને તો સારું છે, ખોટું નથી.

પણ બાબી, તમારા દિસાળે તમારી ગત બાબી વર્નણ્યે
ખોટી કરે છે, એનું શું ?

ભાઈ, અધિયા અમારે તો અમે જે જીવન જીવી ગયેલા તેનું
સાચું વર્ણન આપવાનું છે હું મર્વગુણમંપત્ર હતી એમ મારે
પુરવાર જવાનું નથી હું મારા પતિના પ્રેમમાં મરગુત હતી તે
તદન સાચુ છે. અને તે પ્રમાણે તે વખતે મને પ્રાણનાથ શબ્દ
સારો લાગેલો તે વખતે અસારે મમળય છે તેવો અચરા તેટલા
બધા છિડાજગાપણાના અર્થમાં સમજતો નહોતો. અને હું તો એ
શબ્દને તેના મૂળ અર્થમાં વાપરતી છતાં તે વખતે ય અગમ અમર
ચયેલી તેનો જાણતો પણ મારા પતિદેવે હમણા જ કહી બતાવ્યો છે.

બાબી, મારે એક વાત જાણવી છે. પ્રાણનાથ અને પતિદેવ
એ બે શબ્દોમાં વધારે સાગ બાવવાનો શબ્દ કયો ? ઉર્મિતાએ પૂછ્યું
શબ્દોના બાવ પણ દરેક માણસ પોતપોતાની કુદ્ધિ પ્રમાણે
જુદાજુદા મણે છે પણ અર્થ જોઈએ તો મને પતિદેવ શબ્દ
વધારે અર્થ અને બાવપૂર્ણ લાગે છે

કેવી રીતે ?

એ તમે નહિ મમજી સો મગજ કે હું અમારી જૈન
પ્રજ્ઞાતિમ પ્રમાણે શબ્દનો અર્થ કરે છું

તો ય જગત્ તો સમજાવો

અમે જૈનો દેવ શબ્દને ઉત્તમમાં ઉત્તમ ગણીએ છીએ.
ભગવાનને દેવ કહીએ છીએ અને એ અર્થની સાથે મને પતિદેવ
શબ્દ મારા મનિ સારો લાગે છે

સમજી મઈ, હવે પ્રીણમાધ, આગળ ચલાવો

૬

પ્રાણનાથનું કાંતા સાથે લગ્ન

એક વખત દેગવાસી જૈન સાગરના મેળાવડામાં જવાનું અમને આમત્રણ આપ્યું મૂર્તિપૂજક જૈનોને કાઠીઆવાડમાં અમારી બાળુ દેગવાસી કહે છે અમારા ગામમાં મધ એવો કે સ્થાનવાસી તેમજ દેગવાસી બંને મેપસપીને રહે અર્ધ દિવસ કચ્છઓ નહિ કેમ દિવસ તકરાવ નહિ બંને મતવાળે એમીજના ઉત્પત્તિમાં ભાગ લીએ. એ રીતે અમને આમત્રણ મળેનું હતું અને સુધા મેળાવડામાં ગયેલા.

મેળાવડામાં સ્વાગત ગીત શરૂ નામની ન્યાએ ગાયુ બહુ સારુ ગાયું તે પછી કેલાક સવરો થયા તેમાં પણ કાંતાએ ભાગ લીધો ને તેનો મનાદ શરૂ આર્યક થયેનો પણ મોટી વધારે આર્યક સુધાને લાગ્યો.

તે રાત્રે સુધાને ખારી માથે વાન હેડી

તમે જેલી કાતાને જોઈને ?

કર્મ કાંતા ?

મેળાવડામાં સ્વાગત ગાયુ હતું તે.

હા એને જોઈ હતી

મનાદમાં પણ એજે ભાગ લીધો તમને એનું કામ કેનું લાગ્યું ?

ગાયું હતું મારુ અને એવી હતી પણ સારુ

ટેખાવમાં દેરી લાગી ?

હી, માગી લાગી

હિમ્મત પણ મોટી છે. લગભગ બાવીસ વર્ષની હશે
એટલે તું શી વેતરણમાં છે ?

એ જ વર્ગ

જોડે ?

તમને ખબર છે કે નદિ એ કહો.

ગમે તેમ પણ તારે એ વાત ઓડવી નથી.

મારાથી કેમ ઓડાય ? દુરજ કેમ ચુકાય ?

તો પછી તને કાવે તેમ કર.

એમ નદિ. માગ પર નારાજ ન ચાઓ.

તું ચે જખરજસ્તી લખને બેડી છે ને ?

તારે શું તમારે તમારું વચન ફેક કરવું છે ?

બોલો. ફર તો તારે લાયક કેમ રહું ?

તો પછી નારાજ શા માટે ?

તું પહેલ શુ કામ કરે છે ? બા, આપુજીનું કામ કે તે એ કશે ?

અને પછી ગમે તેવી ઓફરી સાથે પગથાવી દેશે તો તમારી

અને મારી બોની જિંદગી રદ થશે

એમને ઝોતુ કરવું હોત તો આજસુધી બેસી રહેત ?

અત્યાજ સુધી ઝોતુ નહોતું કરવું પણ સાગી કન્યા નથી

મળતી મો દલે ગમે તેરીની માથે ચોકડું બેમાડવા તૈયાર થયા છે.

તે કેમ જણ્યું ?

એમના પોતાના જ એટથી.

એવા માટે તે આ પમણી કરી છે ?

હા.

તો વગર પુછ્યે મારી તને પરવાનગી છે.

ના. એમ નહિ. આપણે બંને બધી જાગતનો વિચાર કરીએ ને પછી નિર્ણય કરીએ.

કઈ જાગત વિચારવાની બાકી છે ?

જુએ, કાંતા દેખાવમાં મને પસંદ પડી. તેનું સ્વાગત ગીત મને સાઈ લાગ્યું એટલે મારી બાલુમાં બેઠેલા એક બહેનને એની ઓળખાણ પુછી લીધી. એનું નામ કાંતા. એ પેલા બણીતા સુધારક મણીલાલ મહેતાની દીકરી. સુધારાના વિચારમાં નાની ઉંમરમાં ઊઠકરીનું સગપણ હતું નહિ—હરવાનો વિચાર જ કર્યો નહિ. કાંતા ઉંમર લાગ્યે થયા પછી ખૂબ મહેનત કરવા માંડી. ધણે ઠેકાણે કહેણ મોકલ્યાં પણ ક્યાંય ઠેકાણે પડ્યું નહિ ક્યાંક વિચાર ચતો હોય ત્યાં મણીલાલ શગત મૂકે કે કાંતાને તમારે લાગ કહાવવી નહિ કે તરત વાત બેચરાઈ જાય બીજા ધણાં તો પહેલેથી જ વહેવાય કે આવડી મોટી ઊઠકરી કુંવારી રહી છે માટે કાંધક કહેવાપણું હશે એટલે એનો વિચાર જ કરે નહિ.

આ રીતે સુધારાની ધૂનમાં મણીલાલે દીકરીની ઉંમર ધણી મોટી થતી જાય છે એ જાગત વિચાર જ કર્યો નહિ. હવે અસાદે તેને વસ્તુ સ્થિતિ જગજર સમજણી છે. બાવીસ વર્ષની કન્યાને આપણી નાતમાં કાંઈ લીએ તેમ નથી. પરનાતમાં પગલાવવા જેટલી મણીલાલમાં દિમત નથી તેથી કાંતાને કુવારા જ જિંદગી ગુલામી પડશે એવો વખત આબો છે.

માટે તારું કહેવું એમ છે કે આપણે તેને કહેવરાવવું એટલે તે માની જશે એમને ?

હા.

એમ નહિ. એટલી બધી ઉતાવળ ન થાય. પહેલાં તું કાંતાને

ખાનગીમાં મળ. ને તેનો અભિપ્રાય જાણી લે. તે પછી આપણાથી નિર્ણય થાય.

મેં તપાસ કરીને ! સૌ કહે છે કે કાંતા તો હવે જે મળે તેની સાથે પરણી જવા તૈયાર થઈ છે. કુંવારા તેને જિદ્દગી નથી દાઢવી.

બદારના માણસો તો પોતાની મનની ઉડવણીથી ગમે તેમ બોલે. એ લોકો કાંતાનો જ અભિપ્રાય કહે છે એમ મનાવ નહિ. માટે સૌથી સારું એ છે કે તું કાંતાને મળાને; તેની સાથે વાતચીત કરીને, તેનો અભિપ્રાય જાણી લે.

હાને, તો કાલે જ મળી આવીશ.

બીજા દિવસે સુધા કાંતાને મળી આવી અને રાત્રે ફરી આ પ્રમાણે વાતચીત થઈ.

હું બપોરે કાંતાને મળી આવી. પહેલાં તો મેળાવણીમાં એણે સારું કામ કર્યું હતું તેનાં વખાણ કર્યાં. પછી હજી સુધી લગ્ન કેમ નથી કર્યું તે પૂછ્યું તો ગર્ષ કાલે બીજાએ તમ્મથી સાંભળેલું તેવું જ તેણે કહ્યું. ભારે મેં તેને પૂછ્યું—

તારો શો વિચાર છે ?

હું શું વિચાર કરી શકું ? મને કાંઈ સુઝતું નથી.

તને હવે એમ તો લાગતું જ હશે કે પંથવરે મળી શકે તેમ નથી.

અરે બહેન, હવે તો બીજાવર મળે તોય સારું. માખાપ છે લાંસુધી બધુંય સારું છે. પછી કાંઈ કુંવારા જિદ્દગી દાઢી શકશે ?

તું બીજાવર સાથે લગ્ન કરવા તૈયાર હોય તો હું ટેકાણું બતાવું.

હું તૈયાર જ છું. મને કહો, કોની વાત કરો છો.

હું મારા પ્રાણનાયની જ વાત કરું છું.

તમારા બંનેનો અગાધ પ્રેમ છે. એમ મેં સાંભળેલું છે. છતાં પ્રાણનાય બીજાવર લગ્ન કરે એ નવાઈ જેવું છે.

તેમની તો છુટ્ટા નથી પણ આરે ખાતર હો પાડી છે,
એ વળી વધારે નવાઈની વાત છે, તમે તમારા ઉપર જ
શોષ લાવવા કેમ તૈયાર થયાં છો.

સામુ સમરાના મતે પળી ખાતર અને સંતાન નથી સામુ મમરાને
તેમને। વધ નિર્ભૂગ થાય તેનું તેમને બહુ દુઃખ છે એ તેમનું
દુઃખ મારાથી સહન થતું નથી તેથી મેં મારા ગ્રામનાથને બીજાવાર
લમ પ્રવા સમગ્રમાં ને તેણે મારા ખાતર ખુલ્લુ છે પણ તેણે
એક શરત મરી છે

શી ।

તેમણે કહ્યું છે કે તેઓ બંને સ્ત્રીઓને એમ્સગળી ગખથી
હલે બોલ, બહેન તને એ શરત પસંદ હોય અને મારી બહેન
થવા પ્રુથી હો તે હા પાડ

બહેન, તમારા જેવા પ્રિમાગ માણસો મળવા મુશ્કેલ
તમે તો સામુ સમગ્ર ખાતર અરધા સુખનો ભોગ આપો છો
ઉપરાંત મારી મુઠ્ઠાજી દાણો છો, મારી જિંદગી સુધારો છો એથી
મને વધારે આનંદ ક્યો હોય ?

તો તને કશું ન છે । તારી હા હોય તો પછી વડિને
મારફત વાત મલાવીએ

એ શરતે કશુંલ છુ ,

શી શરત છે

મને ધર્મ ઉપર બહુ પ્રેમ છે આગલા વર્ષ સુધી દેર (મદિરે)
જતી આવી છુ પરવા પડી એ છુ' અને રહે તો હું કશુંલ છુ

બહેન, એ તો બોગી શરત કહેવાય આપણામાં ચલેનો
આનો વિચાર છે કે પરવા પડી 'કુર્કુ'નો ધર્મ હોય તે જ ધર્મ

પરણીને આવેલી વધુ આગીકાર દરે સ્થાનકવાસીની દીકરી દેગવાસીમાં પરણે છે સારે દેગવાસી યર્ષ જાય છે અને દેરાવાસીની દીકરી સ્થાનકવાસીમાં જાય તો તે સ્થાનકવાસી થાય એ તો આપણે પડપરાનો રિવાજ છે એ કંઈ ફેરવાય નહિ

પણ, બહેન હુંએ જાણ્યા વર્ષની જામેથી શ્રદ્ધા કેમ ફેરવી શકું ? ધર્મ તો એ જ છે ઘોડી માન્યતામાં ફરક છે તારી આખી જિંદગી સુધરતી હોય તો નજીવી માન્યતા ફેરવવામાં વાધો શો છે ?

તમે જાણ્યા બધા ઉતાર છે તો મારી એવી નજીવી માન્યતા તરફ ઉતારતા બનાવો તો એક શું છે ?

એમા મારી એમની ઉતારતાનો સગાત નથી ને ! ફકરના બધાવની ઉતારતા સામે જોઈએ ?

તો 'બે' તમે બધાવ વિચાર મરી જુઓ અને હું વિચાર મરી જોઈશ

આમ એક મોગી મુશ્કેલી આવી છે વધુ અને ઘાનનું કળેકું ન થાય એ માટે હું અચાનક મુરી મળજી રાખતી આવી છું મરણ કે કળેકાપણની મતભેદ ચાર અને આપણા બનેલી-તરણની જિંદગી બગમાદ થય કાતા બીજી બની ગીને સાગી નીવડી તો એણે વળી આ એક મોગી મુશ્કેલી ઊભી મરી છે હવે શું થયું ?

આપણા ધરડાએ એ જો રિવાજ મ્યો છે તે બહુ દૂરદેશીથી મરેલો છે મરણ કે એવો જિવાજ ન હોય તો આપણો બધાદાર અને ધર્મ સમાનતાથી ટમી શકે નહિ દરેકને સમાન હક હોવો જોઈએ એટલે એ જિવાજ બરાબર છે એમ હું માનું છું પણ મારી અગત મા યતા જુદી છે

તમારા વિચાર કેના છે ?

હું એમ ધારૂં છું કે ધર્મમાં જળરજરતી ન હોઈ શકે ધર્મ એ અંતરની માન્યતાનો સવાલ છે. તે બ્યરહારની માન્યતાનો સવાલ ન હોવો જોઈએ.

તમારી માન્યતા પ્રમાણે તો આપણો વ્યવહાર જ તૂટી જાય. મારે જ મેં કહ્યું કે આપણો રિવાજ ખોટો નથી, પણ ખોટા ધોરણ ઉપર રચાયો છે.

આપણે એટલા ધોરણ જાણી સહીએ તેમ નથી અને બા બાપુ પણ માનશે નહિ.

હું પણ એમ ધારૂં છું ખામ કરીને આપણા દ્વરના કુટુંબીઓ નિર્મળા ભાણી, એમચરભાઈ ને મનુચંદભાઈના કિસ્સા જન્યા પછી બા, બાપુજી એ જાનતમાં તો મનજૂત જ રહેશે.

તો હવે શું કરવું ?

તારો પોતાનો શો વિચાર છે ?

મને એમ છે કે કાંતાની માન્યતા જુદી હોય તો આપણામાં સંઘર્ષણ થવાનો સંભવ છે.

પણ એમાં સાવચેતી રાખી, સંઘર્ષણ થવા ન દેવું એ આપણું કામ છે.

એમ તો કાંઈ મમજાણું નહિ, સરખી રીતે સમજાવો.

કાંતાને આપણે દેર (મંદીર) જવાની છુટ આપીએ તેની માથે તેણે ઉપાથયે આવવાનું કળૂક કરવું જોઈએ ઉપાથયે જાય એટલે આપણી માન્યતા કાંતાએ સ્વીકારી છે એમ જાણ સમજી લીએ. અને તેને દેર જવાની છુટ છે એમ સમજી એ નારાજ પણ ન થાય.

પણ એ તોં દરરાજ દરે જાય એટલે સંધર્ષણ ચાય જ.

તો એટલું થવું જોઇએ કે એ દરરાજ ન જાય. બધાં માણસો ઠાંઈ થોડા જ દરરાજ જાય છે. વાર પરબે જવાની છુટ, અને તે પણ ઉપાગ્રમે જવાની સાથે. અને થોડા વખત પછી ઠાંતાનાં પ્રેમ અને શ્રદ્ધા આપણામાં જામે સારે તેને આપણા વિચારમાં સંમત કરવાનું આપણે કામ.

એ તો મને તમારી આવડતમાં વિશ્વાસ છે કે તમે ઠાંતાને આપણી શ્રદ્ધામાં તેની રાજપુત્રીથી સંમત કરી શકો.

મારો એમ કરવાનો જ પ્રયત્ન છે.

હું ધાંતું ઠાંતા પણ આ ચોજના કળુજ કરશે. કારણ એ સગણુ છે એટલે પરિસ્થિતિ સમજે છે. પોતાની પરિસ્થિતિ સમજે છે. તેમ આપણી પરિસ્થિતિ પણ સમજી શકશે. સમાજ બ્યવહાર કેવો છે એ પણ જાણે છે. માટે એ કળુજ થશે, એમ મને લાગે છે. કાલે જ હું તેને ફરીથી મળીશ. બગાબર સમજાવીશ. અને બનતાં સુધી હા પડાવીશ.

ઠાંતાએ પણ પોતાના મનમાં પરિસ્થિતિનો બરાબર ખ્યાલ કર્યો અને ધર્મની માન્યતા પકડી રાખી જીવન બગાડવું નહિ અને આવો અવસર જ્યાં ન હોય માટે અરધા રસ્તે મળી જવું એમ એણે પણ એના મન સાથે નક્કો કરેલું તેથી બીજે દિવસે તેને સમજાવવામાં સુધાને મહેનત ન પડી.

ઠાંતાની હા થઈ એટલે પછી વડીલો મારફત સગપણનું નક્કી થઈ ગયું. અને થોડા દિવસમાં અમારા લગ્ન થઈ ગયા.

૭

ધર્મ સંબંધી છુટછાટનો દુરૂપયોગ

પ્રીતિ શીઠ આપે જે આપના કુટુંબીઓ-નિર્ભગા બાબી બેમથાભાઈ અને મહુકથાભાઈનો આપની વાતમાં ઉલ્લેખ કર્યો તેઓના સંબંધમાં જાણવા જેવી દલીલો હોય તે કહેવો યુનાઈટેડ પ્રેસના અમરપત્રોએ કર્યું

એ વાતો અમારા જીવન સાથે સંબંધ ધરાવતી નથી સામાજિક ઉપયોગની છે ખરી. તમારી કૃપા છે તો બંને કહું છું પ્રવીણ જવાબ આપ્યો

નિર્ભગા બાબી મારા દૂરના કુટુંબી થાય. જ્યેમના પતિ મારા પિતરાઈ મગનભાઈ નાની ઉંમરમાં ગુજરી ગયા, સારે માગ નિર્ભગા બાબીને બે દિવસ દતા એક પંચ વર્ષનો અને બીજાં તેર વર્ષનો બને જાણતા હતા

નિર્ભગા બાબી વૈજ્યવની દિવસ દતા અમારા મહિલાવાડમાં

લગ્નમાં ધર્મનો બાદ ગણતા નહોતા. જેમ જૈન ધર્મના ગમે તે સપ્રદાયમાં લગ્ન થઈ શકતા. તેમ જ વૈષ્ણવ સાથે પણ લગ્ન વહેવાર હતો. ફક્ત નાન એકની એક હોય તો ફક્ત દયા ધર્મનો છે તે જોવાનું નહોતું.

મારા નિર્ભગા ભાભી પરણીને અમારા કુટુંબમાં આગા ત્યારે રિવાજ પ્રમાણે તેમને જૈન ધર્મ અનાવવો પડ્યો પણ મનથી હરક વૈષ્ણવ પિતર ભય ત્યારે વૈષ્ણવ ધર્મ જ પાળે.

અમારા કુટુંબમાં એવો રિવાજ હતો કે આવી રીતે કોઈ કુટુંબ નિરાધાર થઈ જાય તો અમારે આપુ કુટુંબ કે જેમાં ધર્મી થઈ હતા તે બધા ભેગા થઈને આ નિરાધાર કુટુંબનું ખર્ચ ચલાવે. આ પ્રમાણે અમાનું મનભાઈના ઘરનું ખર્ચ વરાડે પડતું વહેતી લેવા કુટુંબના માણસો ભેગા થયા ત્યારે મારા નિર્ભગા ભાભી બોલી બેઠા. મારે એવો તમારા ઘર ધરના ટુકડા નથી ખાવા. મને પાગનાર મારા ભાઈ સમર્થ બેઠો છે. હું મારે પિતર જવાની છું.

મમા કુટુંબીઓએ પણ સમજાવ્યું પણ કોઈનું ન માન્યું. ભાભીના ભાઈ લાંલાપુરના દિવાન હતા ત્યાં જાને પુત્રોને લઈ ભાભી આવી ગયા. લાં ભાભીની ભાભીએ ફક્ત એક દિવસ જમાવ્યા ને ખીન્તે દિવસે તેમનું પોતાનું ઘર માડી લેવાની નોગમ મજાગાવી દીધી. ત્યારે નિર્ભગા ભાભીની આખ ખરી ઉપડી. તેમણે ભાઈને કહ્યું કે ભાઈ, મારા સાસરીયા જૈન છે આપણે વૈષ્ણવ મને વૈષ્ણવ ધર્મ ઉપર ખાસ પ્રીતિ અને મને વૈષ્ણવ ધર્મ પાગના કોઈ અટકાવી શકે નહિ. મારે સાસરું-મારું ઘર છોડી અદિ તારી પાસે આવી પહેલા હું જ્યારે તારે ત્યાં આવતી ત્યારે તું કેટલું ખુશ હેત કેખાડતો હતો એ હેતથી ખેંચાઈને હું તારે ત્યાં આવી અને હવે આમ તું અને ધંકેલી દીએ તે સાઈ લાગે છે ?

'ભાઈએ ચોખ્ખો જવાન હઈ દીધો કે બહેન, તારૂં ખર્ચે થર તો તારૂં સામગ્રી. પિયરમાં રહેનાર સી તો નફેદ કહેવાય પગલેથી મો પિયરમાં તો મહેમોન કહેવાય વધારેમાં વધારે નવ દિવસ પિયરમાં મારી રીતે રહી રાખાય. પછી વધારે રહેનારની કાંઈ કિંમત નહિ.'

ભાભી બરાબર સપડાયા ને દવે 'શું કહ્યું તે ધૂળધૂ ભારે ભાઈએ કહ્યું કે ભુકું થર ભઈ લીઓ. ખતે ઘાટરામીને હું સેધકમાં નોકરીએ રખાવી હઈશ, ખાઓપીઓ ને મળ્ય કરો.

ભાભીની હાલતની અમને બધાને ખબર પડી ભારે અમને સાચું કે ભાભીને બધે કુટુંબની કરકાર ન હોય પણ અમારે તો કરકાર કાવી જોઈએ. એટલે બધાએ બેગા ચક્રને મને ભાભીને તેડવા મોકલવાનું નક્કી કર્યું. તે પ્રમાણે હું લીલાપુર ગયો.

મેં ભાભીને સમજાવ્યા કે આ બે દિકરાઓને બાજુતર ઘેડાવીને એનું ભરિષ્ઠ ખગાડો નહિ. અમગપર ચાલો. અમે તમને અપનાવવા તૈયાર છીએ. ભારે ભાભી કહે અને વૈષ્ણવ ધર્મ પાળવાની છુટ આપો તો આવું. મેં કહ્યું, તમને વૈષ્ણવ ધર્મ ઉપર બહુ પ્રીતિ છે તો તમારો ધર્મ અમારા જૈન ધર્મ કરતાં ઘઈ રીતે સારો એ બતાવો. તો ભાભી કહે મારે એવો વાદવિવાદ કરવો નથી. હું મારૂં ફેડી ભઈશ. તમારે ખેડી ચિતા કરવી નહિ.

ભાર પછી મેં મારી નજર એમચંદભાઈ તરફ ફેરવી. એમચંદભાઈને મેં કહ્યું, ભાઈ, તું તો બાજુતરની કિંમત સમજે છે. મેં વર્ષ લગ્ન લે. મેટીક થઈ જા પછી કાવે તેમ કરજો. એમચંદભાઈ કહે કે તમે અને અર્ધિની નિશાગમાં બજાવો તો બાલું. બા. અર્ધિ ગદે ને હું અમગપુર આવું એમ ન બને મેં કહ્યું, તું બાને કહે તો બાને આવત જ પડશે પણ એમચંદ એટલું કાવા થ તૈયાર ન થયો. ઉરડે હું એમને એક ખડો આપ્યો અને નિર્ભયા

બાબીએ જેમચંદને પણ દરક વૈષ્ણવ-અથ વૈષ્ણવ બનાવી દીધો.

મધુકચંદભાઈની તો વાત ન આવી? ખબરપત્રીએ યાદ કર્યું.

અમાગ નિર્ભાગા બાબીના જેઠના દીકરા મધુકચંદભાઈ તથા વખત પરણ્યા. પરેલી જે વખતની પત્નિઓ જૈન કુટુંબની દિકરીઓ હતી. પણ બંને બંને તથા તથા વરં ગૃહવાસ ભોગરી મુજરી ગઈ. ત્રીજી વાર મધુકચંદભાઈ વૈષ્ણવ કુટુંબમાં પરણ્યા મધુકચંદભાઈ પત્નિ કહે તેમજ હરે ક્રોડે પત્નિએ મધુકચંદ ભાઈને વૈષ્ણવ બનાવી દીધા.

મધુકચંદભાઈના ભાઈ હતા રતિલાલ તે દેરાવાસીની દીકરી પરણ્યા માટે એ ભાઈ રતિલાલ દેરાવાસી થઈ ગયા

આમ અમાગ કુટુંબીઓ જૈરાઓની ભુદ્ધિએ આવી અમારો ધર્મ છોડવા મળ્યા સારે મૌને ચિંતા થવા માંડી અને માગ પિતાશ્રીએ બધાં એ ખુ કહી દીધું કે હવે જમાનો બદલાયો છે, માટે આપણે આપણા કુટુંબમાં તો એવો જ નિયમ કરા કે સ્થાનવાસી સિવાય બીજા કોઈની ગ્વા લેવી નહિ અને સ્થાનકવાસી સિવાય કોઈને કંઈ આપવી નહિ માગ પિતાશ્રીનો આવો ચિંચાટ મારા કાતા સાથેના સગપણ થવામાં આડો આવરી એમ ધારી મેં એ ઉદ્દેશ્ય કરેલો.

હવે આગળ ચલાવો

મારા કંતા સાથેના લગ્ન પછી લગજગ મત્રા વર્ષે તેને દિંદે આબ્યો.

ના, પ્રાણનાથ એમ નહિ, આજે માગ સજીવન થવાના દિવસે મારે આ બધા મહેમાનોની રૂમરૂમાં મારા પાપનો એકરાગ કરી પ્રયશ્ચિત કરવું છે માગ એ વાત હું જ કહું છું

૮

કાંતાનો એકરાર

માંગ સમ પછીના પાંચ દિવસમાં તો હું મારી આગલી સ્થિતિ તદ્દન ભૂલી ગઈ. મારામાં અહંભાવ અને રાગદ્વેષ પ્રવેશી ગયા, અને એક બચાનક વિચાર સૂળ્યો. પ્રાણુનાથે મને અને સુધા બહેનને સરખી રીતે રાખવાનું કહેલું છે. પ્રાણુનાથે સુધા બહેન સાથે ચૌદ વર્ષ સુધી નિરંતર સદવાસ રોક્યો છે તો હવે મને ચૌદ વર્ષ સુધી નિરંતર સદવાસ કેમ ન આવે ?

વિચાર કરતી ગઈ એમ અને લાગતું થયું કે હજી સાચાં હું. પહેલે જ દિવસે એ વિચાર મને કેમ ન સૂળ્યો એની મને નવાઈ લાગી. કેઈ નહિ. હજી શું મોઢું થઈ ગયું છે. આજે ગત્રે જ પ્રાણુનાથ પાસે નકો કરાવી સંધ્ય. ભારે હું ખરેખર કોંઈ બની ગઈ હતી. કોંઈએ તો શોકવના દીકરાને વનવાસ અપાવ્યો હતો. હું તો ખુબ શોકવને જ વનવાસ અપાવવા તૈયાર થઈ ગઈ.

સુધા બહેન પામેથી પહેલે દિવસે જ એ પ્રાણુનાથ સખ તો અપનાવી લીધેલો. પાંચમી રાત્રે હું સુતા ગઈ ભારે નીચે પ્રમાણે મારા પ્રાણુનાથ સચે વાત કરવાની સદગાત કરી.

પ્રાણુનાથ, તમે તો કહેતા હતા કે મને અને સુધા બહેનને એકમરખી રીતે ગણાશે. હું તો એવું કંઈ દેખતી નથી !

મેં પ્રશ્નપાત કર્યો હોય એવું મન દાઢ દેખાતું નથી. તું મને સમજાવ તો હું મારી ભૂલ સુધારી લઉં.

સમજાવવા જેવું છે શું ? દીવા જેવી ચોખ્ખી વાત છે.
તું શું કહે છે, કમ બાજતની વાત કરે છે ! હું તો કાંઈ
સમજતો નથી. ખુલાસાથી મમજાવ તો સમજ પડે.

તો જુઓ, નમે સુધા બહેન સાથે આજ ચાંદ વર્ષ સુધી
નિરંતર સહવાસ સેવેતો કે નહિ ?

એમાં ખુબી જા જેવું જ શું છે ?

એમ કે, તો તમારા નિયમ પ્રમાણે હવે તમારે મારી સાથે
ચાંદ વર્ષ સુધી નિરંતર સહવાસ સેવવો જોઈએ તો જ તમારું વચન
સાચું કહેવાય.

કાંતા તારી બૂધ થાય છે. તું મમજી થઈને એ ન સમજે
એની મને નવાઈ લાગે છે.

હું બધું સમજું છું. તમારે વચન પાળવું નથી ને બેટા
ડોળ કરવો છે.

પણ મેં વચન આપેલું તે તો હમણાં આપેલું તેને આગળી
વાત સાથે સંબંધ ન હોય.

કેમ ન હોય ? તમારે બંને પત્નિઓને સરખી રાખવી જ
નથી એમ કહેાને.

હું તો બંનેને સરખી રીતે જ રાખું છું ને રાખીશ.

તમે મને તમારો ચાંદ વર્ષ સુધી નિરંતર સહવાસ આપો
તમારે તમે બંનેને સરખાં રાખ્યાં કહેવાય

કાંતા, તું અર્થનો અનર્થ કરે છે મારાથી અન્યાય તો નહિ થાય.

મારાથી પણ અન્યાય સહન નહિ થાય.

એટલે ?

તમારે આમ અન્યાય કરવો હોય તો મેં જે દિવસ પરવાનું

સુખ ભોગ્યુ તેનું જન્મ છે દશે દુઃખનું વનવાન ભોગવીય દુઃખ
અન્યાય મદન કરી શકીય નહિ

કાતા, શુ બોલે છે તેનો વિચાર કર, પશ્ચિમનો વિચાર
કર આનંદનો વિચાર કર કે જનો વિચાર કર

એ બધા વિચાર તમારે કરવાના છે સૌ જાણે છે બીજવરને
પરણવાના ફળ માણજ હોય તમને જોઈએ તો વિચારીને મને
સવારે જવાનું આપજો પણ સવારે તો નક્કી થયું જ જોઈએ

મંતાન માટે તો મને લાવેના માટે મને ચાલી જવા દુઃખ
ન થોડે એમ ખાત્રી રાખીને મેં મક્કમતાથી વાત કરેલી દુઃખ વાતની
જિની મને ખાત્રી હતી એટલે દુઃખ તો નિરાતિ લીધી મધ્ય મવારે
જાગી સારે મારા પ્રાણનાથ તમે પ્રુરશીમા જે રીતે જોડેલા તેજી
સ્થિતિમા મેં તેમને જોડેલા જોવા સમજ્યુ કે આખી રાત તેમજ
પ્રુરશીમા જેમી રહીને વિચારમા જ ગાળી હશે

હા તો સુખ બહેન પ્રાણનાથને પ્રણામ કરવા આવ્યા તેમનો
દમચનો નિવમ હનો કે હડીને પહેલાં પ્રાણનાથને પ્રણામ કરવા
તેમજ પ્રાણનાથને વિચારમા જોડેલા જોઈ પુછ્યુ કે સા વિચારમા
છો! પ્રાણનાથે કાંઈ જવાબ ન આપ્યો સારે તેમજ મને પુછ્યુ
કે શુ વાત છે? મેં તો નક્કી થઈને બધી વાત કરી લીધી સુખ બહેન
તો નારાજ થવાને બદલે હસતા હસતા બોલ્યા બસ એટલું જ ને
બહેન આજથી પ્રાણનાથ તારા આહિયા બમ મને તો તમારા
બનેનો પ્રેમ હોય તો બીજુ કશું જોઈતું નથી

સુખા, બહાલી, તું શુ બોલે છે કેવો લાગ કર છે તેનો
વિચાર કર

પ્રાણનાથ, મેં વિચાર કરી લીધી છે તમે કંતાને સુખ આપો
કાતા સુખી થાંજ એથી વધારે મને બીજો કશું આનંદ નથી

૧. અને તો જોઈતું મળી ગયું. સુધા બહેને પોતાના સાગથી શોક ચિતાનું વાણ આનંદમાં ફેરવી નાખ્યું.

જે માસ મારા પૂર્ણ આનંદમાં વીતી ગયાં. પછી એકદમ માંદો પડી. લગ્ન પછી મહિનો દોઢ મહિનો અમારે દરેજ મિત્રાનાં ખાવાનું થયેલું તેથી મને બાકી, અપચો, ઝાડા જેમ કાષ્ટક કાષ્ટકવાર થઈ જતું. પણ મેં એવી કીણી વાત ઉપર ધ્યાન આપ્યું નહિ. બોરાકમાં પણ કાંઈ ફેરફાર કર્યો નહિ એટલે જે મહિના પછી એકદમ પડકાર પડી. સખ્ત તાર આગ્યો. ૧૦૬ દીમી સુધી ચડી ગયો. ડાકટરને બોલાવ્યા, બધાંયને ફીકર થઈ પડી. ખૂબ ઉપચારો શરૂ થઈ ગયા બીજે દિવસે સવારના તાવ ઓછો થઈને ૧૦૧ દીમી થયો એથી ઓછો ન થયો વળી જપોગનાં વધ્યો. ડાકટરે તપાસીને કહ્યું કે મુઠનીઓ તાવ લાગે છે, ખૂબ સંભાળજો.

ખાવાનું બંધ કર્યું પ્રવાહી લેવાનું રાખ્યું ત્રણ આઠવાડીયા સુધી તાવ ચઢતાર થયો. પણ તદ્દન કાંઈ દિવસ ઉતર્યો નહિ. મારા સામુજી તો વૃદ્ધ થઈ ગયાં હતાં છતાં રસોઈ કરતાં અને સુધા બહેન ચોરીથી દલાક મારી પામે રહેતા રાત્રે અખંડ ઉભાગગ કરતા. માથે બરફ મૂકવો, દવા આપવી, પેસાબ કરાવવો, વગેરે બધું સુધા બહેન કરતાં અને છતાં દર્મશ દમતા ને દમતા મને હિમત આપતા કે શરીર છે, મંદવાડ આવે ગમતાનું નહિ મુક્ત પુરી થયે તાવ ઉતરી જશે.

મારા પ્રાણનાથને દિવમના તો દુધાન મંજાળવાની છતાં એ પણ રાત્રે ઉભાગગ કરતા સુધા બહેનનું પરાણું સુતાનું કહેતા છતાં સુધા બહેન બાગ્યેજ રાતના બે દલાક સુતા.

ત્રણ આઠવાડીએ એક વખત તાવ તદ્દન ઉતરી ગયો પણ પાછો થોડોડા આગ્યો. પણ હવે ડાકટરે દહીં દીધું કે ફીકર જેવું નથી. ચોથું

આવાડીયું પુરું થયું ને હું ખાટલામાં મારી એને એમી શકું તેની રિયનિમાં આવી મમ્મ પશુ આ મદવાડમાં સુધા બહેને માને જે આવજા હતી તેથી મારો આજ ઉંદરી ગમ્મ. મેં તેમને કેવો અન્યાય કર્યો છે તેનો મને પશ્ચાન્નાય થયો બગનર એક મદિના પછીની સવારે મારા પ્રાણનાથ તથા સુધા બહેન પામે નખીને મેં માન અપગાધની માફી માગી એ અરેબર બૂમ હતો હતી તે કષ્ટપુ મેં મારા પ્રાણનાથને આજીજી હતી કે દગથી મને અને સુધા બહેનને એમગળી ગોને જ ગમે સુધા બહેને નો હતુ પણ કશું કે તેમને તો દૂગથી પ્રાણનાથનો સ્નેહ મને નેવ ઘણ છે પણ મેં આજીજીને આમદ હતો બનેને મગળી ગોને ગખવાની વાત કષ્ટપ હતી.

આ તથા મદિના હું જે મધુ જેની હાલતમાં પડી ગઈ અને જી રીતે તથા મદિના મારા પ્રાણનાથનો વિગેમ થયેલ એ મારા પૂર્વભરના પાપનું ફળ દર્શી એમ મને લાગે છે મેં સુધા બહેનને તથા મદિના પ્રાણનાથનો વિગેમ કરાવેલો તેથી જ આ તથા મદિના વિગેમ થયેલો દર્શી મારા ખીન પૂર્વપાપનું ફળ સાથે દર્શી પણ મુખ્યત્વે મારા આ પાપનું જ ફળ એ ભોગમું એમ મને લાગે છે

બૂમ તો દરેક માણુમ કરે છે. પણ જીવતી માફી માગવી, પથ તાપ કરવો, એ.ગર કરવો એવું તો આપના જેવા મદાન આદમાઓ જ કરી શકે ■ મુનાદટેકના ખનરપત્રીએ મધુ

મારે મારા પ્રાણનાથને લાવક થતુ હોય. સુધા બહેનની નાની બહેન તરીકે લાવક ગડેતુ હોય તો મારે એકરાર કરવો જ જોઈએ. એ અને તો મદાન થઈ ચૂના છે મારે તો તેમને લાવક ખનવાતુ છે.

તમારા એ સજ્જો જે તમારી મદાનતા સુચવી રહ્યા છે. ખનરપત્રીએ કશું હવે આગળ ચલાવો.

૯

કાંતાને પોતાની ભૂલ સમજાય છે

ખીન બે મહિના આનંદમાં વીતી ગયા મારા એકના નહિ અમારા ત્રણેયના કારણે મેં માફી માગ્યા પછી ત્રણેયના દિલમાં એક-ખીન માટે સરખો પ્રેમ થઈ ગયો હતો હાં અમારા પર્યુપણ આગ્યા. તે વખે દેરાવાસીના પર્યુપણ એક દિવસ વહેલાં રાઈ ચતાં હતાં. મારો દેરાવાસી તરફનો પક્ષપાત કાયમ જ હતો એટલે માગ પર્યુપણનો દિવસ એક દિવસ વહેલો હતો મેં કામને પૂછ્યા વિના તે દિવસ અપવાસ કરવાનું ધારણ તે ઉપગાંત અને એક મહત્વાકાંક્ષા જાગી તે વિષયે હું એકલીજ મંદિરે શું કામ જાઉં ? મારા મોઢા બહેન તથા મારા પ્રાણનાથ પણ મારી સાથે દેર ન આવે ? પણ તો તો મારે આગળથી જ વાત કરી લેવી જોઈએ. સુધા બહેન બહુ હિંમત છે. માગ પ્રાણનાથ પણ હિંમત છે, બંનેનો માગ પર પ્રેમ છે તો જરૂર બંને હા પડશે હું બંનેને મારી સાથે દેર લઈ જઈશ. એવા કંઈ કંઈ વિચારો મારા મનમાં આવી ગયા. ને તે રાત્રિ જ એટલે કે અગીયારસની રાત્રિ જ મેં વાત કરવાનું નક્કી કર્યું.

મારા સાસુ સમરા નીચે સૂતા હતા. તેઓ તેમના ઓરડામાં

સુવા ગયા પછી હું ને સુધા બહેન સાથે જ ઉપર ગયા. દાદર ચડતાં જ મેં હોંશથી સુધા બહેનને કહ્યું કે, મારે બાળે તમને એક વિનંતિ કરવાની છે. બહેને પુછ્યું શું છે? મેં કહ્યું ચાલો, ઉપર જઈને કહું છું. અમારા ઔરડામાં જઈને મારા પ્રાણનાથ તથા સુધા બહેન સાથે આ પ્રમાણે વાત કરી.

આવતી કાલે પર્યુષણ શરૂ થાય તો મારી ઈચ્છા છે કે તમે તથા સુધા બહેન બંને મારી સાથે દેરાસર આવો તો આનંદ થાય.

કાલે કઈ તિથિ છે ?

કાલે બારસ છે.

હું મહાવીર ભગવાનને માને છે ?

હું જોઈ છું અને તીર્થંકર ભગવાનને માનું નહિ એમ હોય ?

તો મહાવીર ભગવાને પર્યુષણ પર્વે કયા દિરસથી શરૂ કરવાનું કહ્યું છે ?

કેમ પરાપૂર્વથી પર્યુષણ બારસથી. શરૂ થતા આવ્યા છે.

પરાપૂર્વથી એટલે ?

મહાવીર સ્વામી કે તેમનાથી પણ પહેલાંથી.

તો હું જુલે છે મહાવીર સ્વામીના વખતમાં તો તેરસથી પર્યુષણ શરૂ થતા અને તે પછી ધણી કાળ સુધી તેરસથી જ શરૂ થતા રહ્યા હતા.

તો બારસથી અત્યારે કેમ શરૂ કરાય છે ?

તેરસે શરૂ કરે તો સંવત્સરી પાંચમે આવે, પણ મંવત્સરી ચોથની લાવવા માટે એક દિવસ વહેલા શરૂ કરવાનું ક્યું.

તો પહેલાં સંવત્સરી ચોથની નહોતી ?

તેને નથી ખબર ?

ના

તો લે' આ વાચ એમ કહી મારા પ્રાણનાથે પૂર્વાચાર્યોના ચરિત્રનું એક પુસ્તક કાઢીને તેમથી એક પાનું બતાવ્યું મેં તે વાંચ્યું ને પછી કહ્યું

આ ઉપરથી તો એમ લાગે છે કે, શ્રી કલિકાચાર્યે ચોથની સંવત્સરી કરી

એમ નહિ એમણે તો એક જ વખત ગરૂરી કારણે એક દિવસ વહેલી સંવત્સરી કરેલી

તો પછી દર વર્ષે ચોથ શુ કાગ અપનાવી ?

મતિદામના હિસાબે ગુરૂલખિત ગણી રાખય

સ્થાનકવાસીઓ પાંચમની સંવત્સરી કરે છે તો તેઓની ગુરૂલખિતમાં આથી ન ગણાય ?

ભગવાન મોટા કે આચાર્ય ?

ભગવાન જ વળી

તો મહાવીર ભગવાને પાંચમની સંવત્સરી પ્રરૂપી તે પ્રમાણે ભગવાનની બાઘા પાગતાં ગુરૂલખિતો દોષ લાગે ?

ના, દોષ ન લાગવા જોઈએ હવે સમજી આવણે જોતોએ સૌથી પહેલાં ભગવાનના વચનને જ અનુસરવું જોઈએ તો હવે મારે કઈ સંવત્સરી પાળવી ?

તને ઠીક લાગે તે

ઠીક તો ભગવાનનું વચન પાળવાનું જ હોય • (ચોડી વાર વિચાર કરી પછી કહ્યું) ભલે ભારે, હું પણ સંવત્સરી પાંચમની જ કરીશ પણ ભગવાનની પૂજા કરવામાં શો વાધો ?

ભગવાનની પૂજા માટે કાઢને વાધો હોઈ શકે જ નહિ

તો પછી કાને તો મારી માથે દેગમરમા ચાલેા કાને
દેરાસરમાં મિદ્યચક્તી ખાસ મદાપૂજા છે કેમથી બધી ધામધુમ હશે
કેટલે બધેા આનંદ હશે તમને પણ જરૂર આનંદ થશે

સામાન્ય રીતે આપણને જૈગ્ગોને ધામધુમથી આનંદ આવે
એ તો ગ્રાભાગિક વાત છે પણ મિદ્યચક એટલે શુ ? મુખા
બહેને પૂછ્યુ

બહેન, તમે પણ શુ મસ્તરી કરો છો ? મિદ્યચકને તમે
ન જાણતા હો એવુ દાર્ઢ બને ?

હા બહેન, હું નથી જાણતી મારે જ પૂછ્યુ ધર્મની
વાતમાં હું મસ્તરી ન કરું

મિદ્યચક એટલે નવપદજી

નવપદજી એટલે નવકાર ? નવકારમાં તો પાંચ પદ હોય છે ?

નવપદજી એટલે નવકાર નહિ પણ નવપદજી એટલે અરિહત,
મિદ્ધ, આચાર્ય ઉપાધ્યય, માધુ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ
એ નવને નવપદજી અથવા મિદ્યચક કહેવાય છે કારણ કે આ
નવ પદ જ મોક્ષ-મિદ્ધ અપાવનાર્થ છે

હવે મમજી એ નવે પદ આપણને મોક્ષ અપાવનારા છે
એ તો બરાબર તો હવે તેની પૂજા કેવી રીતે થાય છે તે મહે
પૂજાની વિધિની તો મને ખબર નથી પણ એ બધુ વિધિ
પ્રમાણે જ થશે

પણ કેવી રીતે પૂજા થશે તેની માર્કે તો મમજી પાડ

હું માર્કે છુ, મિદ્યચકનુ મોદુ ચિત્ર દેરણુ હશે અને એ
ચિત્રની મહારાજથી પૂજા કરશે ત્યારે આપણે બધાએ હાજર રહેવું
તે વખતે સ્તુતિઓ ગવાશે ને ઘણી ધામધુમ થશે

વાર, હું એક વાત તને પૂછું ?

પૂછોને! એમા વગી અને પૂછ્યાનું શું હોય ?

તો કહે જોઈએ, તને પૂજાથી આનંદ માય છે કે ધામધૂમથી ?
પૂજામાં ધામધૂમ તો હોય જ ને ?

કેમ, ધામધૂમ વિના ન થઈ શકે ?

થઈ શકે પૂજાની વિધિ તો ધણી જાતની હોય છે પણ

મોટી પૂજામાં મોટી વિધિ અને ધામધૂમ પણ વધારે હોય જ

ને ઠીક છે પણ વગર ધામધૂમે તારે એકતા એકલા

પૂજા કરી હોય તો આનંદ આવે કે નહિ ?

આપણા ધરમ પ્રમાણે પૂજા તો કરવી જ જોઈએને ?...

(જરા વાગ વિચાર કરી પડી...) હા પણ ધામધૂમ ન હોય

તો આનંદ આંતરે તો આવે જ

બગાબર છે એટલે કે ખરી રીતે તું આનંદની ખાતર પૂજા

કરે છે પણ ભવથી નહિ એમજ ને ?

એમ હોય ? ભાવ ન હોય તો હું પૂજા કરવા જાઉં જ

શું કામ !

એ તો આનંદના ભાવ માટે ભક્તિભાવ માટે નહિ.

હું હમેશ ભક્તિભાવથી જ પૂજા કરું છું

એમ તું માને છે ને તારા ગાળામાંને લાગે પણ હૃદયથી

નહિ

એટલે શું મારા હૃદયમાં ભક્તિભાવ નથી એમ તમે કહો છો ?

હવે સુધી ખરો ભક્તિભાવ પ્રગટ્યો નથી એમ હું જોઈ

શકું છું ને તું વિચાર કરીશ તો તને પણ મારું કહેવું જ ખરું લાગશે.

હારે તો મારે વિચાર કરવો જ પડશે

હાને, શાંતિથી વિચાર કરી જોજો હવે એક બીજી વાત
પૂર્ણ હુ ધાર કે હું ખૂબ જૂખી થઈ છું ને સામે મિષ્ટાનનો થાગ
પથ પડેલો છે હારે હું તને કહું કે હું એ થાગની પૂજા કર
એટલે તારી જૂખ મગી જશે પેટ ભરાઈ જશે તો હું એ વાત
ખરી માનશે કે ?

ખાધા વિના પેટ કેમ ભરાય ?

તો ખાતું જરૂરનું જ છે ને ?

હા જ તો

હીક તો ખાતું તે આતરિક ક્રિયા છે અંતરમા ઉતારવાની
ક્રિયા છે એ આંતરિક ક્રિયાથી જ જૂખ મટે, સિદ્ધિ થાય ખરું ?
હા

એટલે કે મિદ્ધિ માટે આંતરિક ક્રિયા, ભાવ સાધેના આચારની
જરૂર છે તેમ જ તપને બહારથી નમસ્કર કર્યા કરીએ તેમા કાંઈ
સિદ્ધિ નથી તપ પણ આચારની વસ્તુ છે તપ આચરીએ હારે જ
તે તપ કહેવાય અને તે પણ ખરા ભાવથી આચરીએ તો જ
તપ એ સાધન છે, સાધ્ય નથી

મમજી સમજી જેમ મિષ્ટાનની પૂજા કરવાથી જ પેટ ભરાઈ
નથી જતું તેમ તપને ચિત્તરૂપ બનાવી બાણ પૂજા કરવાથી સિદ્ધિ
ન મળી રહે પણ તપની કિંમતો મરવી જોડએ તપને આદરવો
જોઈએ

તો જ એ તપ કહેવાય

બગબર પણ ચાન, ફર્શન, ચારિત્રની તા પૂજા કરવી જોઈએ ને ?
જેમ તપ તેમ ચારિત્ર ચારિત્ર પણ આચાર જ છે ચારિત્રની

પૂજા એટલે સદ્યારિત્ર આચરવું તે. તેવી જ રીતે જ્ઞાન અને દર્શન સમજવાની વસ્તુ છે સદ્જ્ઞાન અને સદ્દર્શન પ્રાપ્ત કરવાની મહેનત કરવી એજ ખરી પૂજા છે. જ્ઞાનદર્શનના મૂળીકને દીલાં દર્પકાં કરી શોભા કરવાથી આપણામાં જ્ઞાનદર્શન આવી જતાં નથી.

૧૧. એટલે કે આપણા મનના ભાવથી આચરણ કરવું એને જ તમે ખરી પૂજા કહો છો ને ?

હા.

હવે સારે એટલું તો હું બરાબર સમજી કે ખરું જ્ઞાન મેળવી, ખરું દર્શન સાધી, તેના ઉપયોગ સહિત તપ કરતા અને વર્તન રાખવું, એજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપની ખરી પૂજા છે. જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ એ ચારેય બાજુ પૂજા કરવા જેવી વસ્તુઓ જ નથી. પણ અરિહત વગેરે પય પરમેશ્વરી તો પૂજા કરવાની ને ?

પૂજા એટલે શું ?

પૂજાભાવથી નમસ્કારવિધિ કરીએ તે.

એ વિધિ શું ?

મૂર્તિને કેસરના આદલા કરવા ને સાથેમાથે સ્તુતિ કરવી,

વારં, પૂજા-સ્તુતિ આપણે જીવત પરમેશ્વરી કરીએ તે વધારે સારું કે મૂર્તિની કમીએ તે ?

(જરાવાર વિચારમાં રહીને ..) જીવત પરમેશ્વરીની પૂજા થઈ શકે તો તો વધારે સારું પણ જીવત પરમેશ્વરી છે જ કયા ?

જીવંત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ આપણા સપ્રસાદમાં ધણાય છે એ તો તને ખબર છે. તો તેઓ જ ખરા પૂજવા લાયક ગણાય કે નહિ ?

હા. પણ આચાર્ય વગેરે સાધુઓ આપણા ગાયમાં આવે છે. સારે આપણે તેમને વદન નમસ્કાર કરીએ જ છીએ. પણ તેઓ ન

હોય ત્યારે શું કરવું? અને ભગવાન તો આ કાર્ણમાં ચવાનાં જ નથી તો પંડી શું કરવું?

આપણા પ્રાણનાથ થોડા દિવસ બદારગામ જાય ત્યારે આપણે શું કરીએ?

આપણે આપણું કામ કરીએ બીજું શું? પણ આપણે તો ભગવાનની વાત કરતા હતા એ કેમ છોડી દીધી?

વાત છોડી નથી દીધી. હું તારા સવાલનો જવાબ જ આપી રહી છું.

તમે નો વચમાં પ્રાણનાથની વાત ઉપાડી.

હા. પણ એ તો કહે કે પ્રાણનાથ આપણા ભગવાન ખરા કે નહિ?

સ્ત્રીએ પતિને ભગવાન ગણવા એમ તો મેં વાંચ્યું છે. પણ પતિ કાંઈ ખરા ભગવાન કહેવાય?

કેમ નહિ?

કારણ એ બંનેમાં ફગ્ગ દેખીને છે.

બતાવજ. પણ એ ફરકની સાથે આપણને શું લાગે વળગે?

કેમ નહિ?

જો, તીર્થંકર ભગવાન જેમ આપણને ધર્મ સમજાવી આપણા ઉપકારી થયા 'છે તેમજ પ્રાણનાથ પણ આપણને ધર્મ સમજાવે છે, ધર્મનું રક્ષક સમજાવે છે એટલે તેઓ પણ ભગવાન જેટલા જ આપણા ઉપકારી છે. ખરૂં કે નહિ?

હા.

તો આપણે પ્રાણનાથને આપણા ભગવાન માનવા કે નહિ?

હા.

તો આપણે આપણા ઇવંત ભગવાનને જ પૂજના જોઈએ કે નહિ ?
હા. પણ તો શું દેરામરમાં પૂજા કરવા જવાની જરૂર નહિ ?
જરૂર છે કે નહિ એ તો તારે નક્કી કરવાનું છે !
કેવી રીતે ?

દેરામરમાં પૂજા કરવાથી ખાસ લાભ શું થાય છે ?
ધર્મભાવના વધે અને દહ થાય તે.

બગબર હરે જો આપણે ધર્મની વાતો કરીએ, ધર્મનાં સિદ્ધાંતો સમજીએ, ધર્મના કામોના વિચાર કરીએ તો ધર્મભાવના વધે કે નહિ ?
વધે.

હા. તો ધર્મભાવનાનો આધાર આપણા વિચાર ઉપર છે એ સમજાય છે કે નહિ ?

હા. એ તો સમજાયું, પણ સારે પૂજની જરૂર નહિ ?

મેં તને પહેલાં પણ કહી દીધું હતું કે પૂજની જરૂર છે કે નહિ તે નક્કી કરવાનું કામ તારું છે.

પણ નક્કી કરવું શી રીતે ?

હજી ન સમજી ? જો પૂજ, આપણામાં ધર્મભાવના જાગે અને ધર્મભાવના જાગત રહે એટલા માટે છે એમ તે જ ક્યું હતું ને.

હા.

અને એ ધર્મભાવના આપણા ધાર્મિક વિચારોથી પણ જાગત રહેતી હોય તો પગી પૂજની જરૂર રહે ?

રહેતી ન જોઈએ.

ભગવાન મહાવીરના વખતમાં પણ તું કહે છે તેવી પૂજની જરૂર નહોતી. અને આજે પણ ધણા માણસોને પૂજની જરૂર નથી હોતી.

એટલે કે થોડા માણસોને તો મૂળની જરૂર છે એમ તમે કહો છો ને ?

જરૂરીઆત છે કે નહિ એ તો દરેક માણસે પોતે જ નક્કી કરવાનું છે જેઓની ધર્મભાવના મૂર્તિપૂજાથી જાગૃત થતી હોય અથવા જાગૃત રહેતી હોય તેઓ ખુશીથી મૂર્તિપૂજા કરે. અથવા તેમણે મૂર્તિપૂજા કરવી જોઈએ. મૂર્તિપૂજા એ ધર્મભાવના જગાડવા માટેનું એક સાધન છે. તેમ બીજાં પણ ધણાં સાધનો છે. અને બીજાં સાધનો વધારે જરૂરનાં અને વધારે ફળદાયક છે. આપણે આપણી સાવકાત પ્રમાણે અથવા આપણી જરૂરીઆત પ્રમાણે એ સાધનોનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

પણ એ બધાંય સાધનોનો આધાર આપણા મન ઉપર જ છે ને ? હા મારે જ આપણે આપણા મનને કેળવવાની જરૂર છે. સૌથી વધારે અગત્યની જરૂર એની જ છે.

પણ એમ જાણી મન કેળવાય થી રીતે ?

મનને તાલિમ આપવાથી.

કેવી રીતે ?

આપણા મનને આપણી પ્રિયમાં પ્રિય વસ્તુમાં દેહિત કરીએ તો મન બીજે હગ્ગર દેહાણે બદલતું બદલતી જાય કે નહિ ?

(થોડો વખત વિચારમાં થોભીને...) અટકે ખરું.

વાર. તો કહે જોઈએ કે આપણી પ્રિયમાં પ્રિય વસ્તુ કઈ ?

(વળી વિચારમાં થોડો વખત ગાળીને...) સૌથી પ્રિય તો આપણા પતિ જ.

સાચું તો આપણે આપણે બધા પ્રેમ આપણા પતિમાં જ દોળી દઈએ આપણા મનને આપણા પતિમાં જ દેહિત કરી દઈએ તો પત્ની મન બીજે હગ્ગર બદલતી ન જાય ખરું કે નહિ ?

હું તો પ્રાણનાથને પ્રેમ કરું જ છું.

સાચું કહે છે ?

તમને કેમ જોઈ લાગે છે ?

તે હમણાં ભગવાનની પૂજાની વાત કરતાં કહ્યું હતું કે પૂજ્ય માવથી નમસ્કાર કરીએ તે પૂજા.

હવે પણ હું એમ જ કહું છું.

બસે પણ નમસ્કારમાં ભગવાન માટેનો પ્રેમ હોય કે નહિ ?

પ્રેમ ન હોય તો પૂજા નમસ્કાર ચાલ ક્યાંથી ?

એટલે કે પ્રેમ હોય તો પૂજા નમસ્કાર પણ હોય. તું કહે છે કે તું પ્રાણનાથને પ્રેમ કરે છે, તો કહે જોઈએ કે પૂજા નમસ્કાર વિના પ્રેમ હોઈ શકે.

ખરેખર બહેન, તમે મારી જૂલ બરાબર પકડી પાડી. ને મારું અટાન પણ દૂર કર્યું હું અત્યાર સુધી જોતાં ભ્રમમાં જ હતી. તમે શેજ પ્રાણનાથને સતારે ઉડીને પ્રણામ કરો છો શતના સુતા પહેલાં પ્રણામ કરો છો હું તો કાંઈ નથી કરતી. મારી જૂલ છે. મારો પ્રેમ સાચો નહિ અધૂરો એની હવે મને ખાતરી થઈ. હું અટાન હતી, અંધ હતી, તે તમે મને દેખતી કરી.

હું પણ તારા જેવી જ અંધ હતી. મને ધર્મનું યાન આપનાર પણ પ્રાણનાથ જ છે અને તેથી જ હું તેમને માગ પ્રાણના નાથ-પ્રાણનાથ કહું છું તું વગર સમજ્યે મારું અનુકરણ કરીને પ્રાણનાથ કહે છે પણ હવે તું નેમને ખરા પ્રાણનાથ ગણ્યે એમને ભગવાનની જીવંત મૂર્તિ ગણી તેમની જ પૂજા કર અને જોજો કે તારું મન જાતકનું અંધ થઈ જશે તને બીજા શેમાંય ગસ નહિ પડે. હું તો પ્રાણનાથને જ મારા જીવન ભગવાન ગણું છું. એટલે આપોઆપ જીવનમુક્ત ભગવાનમાં મારું મન દ્વિતિ થઈ જશે.

હું પણ હવે એમ જ કરીશ. એમ કહીને તે જ વખતે મેં
હડીને મારા પ્રાણનાથને ખરા બાવથી, ખરા પ્રેમથી પ્રણામ કર્યા.
સારે મને જે આનંદ થયો તેથી મને મનમાં ખાતરી થઈ કે ખરેખર
એ જ મારા પ્રભુ છે.

કેમ બહેન, સારે હવે તારી શી ઇચ્છા છે ?

હવે મારી શી ઇચ્છા હોય. મારે દેરાસર જવું હતું બગવાનને
વાંદવા. હું મુરખ હતી, અજ્ઞાન હતી. હવે સમજ પડી કે મારા ખરા
બગવાન તો અદિ જ એણે છે. તો બગવાનને હોડીને હું ક્યાં જાઉં ?
હવે તો તમે જ મારા ગુરુ. તમે મને જ્યાં તેડી જાઓ ત્યાં જ
જવાની ખીજે ક્યાંય નહિ.

પણ સાથે સાથે બગવાનને પણ મનમાં યાદ ગખવા. 'ભૂલવા'
નહિ. જેમ પ્રાણનાથ બેદારગામ જાય ત્યારે આપણે તેમની યાદ
મનમાં રાખીને કામકાજ કરીએ છીએ તેમ જ અરિહંત, સિદ્ધ બગવાનને
પણ મનમાં યાદ તો રાખવાના જ.

હા. અરિહંત, 'સિદ્ધ' બગવાનને પણ હું યાદ તો રાખીશ જ.
તેમની બક્તિ ધાંધા હું ભૂલી નહિ જાઉં.

તારૂં જ્ઞાન સદૈવ કાયમ રહે.

તમારી આશીર્વાદ માથે ચડાવું છું.

સુધા ખરેખર ગદગદ તો બહુ સાચું સમજાવ્યું. હોદુમાધ્યે
રહ્યું.

અને પોતાના વર્તનમાં ઉતાવળ તે જ સમજાવ્યું એટલે સાંભળનારમાં -
સચોટ અસર થાય જ. હંદુમાખીથી - જાણેજની પ્રશંસા કર્યા વિના
રહેવાયું નહિ.

ખરાખર છે. ઉસિલાએ ટકા આપ્યો.

પણ હજી મારી વાત પૂરી નથી થઈ. કાંતાએ કહ્યું.

હજી પણ કાંઈ રક્ત્ય બાકી હોય તે પણ કહી દીઓ. અમને સાંભળતાં બહુ આનંદ થાય છે. છોટુભાઈએ કહ્યું.

અમે એટલી વાતચીત કરી ત્યાં અમારા પ્રાણનાથે કહ્યું.

તમે બને જણા પ્રેમ ઢોળા નાખ્યો તો તે બાકી પડેલી જણા પૂરવી તો પડશે ને ? કે એમને એમ ચાલશે.

બાળી પડેલી જણા તમારા પ્રેમથી પુરાઈ જશે.

તે એવું કયાં કહ્યું હતું ?

એટલું બધું હતું. ઠાણે કે હજી કાંતા સાથેની વાત એક જ બાળુની-અમારી બાળુથી પૂરી થઈ હતી. તમારી બાળુની વાત બાકી છે. પણ હવે એ તમે જ પૂર્ણ કરો. સુધા બહેને કહ્યું.

હવે તો તમારી વાતમાં હું એટલો ઉમેરો કરું છું કે મારો પ્રેમ હું તમારા બંનેમાં સરખો ઢોળું છું. અને આપણે ત્રણેય એ પ્રમાણે એકબીજાનાં મન એકબીજામાં આતપ્રેત કરી દઈએ. કાંતા મારા ઉપર જ પ્રેમ ગણે એમ નહિ. પણ તેટલો જ પ્રેમ તારા ઉપર પણ રાખે. તું તેથી જ રીને માગ તથા કાંતા ઉપર સરખો પ્રેમ રાખે કે જેથી આપણે ત્રણેય એક દિલથી રહીએ ને જીવન સાધના કરીએ.

પ્રાણનાથની આંત્રી માન્ય કરીએ છીએ. અમે બંને બહેનોએ એકી સાથે જ કહ્યું.

૧૦

હર્ષદ નાલાયક નીવડે છે

મૂને દીકરા થયો હતો તે તો મારા પ્રાણનાથે આગળ કહી દીધું છે. મારા સાસુ સસરાને તેમના પશ્ચવારસ માટે દીકરાની ઈતેન્નરી હતી તેમ અને પણ મારા મનમાં દીકરાની બહુ હોય હતી. બધી ઓઝોને દીકરાઓ જોતી સારે હમેશા અને પણ મનમાં થતું કે મારે પણ દીકરા હોવા જોઈએ દીકરા વિનાનું જીવન મને નિર્માસ્ય લાગતું તેથી અને દીકરા આંખો તે માટે મને બહુ આનંદ થયો સાસુ સસરાની ઉમેદ પૂરી થઈ તેથી તેમને પણ ખૂબ આનંદ થયો સુધા બહેનને તેમના લાગતું સાફ રૂગ આંખું જોઈ આનંદ થયો અને મારા પ્રાણનાથ તો સંવર્ષી, સમભાવી, હમેશા આનંદમાં જ રહેનારા અમારો આનંદ એ જ એમનો આનંદ. એ દિવસે અમારો આનંદ વિશેષ તો તેમનો આનંદ પણ વિશેષ એમ અને આખું કુટુંબ આનંદમાં તરબોળ થઈ ગયું. હવે નામ પાડવાનો વિધિ આંખો. નામ શું પાડવું ? સસરાંજીએ તો મારા પ્રાણનાથને કહ્યું કે રઘુનાથ જોવીને ત્યાં જન્મકુંડલી કરાવી લાવ તે ક્યા અપ્પરનું નામ રાખવું તે પુછી આવ સારે સુધાબહેને કહ્યું. બાપુજી, જન્મકુંડલી બાતે કરાવો, પણ નામ તો આપણી ભાવના પ્રમાણે જ રાખો.

તે હું કર્યાં નાં પાડું છું. ક્યા અસરથી નામની શરૂઆત કરવી તે જોવી કહે, પછી તું તને ગમે તે નામ પાડજે.

પણ એવું બંધન, શા માટે ?

એ તો આપણે ચાલનો આવનો રિવાજ છે.

તે ભલે, પણ એ રિવાજથી આપણને ફાયદો હોવો જોઈએને !

તો તુકચાન શું છે ?

જોવી કહે તે અસરમાં આપણને પસંદ પડતું નામ ન આવે તો ?

સારે તારી શી ઇચ્છા છે ?

હીરાના જન્મથી આપણને બધાને આનંદ થયો છે માટે આપણાં એ આનંદને દર્શાવતું નામ પાડીએ.

એવું નામ કયું ?

હર્ષદ, હર્ષ-આનંદ દેનારો.

મુખા બહેનની વાત બધાને પસંદ આવી ગઈ નામ પણ બધાને પ્રસંદ પડ્યું. તેથી જન્મકુંડલી કરાવી પણ નામ તો હર્ષદ જ રાખ્યું.

સાસુ સસરા વૃદ્ધ તો ચર્ષ ગયા હતા. પણ બાળે કેમ વંશવારસની આસાએ જ જીવતા હતા. હર્ષદ એકાદ મહિનાનો થયો ત્યાં તો સાસુ સસરા બંને થોડા થોડા દિવસને બંને ટુંકી ટુંકી માંદગી બોમવી ગુજરી ગયા. હવે કુટુંબમાં હર્ષદ શીએ અને ચાર અને સુંદર કાકા એટલા જ રહ્યા. સુંદર કાકા તો દિવસે દિવસે ધર્મભાવમાં વધતા જ જતા હતા. અમરા ઉપર તેમનો પૂર્ણ પ્રેમ હતો અમારી સાથે તેઓ મંદારની કાઈ વાત ન કરતા. તદ્દન નિરપેક્ષ ! વિદેહી જોવા જ, રહેના.

તે પછી તેર વર્ષ મિ. અમાગ મુર્ખું અતંદ્રમાં ચાલ્યા ગયા. ઔદમા વર્ષથી હિપાધિ શરૂ થઈ ઔદ વર્ષના હર્ષે હવે દર્પને બદલે કનેસ આપવો શરૂ કર્યો. શરૂઆત તો નાનીજ, સર્પ, કાપ્પ કાપ્પ વખતે હર્ષે એના બાપુજી, હું કે સુધા જાહેન મારું બોલીએ ને દર્પને તે પસંદ ન પડે તો અમારા ચાળા પાડવા શરૂ કર્યા. ત્યારે હું તેને વધુ એટલે દનાઈ જાય મારા પ્રાણનાથને પણ વઢવાનું કહું ત્યારે હજી બાગક છે, અશુભમનુ છે માટે શી મામણ આપવી એમ કહી 'કદી વઢે નહિ

હાં ઉપર એના બાપુજીને એ જન્મ્યો ત્યારથી જ પ્રેમ ધણે એ મહિનાનો હતો ત્યારે પણ બોગમા લઈ રમાડના છે. મહિનાના દર્પને પણ મગીનો ચોખ હતો એને ધોડીવામાં સુવાડીએ અને ગમે તેટલો વખત હોયકો નાખીએ તોય ઉંચે નહિ પણ હાલગું ગાઇએ તો એ મિનિટમાં જીલ્લી જાત રાત્રે વહેનો સુઈ જતો અને હજી જમતા હોઈએ ત્યારે તેથી એના બાપુજી કાંઈ પણ ગાઇને દર્પને ઉઠાડી રે

આના પ્રેમને લીધે દર્પને વડત્ત નહિ પણ મમજાવતુ એમ મારા પ્રાણનાથ કહ્યા કરે પણ હવે દર્પના ધમક આવવા લાગ્યો હતો તેણે હવે એમ માનવાનું શરૂ કર્યું હતુ કે હવે એ બહુ સમજી શકે ગયો એક વખત તેણે તેના બાપુજીની બહુ સખત મરહટી કરી ત્યારે તેમને પણ ચુસ્તો ચણો તેમજ ચુસ્તો કર્યા વિના ઉઠારો સુવરણે નહિ એમ મનમાં સમજીને વધારે ચુસ્તો બહાજથી દેખાડીને દર્પને તમાચે લગાવી દીધો ને ખૂન વઢવા ત્યારે વળી ચોડા દિવસ સીધો સ્થગ ગયો

પણ કહેવત ને કે કુતરાની પુઝડી વાંકી ને વાંકો તે પ્રમાણે ચોડા વખત સીધો ચાલ્યો પછી પાછું કાંઈક એવું જ બોલે

મેં વહનું પડે, મારા પતિની મુખે લોભે ને મને જરાયે મુખે નહિ
તેથી હું મોથી વચારે ખીજતી અને વહની પણ પ્રધારે પણ
હર્ષદ મુખવાને બદલે ખમડોના જ ગયો. -

થોડાક દાખલા આપી વિગતથી કહેતે ખમરપત્રીએ
માગણી કરી.

ના, ભાઈ, એ વાન વિગતથી કહેતાં અચારે માફ દિલ
ઉઠાળી જાય તેમ છે મારે આ વાતને જોઈથી અને તેટલી
હુશમાં જ કહીશ

ભણે, આપને ઠીક લાગે તેમ જ કહે.

સતરમે વર્ષે મેટ્રીકમાં નાપામ થયે પણ અઢારમે વર્ષે માડ માંડ
પામ થઈ ગયો. પછી ઝાનેજમા જવાની વાત કરી તો કહે છે કે
ગોખતું ન પડે એવું કાણું ગમે તે ભણે પણ યાદગતિ ન હોય
તો ગોખતું પડે જ એટલે ભણતર કોડી દીધું અને એના આપુણ
સાથે દુગાનમાં જવા લાગ્યો. પણ કામ શીખવાની દાનત નહિ થમડ
એવો કે એક વખત જુએ એટલે પોતાને આવડી ગયું એમ જ
મનને મોથી પહેલું પત્રઅવદાર રીખવાનું, પત્રઅવદારમાંથી
ધવાની બધી માહિતી મળે પણ હર્ષદને પત્રઅવદારનો કાગળો

હર્ષદ મેટ્રીક થયો ઉમર પણ વીસેક વર્ષની થવા આવી.
એટલે તેના મનપણ માટે કહેલું આવવા લાખાં આઠ દસ મહિનામાં
કેટલાક કરેલો આખા તે દુન્યાઓ જોઈ પણ એકે પસદ ન આવી.
સા ચોમાસું આવ્યું અને અમારા ગામમાં એક મહાગજનું ચોમાસું
થયું તેમની પાસે હર્ષદ જવા લાગ્યો મહારાજને જોયું કે હર્ષદ જોળો ને
દુશિયાર છે, તેથી તેને જોળવ્યો કાષ્ટક મત્રે શીખડાવ્યા એટલે
હર્ષદ આખો દિવસ ઉપાગ્રમમાં જ રહેવા લાગ્યો, બે વખત જમવા
આવે, રાત્રે સુવા પણ મોડે આવે, માણસો તો વાત કરવા માંડ્યા

કે' હર્ષદ દીક્ષા લેશે. મહારાજ પણ કહે કે એવો સિંધ્ય હોય તો બહુ જ સારું !

એ જ વખતમાં એક કન્યાનું 'કહેણુ બાબુનું. કન્યા બંમતે પસંદ આવી. હર્ષદને બતાવી 'હર્ષદ ફરી ગયો હતો. પહેલાં તો કન્યાના મામા વગેરે દૂરના કુટુંબીઓ કહેણુ એ પૂછ્યું. પછી 'કહે સગપણ જ નથી કરવું, એ વખતે તો એણે એવી છદ્દ પકડી કે બંમતે બંધાને ધણું જ દુઃખ થયું. એના બાપુજી તો કહે એવી નાલાયકી કરવી હોય તો ધરમાંથી જ કાઢી મૂકોય. સારે, મને ખીક લાગી કે છોકરા સાથે જ ધરમાંથી લાગી જયો ! એટલે મેંજ તેમને ચાંત કર્યા.

મારા પ્રાણનાથે ઉપાશ્રયે જઈ મહારાજને પણ ખૂબ ધમકાવ્યા. મહારાજ પણ જરા કરો ગયા. ને કહ્યું કે તેણે કંઈ હર્ષદને એવી શીખામણ આપી નથી. પણ ખરી રીતે એણે હર્ષદને એવી પકકમાં લીધો હતો કે તે છુટી શકે જ નહિ. હર્ષદને પણ મંત્ર સાધનામાં એવો રક્ષ લાગેલો કે તે મહારાજને છોડે નહિ. મંત્ર સાધનામાં ક્રિયા પણ અજળ. હર્ષદ એટલે વખત જ્યોરના બાર વાગ્યે રાટલી ને ગોળ ખાતો. બીજું કંઈ નહિ. પાણી ગરમ કરોને કારણે પીએ તે પણ જમ્યા પછી લાંબે લાં જ પી લીએ. જમીને જોડી ગયા પછી પાણી પીવાનું જ નહિ. પછી બીજે દિવસે જમવા ટાણેજ પાણી પીવાનું.

એક વર્ષ આવી તપસ્યા કરી. પરણવું જ નથી એમ વાત કર્યા ફરી. લાં વળી એક તદ્દન નજીવા પ્રયંત્રનું બહાનું કાઢી ધરમાંથી જ ચાલી ગયો. ઉપાશ્રયે, છુએ. જ્યાં લાં જમી લીએ. લગાઈ ચાલવી હતી ને બહારનું જમવાનું બહુ અરાગ મળવા માંડ્યું સારે વળી હર્ષદ ટેકાણે બાબુને ને પેર જમવા લાગ્યો.

આ બધા વખત દરમિયાન મને તો એટલું બધું દુઃખ થતું કે હું ફેટલીયે વાર રડી હમચ. હવેને એની કાંઈ પરવા નહિ. એ તો ઉઘટા શણ ચાલ અને એના મિત્રાને ખોટી ખોટી વાતો-કરે કે હું એને ટાહું અવશ્યું છું મારે ઘેર નથી જમતો !

અમારા દરખાસે જુનર ઉઘોગની નવી શાળા ખોલી હતી. મુલેકદ્દીકનું પણ બજાવતા. હવેને મુલેકદ્દીકનો શાખ એટલે તેણે શાળામાં જરાનું શરૂ કર્યું. તેનો વખત સંજનો છ થી આઠનો હતો. તેથી હવે સાપ્તા પાંચે જમી લેતો. પણ એ પોતે જ અલગારી ધણી વાર મોડો આવે અને પછી ગરમ શેટલી ખાતા વાર સાગે તેથી એણે જ કહેલું કે એના માટે સવારે જ શેટલી કરી મૂકવી ને તે પ્રમાણે સવારની શેટલી ખાતો. ને બહાર જઈ એના મિત્રાને કહે કે એની બા એને ટાહું અવશ્યે છે !

એ રીતે એણે તો અમારા બધાને માટે ઘણું ઘણું ખોટું કહેલું. તે કકા પોતાનો વાંક છુપાવવા, પોતે ધરમાંથી ચાલી ગયેલો તે અમે ખરામ હતા એટલા માટે. એમ બતાવવા ખોટું બોલે. પણ અમે સાચી વાત કરી છતાં એટલે એકદર એની જ નામોચી થઈ.

હવે પેર જમવા માંડ્યું પણ બીજી રીતે કાંઈ સુધર્યો નહોતો. સવારના વહેલો ઉડી, નાહીને સાત વાગ્યે ઉપાશ્રયે પહોંચી જતો. અને અગીઆર ને બારની વચમાં ગમે ત્યારે આવતો. કાંઈ વાર તો સાડા બાર એક વાગે પણ આવે. તે ઉપરાંત બીજી પણ જાહેર સંસ્થાઓમાં, કાર્યાલયમાં પણ કામ કરવા માંડ્યું. બધે ઠેકાણે મક્કા કામ કરે, ગવેશની જેમ મક્કા પેતરું કરે. પણ ધરનું કાંઈ પણ કામ ન કરે.

ઉપાચારે મનાગનાં એટલો જો વખત શુ સામાયિક કરે ?
હાટુલાઈએ પૂછ્યું

ના ના સામાયિક પ્રતિક્રમણ તો પહેલાં કરના તેય મૂંઝી દીધું
હતું ને લાપછેગીનું કે એવું બીજું મનુરોનું ગમ કરતો

પહેલાં હા ઉપગત તપસ્યા મરી તેનો હરે પ્રયાગત
થયો હરે એને મોજશોખ સારો લાગવા માંડયો મિત્રો વધી
પડયા

હર્ષ વળી વખાણનો બહુ મોખીન એનાં વખાણ ગ્રામ કરે એટલે
જાણ દિવ થઈ જાય ને એમ મિત્રોમા પૈમા - હાડવા માંડ્યા
અમારા મામમાં નામ્મણા તો હતી જ ને વળી સીનેમા થયા
હર્ષને હા આગડીએ તો જુવુ જ જોઈએ દેશ વાન અકવાડીમા
એ વખત જાય તે પશુ એમનો નદિ ચાર પાચ મિત્રો સથે
બધાયની દીંગના પૈમા હર્ષ આપે મીઠો કથાય સફર કરવા
જાય લા પશુ બધાય મિત્રોનું ખર્ચ હર્ષ આપે !

પશુ તમે એની ઉપર દાખ કેમ ન લાગ્યો ? અનરપત્રોએ
પૂછ્યું

સાંભળો એ પશુ દહુ છુ હાં બપોરના દુકાને જવા
માજો અને એનું મન દુકાનમા લાગે એટલા માટે એના બાપુજીએ
એને પગર ઠરાવી આપ્યો એ પગાર એણે મિત્રોની સાથે સીનેમા
નામ્મ વગેરેનાં મોજશોખમા ખર્ચો નાખવા માજો એનું ખર્ચ હા
મદિને વધતું જ ગયું એટલે પગાર વધારે માગવા લાગ્યો પગાર
મધારી આપ્યો તોય તેનું પુરું ન થયું ત્યારે ચોરીએ કરવા લાગ્યો
એક વખત બહુ મમ હતું હારે રોકડ એને સોપેલી તેમાથી વગર
પૂછ્યે જસો અટ્ટીએ ફીપીઆ લઈ લીધા તેની પાસેથી રોકડ લઈને
મુનીમને સોપી ધરમાં વાપરવા મંગાવ્યા છે એમ દહી મુનીમ પાસેથી

ચાગસો મ્હીઆ લઈ લીધા અમને તો કાઈ ખમર નહિ એક વખત એક ધરાકને સાથી ઉધરાણી લઈ આગ્યો તે આપી નહિ એક વખતે દુમનમા કાઈ બીજી નહાતું ને દુમનેથી વી પી ગયેલા તેના પૈમા આગ્યા પોરટમેનને સદી આપી તે પૈમા લઈ લીધા એમ જુદી જુદી રીતે ચેરીઓ કરવા માડી

શરૂઆતમાં તો અમને મઠ ખમર નહિ મરણ્ય એને પૂજીએ કે આ જાન છે તો કાઈ દિવસ જવામ આપે નહિ વધારે પુછીએ તો ક્યામથી જોઈથી "મારા મિત્રને મળવા જઈ છું" એમ કહી જોશથી જાગી બધા ઝરી લાગી જાય પૈમા ક્યા વાપર છે તે પુછીએ તોપણ જવામ આપે નહિ ઘણી રીતે સમજાવીએ પણ પત્થર પગ પાણી એને પૈમા ન આપવા મળે એક બાજુથી મખતાઈ કરીએ એટલે ઉપર થુ તેમ જુદી જુદી રીતે ચેરીઓ કરવા મંજો અને છતા તદ્દન બેગરમ કહે કે તમે પૈસા ન આપો તો શું કરે?

માગી બહેનનો વિશે તેને ગામથી અમારે સા આલેલો આવેલો તો બીજે ક્યાય નોખી ગોધી લેવા પણ અમરી દુમનમા જ માણુમની જરૂર હતી અને જોઈ રસલાન રીતલાત મારા પ્રાણુનાથને પસંદ આવી ગતા તેથી તેમણે ખપી વીનો સારે દર્પે અમારા સગવડલાને કહેવા લાગ્યો કે અમરે સા એના (એટલે મારા) પિપરીવા જ પોસાય છે જુમે એ ટિકરા કેતુ બોલનો!

એક મિલમાલિખ માથે મારા પતિને રોજનો વહવાર તેથી સારો સન-મિતતા થઈ ગયેલી તેમણે લડાઈમા અમને કમાણી ચાપ તેવા ઈરાવથી માગ પ્રલનાથ ખસેથી ખામ ઝોડરે લીધો ને માલ તેવાર થયે ખારો દાર વેચવી દીધો તેમાં ધાર્વા કરતા નજુ દળ વધારે નફો થયો સારે માગ પ્રાણુનાથે અમને ખાનગીમાં

હજી કે આ ત્રણ હજાર વધારાના નફાના હિ તે આપણે ધર્માદર્માં વાપરીએ તો કેમ! અમે જને બહેનોએ હા પાડી. એટલે અમે એ ત્રણ હજાર ધર્માદર્માં વાપર્વા.

મારા પ્રાણનાથનો એ નિવમ દતો કે જે શર્ષ ધર્માદ કરતા તે અમારા ત્રણેના નામથી સરખે દિસે કરતા. એટલે જ્યારે પણ ફાળામાં રકમ ભરાવે ત્યારે પ્રાણનાથ, સુધા અને દર્તા એમ ત્રણ નામથી ભરાવે. અથવા ત્રીજો ત્રીજો જામ દરેકના નામે છુટા છુટા ભરાવે. ધણીવાર પુરુષોમાં ને સ્ત્રીઓમાં જુદા જુદા ફાળા થતા ત્યારે પણ અમે આગળથી નક્કી કર્યા પ્રમાણે અને બહેનો અમારા જુદા જુદા નામથી સ્ત્રીઓના ફાળામાં ભરાવીએ. અને અમારા પતિ પુરુષોના ફાળામાં ભરાવે પણ દરેક સરખી રકમ ભગવતા અમારા પ્રાણનાથે અમને અને બહેનોને સરખીરીતે રાખી હતી એટલું જ નહિ પણ પોતાનાથી અમે ઉતરતા છીએ એવું પણ કહી રાખ્યું નહોતું. દુકાનના કમાવાના કામમાં, બવદારના કામમાં કે ધર્મના કામમાં દરેક કામમાં અમારો ત્રણેનો સરખો દિસે છે. અમારા ત્રણેના સમાન હક છે. અમે ત્રણે મરખા છીએ એવી તેમની હમેશની બવના હતી.

દર્વજને જ્યારે અમર પડી કે અમે ત્રણ હજાર રૂપિયા ધર્માદર્માં વાપર્વા ત્યારે તેણે પણ માગી ત્રણ હજારની માગણી કરી શુ કરવા છે પૂછ્યું તેનો જવાબ નહિ એ ના પાડી ત્યારે કહે કે તમે દિકરાને કંઈ આપતા નથી ને ધર્માદર્માં વાપરો છો તો ધૂન પડી તમાગા ધર્માદર્માં! જેઈ મારા દીગની અક્ષય ને તમાખી!

સગાઈજાઈઓ ધણી સમજાવે, શીખામણ ત્યારે કે તું દુશીવાર છે જ્યાં કમાવો નથી તારા બાપુ કમાવ છે ને જે શર્ષ બેથ થાય છે તે તારા જ માટે છે ને? પણ એમ વાપરી નાખીએ તો રાખના

લાંકાર પણ ખુબી જાય છે માટે ઉઠાડવાનું હોય, ઈર્ષ કમાવા શીખ. સારે બધાને જવાબ આપે કે એ ક્યાં મારા માટે બેગુ કરે છે, એ તો બેગુ બાધી જવાના છે !

જ્યારે એની ઉપર બહુ સખ્તાઈ કરી ને ચોરી કરવાનો પણ લાગ કાઢે તેવું ન રહ્યું એટલે દુકાનનું કામ કરવું બંધ કર્યું મહિનો બે મહિના રખાઈ શાખો ને સગાંઓએ સમજાવ્યો. સારે વળી દુકાનમાં જવા લાગ્યો પણ એના બાપુજીએ ચોખ્ખું દહીં દીધું કે દિસાબ રાખવા સિવાય બીજું કંઈ કામ કરવું નહિ જાઈ સાહેબને દિસાબ રાખવાનું કામ ગમતું નહોતું એટલે ખાલી બેસી રહેતા. બે બઢી મહિના પછી પગાર માગ્યો. સારે એના બાપુજી કહે કે તે કામ કર્યું નથી ને શેનો પગાર માગે છે ? તો કહે, તમે કાઈના પૈસા ઉપર તાગડવિલા કરો છો. કાના પૈસા ઉપર ? પૂછ્યું તો કહે મારા પૈસા ઉપર મારો પગાર તો આપતા નથી એટલે બીજું શું ?

એની જીમ-બોલી તો એટલી બધી ખરાબ કે બમને એને બોલાવવાનું પણ મન ન થાય મારા પતિ તો એને બોલાવેજ નહિ તેમ તેને કહી કામ કરવાનું પણ ન કહે મને સમજાવે કે એ દિંકરો નહિ મહેમાન છે એમ સમજવું મહેમાન તરફથી કામગીરીની આપણે આશા રખાય નહિ કાઈ ખરાબ સ્વભાવનો મહેમાન આવે તો એના ખરાબ શબ્દ પણ સહન કરવા જોઈએ.

વળી બીજી રીતે સમજાવે કે એ આપણો ખરો ઉપકારી છે એ સારો હોત તો આપણું સંસારનું બધું વધત આ એની નાસાપકોથી સંસારની અસારતાનું આપણને જાન કરાવે છે માટે આપણે દુખી થવાને બદલે સંતોષી અને વિરાગી થવું કે જેથી પરબવમાં તે કરી આવું દુખ ભોગવવું ન પડે.

‘તોય બીજી રીતે ધણીવાર મારા પ્રાણનાથને ‘દુઃખ’ હતું. તે એમ કે અમારૂં હતું કુંભાચ કે અમે આવો નાશાયક પુત્ર સમાજમાં મૂકી, અર્ધશું અને એ રીતે સમાજને નીચે ઉતારવું પાપ અમે વહેંચું એ પાપના વિચારથી જ એમને દુઃખ થતું

સુધામહેન તો જેટલા નરમ સ્વભાવના તેટલા જ મહત્ત્વ દિધાં. કોઈનું સ્વેચ્છ પણ દુઃખ જોઈને સુધામહેન ધણીવાર રડી પડ્યા હશે. પણ હર્ષને સુધારવા માટે સખ્ત યત્ન પડે તો બોડી લાગણીથી તણાવ નહિ. એમ તો માગે દગ્તાંય તેમને હર્ષ ઉપર વધારે પ્રેમ. પણ તે માથો પ્રેમ. બોડું વેચણાપણું નહિ. એમણે ધણીયે મહેનત કરી પણ હર્ષ, મુવયો નહિ. સારે બહેન કહે કે આપણા પૂર્વ-ભંવનું પાપ કશું કે તે કંઈ જાણ્યાં વગર આનંદથી સ્વદન કરવું જોઈએ. એટલે એ પાપ ત્યાં ભંવમા નહિ થઈ ભવ અને નહું ખંગમ કરી બધાવ નહિ એવી લાગનાથી મોટા બહેન પણ શાંતિ રાખતા.

મોટા બહેન તથા મારા પ્રાણનાથના અખાગથી હું પણ શાંતિ ગમતી હતાં ધણીવાર માગથી રડી પડાતું. જનતાં સુધી હું રસોડામાં જાનીમાની જઈને રહી તોય મોટા બહેન જણી જતા. મને હર્ષ કહે તેથી હું બહુ દુઃખી ન થતી. પણ એના બાણુજનું અપમાન કરતો સારે મને બહુ લાગી આવતું. કારણકે હું જ પાપિણી કે મેં એવા નિશાને જન્મ આપ્યો જે એના જાપને દુઃખી કરે છે.

મને તો માગ પતિ એ જ માઈ સર્વસ્વ હતું એટલે હર્ષ માગ પતિનું અપમાન કરે એ મારાથી મન ન થતું ને રડી પડાતું. સારે માગ પતિ તો રહેવા લાગતા કે આપણે જાગૃતતાથી કે આપણાં સંસાર-રેત-અંતરને તોડવા હર્ષ આપણને મદદ કરે છે. માટે આપણે આનંદી જ રહેતું ને સમાજસેવામાં દિવ પરાવતું. અને ખરેખર.

મારા પતિએ ઠેસા પાચ મા વી મોટી બાળે સમાજ સેવાના કામમાં જ ગાળ્યા

હવે મારાં બાપા દુ ખમાં જ અમારા નશીલ દાંધક મારાં હશે કે અમને એક મીઠા વીરડો મળ્યા ગ્યો. મારી મોટી બહેનનો દીકરો વમત જે અમારે લા આપેનો તે મેં પણ ધાગેલું નહિ એટલે બધો સારો નીવડ્યો હું તો માસી એટલે મારા ઉપર તો પ્રેમ ગયો પણ સુધાનહેનને વમત તેની સગી માના જેમ પૂજતો વસત એવો શુશુવાન નીવડ્યો કે એણે અમાગ ત્રણેયનો પ્રેમ જીતી લીધો કામમા પણ એવો પાવડો થઈ ગયો કે માગ પ્રાણનાથે કુમારનો બધો બાર એના ઉપર નાખ્યા હોયો

મમાજ સેવા મોટી મારા પતિએ " જૈન મમાજ " નામનું માસિક કાઢેલું તેના કવર ઉપર હાપવાની જુદી જુદી ડિઝાઇનો હવે બનાવી આપી તે પણ એને કહીએ બારે ન બનાવી આપે પણ જ્યારે એને પૈસા જોઈતા હોય ત્યારે બનાવે, એ પ્રમાણે જ્યારે જ્યારે એને પૈસા જોઈએ ત્યારે ત્યારે ડિઝાઇન બનાવી આપે અને બીજા આપી પૈસા લઈ લીએ

ધરના કામના પણ પૈસા લીએ ? હાટુભાઈએ પૂછ્યું

પૈસા જોઈએ ત્યારે એમ જ કરવું પડે અને એ પણ ખરું ને કે, એ ધરનું કામ શું ? એ તો સમાજ સેવાનું કામ હતું

એક વખત લૌકિક પ્રમગે અમારે ત્રણેયને બદારગામ જવું પડ્યું. પગાડેથી હવે એના મિત્રોને અમારા ધરમા જ નોતર્યા એક દિવસ તો દસ બાગ જણાને જમાડ્યા સીનેમામાં લઈ ગયો ને એમ મોજમગ્ન કરી ઘેર આવ્યા પછી કેલાક દિવસ પછી અમને એ ખબર પડી ત્યારે તેને કહ્યું કે આવું ન કરવું જોઈએ. તો કહે કેમ નહિ ! મારો પણ હક છે

તે રાત્રે મારા પ્રાણનાથે અમને બને બહેનોને કહ્યું કે હવે તેમનો બરોસો દર્પદ ઉપરથી તદ્દન ઊડી ગયો છે, જીગીનો પણ બરોસો નથી માટે બાનિષ્યમાં દર્પદ આપણને હેરાન ન કરે તેટલી સાવચેતીના પગલા અત્યારથી જ લઇ લેવાં જોઇએ

તો શું કરશું ? એ જ તેમને પૂછ્યું

‘મને લાગે છે કે મારે વિલ્લ કરી નાખવું જોઇએ આપણા આ રહીએ છીએ તે ઘર બાપદાદાની કમાણીના ઉ બાકી બધું મારી કમાણીનું છે બાના ધરેલાના પૈમા આપણે તેમના જ નામથી ધર્માદામા વાપરી નાખ્યા છે તમારી પાસેનું ધરેલું તમારા પિયરનું અથવા માફ કરાવેલ છે એમ્મે મારી કમાણીના પૈસાની બ્યવસ્થા માટે વિલ્લ કરવાને મારે હક છે

તો વિલ્લ કેમ કરશો ? સુધાજહેને પૂછ્યું

એમ કે જો માફ મૃત્યુ તમાગ પહેલા થાય તો મારી મિલકત હું તમને બનેને સોંપીને જાઉં છું તેની બ્યવસ્થા વસત મારફત કરવી અને તમારા મૃત્યુ સુધીમા જો દર્પદ મુધર્ગો હોય તો તમને ઠીક લાગે તો તમારા ભાગ તમારે દગદને આપી જવો, નહિ તો “જૈન સમાજ” આસિલ તથા પુરતક પ્રગણના કામ માટે આપી દેને

સુધાજહેને એ ઠીક લાગ્યું અને પણ ગમ્યું એટલે અમે બનેએ દા પાડી પણ સુધાજહેને નવી વાન મુકી કે ઘર બાપદાદાનું છે તો દર્પદ વખતે કમ્મે સેવા માગે અને અમને બહાર કાઢવા માગે તો કાઢી શકે ?

કાઢી તો ન શકે તમને પણ ધરમાં રહેવાનો તો હક ખરો જ ને પણ દર્પદ ગેજના દજબા ઝી તમને હેરાન કરી શકે મારી ‘બીક ગહે નહિ ત્યારે એ ગમે તેમ વર્તી શકે માટે એમ કરીએ કે આપણા દરમિયે ગામ બહાર નવું પડે વસાવવા માંડ્યું છે તે પોલ્ટ સીટમ

મગની છે. સાં જમીન પણ નામની કિમતે આપે છે. તો આપણે જમીન લઈ સાં મકાન બાંધીએ.

કેટલુંક ખર્ચ થાય ? આપણી પાસે કામલ નાણાં છે ? સુધાબહેને પૂછ્યું.

હું ધારૂં છું ચારેક હજારનું ખર્ચ થાય. ને તેટલા આપણે આસ્તે આસ્તે દુકાનમાંથી ભુલ તારવી લઈએ. ને પછી મકાન બાંધીએ, એ વિચાર અમને બધાને મળ્યો. તે પ્રમાણે અઢીહજાર વાર જમીન લીધી. ને સુધાબહેનના નકયા પ્રમાણે તદ્દન નવી દળનું બંગલા ધાટનું નવું ધર બાંધ્યું. એકા ધાટનું જ બાંધ્યું. ઉપર મેડી કરવા જેટલા અમારી પાસે નાણાં નહોતાં. ને મેડીની જરૂર પણ નહોતી. તીએ પણ મકાન એવું વિચાર્યું હતું, ક્યા ઉત્તમ એવાં સરસ હતાં કે અમને એ ધરમાં રહેવું બહુ મધ્યું. વળી અમે સાં ભોરીંગ નખાવી પાણી કાઢેવું તે પાણી પણ બહુ સરમ નીકળેલું ગામમાં રહેતા તેા કરતાં પોતાના અમારા મકાનમાં રહેવાનું વધારે સારૂં લાગ્યું.

તમારા સુન્દરાલ કાકા સારે સાથે જ હતા કે ? ખબરપત્રીએ પૂછ્યું.

તમને અમારી વાનમાં ઠીક રમ લાગ્યો હોય એમ દેખાય છે. તમે લખના બંધો છો તેમ સાંબળેલુ થાક પણ રાખતા બંધો છો.

સારે માર કહેવું જોઈએ, બહેન, કે હું પણ અમગપરના તાજપર ગામડાનો રહીશ છું. એટલે મને તો બહુ રમ આવે છે. તેથી જ હું થકી થકી મગલો પુઝી આપને હેરાન કરૂં છું.

અરે, સારે તો તમને તો કાંઈક ખમર પણ હશે જ.

માગે ઉમગ નાની છે. ને પંદર સોળ વર્ષનો હતો સારથી જ અડા આવેયો તેથી દેશની બહુ વાન ગાલું નહિ પણ નગરોડનું

કુર્કેય એટલું બધું જાણીતું કે મેં નાનપણમાં ઘણી વારે સાંભળેલી એટલે કે આપના બાપદાદાઓની. હર્ષભાઈની વાતની મને ખબર નથી, પણ સુંદરદાસ કાકાના ધર્મિષ્ઠપણાની વાત તો નાનું હોકરૂં વ મને તેમ હું પણ જાણું.

ત્યારે તો અમારી વાત સાચી છે તેની તમને ખાત્રી થઈ હશે ?

હાસ્તો. એટલા માટે તો હું બધું જ જાણુવા માગું છું ખુશીથી પુછવું હોય તે પુઝો હા સુંદર કાકા અમારી સાથે જ હતા પહેલા તો તેમને પ્લોટમાં આવવું મનનું નહોતું. કારણ ઉપાશ્રય ગામમાં તેથી તેમને જવું આવવું છેદ પડે અને કામ ન આવ્યા હોત તો અમે ગામમાં જ રહેત, કારણ કાકાને દેરાનગતિ થાય એવું કહેવાને અમે રાજી નહોતા પણ મકાનમાં વાસ્તાને દિવસે કાકા આવેલા ને એક દિવસ નવા મકાનમાં રહ્યા ત્યાં જ તેમને એવું મંમી ગયું કે તેમણે દવંચી ત્યાં જ રહેવાની ખુશી બતાવી. તે પછી જ અમે ત્યાં કાયમ રહ્યા.

૧૧

અંત સમય

એમ બધાય શાંતિના આદક તથા સુધાબહેને બમારા નવા મકાનનું નામ શાંતિસદન રાખવા સુચયું. બમને બધાયને એ ગમ્યું તથા નવા મકાનનું નામ શાંતિસદન રાખ્યું. ચાર પાંચ વર્ષ શાંતિ સદનમાં શાંતિથી ગાળ્યા. એટલે એમ નહિ કે હર્ષદનાં ઉર્દાંદ આછા થયાં હતાં. એનાં ઉર્દાંદો તો હમેશ વધતા જ રહેતા. પણ હવે એ દુઃખ શાંતિથી સહેવાનું ઠીક ઠીક શીખી ગયા હતા. તથા શાંતિથી રહ્યા તેમ કહું છું.

એક દિવસ સવારના નવેક વાગ્યે મારા પ્રાણનાથની તખીયત બગડી. અચાનક એકદમ ઝાતીનો તથા ચેટનો સખ્ત દુઃખાવો ઉપજ્યો. સારું થયું કે વર્સત ધોત જ હતો તેને ડાહરને બોલાવવા મોકલ્યો. ડાહર નજીકમાં જ રહેતા હતા. તે તુરત આવ્યા. એટલામાં સુંદર ઠાંગ પણ ઉપાશ્રયેથી આવી ગયા.

ડાહરે આવી તુરત ઇન્જેક્શન મારી દીધું. ને ફ્વા લાવવા માટે વર્સતને સાથે લઈ ગયા. સુધા બહેન, હું તથા કાકા તેમની પધારી પાસે બેઠા.

માગ પ્રાણનાથે તરત કહી દીધું કે આ દરદ હવેલેજ હોય એમ લાગે છે. કાકાએ હિમત આપી, તો તેમણે કહ્યું—

કાકા, 'હું મૃત્યુથી ડરતો નથી. તમે બધું બાળો છો. મારે ફીકર કરવા જેવું કંઈ છે નહિ. તમારી સંમતિથી વિદા કરી દીધું છે. સુધા, કાંતા બંને હુશિયાર છે, સમજી છે, તમે સલાહ મદદ આપનાર છો. પછી મને શી ફીકર હોય ?

કાકાએ વાત બદલતાં પ્રુષ્ઠ્ય—

ભાઈ હવે કેમ છે ? ઉજેકચનથી કાંઈ દરદ ઝોણું થયું ? ના, એમ ને એમ છે, પણ કાકા મારી એક માગણી છે, શું ? ભાઈ, કહેા.

કાકા, તમારી ધર્મભાવના અને તપસ્યા એવી છે કે તમે જરૂર દેવલોક જવાના.

અરે ભાઈ, એમ તે દેવલોક સહેલા પર્વા છે ? અને તેનું બચારે શું છે ?

કાકા, તમને ખબર છે. હું વચર જરૂરની વાત કરતો જ નથી. તો કહેા ભાઈ, શું કહેવાનું છે ?

કે તમે દેવલોકમાં જાઓ અને હું મારા બીજા બવમા મારા કાકા પાપના કારણે જૈન ધર્મથી વિચુખ હોઉં તો તમારે મને જૈન ધર્મ પમાડવો એટલું વચન આપેા.

ભાઈ, મારી મનિની મને ક્યાં ખબર છે છતાં તારી આતર વચન આપું છું કે હું જો 'ખરેખર' દેવપણે ઉત્પન્ન થઈ ને તને ધર્મ પમાડવાની જરૂર હશે તો ધર્મ પમાડીશ. તારા ધર્મ કાર્યમાં મદદની જરૂર હશે તો મદદ કરીશ અને ઉપરાંત કાંઈ બર્બર દુષ્ખમાં સપડ્યો હોય તો મારી મદદથી તે મટી ચકે તેમ હશે તો તેમાં પણ મદદ કરીશ. એ મારું વચન છે. બમ

મસ કાકા. હવે તમે હજીવાર અનિમ છુઝાની પ્રાર્થના માગેા છો તે મને માફ સજાવો સુંદર કાકાએ એ પણ ગાંધ સંભળાવી.

જાહેન, એ પ્રાર્થના તમને યાદ હોય તો કહી બતાવશે ? કાકીઆવાડી ખુબરખીએ માગણી કરી

હા. મને યાદ છે, એ પ્રાર્થના આ પ્રમાણે હતી.

હાં વર્મન દ્વારા લશ્ત્રને આગ્યો હવા પાઈ દીધી, પછી તેમણે કામ પામે ખીજી પ્રાર્થનાઓ, સ્તુતિઓ ગવડાવી, હલાક પછી તેમણે કહ્યું:—

હવે મને ઠીક છે. દુઃખાવો ઝોટો છે. તમે જ્યાં જાઓ કામ કરો, રસોઈ કરો, મારે કામ દગે તો બોલાવીશ

તો હું મારી ગારડીમાં જ બેઠો છું કામ હોય તો તરત બોલાવજો એમ કહી કાઢા ગયા. કાકાને જતુ નહોતું પણ અમને એકાંત આપવા માટે જ ગયા દત્તા મારા મનને તો દુઃખ થતું હતું ને મારી આખી બીની થઈ જતી હતી તે દુઃખાનીમાની લુછી નાંખતી તોય માગ પ્રાણનાથનું આન ગમેલું કાઢા ગયા પછી તેમણે મને કહ્યું:—

કાંતા, તું ગમગાય છે શેની? રડે છે કેમ? આપણો પ્રેમ આંવાળી નથી, નિર્ભય છે. શુદ્ધ પ્રેમ ગડે નદિ આપણાં મન એક જ છે. માટે દિમન રાખ. જ્યારે હવે ગસેઈ કરી જમી લીજો એમ કહી મને પગલે રસોઈ કરવા હાડી સૂધા બહેનને તેમની પાસે જ બેમી ગડેરાનું કહી નામરજી જતાં હું રસોઈ કરવા ગઈ

એક કલાકમાં તો અમે જમી પરવારી પાછા આવી ગયાં. બાર વાગ્યે ફરી કાકાદે આવ્યા. ફરી ઇન્જેક્શન આપ્યું. પણ ખામ કાંઈ અમર થઈ નહિ. તેમના મનોબળથી આગ વાગ્યા સુધી મારી રીને વાનચીન કળના રવા તો પછી તખીબત વધારે જમડી પધારીમાં પડ્યું પણ ફરી ચકના નહોતા. રાત્રે ફક્ત “મદાવાર,” એટલું આરોગી બોલતા હતા અને સવારે સાડાસાતે દેઠ હોડી દીધો.

અને પ્રીતિમાઈ તરીકે જન્મ લીધો. ખગરપત્રીએ કહ્યું

હા. મારામાં સુધાળદેન જોટલું મનોભાગ નહોતું તેમજ તેમના જોટલાં સાગ, વૈગમ્ય પણ નહોતાં તેથી અને આ વ્યાધાત અસહ્ય સાગ્યો. મનની અસર શરીર ઉપર થઈ. હું માંદી રહેવા લાગી. ને સ્વગમ્ય છ મહિના પછી એ જ પ્રમાણે એક દિવસના છાતી તથા પેટના દુખાવામાં મેં પણ દેહ છોડ્યો.

ને કાંતાળદેનમાંથી સુવેચામહેન બની ગયા ખમરપત્રીએ કહ્યું.

હા. બાઈ, તમે પણ રમુજ બહુ સાગ દેખાઓ છો.

આવી વાત વખતે મન દબકું કરવા રમુજ પણ જોઈએ ને!

ખરી વાત છે.

પણ તમે હર્ષાભાઈની વાત તો કરી નહિ કે એમને પણ દુઃખ તો થયું જ હતું.

એને શું દુઃખ થાય. એનામાં પ્રેમ કે દયાનો છાંટો પણ નહિ તેને દુઃખ શું? એના પિતાજી શુક્રવારે મુજરી ગયા ને ત્રોળે દિવસે રવિવારે એને સીનેમા જોવા જવું હતું એ ઉપરથી સમજી જાઓ કે એને કેવું દુઃખ હતું! હા, પણ એક વાત કહેતાં રહી ગઈ મારા પતિની પેઠે મેં પણ મારા મરતાં પહેલાં સુન્દર કાકા પાસેથી એ જ પ્રમાણે વચન લીધેલું, ને વધુમાં એમ વચન લીધેલું કે અમારો આ અવતો સર્વેષ પણ બતાવે અને બની શકે તો મને એ જ પતિની પ્રાપ્ત બતાવે.

અહીં સુધીનો પૂર્વજાવ બતાવ્યા પછી મને સમજાયું કે હું એ જ તારો સુંદર માથો છું. પહેલા દેવલોકે ઉપજોશો છું. ત્રણ મહિના પહેલાં જ મેં મારો દેહ અમારાપરમાં છોડ્યો હતો. અહિં ઉત્પન્ન થઈને સૌથી પહેલાં મેં મારો પૂર્વજાવ જોયો કે તે જ, વખતે તારા

ઉપર મૃત્યુ સમુદ્ગ્રામ આવે છે તે જોયું. તેથી તને નિદ્રામાં પણ સુરક્ષિત રીતે રાખી છે. હવે તને તારા મૃત્યુ પછીની અમરાપરની હકીકત જાણવાની છતેજરી થઈ છે તો બધે એ પણ તને બતાવું છું. તેથી હું હવે પછીની વાત પણ જાણી શકી.

સુધાબહેનના લાગ, વૈરાગ્ય એટલા પ્રબળ કે તેમણે બધાં દુઃખ શાંતિથી સહન કર્યાં. બાકીનું જીવન પણ શાંતિથી ગુજર્યું. ને મારા પત્ની સમયગ અઢી વર્ષે દેહ છોડ્યો. એવા લાગીને મૃત્યુનું દુઃખ પણ ન હોતું જોઈએ. તે પ્રમાણે સુધાબહેન એક દિવસ સવારના સામાયિકમાં માળા ફેરવતા હતા તે વખતે માળા ફેરવતાં ફેરવતાં જ એક ક્ષણમાં દેહ છોડી દીધો. ને વત્સલાબહેન તરીકે અવતાર લીધો.

એ હેતુ વાક્ય તો મારે પ્રેર કરવાનું હતું. ખનરપત્રીએ કહ્યું

એટલા માટે જ મેં તમારો જ્ઞાનક હુંડી લીધો.

વાર. તમારા પૂર્વપ્રેમને લીધે તમે પ્રવીણભાઈ તથા સુમેખાબહેન નાનપણથી જ ભેગા ગણ્યા. ને પરણીને ભેગા જ રહ્યા. તો સુધાબહેનનો પ્રેમ તો વિશેષ હતો છતાં આટલા વર્ષ કેમ દૂર રહ્યા તે સમજાતું નથી

હા એ પણ મને સુંદરદેવ શાકાએ સમજાવેલું કે સુધાબહેનના પૂર્વજવના કોઈ અગુજા કર્મને લીધે તેમને બાળીસ વર્ષ સુધી અમારા પ્રાણુનાયનો સંબંધ ન થયો એટલું જ નહિ પણ તેમને ધર્મના જ્ઞાનમાં પણ ક્ષતિ આવેલી તે કર્મ પણ આજે જ ચાર વાગ્યે મારા પુનર્જન્મ પછી દુરત જ નષ્ટ થઈ છે. તેથી હવે તેમને આગળનું બધું જ્ઞાન થઈ ગયું હશે.

હા. હવે તો બધું પૂર્વજવનું જ્ઞાન મારામાં હતું. તે આવી ગયું છે સુધા (વત્સલા)એ કહ્યું.

તમે કહ્યું કે અશુભ કર્મ તો અભારે જ નહિ થયું તો પછી તેમનું ધન તે પહેલાં કેમ થઈ ગયું ? અવગતનીએ પૂછ્યું.

જીવ શહે કહ્યું—

એનો જવાબ હું આપી શકીશ. કર્મનું ફળ અભારે નહિ થવાનું હોય ત્યારે હેતુના વખતમાં તેનાં અશુભનું ફળ રહેવું નથી તેથી બીજાં શુભ કર્મ જોઈ કરી શકે છે. તે પ્રમાણે સુધાનું અશુભ કર્મ નહિ જોવા જ બાકી રહ્યું હતું તેથી તેનું જોર નહોતું ત્યારે જ તેનું સગપણ ને લગ્ન થઈ શક્યાં ને તે પછી તે જાનમા વધતી ગઈ હતી અને આજે એનું હેતુ આવરણ પણ ઘટી ગયું હતું. એટલે એનું પહેલાં જોઈ શકે તે બધું આજે પુરેપુરું તેનામાં આવી ગયું હતું કેમ બહેન હું કહું છું તેમ થયેલું કે ?

હા બાપુજી એમ જ થયેલું

હવે સુધેખા, મારે જોકે વાત અણવાની બાકી છે

શું ?

તારો દેહ જે જોરડીમાં રાખેલો તેમાંથી સુગંધ શેતી આવતી ?

મારા દેહની ચોક્કી કરવા એક દેવાગનાને મૂકેલી તેના દેહમાંથી બારીક સુગંધ નીકળતી તે સુગંધ તમને લાગેયી. જાગણ ઉપકર્તા દેવી આલી જતી તેથી પછી તમને સુગંધ અણવાતી નહિ

બધું વિચાર કરેલો પણ આ દેવીની દેવાતીની અમને કેમ અભર પડે ?

પણ મારા મદમાં કોઈક સુગંધ હોવું જોઈએ

હા દેવી સંકેત કે દેવી મદ જોવા હતું પણ અમે કાંઈ જોયા સમજી શકેલા નહિ કે સંકેત કે મદ શું હતું ?

દર્શનાર્થનું શું થયું તે કોઈ તમે જાણી શકેલા ? અવગતનીએ પૂછ્યું.

હા મારા મૃત્યુ પછી તેવો લગ્ન કરવાની હા પાડેલી. તે પ્રમાણે સુધા બહેન પામે કેટલાક દહેશ આપેલા પછી દર્પદને ધર્મક એવો કે તેની પોતાની પાસે દહેશ આપે તો જ લગ્ન કરવા તેથી સુધા બહેનના ગુજરી જવા પછી પરણેવો ને લગ્ન લગ્નમળ જ મહિના પહેલાં જ તે બંને પતિ-પત્નિ ગુજરી ગયાં છે.

અમારું જીવનું ધર હવે વેચી નાખેલું, નવું ધર ને મિલકત સુધા બહેન માસિક તથા પુખ્તક પ્રમાણન માટે આપી મળેલા ને વસંતને દુરદી નીમેલ તે રકમ દત્તી લાસુધી વસંતે માસિક ચલાવેત દુરદર્માં રૂકા ધર રહ્યું છે તે પછી વેચી નાખવાનો વર્મત વિચાર કરી રહ્યો છે.

આ પ્રમાણે અમારી પૂર્વજ-મની હદીકત પુરી થાય છે.

બહુ આનંદ થયો—હા બધા મહેમાનો ઉઠ્યા તેની સાથે મંદુ પછી ઊડી ભારે વરસાદાએ રહ્યું.

મામી, તમે તો ઘોડી વાર ભેગો

ના બહેન, અભારે હવે ધણી વખત ચર્ચ ગયો છે કાને આનીય

એ પ્રમાણે બધા મહેમાનો ગયા તેમને વજાવવાને દાદર સુધી પ્રવીણ, વામના તથા મુલેખા અને જી સાહ ગયા

૧૨

અભેદતાની શરૂઆત

મહેમાનેને વગાવવા બધા મીઠી સુધી બહાર ગયેલા સાથી
ઘરમાં આવતા જતુ શાહે કહ્યું તમે તમારા ઝોરડામાં બેસો. હું જરા
મારી ટપાલ લખવા માશ ઝોરડામાં જઈ છું

પ્રીણ, સુદેખા તથા વત્મલા તેમના ઝોરડામાં આઘ્યા કે
વત્સલાએ બારણું નર દરી દીધું પછી પ્રીણ પાસે જઈ, તેના
ખભે હાથ મૂકી કહ્યું

મારી એક વિનંતિ છે

સુધા, આપણે હવે વિનંતિના વર્તુલમાંથી બહાર નીકળી
ગયા છીએ એમ મને લાગે છે. કેમ, કાંતા, તારો શો
અભિપ્રાય છે ?

પ્રાણનાથના જ્ઞાન પાસે માર્ગ શું ગમ્યું કે હું અભિપ્રાય
આપુ ?

વહા! કાતા, આમ તું અગત્યપણું લખવે એ મને નહિ ગમે.

ના, પ્રાણનાથ, હું અગત્યી છું જ નહિ. પણ હું તો હજી
એમ માનું છું કે મારો અધિભર પ્રાણનાથ પાસે તેમ જ મોટા
બહેન પાસે વિનંતિ કરવાનો છે ને એમાં જ મને આનંદ છે.

તમે બંને બહેનોની મહત્તા તમને "વિનિતિ" શબ્દ બોધાવે છે તે હું સમજી છું. પણ હવે આપણે હૃદયથી એટલી બધી અબેદતા સાધી ચૂક્યા છીએ કે વિનિતિ શબ્દમાં રહેલી નાનમ સિવમરીને તમે મારી સાથે વાત કરો એ મારે માટે દુઃખનો વિષય બન્યાવ.

દેવને દુઃખ થાય એવું કહેવા હું જરાય ધમ્મજી નથી.

હું પણ પ્રાણનાથને દુઃખ થાય એવું બોધવા જરાય ધમ્મજી નથી.

તો હવે આપણા આંતરબ્યવહારમાંથી વિનિતિ શબ્દને સુદાર બાતલ કરો.

જેવી દેવની ધમ્મજી.

જેવી પ્રાણનાથની આઠા.

આઠા શબ્દ પણ વિનિતિની જેમ જ નાનમ કે દાસત્વ સૂચવે છે. એટલે એ શબ્દ પણ બાતલ કરવાનો. ત્યાં વિનિતિ ન હોય ત્યાં આઠા કેમ હોઈ શકે ?

બગાનર છે. આપણે આઠા કે વિનિતિની બદલીમાં ધમ્મજી શબ્દ જ વાપરવો.

હું પણ ધમ્મજી શબ્દ જ વાપરીશ. આપણા ત્રણેની ધમ્મજી જ હોઈ શકે. ત્રણમાંથી કોણનેય કોણના માટે આઠા કે વિનિતિ હોઈ જ ન શકે તમારે બંને બહેનોએ પણ ધમ્મજી શબ્દ જ વાપરવો.

કમ્મલ.

કમ્મલ.

હવે સુધા, તું ચુ કહેતી હતી તે કહે.

મને જોમ થયું કે આપણે મારા પિતાશ્રીને દેશ-કોલ કરીને તેમને જધાને બાંધી તેમનીએ તો તેમને પણ આનંદ થશે.

અરે, એ તો હું જાણી જ ગઈ. મારે જ ઇરિપતાલમાંથી તાર કાઢવો જોઈતો હતો.

ના, જાહેન, તાર ન થઈ શકત. કારણ કે તારમાં બધી વાત સરખી લખી ન શકાય. અને એમ ને એમ તાર કરીએ તો પિતાજીને નકામા લિયાટ થાય. એટલે મેં ઇરિપતાલમાં વાત નહોતી કરી. આપણે અહિંથી જ ટેલીફોન કરીએ. કારણ કે ટેલીફોનમાં ટુંકામાં મુખ્ય વાત સમજાવી શકાય.

ખરાબર છે. હું દિવાનખાનામાં જઈને ટેલીફોનથી ટૂંકકોલ માટે નોંધ કરાવી દઉં છું. ટૂંક-કોલનો આપણો વારો આવતાં બોજામાં બોલી અરધી કલાક થશે. એટલે નોંધ કરાવીને પાછો આવું છું.

* * * * *

સુલેખા જાહેન તમે અહિં બેસો. હું જરા રસોઈની તૈયારી કરું છું. તમને કંઈ શ્રમ લાગી હશે.

ના જાહેન, તમે જ ખેડા છો. તમને પગે લાગું છું. તમારે બને તું કહીને જ બોલાવવી. એટલું કહેતાં સુલેખા, વત્સલાના પગ પાસે નખી પડી નમતાં નમતાં રડી પડી. તેનાં આંસુ વત્સલાના ચમ ઉપર પડ્યા.

આ શું જાહેન. તને રાત્રવચ માટે મેં રિવેક નહોતો વાપર્યો. એમ કહેતાં કહેતાં વત્સલાએ સુલેખાને લિયટી લીધી અને પોતાની છાતી સરસી ચાંપી, પોતાના શુદ્ધ પ્રેમની ખાત્રી આપી. ને કહ્યું—

જો જાહેન, તું રડે તથી મને કેટલું બધું દુઃખ થાય છે ને તું જાણે છે. પત્ની આમ થાય? તને દુઃખ થાય એવું કરવાની મારી જગત ઇચ્છા નથી. તારી એમ ઇચ્છા છે તો હવેથી હું તને તું કહીને જ બોલાવીશ. બસ.

એમ હદીને સુલેખાને બાથમાંથી છુગી કરી

બમ, મારે મન એ મોટા આનંદની વાત છે. મેડી બહેન.
એમ હદીને હવે સુલેખાએ વત્સલાને બાથ બીડી દીધી.

ત્યાં પ્રવીણ ટેલિફોન કરીને તેમના ઓરડામાં પાછો આવ્યો
તેણે સુલેખાને છેલ્લું વાક્ય બોલનાં સાંભળી હતી અને વત્સલાને
બાથમાં લેતાં દીડી તથી તે રાજી થઈ બેઠ્યો.

તમાગ બનેનું પ્રેમાભિગન જોઈ મને બહુ જ આનંદ થયો.
પણ કાંતા તું શેના આનંદની વાત કરતી હતી !

એ તો મેં સુલેખા બહેનને કહ્યું કે તમે અહિં બેસો, હું
રસોઈના તૈયારી કરવા જઈ છું ત્યાં તો મારે પગે પડી રડી
પડ્યા. તે એમને મારે તું જ કહેવું એમ બહોસ કરી. એમના
ગરબથી મને બહુ દુઃખ થયું મેં તેમને હાથકીને બાથમાં લીધા તે
હવેથી તું કહેવાની મનુષ્યતા આપી એથી સુલેખા પણ એની ગણ થઈ
ગઈ કે તેણે મને સામી બાથ બીડી લીધી ત્યાં તમે આવી પહોંચ્યા.

મહુ મારે ક્યું સુધા, કાંતા, તમારા બંનેના પ્રેમથી હું
બહુ ખુશી થયો છું પણ તને બીજી ખબર છે, સુધા ? બીજી
રીતે પણ તું કાંતા કરતા મોટી ■

શી રીતે ? કહો ?

કહું તું કામ, નજરે જ બતાવું

બતાવો

તમે બને અહિં આવો આ કમાટના ચરીસા સામે
ઊભા રહો બરાબર હવે ચરીમામાં જુઓ તમને શું લાગે છે ?

આપણે ત્રણેય એક છીએ એમ ચરીસો કહે છે.
સુધાએ કહ્યું

હું તો તમારી પછાડે દૂર ઉભો છું તો એમ કેમ કહેવાય ? એમ કહેનાં નજીક આવી પછાડે વચ્ચે ઉભા રહી બંનેના ખજા ઉપર પોતાનો એકેક હાથ મૂક્યો.

બુઝોને, અરીસાની કરામતે તમને નજીક આપ્યા કે નહિ ? અને ત્રણેયને એક બનાવ્યા છે કે નહિ. તે વખતે જ સામે જોઈને કહો.

એક જ અગેસો આપણાં ત્રણેનું પ્રતિબિંબ પાડે છે. તથા તે કદના તો બહુ સુંદર કરી, સુધા. ખરેખર આપણે ત્રણેય એક જ છીએ.

તર્કમાં ને કદનામાં તો મોટા બહેનનો હમેશ પહેલો નંબર છે. તેમને કામ ન પડે.

ને જોડે પણ હમેશાં એવું મીઠું કે તેમાંથી પ્રેમ ને શાન છુટ્યા જ કરે. કેમ કાંતા, સાચું કે નહિ ?

સાચું એટલું જ નહિ પણ બહેન મારા ઉપર તો અમૃત વરસાવ્યા જ કરે.

પણ તમે અમને જાણિ શું કામ ઉભા રાખ્યા છે તે તો કહો.

કહેવું નહોતું. દેખાડવું હતું. માટે જ તમને બંનેને ઉભા રાખ્યાં છે. તેમાંથી તે તો નવીન અર્થ કરો આનંદ કરાવ્યો. હવે કાંતા તું કહે, તને શું દેખાય છે ?

તમે સૌથી મોટા દેખાઓ છો.

બરાબર, અરસે રસ્તે આવી પહોંચ્યા.

હવે હું બરાબર સમજી ગઈ. સુધાએ કહ્યું.

તો બહેન, મને સમજતી દીઓ.

ના, સુધા, હુંજ સમજાવું છું. જે કાંતા, હું સૌથી મોટા દેખાઉં છું. તો મારાથી નાનું કાણુ દેખાય છે ?

સુધા બહેન,

તે તું ?

હું જરાક બહેન કરતાં નીચી ને નાની દેખાઉં છું.

બમ મારે એ જ બતાવવું હતું. કહેવા કરતાં બતાવવાથી ખાતરી થાય ને ?

હા, હા. હવે હું જરાગર સમજી, દેખાવમાં પણ હું નાની દેખાઉં છું એટલે બધા ય સુધા બહેનને મોટા માનતાં બચાવે નહિ.

એમ કહે ને કે તારે જણી કરીને નાનું જ થવું છે.

ના, બહેન. તમે જન જન્મના સંબંધથી જ મારાથી મોટા છો એટલું જ બસ નથી. નેમ અત્યારે દેખાવમાં જરાક મોટા દેખાત છો એ તો મારા ખ્યાલમાં ય નહોતું.

તો તું હજી કાંઈ તારે કહેવાનું બાકી રહ્યું છે ?

હા. પણ ચાલો હવે બેસી જાએ.

ચાલો બેસીએ. એમ કહી ત્રણે જણા કોચ પર બેસી મથા પહોં કાંતાએ કહ્યું—

જુઓને બહેન, અત્યારે ત્રણ તમે ગ્રેમમાં, ગુણમાં અને યાનમાં મારા દરનાં ધણાં વધારે છો. મારે મોટા છો.

હવે તો તુમે કાંઈ ગ્રેમમાં કે યાનમાં ઝોળી નથી.

ના, ના. હજી ઝોળી જ છું. જુઓ હું નાનપણથી પ્રાણનાયની સાથે રમી, રાધે બગી, સાથે રહી. પરણીને ચાર ચાર વર્ષ

પ્રાણનાથનો સદવામ મેઝો છતાં તમે જે પરણ્યા પછી એક જ મદિનામાં પ્રાણનાથ માથે તન્મયતા સાની એટલી તન્મયતા હું હજી સુધી સાધી શકી નથી. છતાં તમે મોટાઈ આપો તે મારાથ કેમ સદન થાય ?

તન્મયતાની વાત તે ક્યાંથી જાણી બહેન ?

તમે જાણો જ છે મરા જાણવાનું સાધન સુંદરદેવ કાકાએ તમારી અમાઝ સુધીની બધી હકીકત અને દેખાડી આપેલી.

સુંદરદેવ કાકાએ આપણા ઉપર મોટા ઉપકાર કર્યો છે

હજી ખીજ એક વાત તેમણે કરી છે તે મેં બધાનાં રૂમરૂમાં કરી નહિ મરણ કે હમણાં કહેલી કે નહિ તે મને ચંકા હતી.

શું ? પ્રીણે પૂછ્યું

કે તમે હવે સમાજસેવા માટે નિવૃત્ત થવાની જે યોજના કરવાનું તમારા મનમાં ધારેલું છે તે પ્રમાણે જવાનો વખત હવે નજીક આવી લાગ્યો છે દુમનની વ્યવસ્થા સમાજ માથાં પ્રમાણે કમળા તો વાગે નથી અને સરજાતમાં તો સમાજ સેવાના કામમાં આપણે ત્રણેયે જ મહેનત કરતી પડશે પણ શ્રેષ્ઠ વખત પડી આપણને ખીજાઓનો સારો માથ મળતો જશે

આપણને સમાજ સેવા કરવાની તૃકા મળશે એ જાણી અનંદ અને એ વાત તે બધાની રૂમરૂમાં ન પડી ને પણ હતાપણ કહ્યું છે કાગળ અપાવાગાઓ મહાત્મ પ્રવા કરતા પત્રો દેશમાં વધારે દુર્લભાર હોય છે.

સુંદરદેવ કાકાએ આપણા ઉપર જાહેર મોટા ઉપકાર કર્યો છે. પણ આપણે તેમનાં દર્શન કરી નથી શક્યા એ દિલગીરીની વાત છે,

મેં 'તેમના દર્શન કરવાની ઇચ્છા દર્શાવી ત્યારે તેમણે જણાવેલું કે અત્યારે સમય નથી. પણ આપણા જાજી ભાવમાં એક વખત એક પ્રસંગ એવો આવશે કે જ્યારે તેઓ પોતાની મેલે જ આપણને જણાવે દર્શન આપશે.

ખીનું કાંઈ કામએ હતું ?

શેઠશ વખતમાં રાજ તરફથી એક આજ્ઞા આવવાની છે. પ્રાણનાથના કોઈ પૂર્વકર્મનું એ અનિવાર્ય ફળ છે. પણ તેથી આપણને જરાય નુમાન નહિ થાય. કાંઈક કાયદો થશે. અને પહેલા દિવસની રોટમાં જ પ્રાણનાથ ઉપરનો ડમ ઉડી જશે, એટલે એમાં ચિંતા કરવાનું કાંઈ કારણ નથી.

વાર, આપણે એક ખીજ વાતનો નિર્ણય કરી લઈએ.

કઈ બાજતનો ?

હવે તમારા બહેના બળે નામ ચલા સુધા ને વત્સા. કાંતા ને સુલેખા. હવે મારે તમને બહેને નામ લઈને જ બોલાવવા પડશે તો તમને બહેને કયા કયા નામથી બોલાવવા ?

દેવની ઇચ્છા એ અમારી ઇચ્છા. તમને શું ગમે છે તે અમને કહો.

આપણે એ જ-મથી સાથે છીએ એવી વાદદારત માટે આપણે આપણા જાનથી બચવારમાં જુના-જત જ-મના નામોનો ઉપયોગ કરીએ તો સફ કે નહિ !

તમારો પ્રસ્તાવ સારો છે. અને તે કશું છે.

મને પણ કશું છે સુધા બહેન હમેશા આપણા ઉપર-બધા ઉપર સુધા-અમૃત વરમાવે છે માટે એમનું નામ સાર્યક છે ને મને જરૂર પડે સુધા બહેન કહેવું પડે છે., પણ નહિતર અને નો મોટાગહેન કહેવું ગમશે.

તું તને મને તેમ મોટા બહેન કે સુધા બહેન કહેજો. પણ બહાર તો વાતલા બહેન કહેજો.

વાતલામાં એટલું બધું વાતલ્ય બધું પડ્યું છે કે તેનું વાતલા નામ પણ સાર્યક છે.

પ્રાણનાથનું કહેવું તદ્દન ખરું છે.

કાંતા બહેનની કાંતિ ક્યાં ઓછી હતી? અને એ જ કાંતિ, એ જ તેજ સુમેખા બહેનમાં પણ કાયમ રહ્યું છે. એટલે કાંતા નામ તો બરાબર સાર્યક છે.

એમ તો સુધા, તને બીજી ખબર નથી, સુમેખાની લેખન શૈલી બહુ સરસ, મધુર છે. અને લેખા, દિમાખમાં તો સુમેખા એકી છે એટલે સુમેખા નામ પણ સાર્યક છે.

એ પણ ચાનદની વાત છે.

પ્રાણનાથ, એક વાત બહુવાની જણાવો.

તારી જણાવો તમ કરવા હું હમેશાં તૈયાર છું. કહે નોંધાવો, શી જણાવો છે.

તમને અમે બંને બહેનોના ક્યા ક્યા નામ વધારે પસંદ છે.

મને તમારા બંનેનાં બુર્ગા નામો વધારે પસંદ છે. કારણ કે તમે બંને છો તેમ હું તમારા બંને કરતાં ઓછા બોલો છું. તેથી જલ્દી બોલાવ એવાં નામો મને વધારે પસંદ પડે છે. તમારા અમારનાં નામો સુંદર તો છેજ. પરંતુ બોલવામાં જરા વખત અને મહેનત મગી લે છે. સારે સુધા અને કાંતા બહુ સહેલાઈથી અને ઝડપથી બોલી શકાય છે.

તો આપણે અમારા બંનેનાં નામો બહાર પણ કાયમ કરીએ તો શું?

તો તો બહુ સારું પેલું મિત્ર જની શો?

સદેશાધી થઈ શકે તેમ છે.

બરાબર સમજાવ સારે.

સુમેખા સજીવન થઈ તેની યાદારતમાં તેના નવા જીવનનું નામ કાતા રાખ્યું છે એમ કહી રહ્યા એટલે મતભવની યાદ અને સજીવન થવાની યાદ એમ બે યાદ બાવી જાય છે.

બહુ સરસ વાત કરી તે કાતા, પણ સુધાનું શું? વસલા ખી એ, થઈ છે. તે સુધા બની એમ એ. કેન થઈ શકે?

એ પણ સહેલી વાન છે. સુધા બહેન કહી શકે કે વસલા તેમનું કુવારા વખતનું નામ હતું પરંતુ પછી તેમનું નામ સુધા રાખેલું છે 'એટલે હવે સુધા નામથી ફાર્મ બરી શકે અથવા જરૂર હોય તો સુધા હિં વસલા એમ ફાર્મમાં નામ બરી શકે.

ધન્ય ■ તારી ચતુરાઈને, કાતા મને તારી ચતુરાઈથી બહુ જ ખુશાલી ઉપજી છે.

અને એ ખુશાલી બનાવવા માટે કાતાને બેટી પડ્યો

લુઓ, દેવ, કાતા બહેન બોલી નાનમ દેખાડતી હતી એ પણ શુદ્ધિમાં કાંઈ ઉતરે એવી નથી

સુધા બહેન, મેં એવી કાંઈ મોટી ચતુરાઈ બતાવી.

જો બહેન, અને કે દેવને ન સંજયું તે તને સંજયું એ ચતુરાઈ તો ખરી જ.

સુધા એનું કારણ કહું આજે કાતાની ખરી હૃદયશુદ્ધિ થઈ છે. તારી પસિ રડી પડી એ જ જતાવે છે કે પોતાની બૂદ્ધિનો તેણે અંતઃકરણથી પચાતાપ કરી હૃદયશુદ્ધિ કરી લીધી છે પચાતાપનું

રૂઢન હાથને એકદમ શુદ્ધ કરે છે. હાથશુદ્ધિ થયા પછી મંત્રા પશુ તારા જેવી જ દુશીઆરી જતાવે તેમા કાંઈ નવાઈ નથી

આપણાં ત્રણેનાં હાથો એક બન્યા તેથી હું તો ખડૂ જ ખુશી થઈ છું.

હવે તમે બહાર પશુ અમારાં જુનાં નામે પ્રસિદ્ધ કરી દેજો કાતાએ કહ્યું

જરૂર

ત્યારે હવે તમે ને કાતા બેસો હું રસોઈ માટે જાઉં છું

ના, બહેન રસોઈ તો હું કરીશ એ તો માફ કામ છે

નહિ આજે તો સંપૂર્ણ આરામ લે ચાગી ગઈ હો તો સુઈ જા અને બેમલુ હોય તો બેડા બેડા દેવ સાથે વાતો કર, હું જાઉં છું

બલે

બાળ્યા પાસે પહોંચતાં રેલીફાનની ધટડી સાંભળાને, સુધાએ પાછું જોઈને કહ્યું—

દક-કોલ જોડાયો દશે તમારે ઉઠવાની જરૂર નથી, હું જ રેલીફાન કરી દઈ છું પાછી રસોઈ કરવા જઈશ

૧૩

મહત્વના ખુલાસા

રોજે જમી પરવારી જમા દિવાનખાનામાં બે!! છત્ર સાહે તેમના અનુભવની કેટલીક વાતો કરી આનંદ કરાવ્યો. પછી છત્ર સાહે સુઝા ચાલ્યા ગયા. એટલે પ્રવીણ, સુધા, કાંતા, પણ તેમના ઓરડામાં ગયા. પછી સુધાએ કહ્યું—

કાંતા બહેને કહ્યું કે આપણે શાંતિસદન મકાન વસંતે વેચવા કાઢ્યું છે તો તે આપણે ખરીદી લઇએ તો ?

કાંતાએ કહ્યું તે જ વખતે મને પણ એવી જ ઇચ્છા થયેલી.

કેમ, કાંતા, તારો શા વિચાર છે ?

મારો પણ એ જ વિચાર છે કે આપણે ખરીદી લઇએ તો સાફ. એ મકાન આપણને ત્રણેયને પસંદ છે. સુધા બહેને મકાનની રચના એવી સુંદર રીતે કરી છે કે જાંધાવને ત્રીજી જગ્યા. તેમાં આપણા ઓરડા નીચેનું બોલેલું મને બહુ પસંદ છે. ગમે તેવી ગરમીમાં ત્યાં ફરી હાથ ઢાલ છે. અને બે ફૂટની દિવાલોથી મકાનમાં પણ ગરમી તેમ જ ઠંડી બહુ ઓછા લાગે છે.

તો આપણે ખરીદી લેવું એ નહીં. હવે મારા બીજા વિચાર એ છે કે તેના ઉપર એક માગ-મેડી બાંધવી. ને આખા મકાનના પ્લાસ્ટર, લાદી નવાં કરવા. એટલે જમ્યા વધે આપણા આખા કુટુંબને હાફર કરવા જવું હોય અને તમારા જાનેના બા, બાપુજી આવે તોય મેડી હોય તો પછી જમ્યાની સંકડાઈ ન પડે. ને દરેક મહેમાનને અલગ અલગ ઝોરડો આપી શકાય.

હા, એ પણ જરૂરું છે ને એ કામ વસંતને જ સોંપવું. સુધાએ કહ્યું.

એમ જ કરશું.

તો આપણે વસંતને કાગળ લખી નાખવું કે કેમ? કાંતાએ પૂછ્યું.

હા, કાગળ તો લખવું જ. પણ મને એમ થાય છે કે આપણે ત્રણેય જાને લાં જમ્યાને ને મકાન ખરીદી લઈએ તો સારું.

એ પણ સારી વાત છે. સુધાએ કહ્યું.

તો ક્યારે જશું? કાંતાએ પૂછ્યું.

કાલે તો આપણા વડીલો આવે છે. તેમના ગયા પછી તુરતમાં જવાનો વિચાર કરીશું.

વાર. મોટા બહેન, મારે એક વાત તમને પુછવી છે.

શું પૂછવું છે. ખુશીયા પૂછ.

પ્રાણનાથ શબ્દ પહેલવહેલો અપનાવનાર તમે. તે હવે તમે કેમ નથી વાપરતા તે તમે સમજાવેલું પણ મને જરાબર સમજાવું નથી.

તો હવે પ્રાણનાથ જ સમજાવે, તેમની રજૂઆત હું શું સમજાવું?

પૂર્વભવના સંસ્કાર આપણા મને ઉપર કાશ્મ રહે છે આપણને પૂર્વભવની ખતર ન હોય પણ આપણે આપણા પૂર્વભવના સંસ્કાર સાથે જ જન્મીએ છીએ નવા જન્મના સંસ્કારથી ક્રમાં ફેરફાર થાય પણ જે લુના મંસ્કારો ખૂબ દૃઢ હોય તે કાશ્મ જ રહે પ્રાણનાથ કહેવાનો તારો પૂર્વભવનો મંસ્કાર બહુ દૃઢ હતો તેથી તે અનિચ્છાએ પણ પ્રાણનાથ શબ્દ વાપરી નાખેનો, એવા સંસ્કારો ફેરવવનિ આપણે આપણા મનને બહુ જાગૃત રાખવું પડે બહેન તમે કહ્યું તે સાચુ છે પણ દેવે મને મારી મૂકવી ખતરી થઈ ગઈ છે એટલે સ્વાભાવિક જ મન એટલું જામત થઈ ગયું ■ કે હરી વાર એ જૂઠું નહિ થાય.

વાર, દેવે મારી એવી ઇચ્છા છે કે આપણે સુતા પહેલાં પ્રાર્થના કરી લઈએ આજે તારા પુનર્જન્મનો દિવસ છે તેમ આપણા ત્રણેના એક સાથે મેળાપનો પહેલો દિવસ છે એટલે મેટા આનંદનો દિવસ છે ત્યારે આપણે પ્રાર્થના કર્યા પહેલાં મુવું ન જોઈએ

હું સમત છું ને પનિદેવ પણ સમત જ દરી

સુધાએ ન ડીધું હોત તો હું ના કહેવાનો જ હતો

તો માનો પ્રાર્થના મારે બેમી જાઓ

પણ, મોગ બહેન, તે પહેલાં મારે એક ખુશાસી પુછવો છે શું ?

આપણા પૂર્વભવની સાંજે વાત કરતાં હું પાડી છું આપણને એક કલાક તો થયો જ દરી ત્યારે એ જાણતાં મને કેમથી વાર લાગેલી ?

એક સેકન્ડ કે તેથી પણ ઓછો વખત.

તો એ કેવી રીતે બને એ મને સમજતું નથી .

“હા એ તો સહેલી વાત છે.”

પણ હું તો હજી અજ્ઞાન છું માટે સમજાવો.

તો એ વાત તો ખતિરે જ વધારે સારી રીતે સમજાવી શકે. એમની રૂબરૂમાં હું શું સમજાવી શકું.

તું પણ બરાબરે સમજાવી શકીશ, સુધા, તું જ સમજાવશે. ના દેવ, એ તો મહત્વની વાત તમારે સમજાવવી જોઈએ. તમારે પણ બાગ લઈ સમાન હક જાગવો જોઈએ.

બસે સારે હું સમજાવું છું. જો ક્રાંતા, તું એટલું તો જાણી જ ગઈ છે કે આપણા પૂર્વજવના સંસ્કારોની આપણા મન ઉપર છાપ પડેલી જ હોય છે.

હા.

તેની જ રીતે આપણા આખા જીવનની છાપ આપણા મન ઉપર પડેલી હોય છે.

પણ એ તો આપણે જુદી જામએ છીએ ને ? બધી વખત તો આપણે એ દિવસ પહેલાંની વાત પણ જુદી જામએ છીએ તો પછી પૂર્વજવની વાતનું તો કહેવું જ શું ?

આપણે જે વાત જુદી જામએ છીએ તે બીજું કંઈ માફ કરી આપે સારે માદ આજે છે કે નહિ ?

હા. માદ આવે છે.

તેનું શું કારણ ?

શું કારણ, તમે જ કહોને.

કારણ કે એ જાનતની છાપ આપણા મન ઉપર તો પડી ગઈ હતી. પણ અજ્ઞાનના આવરણથી માદ નહોતી આવતી.

એટલે કે આપણા દરેક કામની કે દરેક વર્તનની અને વિચારની ડાપ આપણા મન ઉપર પડી જાય છે તે ગમે ત્યારે કાઢી શકી શકી આપે તો શા માટે આવી શકે એમ ને ?

હા.

એટલે સુદરદેવ કાકાએ મને શા માટે કરી આપ્યું એટલે મને શા માટે આવી ગયું એમ ?

હા.

તો પણ બરાબર બધું નથી બેસતું સુદરદેવ કાકાએ મારા સાથે વાત જ નથી કરી ને મેં તો પૂર્વભવ નગરે જોયેલો તે એક સેકન્ડમા કેવી રીતે જોવાઈ ગયો ?

સુદરદેવ કાકાએ વાત નહોતી કરી પણ પૂર્વભવનું ચિત્ર ખતાવેલું તેથી તને બધું શા માટે આવી ગયેલું આપણા મન ઉપર જે ડાપ પડે છે તે પણ એક જાતનું ચિત્ર જ દેહેવાય સીનેમાની ફીલ્મ ઉપર ચિત્ર કેમ પડે છે-તેનું જ આપણને શા માટે આવે છે એનો અર્થ જ એ કે આપણા આંતરચક્ષુ એ ચિત્ર જોઈ લીધે છે મીનેમા તો ધણો મોટો ફોલ્ડ છેતાં એક નાનકડી ફીલ્મમાં સમાઈ જાય છે તેની જ ગીતે આપણા આખા જીવનનું ચિત્ર પચીસ પચાસ કે એ તેટલા વર્ષનું ફોલ્ડ પણ તેની માપનું માપ ફીલ્મ કરતાં ય કેટલાયે દબાર ગણે નાનું ફોલ્ડ છતાં ફીલ્મ કરતાં ય વધારે સ્પષ્ટ એટલે આપણા મનની એ નાની ફીલ્મને જોતાં એક મેકન્ડનો મમય પણ વધારે દેહેવાય

એટલું તો અમન્યુ પણ પૂર્વભવમાં મારા મૃત્યુ પછીની દહીકત તેમ જ હમણા પણ મારા મૃત્યુ પછીની વાત, વતમલા બહેન સાથેના તમાગા સમજી જીવનની વાત વગેરે જ બધી વાતની ડાપ

તો મારા મન ઉપર ન હોય ને ? તો એ બધું મને કેવી રીતે દેખાયું ?

એ તો સુન્દરેન કાકાએ તેમની દેવી ચક્રિતથી એટલી વાતોનું ચિત્ર તને બતાવી બાપ્યું. દેવને તો એવી ચક્રિત છે જ.

બરાબર, સારે એ રીતે જ એક સેકન્ડમાં જ હું એ બધું જાણી શકેલી. હવે એ નવાઈ જેવું નથી લાગતું. ચાલો સારે દેવે બાપણે પ્રાર્થના કરીશું ?

હા, દેવની શી ઇચ્છા છે ?

ચાલો, હું તૈયાર જ છું.

ચાલો, સારે જેણી જાણી, બાળે બાપણે કંઈ પ્રાર્થના કરશું ?

તે દિવસે, બહેન, તમે ને પછી પતિદેવે જે પ્રાર્થના કરેલી એ બંને પ્રાર્થના મને બહુ ગમી છે. તમારી પ્રાર્થનામાં જ્યાં “બંને” આવે છે ત્યાં હવે “ત્રણે” મૂકી દેવું. ને એ પ્રમાણે “ત્રણે” સમગ્ર મૂકીને એ જ પ્રાર્થના તમે બોલો.

હા, જેવી તારી ઇચ્છા.

એ પ્રમાણે તેઓએ પ્રાર્થના કરી લીધી.

જીતુ ચાહ ગ્રહ પરથી પ્રેરણા લે છે

આજનો આપણો શો કાર્યક્રમ છે, પ્રવીણ ? આ નાસ્તો બાંધ
ગયા પછી જીતુ ચાહે પ્રવીણને પૂછ્યું ?

અમારે તો મારે ક્યાંય બહાર નથી જવું. જમીને ફાંટે
જઈશ. સાંજના વડીલો આવે છે, તેમને લેવા માટે પાંચ વાગે
જુદા પહોંચી જઈશ.

પછી આવવાનું શી રીતે ?

ફાંડેનો મેનેજર તથા જનરલ મેડર્સનો મેનેજર બંને મારા
ધરાઈ છે. એટલે મારો વિચાર છે કે તેમને રેસિડેન્સ કરીશ
બેમાંથી જની પાસે રોચન વેગન હાજર હોય તેની પાસેથી સાંજને
માટે માગી લઈશ.

હા. એ હીક પડશે. રોચન વેગનમાં બધા સમાઈ જશે.
નહિતર બે રેકસી લઈ જવી પડે.

હું ધારું છું રોચન વેગન મળશે જ. આપનો શો કાર્યક્રમ છે ?

તું જુલું રોયન વેગનમાં જ જવાનો ને ?

હા.

રોયન વેગન અહિ આવશે કે દુકાને ?

આપ સાથે આવવાના છો ?

માટે જ પ્રુથું છું

તો, આપની સગવડ હોય તેમ કરીએ. આપ ઘેર હો તો ઘેર બેસાવીએ ને દુકાને આવવાના હો તો દુકાને બેસાવીએ ?

એમ શું કામ ? રોયન વેગન દુકાને જ મંગાવ. જુલું જવા માટે ઘર પાસે યાત્રા ને જ જવું પડશે, એટલે અહિયાં ઉભી રાખી નીચેથી જ બેસાવી લેજે. હું તૈયાર જ રહીશ.

હા. એ પણ ઠીક છે. એમ જ ગોઠવણ કરીશ. પણ આપ વખતસર ઘેર આવી જાઓ.

હું અત્યારે એક જોપીને મળવા જવાનો છું. દસ વાગે આવીશ. પછી બે વાગ્યા સુધી ઘેર જ છું. બેથી ચાર બપોરના એક ટેકાણે મળવા જવું છે તે જાણીશ. ને ચાર વાગે બરાબર ઘેર એકસ પહોંચી જઈશ.

વાર

x x x x x x x

આજે હજી જાણું કેમ નથી આવ્યું ? જીવ શહે પ્રુથું.

હજી તો સાન વાગ્યા છે. આજે તો અમારી વાત બધી આવવાની હશે તેમાં જ વખતે મેંદું થયું હશે.

ત્યાં જ ફ્રી પ્રેસ આવ્યું, જાપાવાળા પાસે ગુજરાતી જાપાની માગણી કરી પણ હજી એકે ગુજરાતી જાણુ બહાર પડ્યું નહોતું. અરધી કલાક પછી આવવાના છે એમ કહ્યું.

પ્રવીણ ગુજરાતી છાપું રાજ લેતા નહિ. આને તેણે
અરધી ક્ષણ પછી દસને નાકા પર મોઢી બધા ગુજરાતી દૈનિક
પત્રો મંત્રાવી લીધા. બધા પત્રોમાં તેમની હકીકત મોટા મોટા
મથાળાઓ સાથે આવી. ગદ્ય હતી. નવાઈ જેવું એ હતું કે
સાંજ વર્તમાન પત્રે અરધા આનાની કિમિ રાખી ખાસ વધારો
કાઢી આ હકીકત છાપી હતી. માણસોને પણ એવો રસ લાગ્યો
કે દશ વાગ્યા સુધીમાં તો સાંજના વધાગની બધી નહોતી ખપી ગઈ.

છતુ શાક, પ્રવીણ, 'સુધા, કંતા પોતપોતાના કામ છોડી
બધામ દિવાનખાનામાં છાપા ઉપવાવવા મંડી ગયા. દરેકે દરેક છાપાનાં
મથાળાં વાંચી ગયા. કામને કાર્ક ટીકા કરી હોય તો તે પણ
જોઈ ગયા. ત્યારે ગુજરાતે ખાસ અગ્રયેષ લખી જ્યોતિષ શાસ્ત્રની
પ્રશંસા કરી હતી તેમ જ તેમના પંચાંગવાળા જોશીએ છતુ શાકને
આ કામડો ઉલ્લવામાં મદદ કરી હતી તેનો ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો
હતો અને આ પ્રમાણે જ્યોતિષ વિદ્યાએ મુલેખા જેવી ઉત્તમ
સનારીની જિંદગી બચાવી હતી એ જ્યોતિષ વિદ્યાની કલેષ છે
એમ ખતાબું હતું.

એક છાપાએ મુલેખા, વત્સલા તથા પ્રવીણના પૂર્વભવના
પ્રેમની પ્રશંસા કરી હતી. તો બીજાએ વળી શુભકર્મનાં કેવાં સારાં
દેશ મળે છે તે સંતાવી આપ્યું હતું. અને બધા છાપાઓએ
પ્રવીણ, સુનેખા, તથા વત્સલાના માનાપિતાને આજી પુત્રપુત્રીઓના
માનાપિતા થવા બદલ નવાદ આપ્યો હતો અને ઉપર પ્રવીણ,
સુનેખા તથા વત્સલા સમાજને ઉપયોગી કામો કરશે એવી આશા
બક્ત કરી હતી.

છાપાઓ જેવાઈ નહાં અને તેના ઉપર ચર્ચા કરી રહ્યા પછી
છતુ શાક હતું—

સુલેખાના પુનર્જનનની ચાદાસ્ત કાવચ રહે તેવું કાંઈક કરવું
જોઈએ.

તમે પણ જાણુજી અંતર્યાની લાગે છે.

કેમ ?

અમે પણ કાલે સૂંજે એ જ વિચાર કર્યો હતો.

જોયી લોકો અર્ધા અંતર્યાની જ રહેવાય મેં આ વાત કહી,
તે પણ તારા મઠ ઉપરથી જ કહ્યું છે.

તો અદમાં શું રહેવાય છે એ જ કહેલો.

અદમાં ચોખ્ખું તો માણુમ પડે જ નહિ. એ તો અનુમાન
હોય.

મારા મઠ ઉપરથી તમારું શું અનુમાન છે ?

કે તું પુનર્જનન પ્રાપ્ત કરે પછી કાંઈક ફેરબદલી થવી
જોઈએ. મને એમ થયું કે આ ચાદાસ્ત કાવચ ગહે એવી જાતની
કાંઈક ફેરબદલી થાય તો મારું. તેથી મેં કહ્યું.

તો ફેરબદલી પણ જતાવેલો

એ જ મને સમજાયું નથી. નહિતર પહેલેથી જ કહી દેત ને.
તો હું કહું

તો તો બહુ સાફ તું શું કહે છે જોત જોઉં

અમે એમ વિચાર કર્યો છે કે અમે અને અહેનોના અમારા
પૂર્વજ-મના નગો દવેથી અમારે ધાગ્યું કરવાં એટલે અમારા પૂર્વ-
જ-મની પણ ચાદ કાવચ રહે અને મારા પુનર્જનનની વાત પણ
ચાદ રહે

તમારો એ વિચાર બહુ સારો છે. મને મઠ ઉપરથી એ

નહોતું મૂળું અને બવહાગિક રીતે હું વિચાર નહોતો કરી શકતો
તારું કાતા નામ પણ બહુ મુંઝે છે અને વત્સલાનું સુધા નામ
પણ તેટલું જ મુંઝે છે, તો હવે હું પણ તમને બેને બુના નામથી જ
બોલાવીશ

બીજી પણ તમારે કરવાનું છે

શું ?

સાજે ભારી બા, મારા સામુસસત અને મુધબહેનના બા,
બાપુજી આવે તેમને પણ તમારે જ અમરા પૂર્વભવના નામ નાખવાનું
કહી દેવાનું અને તેમની બધાની સમતિ લઈ લેવાની

એમા કોણ ના પાડવાનું છે ? મૌને આનંદ જ થશે

પણ વડીતોની સંમતિ તો લેવી જોઈ ને

જાને એ કામ હું કરીશ તમારે માર્ગ શોધ નહિ

હજી પણ બીજી એક કામ કરવાનું છે

શું ?

અમારા પૂર્વભવની બધી વાત પણ તમને જ આજે અમારા
વડીતોને મહેવાની

બહે, બહેન, તારી એ કમ્પા પણ મૂળું જમ હવે માર્ગ
બાજી છે ?

હા પહેલા તમે પરિપતાલમા કરેલી મામત પણ સમજાવી
દેજો

એ તો સમજાવવું જ પડવાનું

બપુ તો આજના મમનો બે ને તમારા માથે

પુરીથી લઈ હવે હું બંડ છું

ન્દાયા પહેલાં જ.

આવીને ન્દાપય. હમણાં તો જરૂરી કામ છે.

તમારે વળી, બાપુજી, એવું જરૂરી કામ રીતું હોય?

મારે શીખવા જવું છે?

તમારે વળી શું શીખવું છે?

મારે એક શોધ કરવી છે. ૩૬ ઉપરથી પૂર્વજન્મ તથા હવે પછીના જન્મની વાત કેમ જાણી શકાય તે શોધી કાઢવું છે. તેને માટે યજ્ઞને કેટલીક બાબતો મારે નવી શીખવી પડે તેમ છે તેને માટે જાઉં છું.

હારે હવે પછી તમે સૌથી મહાન જોધી બની જવાના.

એમ કાંઈ નહિ. પણ જ્યોતિષથી સમાજને કેટલો ફાયદો થાય છે અને જ્યોતિષ સમાજ માટે કેટલું ઉપયોગી છે તે હું ઠીક ઠીક બતાવી શકું તો મેં મારી ફગ્ગ જાળવી એમ હું માનું છું.

તે યધો ચૂકી જશે.

એ પણ આત્મા કરશે માણસો ચલાવે છે ને. હું કેમરેખ રાખું.

પણ એમાં કાંઈ શુક્રવાર ન વળે.

મારે ને તારી બાને ખર્ચ જોઈ કમાઈ લઉં તો પછી વધારે શું કરવું છે? મારી પામે નહિ હોય તો તને નહિ આપું?

મારે ક્યાં જરૂર છે?

માટે જ કહું છું ને કે મારે વધારે કમાવા પાછળ નકામો વખત અને સક્રિય શુભાવવા તેના કરતાં સમાજને ઉપયોગી થાય તેવું કામ કરવું એ વધારે સાફ છે. વધારે કમાઈને મોજશીખ વધારવો એ

આપણું લક્ષ્ય ન હોતું જોઈએ ખર્ચ પૂરતું કમાવું જ જોઈએ બાકી
સમાજસેવાના કામમાં જ વખત ગાળવો જોઈએ.

અથવા ધર્મસેવા પણ

સમાજસેવામાં ધર્મસેવા ભેગી લઈ જ લઈ છું

તમારો વિચાર ઉત્તમ છે, બાપુજી અમે પણ એવા જ વિચારનાં
છીએ

તમારા મઠ ઉપરથી જ તમારા લક્ષ્યની મને ખબર છે ને
તેમાંથી જ મેં પ્રેરણા લઈ ને મારું લક્ષ્ય નક્કી કર્યું છે. અરે પણ
મારે મોકુ થાય છે સવા આઠ ચર્ચિ ગયા એમ કહેતાની સાથે
હાથમાં કોટ લઈ જીતુ સાહ બાપ્પા સીડી ઉતરતા ગયા ને કોટ પહેરતા
ગયા

તેમના ગયા પછી કાંતા પડખે બેઠેલી હતી તેના ખભા ઉપર
હાથ નાખી દેતથી પાસે બેસતા સુધાએ પ્રવીણ તરફ જોઈ ને
કહ્યું—

જોયું ને, કાંતા હવે ચતુરાઈમાં કાઈ ને પણ દરાવે
તેમ હિ

એ તો મેં પણ કાલેજ કીધેલું

પ્રેમથી સુધાની પડખે બેસાઈ ને બેસતાં કાંતાએ કહ્યું

શીની ચતુરાઈ ?

આજનો બધો ભાર બાપુજી ઉપર નાખ્યો દીધો તેની

એ તો પ્રસન્ન આગ્યો તે કહી દીધું

એ જ ચતુરાઈ કહે એ ભર પતિદેવ ઉપર નાખ્યો હતો

આજે બાપુજી ઉપર ચકાવી દીધો

મને એમ થયું કે આપણી વાત પનિદેવ કરે એના કરતાં મારા બાપુજી કરે તો વધારે સાફ એટલે મેં બાપુજીને કહ્યું.

તે બહુ સાફ કહ્યું. પનિદેવને કહેતાં જરા ચરમ આવત, બાપુજી બરાબર કહી ચકસી.

કાંતા, તે પ્રસંગને ઝડપી લીધી એટલું જ નહિ પણ પ્રસંગને ઉત્પલ પણ કર્યો હતો. એ તારી ચતુરાઈ ખરી હતી. ને તેથી હું સૌથી વધારે ખુશી થયો હતો.

તમે ને મોટા બહેન બંને ખુશી થયા તેથી હું પણ ખુશી થાઉં છું. તમારો આનંદ તે મારો પણ આનંદ. પણ ચાલો, ચાલો, હવે ન્હાઈ લઈએ. રસોઈ ને મોકૂફ થાય છે.

તું નાહી લે એટલી વારમાં હું રસોઈની તૈયારી કરું છું. તું આવે પછી હું ન્હાવા જમીશ.

તમારે આજે માથે ન્હાવું છે કહેતા હતા ને. ચાલો હું તમને માથું યોજાને ન્હવરાવી દઈ. પછી હું ન્હાઈશ.

કાંતાને પોતાના પડખાએ દાખતાં સુધાએ કહ્યું—

એ વળી શું ઝાંડી વાત ! હું મારી મેળે માથું, યોજા ન્હાઈ ચકસીશ.

આજે તો તમને ન્હવરાવવાની મને હોંશ થઈ છે.

તારા પુનર્જન્મનો આજનો પહેલો આનંદનો દિવસ. એટલે આજે તો મારે તને નવરાવવી જોઈએ. માટે ચાલ, તારે પણ માથે ન્હાવાનું છે તો હું ન્હવડાવું છું.

આપણા મેળાપનો પહેલો આનંદનો આજે દિવસ એટલે મને હોંશ છે. ચાલો. એમ કહીને કાંતાએ સુધાને બાથ બરીને ઉઠાડવાનું કહ્યું.

તારે એવી હોય ન મગ્ય તું તો નાની છો ચાલ જાને
તો મને હોય છે તને નવરાવવાની ચાલ એમ મ્હીને મુધાએ કાતાને
આથ ભરીને ઉડાડવાનું હતું.

તમે બને એમ્પીજના પ્રેમમાં ગાડી ચઢ મઢ છો પ્રવીણે
દમતા દસતા હતું

મેં યુ ખોડું હતું કે તે મ્હો મુધાએ હતું

મેં ૫ ખોડું હતું છે તે કહો મતાએ હતું

બનેની હોય છે બને મગ્યા છો આપણુ બાથરૂમ બહુ મોડું
છે બને સાથે બાલુ બાલુમાં જેમીને નાહી લીઓ અથવા એક-
બીજાને ન્હવગવી લીઓ જેમ કીક પડે તેમ હોય પૂરી કરે તે
બાનં કરે

બને આપે હતું તેમજ દરીએ છીએ

ત્રીજો ભાગ સમાપ્ત

સિદ્ધિશીલ

સાદર્શ ગૃહસ્થ જીવન

સામાજિક

લેખક-શ્રી લગીનદાસ ગિરધરલાલ શેઠ

ભાગ ૪ થો

સમાજ સેવા

૧

છોટુભાઈ વગેરે જૈન ધર્મ સ્વીકારે છે

હવે શાહ તથા અવીણ સોજના સવાપાએ જુદું એકાગ્રીમ પર પહેાચી ગયા જરાબર પામને પચીસ મિનિટે વિમાન આવી પહેાચ્યું અમદાવાદથી વત્સલાના પિતા યુનીલાલ તેમના કુટુંબ સાથે, વડોદરાથી અવીણના સાસુ પમા તથા અવીણના પિતા ચીમનલાલ તેમના કુટુંબ સાથે વિમાનમાંથી બહાર આવ્યા અવીણે પહેલા માતાપિતાને અને પછી સસરાને તથા બંને સાસુઓને પ્રણામ કર્યા હવે શાહે પણ બધાને ને ને કર્યા

વિમાનમાંથી સામાન બહાર કાઢતા હતા ત્યાં તે બીજું વિમાન આવી પહેાચ્યું તેમાંથી છોટુભાઈ બહાર નીકળ્યા તેમને જોઈ ને અવીણે બોલાવ્યા અને ખૂબસૂ

છેટુભાઈ, ક્યાંથી આવ્યા ?

મારા કોઈ ખર્ચ કાલે રાત્રે જ ગોઠવણ કરી અમરાપર માટે વિમાનની ટીકેટ નોંધાવી લીધી હતી અને મને સવારના વિમાનમાં અમરાપર મોકલ્યો હતો તમારા વસંતભાઈ ને ત્યાં જ ગયો હતો તેમણે આ કાગળ તમને આપવાને આપ્યો છે હશે

લાવો.

એસોસીએટેડ તથા યુનાઇટેડ પ્રેસ સર્વિસોએ તારથી આ ખજર અમદાવાદ પહોંચાડી દીધેલા. પણ હકીકત બધી દોવાથી અમદાવાદના સવારના ઝાપવાળાઓ તે પ્રસિદ્ધ દરી ચોંટા નહિ, પણ હુંકામાં એટલા જ ખજર આપેલા કે ત્રણ મહિને સુમેખા છવતી થયું છે. એટલે ચીમનલાલ કે ચુનીલાલ, હાટુભાઈની આ વાતમાં કોઈ સમત્તવા નહિ. તેથી ચીમનલાલે પૂછ્યું.

ભાઈ, એ વસંત કાણુ ?

ખાપુછ, તેની ઓળખાણ તુરત આપી શકાય તેમ નથી. તમે ઓળખી નહિ શકો. ઘેર જઈ ને વિચારવાર બેસો. પછી હાટુભાઈને પૂછ્યું—

અમરાપરથી શું નવીન ખજર લાવ્યા તે કહો.

ખાસ કંઈ નહિ. તમે કહેશી બધી વાત સાચી છે એમ, ત્યાંના બધાએ ખાતરી આપી.

સારું. ત્યારે ખાતરી તમારા પત્રમાં જાણી નાખ્યો.

અમારા શેઠ બહુ ચોક્કસ આશી છે. હું અમરાપર જઈ આવ્યો તે દેવાલ પણ અમારા આવતી કાલના અંકમાં આપવાના. એથી લોકોને ખાતરી થશે અને અમારા પત્ર માટે લોકોને લાગણી વધશે.

ઘેર આવવું હેતુ તો ચાલો અમારી સાથે.

ના. એહીસે રીપોર્ટ આપવા પહેલાં જવું પડશે. રાત્રે તમારી પાસે ખાતરી.

હાટુભાઈ એર સર્વિસની મોટરકોચમાં એહીસે ગયા. પ્રવીણ બધાને લખતે સ્ટેશન વેગનમાં ઘેર આવ્યો.

ધેર આવતાં, વત્મલા તથા સુલેખાએ બધા વડિયોને પ્રણામ કર્યાં.

જમવાનું તૈયાર હતું. એટલે થોડીવારમાં જ હાથ મોઢું ધોઈ, પહેલાં પુરુષોએ અને પછી સ્ત્રીઓએ જમી લીધું. જમતાં જમતાં પણ તેમને કેવા અચંપા થયેલા તે વાતો કરતા ગયા. બધાને પૂરી હકીકત જાણવાની ઉત્કંઠા હતી. તેથી જમી પરવારીને તુરત જ બધા દિવાનખાનામાં બેસી દિવાનખાનામાં પુગતી ખુરશીઓ નહોતી, તેથી ખાલુના બંને ઓરડાઓની ખુરશીઓ પણ દિવાનખાનામાં હતી એ લાગી મૂકી હતી.

દિવાનખાનામાં બધાય ખુરશીમાં બેસના હતા ત્યાં વત્સલાના મામા ઇશ્વરલાલ તથા મામી ઉંડુ આવી પહોંચ્યા. વત્સલાના પિતા સુનીલાલે ઇશ્વરલાલને તથા વત્સલાની માતા સુનંદાએ ઉંડુને આવકાર આપ્યો તથા તેમની બધાઓની સાથે અરમપરમ ઓળખાણ કરાવી. પછી સુનીલાલે ઇશ્વરલાલને કહ્યું—

‘ ઇશ્વરલાલ, તમે તો અહીં પહેલી જ વખત આવતા હશો ? હા, શેઠ ધણીવાર આવવાની ઇચ્છા થતી પણ કુરસદ નહોતી મળતી. વત્સલાની મામી તો ધણીવાર આવી ગઈ છે.

એ તો તમારા ન કલે પણ હું મમળુ છું. વહેવારનો બધો ભાર તમે ઉંડુનહેન ઉપર જ નાખી દીધો છે, કે જેથી તમને કમાવા પાછળ જ ખૂબ વખત મળે ?

કાલની વાત સાંભળી અને પણ હવે કમાવાની ઇચ્છા ઓછી થઈ ગઈ છે એટલા માટે હું સવિસ્તર હકીકત સાંભળવા આવ્યો.

અમારે બધાને પણ, સાંભળવાની જ છે. છત્ર શાહ બધું જાણે છે. એ જ આપણને સંભળાવે. કેમ છત્ર શાહ, તમે વાત કહેશો ને ?

શહેના હુકમ તો હું તૈયાર !

જીતુ શાદ વાત પૂરી કરી રહ્યા હતાં તો ડાહ્યાઈ તથા ઉમિલાં
આખા, બધાએ આવકાર આપ્યો. તેઓ બંને યોગ્ય જગ્યાએ બેઠાં.
પછી પ્રવીણે પૂછ્યું.

ડાહ્યાઈ અમરાપરમાં શું શું જોઈ આપ્યા તે કહો ?

એક વાત નવી જણી આપ્યો છું.

શું ?

તમારા સુંદરલાલ શાક પહેલા દેવલોકે ગયા છે તે હતાં તો
બધાને આજ ત્રણ ગદિનાથી ખબર છે.

એવી ખબર ક્યાંથી પડી ?

જ્યારે સુંદરલાલ શાક ગુજરી ગયા હારે પૂજ્યશ્રી દીપચંદ્રજી
મહારાજ અમરાપરમાં જ હતા. અને તેમણે સુંદરલાલ શાકને ઉદ્ધતી
વખતે પચ્ચખાણ કરાવેલા અને ધર્મખ્યાન કરાવેલું. દેવલોકમાં
ઉત્પન્ન થઈને શાકાએ પહેલું એ જોયું કે જોન ધર્મના પસાવથી
તેઓ દેવલોકમાં જઈ શક્યા ને પૂજ્ય મહારાજશ્રીએ ઉદ્ધતી
પડીએ ધર્મખ્યાન કરાવેલું માટે સૌથી પહેલાં તેમને વાંદવાની ફરજ
સમજીને સુંદરેવ શાક રાતના વખતે ઉપાશ્રયે આવેલા. મહારાજ સ્વતા
હતા. તેમને ત્રિવિપૂર્વક નમસ્કાર કર્યા, પછી મહારાજના પગની રજ
બેઠાની ધંજા થઈ. બહુ જ આસ્તેથી મહારાજના પગને અડવા છતાં
મહારાજ જાગી ગયા. ને કાણ એમ પૂછ્યું. તેથી શાકાએ પોતાની
આગખાણ આપી કહ્યું કે તેઓ પહેલા દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થયા છે.
એટલું કહી તુરત અદશ્ય થઈ ગયા.

બીજે દિવસે મહારાજશ્રીએ બ્યાખ્યાનમાં વાત કરી તેથી સૌને
આનંદ આનંદ થઈ ગયો જોન ધર્મમાં સૌની શ્રદ્ધા દૃઢ થઈ. તે

દિવસ સૌએ ધર્મિક તરેવા તરીકે પાળ્યો અને જોન ધર્મનો ઉદ્ધોત થઈ રહ્યો

હારે તમને અમારી ખાત્રી થઈ ગઈ પ્રીતિ હું

તમારી તો ખાત્રી હતી જ પણ જોન ધર્મની પણ ખાત્રી થઈ ગઈ અને હવેથી મેં તથા ઈર્મિલાએ જોન ધર્મ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે

ધન્ય હોદુમઠ, ધન્ય ધન્ય, ઉમિલા જોન, ધન્ય એમ એક પછી એક બધાએ જો દપતિને ધન્યવાદ આપ્યા

હાં તો નોગો દુગુ અને તેની વધુ શાંતિ અદર આજ્યા ને હયુ.

બા, બાપુજી, અમને પણ એવો રમ પડ્યો હતો કે અમે બંને અમારે કામ પડતું મૂકીને આખરીમાં બેઠા બેઠા વાન સામગતા હતા ને આ બધું નજરે નિદાળને અમને પણ જોન ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા થઈ છે અમે પણ હવેથી તમારો જ ધર્મ પાળશું

એણે બચેલામા કે અમણે લોભેમા હવે ફેરવા બધા સરળ હોય છે એને આ દાખવો છું સાહે મુનુ

ખરામત અહારે દંત્રીજી શિશુબુથી નાસ્તિમતા જ વધી છે પણ આપણે મના જ નસીમત છીએ કે આપણા યોદ્ધાઓએ દંત્રીજી શિશુબુ લેવા છતાં ધર્મિત રહ્યા છે ચીમ-લાને હયુ ને પછી દુગુને સાજા થી આપી

શાન્તાય દુગુ તારૂં અતુ સગમ સંજ હલ્ય છે તે બાપુ અમને બધાને બદ્ધ બાન. થયો છે હવેથી તમે બંને પ્રીતિ, વતમતા ને મુનેના પસે થોડું થોડું ધર્મનું શીખવો અને તેઓ ઉપાશ્રમે ભવ હારે તેમની સાથે તમે પણ જાઓ

હા. બાપુજી. જમ્યું.

ફરીથી બધાએ ઇતુ તથા શાંતિની પ્રશંસા કરી ધન્યવાદ આપ્યો. પછી હોટુભાઈએ કહ્યું—

ગર્ભ કાંઈ જે ખગરપત્રીઓ સુમનલાલ તથા સુખલાલ આપ્યા હતા. તેઓ સાંજના મને ઝોરિસે મળ્યા હતા. હું અમરાપર શું કરી આવ્યો તે પૂછવા આવેલા. મેં તેમને પણ વાત કરી. અને હવેથી હું જોન ધર્મ પાળવાનો છું એ પણ કહ્યું. તેઓ બંને મારા મિત્રો છે. દુશાંઆર ને સમજી છે. તેમને પણ એટલી બધી શ્રદ્ધા બેસી ગઈ કે તેમણે તરત જ કહ્યું કે હવેથી અમે પણ જોન ધર્મ પાળીશું.

આનંદ, આનંદ, ધન્ય, ધન્ય, બધા બોલી ઉઠ્યા.

હજી મારી વાત બાકી છે. છતુ શાહે કહ્યું.

કેમ, તમે તો વાત પુરી કરી લીધી હતી ? ચીમનલાલે કહ્યું.

પણ વાતનું અનુસંધાન બાકી છે.

શું બાકી છે. કહો.

સુલેખાના પુનર્જન્મની વાદ કાવ્યમ રહે તેમજ વત્સલા તથા સુલેખાના પૂર્વભવની વાદ પણ કાવ્યમ રહે તેમ કરવું છે.

એ તો બહુ સાફ. તમે જ કહો. આપણે શું કરવું ? ચીમનલાલે કહ્યું.

એ બંનેના પૂર્વભવના નામ હવેથી કાવ્યમ કરવા. વત્સલાનું હવે પછીનું નામ સુધા અને સુલેખાનું નામ કાંતા.

બહુ સાફ. તમે પણ આ બહુ સારી વાત કરી હવેથી આપણે બધાએ એ બંનેને સુધા, કાંતાના નામથી જ બોલાવવા ને

સગાવદાસા, સમીપીએને પણ એ નામથી વાંચે કરી દેવા ચીમનલાલે
હયું.

અમે પણ મમન છીએ યુનીભાઈએ હયું

હરે સરે અમે જાએ ઓડુભાઈ ઉર્મિલાએ હયું

જન સચુર કરો જૈન ધર્મ પાળવાની શરૂઆત અદ્વિતી જ
કરતા જાઓ ત્રણવાર નવમર મન લખીને પછી જાઓ પ્રવીણે હયું
અમને નવમર મન પણ આવડતો નથી.

કામ નહિ હું જોઈું છું તમે સાબળો એમ મ્હી, પ્રવીણ
ઉભો થયો એટલે બધા ઉભા થયા ઉભા ઉભા હાથ જોડી મસ્તક
નમાવી પ્રવીણ ત્રણવાર નવમર જોડ્યો બધાઓએ તે જ પ્રમાણે
પૂર્ણ શતિથી ઉભા ઉભા હાથ જોડી મસ્તક નમાવી સાબળ્યા હયું
પછી પ્રવીણે તેના અર્થ સમજાવ્યા—

નમો એટલે નમસ્કાર,

અરિહતાળ એટલે કર્મરૂપી વૈરીનો પરાજય કર્યો છે એવા
અરિહત ભગવાનને

નમો એટલે નમસ્કાર

સિદ્ધાંત એટલે શુદ્ધ ચૈતન્યપદ્ધતિ સિદ્ધાંતને બિરાજમાન થયા
છે એવા સિદ્ધ ભગવાનને.

નમો એટલે નમસ્કાર

આચરિયાળ એટલે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર્ય, તપ, અને વીર્ય એવા,
મોક્ષમાર્ગના પાંચ આચાર જેના આચરણમાં પ્રવર્તમાન
છે અને બીજા ભગ્ન જીવોને તે આચારમાં પ્રવર્તાવે છે
એવા આચાર્ય મહારાજને

નમો એટલે નમસ્કાર.

ચવફાવાને એટલે દાદરાંગના અભાસી અને તે શ્રુતનું શબ્દ, અર્થ અને રહસ્યથી અન્ય કવ્ય જીવેને અધ્યયન કગવનાર ઉપાધ્યાય મદારાજને.

નમો એટલે નમસ્કાર.

હોર એટલે ક્ષોભાં, જનતમાં.

સજ્જ એટલે સર્વ.

સાદુ એટલે શોધમાર્ગને આત્મભૂતિપૂર્વક માધતા એવા સાધુ મદારાજને પરમ લક્ષિતથી આપણા બધાના નમસ્કાર દો !

વાહ, વાહ. નવકાર—નમસ્કારમાં પણ કેટલી વિચાર, કેટલી ઉચ્ચ, કેટલી હિમદા શાવના છે. નમસ્કાર પણ સાગીને અને જીવેન્દ્રિયને કાષ્ઠ વ્યક્તિને નહિ. અમારે ત્યાં તો વ્યક્તિઓને પૂજો ભળે અને વ્યક્તિ પણ કેવી-ગૃહસ્થી. સાગી નહિ. કહેવાય ભગવાન પણ ભગવાનનેય ઓ. કાષ્ઠ સાગી નહિ. કાષ્ઠ જીવેન્દ્રિય નહિ જેણે પોતે જ રાગદ્વેષ જીત્યા નથી, જે પોતે જ તપાં નથી તે બીજાને કેમ તારી શકે ? અસાર સુધી અને ખોટી જમણામાં જ હતા. હવે જ ખરો રસ્તો, ખરો ધર્મ જાણ્યો.

ધન્ય તમને, ધન્ય તમારી શુદ્ધિને, ધન્ય તમારા સરળ હૃદયને. મીમનસાને કલ્પ.

બાપુજી, હવે અને રજા લાઇએ.

ભલે. પણ એક વાત. કહે અમારો જીવન મહોત્સવ છે, ધર્મ મહોત્સવ છે. તો કહે તમારે જીનેને જાદિ જમવાનું છે. અને મુખંતલાલ તયા સુખલાલને પણ કુંડું-સાથે જાદિ જમવાનું છે. તેમને ક્ષી આવવાનું કામ તમારા ઉપર.

સેલો કે ધરાક કાર્ક યાદ નથી આવ્યું, પણ તું યાદ આવી છે.
હું તો તમારી સાથે ને સાથે જ હતી, તો યે ભૂલી ગયા ?
ઈન્દુએ દસતાં દસતાં કંઈ

આજે બાર વરસથી તને ભૂલી જ ગયો છું
ઐટલે ?

આપણે પગણાં બાર તેર વરસ થયાં પણ તું માણસ છે
એ હું ભૂલી ગયો છો

શું કહો છો ? કાર્ક સમજાવુ નથી
અહીં બાર. મારી પડખે બેસ ઐટલે સમજાવુ
થો. બોલો હવે શું કહેતા હતા

બાર વરસ પહેલાં આપણે પગણા ને અહીં આજના સ્થાગી
આજ સુધી ને કમાનામાં જ જ્ઞાન આપ્યું છે પણ તારા તરફ
કાર્ક જ જ્ઞાન આપ્યું નથી

તમે મને ક્યારે અગમ રીતે રાખી હતી ?

ધર્મનાં સુખસમગ્રમાં એ તને મુરકેલી આવવા નથી દીધી તે
ખરામત છે

તો પછી ?

પછી એ કે એ તને ભેઠએ તે સુખ આપ્યું નથી અને
શું ભેઠએ તે આજે જ જાણ્યું

શી રીતે ?

પ્રતીષ્ઠા સુધા, કાંતાના જીવનદર નથી

એમાંથી શું જાણ્યું ?

જ્યનનું રક્ત સમન્યો. સ્ત્રીની કિંમત સમન્યો. સ્ત્રીને શું
લોપ્યો તે સમન્યો.

સ્ત્રીને શું લોપ્યો ?

પણિનો પ્રેમ. મેં તને પૈસો આપ્યો, પ્રેમ નહિ. એ મેં મોટી
બૂલ કરી હતી.

તો હવે બૂલ સુધારી નાજો.

બૂલ સુધારવાથી જ બસ ન થાય. માફી પણ માગવી લોપ્યો.
માટે ઇંદુ, હું તારી માફી માગું છું. એમ કહી બે હાથ લોટી
પ્રથ્વરલાલ ઇંદુના જોળામાં નમી પડ્યો. અરધા નમેલા પ્રથ્વરલાલના
બંને બાજા પોતાના બે હાથમાં ઝીલી લઈ ઇંદુએ તેને બેઠો કર્યો
અને બોલી—

મને યરમાવો નહિ, નાથ હું તો તમારી દાસી છું. મારી
કાંઈ બૂલ થઈ હોય તો હું તમારી માફી માગું છું.

એમ કહી ઇંદુ પ્રથ્વરલાલના જોળામાં નમી પડી. તેને પ્રથ્વરલાલે
પોતાના બંને હાથમાં ઝીલી લઈ, પોતાની પાસે બેઠી લઈ બાથમાં
બીડી દીધી. અને સુંબન કર્યું પછી બોલ્યો.

ઇંદુ, જાણી, તું તો એની એ જ છે છતાં આજે તારા
સ્પર્શ, તારા આર્તિગન મીઠું લાગે છે એવું પહેલાં કદી જ લાગ્યું
નથી.

મને પણ તમારા સ્પર્શ અને તમારા સુંબને આટલી બધી
મીઠાશ, આટલો બધો આનંદ પહેલવહેલાં જ આપ્યા છે.

મને તો બહુ આજે જ પરવા હોય છે એવો આનંદ થાય
છે એમ કેમ ?

એ તો તમે બહુ જ છો.

નથી જાણુનો મરિ જ પૂરું છું.

એ જ શુદ્ધ પ્રેમ ને પાશવીવૃત્તિનો તક્ષવત.

હા, સમજ્યો. જરાજર સમજ્યો. બાજસુધી હું પાશવીવૃત્તિનો દાસ હતો. શુદ્ધ પ્રેમ જ મારામાં નહોતો.

હવે તો ખરો જ પશુ વેપારવૃત્તિએ પ્રેમને છુપાવી રાખ્યો હતો.

હા, એ પશુ તાર્કિક કહેવું ખરું છે. શુદ્ધ પ્રેમની કિંમત, શુદ્ધ પ્રેમનો આનંદ ખરેખર બાજે જ સમજ્યો.

કાલે ધરાકમાં ને સોદામાં પડ્યો, એટલે બૂલી જશો.

નાહિ, ઈફુ. એ વખત ગયો. હવે ઈશ્વરલાલનોય પુનર્જન્મ થયો છે. હવેથી વધુ પડતી વેપારની ઝીંઝટમાં પડીશ નહિ. અને તારા સહવાસમાં વધારે રહીશ.

વાહ, તારે તો બા દાસીનાં અહોભાગ્ય જતી ગયા.

ઈફુ, હવે હું તને ચેતાને દાસી કહી હલકો ન પાડ.

કેમ, હું તમારી દાસી જ છું.

નાહિ, ઈફુ. આજ સુધી મેં તને દાસી જેવી રીતે રાખી તે તો મારી બૂલ ચર્ક. હવે તો હું મારી જીવન-સહચરી, જીવન સર્વસ્વ, હવેથી તારી સલાહ વિના હું કંઈ કામ કરવાનો નથી.

તમે તો મને બધું હવે ચાલી દીઓ છો.

એ તો ફક્ત મારી બૂલ સુધાઈ છે. અસારસુધી હું તારો પ્રેમ ન સમજ્યો, તારી લાગણી ન સમજ્યો. હું બચેથી, શુદ્ધિયાળી ને કાઢી તેની કિંમત જ ન સમજ્યો. એના પ્રાપચીન તરિક

હવેથી તારી સલાહ વિના અને તારી ઇચ્છા વિના કંઈ જ ન કરવાનો નિયમ રહે છે.

ઈશ્વરસાક્ષના પરિવર્તનથી-સંપૂર્ણ પરિવર્તનથી ઇંદુને એટલો બધો આનંદ થયો કે એની બિંમિઓ ઉઠી જાયી ને તે ઈશ્વરસાક્ષને બેટી પડી, ને પછી બોલી,

આજે તો તમે મને એટલો બધો આનંદ આપ્યો છો કે આ આનંદ હવે છાંદગીશ્વર અખર રાખજો

ઇંદુને સામી બાથમાં બીડીને ચુમન લઇને ઈશ્વરસાક્ષે કહ્યું. તારો એકલીનો જ નહિ પણ આપણા બંનેનો આ આનંદ હમેશને માટે કાયમ રહેવાનો એની ખાતરી આપુ છું.

મને તમારો ખરો પ્રેમ મળે તો ખીજું કંઈ ન જોઈએ. મને આનંદ, આનંદ.

હવે મારી પાસે દેવા જેવું જ કંઈ નથી બધું તને આપી શક્યો છું.

હું પણ તમારી જ છું ને

ખરાખર છે, દઇને જ લેવાય છે. તું મારી જ છો. મારો પ્રેમ આપીને તારો પ્રેમ લઈ લઉં છું

આજે પણ મેં તમારી ઉંચી ઉંચાડી દીધી

તે ક્યારે ઉંચી ઉંચાડી !

કેમ. હું તમારી ચાહદાસ્તમાં જાયી પડી માટે જ ઉંચી ન જાયી.

એ ચાહદાસ્ત તો હવે કાયમ રહેવાની

તો તો એમને એમ ઉંચી પણ નહિ આવે ચાલો સારું હું તમને ઉંચાડી દઉં.

નથી કરતા પણ ઘણી વાર એવા અણધાર્યા સંજોગો ઉત્પન્ન થાય છે કે કમાવાને બદલે ગુમાવવું જ પડે તો તેનું શું ?

તેવા વખતમાં આપણું નુકસાન બરપામ ન ચાલે ત્યાં સુધી તે પછી ધર્માંદા કરવાનું નહિ, તે ઉપરાંત એમ પણ નિયમ કરી ચકીએ કે આપણે આપણા નિયમ પ્રમાણે જે રકમ ધર્માંદા કાઢીએ તે બધી ફર વર્ષે વાપરી ન નાખીએ. થોડીક વાપરીએ અને થોડીક એકઠી કરી રાખીએ ને તે એકઠી થયેલી રકમ નુકસાન વખતે બરપામ કરવામાં કામ લાગે.

હા એ પ્રમાણે કરીએ તો આપણે અભારે જ નિયમ કરી ચકીએ. તો હવે આપણે કયો નિયમ કરશું તે કહે.

ખેમાથી કયો નિયમ તમને વેપારમાં અનુકુળ છે અને કયો નિયમ તમને પસંદ છે તે કહે.

એની તો એકદમ સુજ પડે તેમ નથી.

તો વિચાર કરજો આપણે જે ચાર દિવસ પછી નક્કી કરશું.

પહેલાં તો અભારે જ નક્કી કરવાનો વિચાર હતો, પણ હવે કયો નિયમ પસંદ કરવા જેવો છે એનો જરા વિચાર કરવો પડશે.

તો એમાં શું વાંધો છે ? કાલ ને કાલ આપણે કયાં હિસાબ કરવો હ ? અભારે એટલું ધારી લીંચો કે એમાંના કાંઈ પણ એક નિયમ પ્રમાણે આપણે વર્તવાનું છે તેમાં કાંઈ ફેરફાર કરવાનો નથી.

બગાવર છે. મર્યાદા કરવાનો નિયમ આપણે અભારે લખીએ છીએ, અને મર્યાદાની રીત અથવા મર્યાદાની હદ ચાર દિવસની અંદર આપણે નક્કી કરશું, ચાર દિવસથી વધારે મોકું પણ નહિ કરીએ. પણ આ મર્યાદાનો નિયમ લેવામાં તને તો કાંઈ વાંધો નથી ને ?

હા.

હારે કહો. આમાં તમારો શો મત છે ?

મેં કદી આની જાતનો વિચાર કર્યો નથી. એટલે એમાં મારી સુધ્ધિ એટલી ચાલી શકતી નથી. માટે તું તારો વિચાર દર્શાવ.

આપણે એમ કરીએ કે આપણે આપણી મુડીની કાંઈક મર્યાદા બાંધીએ તેમ જ ધર્માદામાં વાપરવાની કાંઈક મર્યાદા કે રીત નક્કી કરીએ તે તમને ગમશે ?

તને ગમશે એ મને પણ ગમશે જ.

તો આપણે મર્યાદા કેવી રીતે નક્કી કરવી છે ?

એ તું જ બતાવ.

તો આપણે એ રીતે મર્યાદા બાંધી શકીએ—

એક (૧) આપણે આપણી મુડી માટે અમુક હદ બાંધી લઈએ કે એથી વધારે મુડી માથે તો તેટલી રકમ ધર્માદામાં વાપરવી

તેની સાથે બીજો નિયમ રાખવો હોય તો એમ રાખી શકાય કે દર વર્ષે આપણી કમાણીના અમુક દહા ધર્માદામાં વાપરવા.

અથવા બીજી (૨) દર વર્ષે આપણે આપણું ખર્ચ કાદનાં જે બાંધી કમાણી રહે તેનો અમુક ભાગ મુડીમાં ઉમેરવો અને અમુક ભાગ ધર્માદામાં વાપરવો

એ બેમાંથી જે તમને સારી લાગે તે રીતનો નિયમ કરો.

તે વાત કરી એમાં એમ થયું કે દર વર્ષે નફો જ હોય.

પણ વેપારમાં તો કાર્પ વાર એટલે પણ જાય. આપણે કાંઈ સહો

‘ મને શો વાધો હોય ?

એમ કે આપણે મોજશોખ કે આપણી રહેણીકરણી કાંઈ વધારી નહિ સહીએ.

મને મોજશોખનો મોહ નથી, મને તો તમારા પ્રેમનો મોહ છે એટલે કે મારે તમારો પ્રેમ જ નોંધવો છે. તમારો પ્રેમ હોય તો મને ગરીબીમાંય સ્વર્ગ જેવું સુખ લાગે.

એમ બોલી તો સકાચ નાની ઝોરડીમાં રહેતું હોય ને હાથે કામ કરતું હોય તો કેમ યાચ છે તે ખબર પડે !

પતિનો પ્રેમ હોય તો સ્ત્રી એ તો કુઃખ સહન કરી શકે છે. તો નાની ઝોરડીમાં રહેતું કે હાથે કામ કરતું એ કઈ મોટી વાત છે ? હાથે કામ કરવાથી તો તબીબત ઉઘટી સારી રહે એ ખબર છે ?

બરાબર છે મને તારી ખાત્રી જ છે આજે માફ ધાર્યું કામ પૂરું કર્યું તે માટે તારો ઉપકાર.

એવી વાત નહિ કશી. ઉપકાર તમારો; હું તો મારી ફરજ બજાવું એટલું જ. ચાલો ભારે હવે સુષ્ક જમીન.

ચાલો.

એટલે જ અત્યાગ્રા આટલું બધું દામ ચઢ્યું ગયું

તોય તમે આગ્રા તેની અમને ખચર પડી નહિ અમારું
ધ્યાન રહ્યું નહિ

અમે આગ્રા સારે તમે બને બહેનો દામમાં હતી તારા મામા
શિવાનખાનામાં ગયા ને હું, બા વચેરે તમારા ઓરડામાં બેઠા હતા
ત્યાં ગઈ પા કલાક તેમની પાસે બેસીને તમને મદદ કરવા અહીં આવી.

બહુ સારું પણ મામી એક વાત કહું

શું ? કહે ને

મારી જૂથ થતી હોય તો માફ કરજો પણ મને બાળે તમારું
મેહુ રાજ કરતા વધારે આનંદમાં હોય એવું લાગે છે.

મને પણ એમ લાગે છે કાંતાએ કહ્યું •

અમારું અનુમાન સાચુ છે કે કેમ, મામી ?

હા તો સાચુ પણ તમે બને બહેનો કેવી દુશીઆર છો કે
જાણી ગયા

હવે મેહુ જાનું રહે કાંઈ ? અમને કહેવા જેવું હોય તો કહે
શું છે ?

મારાથી જાનું રાખવા જેવું હોય તો હું બહાર જાઉં. કાંતાએ કહ્યું.
ના, બહેન, હું પણ મને તો સુધા જેવી જ છે તમારા
બેનનો મારા ઉપર ઉપકાર થયો છે એટલે તમારાથી જાનું રાખવાની
જરૂર નથી

અમે તો કાંઈ ઉપકાર ક્યો નથી

સીધો ઉપકાર તો નથી ક્યો પણ આકાશતરો ચઢ્યો ગયો છે.
કેવી રીત ?

તમારો વૃત્તાંત સાંભળીને તમારા મામાના સ્વભાવનું પણ પરિવર્તન થઈ ગયું છે.

બહુ આનંદની વાત કેટલું ચગવિર્તન થયું તેની કહેવાય તેટલી વિગત કહો.

હમણાં તેમણે એક ધીમીટક કંપની કરવાની યોજના કરી હતી. અને એના જોરથી ત્રણ હરીફ કંપનીઓને દાની દેવાની, ખતમ કરવાની અથવા ગરબ કરી જવાની યોજના કરી હતી તે હવે કાંઈ નહિ કરે. ફક્ત એ પુ થયા જ અસાધરી અને તેની પણ મર્યાદા કરી દીધી છે.

પણ સવારથી રાત સુધીમાં ધરમાં તો રહેતા જ નથી. તમારી સાથે વાત કરવાનો પણ વખત હોતો નથી. એ તો એમનું એમ જ ને ?

ના, ના. હવે તો બપોરના ૧૧ થી સાંજના ૬ સુધી જ દુકાને જવાના, અને દરેક કામમાં મારી સલાહ પણ લેવાના.

વાહ, વાહ, હારે તો બહુ સારું. મારા મામા આટલું કરે એ તો મોટા ધનભાગ્યની વાત. ખરેખરા આનંદની વાત છે તો પછી તમારા મોઢા ઉપર આનંદ તરવરે એમાં શું નવાઈ તમારે આનંદ સરેવ કાયમ રહેો મારા તમને અભિનંદન છે. મામા.

મારા પણ તમને અભિનંદન. કાંતાએ કહ્યું.

× × × × ×

વખતસર ઓટુમાઈ, સુમતલાલ તથા સુખલાલ તેમના કુટુંબ સહિત આવી ગયા. સુમતલાલ તથા સુખલાલની પત્નિઓ નવીન આમંત્રણે હોઈ તેમને બધાની ઝોળખાણ કરાવી. તેમ જ સુમતલાલ તથા સુખલાલને પણ ચીમનલાલ, સુનીલાલ વગેરે નવા આવેલાઓની ઝોળખાણ કરાવી.

× × × × ×

જમવાનું થઈ ગયું પુરુષો બધા માથે જમવા બેસી ગયા.
પુરુષો જમતા હતા સારે સુધાએ હતું

બાપુજી બાળે એક નવા બાનંદની વધાર્થ છે

વાહ, શું છે ?

ગર્ભ કાલે રાત્રે બહીથી ગયા પડી મારા મામાએ પરિગ્રહની
મર્યાદા બાધી લીધી છે

હે ઈશ્વરભાઈ, સાચી વાત ? યુનીનાય એન્ડમ બોલી ઉઠ્યા.
“પૈસો મારો પરમેશ્વર” એ સૂતના ઈશ્વરના પક્ષ પૂજારી છે
એ વાત યુનીનાય બહુ સારી રીતે જાણતા હતા તેથી તેમને
એ વાત સાંભળીને ખૂબ નવાઈ લાગેલી

હા શેક, સાચી વાત છે ઈશ્વરને હું મ જ જવાબ આપ્યો

ઈશ્વરભાઈ, તમે તો અમારા મત વચ્ચે ગયા અમે પણ
પરિગ્રહની મર્યાદા નથી બાધી રાખ્યા ન તમે તો નહીં, ઉમરમા જ
મર્યાદા કરી લીધી ચીમનલાલે હતું

કાલે આપના પુત્ર અને પુત્રવૃત્તેન જનન મહિનાને મને
થયું કે મારે આમ કરવું જોઈએ અમે મર્યાદા કરી લીધી
સાચી વાત છે

એ જ રીતે બધાએ ધર્મરસાસને ધનવાદ આપ્યા.

પણ હજુ માન પરિમલની મર્માદાની વિગત નહોતી કરવાની બાકી છે તેમાં આપ બધાની સલાહ લેવી છે. ધર્મરસાસે કહ્યું, બહુ સારું ખુશીથી કહો. ચીમનસાસે કહ્યું,

હમણા તો આપણે જમી લાઇએ. પછી બૈરાંઓ જમી લે. પછી દિવાનખાનામાં બધા બેગા મળીને વિચાર કરીએ. એટલે બધાની સલાહનો લાભ મળે.

બરાબર છે. સુનીલાસે કહ્યું.

x x x x x

ઓઓ જમીને દિવાનખાનામાં આવી ગયા પછી સુનીલાસે કહ્યું—

ધર્મરસાસ, હવે કહો.

મને સંરખુ સમજાવતાં નહિ આવડે. સુધા તને બધી ખબર છે. તું જ કહે ધર્મરસાસે કહ્યું

ના, અમને હજુ વિગતથી વાત કરવાનો વખત મળ્યો નહોતો. તેથી વધારે તો હું પણ જાણતી નથી તો માગી, તમે જ કહો. સુધાએ કહ્યું.

ધંડુએ કહેવા માંડ્યું

મુડીની મર્માદા અમારે કુતી રીતે બાંધતી તેનો વિગત થઇ પડ્યો છે. બે રસતા અમને સુજ્યા છે—

(૧) અમે મુડી માટે અમુક દદ બાંધી લાઇએ કે જેથી વધારે મુડી ગાય તો તેટલી રકમ ધર્મોદામાં વાપરી. તેની સાથે એમ પણ કરીએ કે દરવર્ષે અમારી દમાણીના અમુક દદ ધર્માદા વાપરીએ.

અથવા (૨) દરવેળે અમારી દમાણીનો અમુક જાગ મુડીમાં ઉમેરીએ
ને અમુક જાગ ધર્માદામાં વાપરીએ.

હવે એ બેમાંથી કયો નિયમ વધારે સારો એ સમજાતું નથી. તો
એ બાબત તમારી સલાહ બ્યારો.

બધા વિચારમાં પડી ગયા. કોઈ બોલી શક્ય નહિ

ચીમનલાલ શેઠ, તમે અસરે બધા કરનાં મોટા હો. માટે
તમે પહેલાં તમારો અભિપ્રાય બ્યારો. ઈશ્વરલાલે કહ્યું.

માગ કરતાં તો ચુનીલાઈ વધારે વહેવાર માણ્યું છે. માટે
એ વધારે સારી રીતે સલાહ આપી શકે ચીમનલાઈએ ચુનીલાઈ
પર ઢોળી પાડ્યું

બંને નિયમ સારા દેખાય છે. હવે કયો નિયમ વધારે સારો
નિવડે એ અચારથી કેમ કહી શકાય ચુનિલાલે કહ્યું.

પ્રીત્યુભાઈ, તમારો શો મત છે? ઈશ્વરલાલે કહ્યું.

તમારે બેમાંથી એક જ પસંદ કરવો છે કે નવે ઉપરથી ત્રીજો
નિયમ ઉપજાવી શકાય. પ્રીત્યે પૂછ્યું

ત્રીજા નિયમમાં વધારે છૂટ ન લેવાની હોય તો ત્રીજો નિયમ
પણ ચાલી શકે ઈન્દુએ કહ્યું

તો, જુઓ પહેલા નિયમ પ્રમાણે તમારી મુડીની અમુક રકમની
મર્યાદા બધાઈ જાય તે સારું બીજા નિયમમાં અરધો નફો ઉમેરતો જ
જાય છે, એટલે મુડી વધતી જ જાય છે, તો આમ નિયમ કયો તો—

“ અમુક રકમની તમારી મુડી ચર્ચ જાય ત્યાં સુધી ૬૦ વર્ષ તમારા
નાનામાંથી અમુક જાગ મુડીમાં ઉમેરતા જવો ને બાકીનો જાગ ધર્માદા
માટે રાખવો તમારી મર્યાદા પ્રમાણેની મુડી ચર્ચ જાય પડી ધર
અર્થ કાઢતા બાકીનો જવો નફો ધર્માદામાં વાપરવો ”

આમ નિયમ કરે તો ઠીક પડે કે નહિ? પ્રતીતિ હતું.

એ નિયમ બરાબર અનુકૂળ થશે, ઈશ્વરતાલે હતું. વધારામાં એટલું કે તે નફા બધાં જ એકદમ વાપરી ન નાંખવો દારણુ દોષ વખત ખોટ જાય તો તે બરપાઈ કરવામાં તેનો ઉપયોગ કરવો પડે.

બરાબર છે. પ્રતીતિમાર્ગ, તમે ઠીક તોડ દાખ્યો. બંને નિયમની વાત સચવાઈ ગઈ હતા મર્યાદા પણ બનાઈ ગઈ, ને વહેવારમાં એજ ઠીક પડશે. ઇન્દુએ કહ્યું.

આ નિયમ તો મામાન્ય રીતે બધા માણસને અનુકૂળ પડી જાય તેવો ચર્ચ થયો. દરેક માણસ ધારે તો એ નિયમને અનુમતી શકે સુખંતલાલે કહ્યું.

બરાબર છે. આપણે બધાં જ આ નિયમને અનુસરવાનું મનમાં ધારી લીએ. પોતાની યકિત પ્રમાણે દરેકને પોતાની મુડીની રકમ નક્કી કરવાની છુટ છે એટલે કાંઈને પણ એ નિયમ લેતાં મુશ્કેલી પડે તેમ નથી. સુધાએ કહ્યું.

બધાંએ તે પ્રમાણે કબુલ કર્યું.

સાંપાછી ઘોડી મામાન્ય વાતો થઈ ફરીથી બધાંએ ઈશ્વરસાક્ષને તથા ઇન્દુને ધન્યવાદ આપ્યા. પછી હોટુભાઈએ કહ્યું —

પ્રતીતિમાર્ગ, ગઈ કાલે તમે નવકાર મંત્ર અર્થે સહિત સમજાવેલ તે શ્રાંભળવાની સુખતલાલ, સુખલાલ તથા તેમની પત્નિઓની ધ્મજા છે.

હવે બધાં. ઉભાં ચર્ચ ગયા ને ગઈ કાલની માફક પ્રતીતિ ત્રણ વાર નવકાર મંત્ર બોલી તેનો અર્થ સમજાવ્યો.

ચીમનલાલે તેમને હવે ધર્મ સંઘર્ષી વિશેષ જ્ઞાન મેળવતા રહેવાની બનામણ કરી. પછી તેઓ બધા ગયા. ઘોડીવાર પછી ઈશ્વરલાલ તથા ઇન્દુ પણ ગયા, પછી ચીમનલાલે કહ્યું.

પ્રીતી દેને તમે જ્યાં થાયા તિવસ વોદરા ચાલે,
એ તો જીવનું જ પાત્રો ને. જ્યાં મજા સંજોગોએ મળતું
જોઈતું. છત્ર દાંડે કું

અને અમારૂં પલ્લુ આવરતું. યુનીભાભે કું
અમારે અમરાપર પલ્લુ જતું પાત્રો જોડુમાર્ગ વસંતલાલને
શાન્તી થાવેલા તેમાં જે ખાસ અમર હરી ત્યાં છે, ને અમરી
પલ્લુ જવાની મંચા છે.

બો પ્રીતીની જાતે એમને પલ્લુ મળતું જીવન એમનલે
કું

ત્યાં બીજું પલ્લુ કમ છે ત્યાં એ ને સાનિધાન થા બંધેલું તે
મારે ખરીદી લેવા તિવર એ આપને જામ લાગે છે બાપુજી ?

પ્રીતીની લઈ લે એમનલાલે કું

તે એમ કરીને દમળાં ને ચર તિવસ તો આપ જ્યાં અર્ધ
શાન્તી, પછી પદેલાં બંને અમરાપર જઈને. ત્યાં જામલાવાદ જઈને.
ત્યાં વોદરા જાતીને કારણ શાંતિવાદથી રહી યુનિયન આવતું
તેના કરતાં વોદરાથી રહી યુનિયન આવતું તો પાત્રો પ્રીતી કું.

હા. એમ કરતું તો પાત્રો, છત્ર દાંડે અનુભવન આપું

એ પ્રમાણે નકી લઈ ચલું

૪

અમરાપરમાં

સ્વૈવારના બરાબર દસ વાગે એર સર્વિસ—વિમાન કંપનીની મોટર કાચ વેગન તેની ઝોફીસ પાસે આવીને બંધી રહી, તેમાંથી થોડા ઉતાડાઓ ઉતર્યા પછી પહેલી કાંતા ડારી. સામે જ વસંતલાલ ઉભા હતા. તેમને જોઈને બોલી—

વસંતભાઈ, આવી પહોંચ્યા છો કે ?

કાંતા માસી કે ?

પછવાડે સુધા ઉતરતી હતી તેને બતાવીને કાંતાએ કહ્યું.

આ મારા મોટા બહેન—સુધા બહેન.

સુધા માસી મળ્યાં છો ને ?

હવે માસી નહિ, બહેન કહો કે ભાભી કહો.

હાં પ્રવીણ પણ નાંચે ઉતર્યો. ને વસંતને કહ્યું.

કેમ, વસંતભાઈ, કેમ છો ? કાગળ પહોંચી ગયેર હશે કે ?

હા. તમારા બંને કાગળ પહોંચી ગયા હતા. એટલે તો સામે

આંચો છું

અહિં તો રવિચંદભાઈની વખત હતી ને ? પ્રવીણે કહ્યું.

હા, તમને બરાબર માદ લાગે છે.

અહિં પચાસ વર્ષ ગાળેલાં એટલે વાદ હોય જ ને.

તમે જાણુ વચિત્ર ?

હા જ તો. તમારો જ્ઞાતિ આવે ને હું ન વાંચું એવું બને ?
જાપામાં બધી વિગત આવેલી ને બધું જ હું વાંચી ગયેલી. પણ
તમારા નામ યાદ નથી રહ્યા.

પણ હવે અમે અમારા પૂર્વ જન્મનાં નામ ફરીથી પારણ
કરી છે. હું સુધા ને આ કાંતા

પ્રવીણભાઈ, તમારું નામ તો પ્રવીણચંદ્ર કાવમ રાખ્યું છે ને ?
વર્ષતલાસે પૂછ્યું

હા. મારું નામ બાલી રાકામ એમ હતું જ નહિ તેમ જરૂર
પણ નહોતી. સુધા, કાંતા નામ અમારા પૂર્વજની યાદગીરી તરીકે
કાવમ રાખવાનું સૌને ગમ્યું, એટલે આ જન્મનું નામ વત્સલા બાલીને
સુધા રાખ્યું ને સુનેખાનું નામ કાંતા રાખ્યું

હવે તમારે નાનું છે ? સરલાએ પૂછ્યું

ના, અમે નાહી પરવારી, આ નાસ્તો કરીને જ નીકળ્યા હતા.
ત્યારે હવે જન્મવાનું તૈયાર થઈ જવા આવ્યું છે. અરધી ઠલાકની
વાર છે

અમારે કંઈ ઉતાવળ નથી તમે તમારે રસોઈ કરો જાઓ.
વસનભાઈ, તમે આ મકાનમાં જ રહેવાનું રાખ્યું છે તે ઠીક
થઈ છે. પ્રવીણે કહ્યું.

ના, ના, અમે તો ચાર પાચ મહિના થયા જ અહીં રહેવા
આવ્યા. વર્ષતલાસે કહ્યું

ત્યારે બહોલો રહેતું હતું ?

અહીં દર્પદર્શ અને સુંદર માકા રહેતા હતા.

હા. 'જરાજર. એ લોહા અહીં રહેતા હશે. ત્યારે હર્ષદ પરણ્યો ક્યારે ?

હર્ષદભાઈ એકલા ઘરે ગયા. પછી જમવાની અડચણ પડવા લાગી. હું પણ પરણ્યો નહોતો. હર્ષદભાઈએ એક ગરીબ છાત્રાણના હોઠકરને રસોણ કરવા માટે જોતી કાઢ્યો. પણ તેની રસોણ કાવી નહિ. પછી તેમના મિત્રને કહ્યું. તેમણે તેમના એક ભાઈમંધની ઢોકરી સાથે સગપણ કરાવી દીધું. બાકી બીજા કોઈ તો તેમને કન્યા આપે એમ નહોતું.

છેવટે પરણ્યો અને સુખી થયો એટલું જ સાદું.

સુખી તો થયા. પણ એટલું તો ખરું કે કમાવ નહિ તો ખાવાના સાંસા પડે એમ થયું ત્યારે જ સુપરવું પડ્યું. બાકી ખાસ તો તેમને એ હતું કે માખાપતુ કંઈ માનવું જ નહિ. તો માખાપ ન રહ્યા એટલે એમને કાંઈની સાથે આશ્રય કરવાનું રહ્યું નહિ.

ક્યાં નોકરી કરે ?

પહેલાં તો આપણી દુકાનમાં જ કામ કરવા લાગેલા. પણ પછી તેમના મિત્રે નવી દુકાન કરી તેમાં ભાગીદારીમાં જોડાઈ ગયા.

ત્યારે તમે તો અહીં હમણાં જ રહેવા આવેલા.

હા. બીજા કોઈ ભાકુત સારો મળ્યો નહિ. ત્યારે મેં વિચાર કર્યો કે ભાકુત ધર સાચવે નહિ. ખરાબ કરી નાખે. તેના કરતાં હું જ દરદને ભાકું આપીને રહું એમ નક્કી કરી હું જ રહેવા આવ્યો.

તે તમે વળી ભાકું પણ આપો છો ?

ભાકું તો આપવું જ જોઈએ ને ? હું ચેતે જ દરદી દરદને અન્નાપ ન કરી શકું.

સાખાયા. વર્ષતલાઈ, તમારા જેવા પ્રમાણિક દરદી અત્યારે ભાગ્યે જ હોય છે.

1 તો પહેલા તમે ક્યા રહેતા ? કંતાએ પૂછ્યું
આ સામેના જ મકાનમાં
સરવજામના મકાનમાં ?

હા

એ ભોક્ષા ક્યા રહે છે ?

અહીંના છન્દ્યુએન્ડા આવેલો તેમા તેમનું આપુ કુટુંબ સપાટ
ગયું ને એક અઠવાડિયામાં આપુ કુટુંબ સાથે થઈ ગયું એન્ડે એ
મકાન એમના પિતરાણના હાથમાં આગ્યુ, તેમની પાસેથી એ બાકે
રાખી લીધું હતું

એ પિતરાણને મકાનની જરૂર નહિ હોય

ના એને પોતાનું જ મકાન મોટું છે પછી આની જરૂર
નથી. એટલે એને તો વેચી નાખવું છે પણ હજુ કોઈ ધરાક જાઓ
નથી તેથી રહી ગયું છે

શું માગે છે ?

આજ્ઞા હિસાબે ધરની કિંમત ૩ હજારથી વધારે ન, મળાય
એને ભોક્ષાએ છે આઠ હજાર તે કોઈ આપવું નથી

આ મકાનની કિંમત શું મળાય ?

ધરાક ઉપર કિંમત. પણ દસ હજાર તો આવવા ભોક્ષાએ એમ
હું ધારું છું આ ધરનું સમારકામ કરી થયું નથી એટલે બહુ ભુના
જેવું લાગે ૩ એટલે દુરત કોઈ ધરાક પણ યાવ તેમ નથી
તમે વેચવાની કોશિશ કરેલી ?

હા મને એમ થયું કે આ દુષ્ટમાં ફક્ત આ જાઓ રહી છે. તે
વેચીને પૈસા ધર્માદમાં વાપરી નાખ્યુ એટલે હું ભોજમદારીમાંથી છુટું તેથી
વેચી નાખવા ધારેલું પણ દસ હજારથી કોઈ વધારે આપવું નથી

૭. સારે એમ કરો. રૂ. દસ હજારમાં આ મકાન અમને જ આપી દીઓ.

તમે ખચ કવી વાત કરો છો ? હવે મારે વેચવાનું જ ર્થા રહ્યું ? હવે તો મારે બદલે તમને દરદી જ બનાવી દેવાના.

હું દરદી બનીને હું મને ચોતાને જ મકાન વેચું તે હીક ન લાગે. એટલે પહેલાં તમે મને વેચી દીઓ. પછી મને દરદી બનાવવો હોય તો બનાવજો.

હીક, તો એમ કરીશું.

અને સામેના મકાનનું કરવું હોય તો ?

તમારે લેવું છે ?

હા.

તો મધુકચાલભાઈ કે જમના હાથમાં એ મકાન છે તેને અહિં બોલાવી લાવુ. તમે એની સાથે વાત કરી સમજાવો. ખાર વાગ્યા પછી એ ધેગ હોય છે સારે બોલાવી લાવું તો ચાલશે ?

કેમ ન ચાલે ?

તમારે સુનું હોય તો પછી બોલાવું.

ના, ના. ખાર વાગે જ બોલાવજો. સુવું નથી.

હાં તો નિશાબેયા ત્રણ છોકરાઓ આઆ. હાથમાંની ચોપડીઓ દક્ષતર ટેકાણે મૂકી બધાને પર્મે લાઆ. એટલે કાંતાએ પૂછ્યું.

વર્મનભાઈ તમારે છોકરાં કેટલાં ?

૭. મોથી મોટી નિશી. તેને પરણાવી દીધી છે. તે પછી પાંચ દિકરા, મોટા એ મોટાક ચર્મ ગયા પછી કુકાનમાં બેસે છે. તે આ નાના ત્રણ ભણે છે.

હીક. મોટો પરિવાર છે.

હા પણ એટલા નથી જ સારા છે કે જધા ન સીધા શાંત પ્રકૃતિના છે

જસ તો એ સુનોષ ને આનંદ સૌથી મેટો છે વસતભાઈ

હા બહેન એટલા માટે જ હું મને નથી જાણતો માનું છું
જાણા છોકરાઓ એ ઉપાધિ તો ધણી જ પણ સારે નથીને અમારે
મારું સીધું વાધી રાહુ છે

બહુ સારું

ત્યાં સરલાએ બાવી કહ્યું—જમવાનું તૈયાર છે

પહેલાં વસતલાને અને પ્રવીણે જમી લીધું પછી સુધા, કાતા અને
છોકરાઓ જમવા બેસી સગલા જમવા ન બેઠી એને કાતાએ કહ્યું

ભાભી તમે પણ બેસી જાઓ

તમે જમી લીઓ પછી હું બેસીશ હમણા હું તમને
પીગમું છું

ના, એમ નહિ જધાને માટે યાળાઓ પીરમો સાથે, તમારી
પણ પીરમો જધા માથે જ જમશું

એ પ્રમાણે જધાએ સાથે જમી લીધું

બાર વાગ્યા એટલે વસતલાએ મધુઅરને બોલાવવા જવા
સરલા દામ વામણ માજવા બહાર ફાળીઆમાં ગઈ છોકરાઓ પણ
બહાર રમતા હતા પ્રવીણ, સુધા, કાતા તેમના ઓગડામાં એટલા
રવા પછી પ્રવીણે કહ્યું.

વસતલાએ ખર્ચ ખૂબ કાઢ્યું છે કારણ બહુ બચરાગ માણસ
છે આપણા દારદરું કામ પણ અમલ કરેલ છે તો મારો વિચાર
છે કે તે રહેતા હતા તે સુગંધલાઈનું ઘર ખરીદી આપણે તેમને
બક્ષીસ આપવું તમને કેમ લાગે છે ?

જહુ સાઈ. કાંતાએ કહ્યું.

એ ધર સાઈ છે ને વસંતલાલ તેમાં રહીને સુખી થયા છે માટે એ ધર એમને આપીએ તે જહુ સાઈ છે. પણ ધર નાનું છે. હોકરા પાંચ છે. તો આપણે ધર ઉપર મેડી બાંધી આપીએ તો વધારે સાઈ. સુધાએ કહ્યું.

મેડી જહેનનું કહેતું પણ ખરૂં છે તમારા શ્રી વિચાર છે ?

હું તમારા વિચારમાં સંમત છું. વસંતલાલ, મહુકચંદને તેડી લાવે એટલે અસાર જ નહીં કરી લખાવે. ને મેડી બાંધવાનું કામ પણ તેમને જ સોંપી દેએ.

હા. એમ જ કરો. સુધા, કાંતા બંનેએ કહ્યું.

× × × × ×

થોડી વારમાં જ વસંતલાલ, મહુકચંદને લઈને આવી પહોંચ્યા.

મહુકચંદભાઈ, આ તમારું સામેનું ધર બાંડે રાખીએ તો થું બાંકું લેશો ? પ્રવીણે પૂછ્યું.

આ વસંતલાલ પંદર રૂપિયા આપતા હતા તે તમે આપો.

વસંતલાલ કહેતા હતા કે તમે ધર વેચી નાખવા માગો છો તો તે વાત સાચી છે ?

હા.

તમે વેચી નાખો તો અમને લેનાર ધણી ખાલી કરાવે તો પંચાત થાય

તો તમે ખરીદ કરી લો.

થું લેશો ?

આહ હજાર રૂપિયા.

અરિયા વેપારીને લાં આપણે રૂપીયા બાજે મૂકીએ તો શું બાજ મળે ?

પાચમી ૭ ટકા મળે

પણ વેપારી સદર હોવો જોઈએ

મદર વેપારીની ખાત્રી પણ ૭ ટાપી વધારે બાજ નહિ આવે. મનુકચંદે કહ્યું.

તો ૭ ટકાના હિમામે આઠ હજારના વરમ દિવસે ચાગસો ઓરડી રૂપીયા બાજ મળે ખરૂં ને મનુકચંદભાઈ ?

હા

તો મહિનાના રૂ. ૪૦ થયા તમે મકાનના આઠ હજાર માગો છે. પણ ભાડું તો રૂ. ૧૫ ઉપજે છે ખરૂં ને મનુકચંદભાઈ ?

હા

તો તમારા જ હિસાસે મકાનની કિંમત રૂ. ત્રણ હજાર થાય તેના તમે આઠ હજાર માગો છે તે બાજમી લાગે ?

તમારે શું આપવું છે ?

તમારી પાસે છેલ્લી માગણી કેટલાની આવી હતી ?

૭ હજારે છેલ્લું મંગાવ્યું હતું

માલો હું સાચા ૭ હજાર આપીશ નક્કી કરી નાખો પ્રવીણે કહ્યું

વસંતલાલે દગાણું કર્યું ચાર મહિનાથી મકાન ખાલી પડ્યું હતું એટલે મનુકચંદ કણુલ થયો લાં જ ઘણું ખત કરી લીધું પણ પ્રવીણે કહ્યું

મારે તો જલ્દી જવું છે. માટે આજે જ ડ્રાઈમાં ચાલો તો પાકું રજીસ્ટર કરાવી લઉંએ.

મહુકચંદે હા પાડી તેથી ત્રણે જણા તે જ વખતે કાર્ટમાં ગયા.

પાકું રશ્ટર દરાતી લીધું પ્રવીણે પૂરી રકમનો એક આપી દીધો. એ કામમાં કાર્ટમાં આખો દિવસ ચાલી ગયો.

સાંજે જમી પરવારી બધા ગેઠા હતા ત્યાં પ્રવીણે કહ્યું.

વસંતભાઈ, લીઝો આ એક રૂ. ૭ હજારનો. આ આપણે સામેનું મકાન લીધું તેના ઉપર મેડી કરવી છે. આપણે કામ સાફ કરાવવું એટલે કાન્ડ્રેક્ટ નથી આપવો. તમે જાને દેખરખ રાખજો. ને જરૂર પડે તો ઓવરસીયરને રાખી લેજો જેમ બને તેમ જલ્દી મેડી બંધાવેને મકાન થઈ જાય તેમ કરજો.

નીચેની દિવાલોનું પ્લાસ્ટર કાઢી નાખવું ને પછી આખાય મકાનનું નવું પ્લાસ્ટર કરાવજો. નીચેની હા પથ્થુ ખરાબ થઈ ગઈ હશે મારે નવી લાઠી નખાવવી. સુધાએ કહ્યું.

બહે. તમારું કામ તો ખાસ કાળજીથી કરીય. વસંતલાલે કહ્યું.

તમારું પોતાનું જ કામ છે એમ ગણીને કરજો. પ્રવીણે કહ્યું.

કેટલોક વખત લાગશે? કાંતાએ પૂછ્યું.

બે ત્રણ મહિનામાં થઈ જશે.

ઠીક છે, જલ્દી થાય તેમ કરજો.

ત્યાં વસંતલાલના બે મોટા દીકરા-હીરાલાલ અને મોતીલાલ આવ્યા અને તેમણે પ્રવીણને પ્રણામ કર્યા. પ્રવીણે પૂછ્યું—

બપોરના કેમ દેખાયા નહોતા?

બપોરના ધરાકી હતી એટલે અમને આવતાં મોકું થયેલું ત્યારે તમે કાર્ટમાં ગયેલા.

હા. અમે કાર્ટમાં ગયેલા. કેમ દુકાન સારી ચાલે છે ને?

હા. ઠીક ચાલે છે. કાલે દુકાને આવશે ને?

હા આવીશુ હવે તમે જામી લીએ.

જઈએ છીએ

પત્રી મુઠા તથા ઠાંતા તરફ જોઈને પ્રીતિ પૂછ્યું

આપણું આજનું કામ તો સારી રીતે પત્રી મથું હવે આપણે કાસે શું કરવાનું છે ?

ઉપાશ્રવમાં કાર્ક મહાગજ જિગજતા હોય તો સવારે ઉપાશ્રવે જઈએ ને પત્રી આપણા કાર્ક લુના સમાસંબંધીએને મળવા જવું હોય તો તેમને મળવા જઈએ મુઠાએ કહ્યું

પણ તે લોકો આપણી વાત જાણતા હશે કે ? કાતાએ પૂછ્યું બધું જ જણે છે શુજરાત સમાચાર ને જન્મભૂમિ છાપા બહિ આવે છે તે દિવસે તો બંને છાપાની ખૂબ માન થયેલી પણ અદિ વધારે નકનો અવની નથી તેથી જોને જોને લા આવે છે તેમને લાથી બધા વાંચવા લઈ ગયેલા, પણ લોકો લાઈબ્રેરીમાં જઈ વાંચી આવેલા વસતલાને કહ્યું

હીક છે તો કાલનો દિવસ એમ માળીએ ને પરમ દિવસ બપોરની દ્રેષનમાં નીકળી અમદાવાદ જઈએ પ્રીતિ કહ્યું

એમ કાર્ક એક દિવસમા આવી જવાય ? આર પાથ વિસ તો રોમનુ પડશે વસંતલાલે આગ્રહ કર્યો

કમના નો અમારે જવાની ઉતાવળ છે પણ વણ મદિના પછી સામેનું પર બધાર્ક રહે ત્યારે આવીશુ

એ પ્રમણે નક્કી કરી નાખ્યું

ટ્રેઈનમાં વાર્તાલાપ

હું ધાઈ છું આપણે ત્રણેય આ ટ્રેઈનમાં કાઠીઆવાડમાં પહેલી જ વખત મુલાકાત કરીએ છીએ. કાંતાએ કહ્યું.

આ ટ્રેઈનમાં તો પહેલીવાર પણ આપણને તો આગલા ટ્રેઈનનોય અનુભવ છે ને. સુધાએ કહ્યું.

હા. ગત ટ્રેઈનની માફકરતથી મને તો બહુ ફાયદો થયો છે.

મને પણ બહુ ફાયદો થયો છે. કેટલું અચાનક નષ્ટ થયું. એટલું જ નહિ પણ ખચીસ વર્ષનાં આપણે પોણોસો વર્ષનાં અનુભવી થઈ ગયા.

અને તે ઉપરાંત ધર્મ અને કર્મનું મહત્ત્વ સમજ્યા. ગત જન્મની આપણી ભાવનાઓ આપણામાં કાવચ રહી છે એટલું જ નહિ પણ વિકરતી છે. આપણાં આચાર નિચાર ઉચ્ચ જન્યા છે અને ગત જન્મમાં આપણે સામાન્ય સ્થિતિમાં હતા તેમાંથી સારી રીતિવાળી સ્થિતિમાં આવ્યા છીએ એ પણ આપણા પૂર્વજવના દ્વારા આચાર નિચારો-સારા કર્મોનું જ ફળ છે. પ્રવીણે કહ્યું.

આ સ્થિતિનો પણ આપણે સારામાં સારો ઉપયોગ કરીએ નેથી આપણે હવે પછીના જન્મમાં વધારે ઉચ્ચ સ્થિતિએ પહોંચીએ એમનું આશય છે.

અને ભવબ્રમણ ઝોજમા ઝોણુ થઇ જાય તેમ કરીએ પ્રતીતિ રહ્યું.

આ જીવનનો સાગમા સારો ઉપયોગ કયા શમેમા કરશુ ? કાતાએ પૂછ્યું

એક વર્ષ પહેલા તે થોડો વિચાર કર્યો હતો તો હવે તું જ તારો વિચાર કહે કે આપણે અસ્થિતિ જીવન કેવી રીતે ગાળીશુ ? પ્રતીતિ પૂછ્યું

તે વખતે મેં તમને કહેતું કે આપણે આપણું જીવન એવી ઉત્તમ રીતે ગાળવું કે જે બીજાઓને માર્ગદર્શક થઈ પડે આપણું જીવન નોંધ બીજાઓ પશુ પોતાની મેળે સુધરે અને આપણે પણ આપણાથી બનતું બીજાને સુધારવા, બીજાને જ્ઞાન આપવા, થઈ શકે તે કરી છુટવું કાતાએ કહ્યું

આપણે આપણું જીવન હમેશા ઉચ્ચ બનાવતા જવું એ તો આપણો આદર્શ છે જ તે ઉપરાંત આપણે બીજાઓ માટે-સમાજ માટે શું કરવું તે વિચારવાનું છે પ્રતીતિ કહ્યું

મેટા બહેને સમાજ સાથેના પણ સારો અભ્યાસ કર્યો છે. માટે એ જ સચવે કે આપણે શું કરવું

અત્યારે મને ત્રણ વાત સૂચે છે—

(૧) “ જૈન સમાજ ” માસિક ચર કરવું

(૨) પુરુષો માટે જૈન યુનિવર્સિટી સ્થાપવી

(૩) સ્ત્રીઓ માટે જૈન યુનિવર્સિટી સ્થાપવી

મામિકથી આપણે જ્ઞાન પ્રચાર કરી શકીશુ અને જૈન યુનિવર્સિટીથી આપણે આપણાં બાળકોને નાનપણથી જૈન દષ્ટિ પ્રમાણેનું જ શિક્ષણ આપી શકીશુ

બહેને બહુ સરમ મુદ્દાની વાત કરી મૂગથી જ શિથલ એવું
આપણુ જોઈએ કે જે જોઈને મંરૂત પ્રભાવેનું જ હોય પણ બહેન
ચોડી વિગત તો કહે.

વિગતથી વિચારવાનું કામ તો મુગઈ ગયા પછી નિરાંતે થઈ
છો, અમારે બહિં દ્રેષનમાં તો આપણે હળવી વાતો કરી શકીએ.
હમણાં કાઈ રોશન જીવણે ને આપણું બ્યાન સાં ખેંચારી એટલે
એ મદદરતી વિચારણા બહિં દ્રેષનમાં ચર્ચ નહિ છો સુધાએ કહ્યું.

સુધાનું કહેવું બરાબર છે પણ હરમાનમા આપણે કુરમદે
એ ખાતર વિચાર કરતા રહેવું કે જેથી આપણે મુગઈ ગયા પછી
દુરત નિર્ભય કરી શકીએ. પ્રવીણે કહ્યું.

x x x x x

તમે આપણો હજો રીઝવે કરાગ્યો એ સ્પષ્ટ કહ્યું એમ લાગે
છે જોયું ને આ રોશને કેટલા ઊંડા આવી ગયા કાંતાએ કહ્યું.

આગળ તો કાડીઆવાડમા પહેલા વર્ગના હજા ખાલી જતા
કાઈ વખત રહેવે અમલદાર કે મુરોપીઅન યુસાફરી કરતો હોય તો
તે પહેલા વર્ગના હજામા બેસે. હોય ત્યારે આજે તો પહેલા વર્ગમાં
પણ બીજા વર્ગ જેટલા બીડ છે સુધાએ કહ્યું.

ને હજો પણ કેવો રહી છે ગાદી પણ શેટેલી કાઈ જાતની
સગવડ નહિ પણ છતાં રીઝવે કરાવ્યો કે આપણે નિરાંતે બેસી
શકીએ ને વાતો કરી શકીએ. પ્રવીણે કહ્યું.

ગાડીના વખતમાં એટલી સગવડ ગારી, કારણ નહિતર યુસાફરો
એટલા આવે કે અમારે ચીમાઈને બેસવું પડે, કેટલીક વખત તો એવા
ખરાબ માણસો આવે કે તેઓ જાણી કરીને સ્ત્રીઓની પડખે
બેસવાની જગ્યા ગોતી કાઢે ને સ્ત્રીને દબાઈને જ બેસે, મને તો એની
બહુ ચીડ એટલે મને તો બીડમા યુસાફરી કરવી જ ન થયે સુધાએ કહ્યું.

બીડમાં તો મને પણ ન ગમે. ધણા માણસો સારા હોય છે. સીએની પણ બેસતાં વચમાં થોડી જગ્યા રાખીને છે કે બેસે. પણ આજના જમાનામાં એવા માણસો બહુ ઓછા થતા જાય છે. એટલે સીએને માટે મુસાફરી મુશ્કેલ થઈ પડે છે કાંતાએ કહ્યું.

એ બધું ઇંગ્લિશ સંસ્કારનું પરિણામ છે, માટે જ સુધાએ કહ્યું તેમ આપણને જૈન યુનિવર્સિટીની ખામ જરૂર છે. પ્રતીણે કહ્યું.

હા આપણા જૈન બાગોડાના સરકાર પહેલેથી જ શુદ્ધ જનાવવાની જરૂર છે, કાંતાએ કહ્યું.

ને તે માટે આપણે આપણાથી જનતું બધું વ કરશું. સુધાએ કહ્યું.

બીડ ન હોય તો મુસાફરીમાં પણ ધણા નવા માણસોના પરિચયમાં આવી શકાય. તેમના વિચારો જાણી શકાય એ લાભ થાય. કાંતાએ કહ્યું.

જરૂર લાભ થાય. જુદા જુદા દેશમાં માણસોના કેવા કેવા જુદા જુદા વિચારો હોય છે, કેવી રહેણીકરણી હોય છે તે આપણે જાણવું જ જોઈએ સમાજ સેવા માટે એ અગત્યનું છે. સુધાએ કહ્યું.

આપણે તો વડોદરા, આમિતવાદ ને મુંબઈ જોવા છે. કાડીઆવાડ હવે જોયો. કાંતાએ કહ્યું.

પૂર્વ ભવમાં આપણે જૂનાગઢ, જામનગર, પાલીતાણા, ભાવનગર વગેરે ઠેકાણે મુસાફરી કરેલી તે યાદ છે ? સુધાએ પૂછ્યું.

હા યાદ તો છે. પણ ધણા વર્ષ થઈ ગયાં. ધણા ફેરફારો થઈ ગયાં હશે, માણસો પણ બદલાઈ ગયા હશે. કાંતાએ કહ્યું.

આપણે એમ કરીએ. વસંતભાઈનું મક્કન ચતુર્થ જાણ પછી તણ મહિના પછી ફરી અહીં આવીએ ત્યારે આપણે કાડીઆવાડના મુખ્ય મુખ્ય શહેરોમાં ફરીએ. પ્રતીણે કહ્યું.

તો તો એક મહિનાની તમારે કુરસદ મેળવવી જોઈશે એ બની
સકશે ? સુધાએ પૂછ્યું

આપણી ઈચ્છા હશે તો બધું થઈ શકશે.

તો બહુ સારું

x

x

x

x

વદવાણ તો ગયું. વીરમગામ હવે છ સાડા છએ આવશે, એમ
લાગે છે કાંતાએ કહ્યું.

વીરમગામ એટલે હાડમારીનું રેશન એમ બધા કહે છે તેનો
આપણને પહેલો અનુભવ થશે સુધાએ કહ્યું

આપણી પાસે તો કાંઈ જાઓ સામાન નથી. જ્યારે આપવી
પડે તેવું કાંઈ છે નહિ એટલે આપણને તો એછી હાડમારી થશે.
પણ બીજાઓને કુશી બધી હાડમારી થાય છે તે જોવા મળશે.
પ્રવીણે કહ્યું.

પ્રજનો રાજનો પોઠાર છતાં સરકાર ઉપે છે કાંતાએ કહ્યું.

એકલી સરકાર જ નહિ કાઠિયાવાડના રાજાઓ પણ સુધાએ
કહ્યું.

હવે છે એમ કહેવા કરતા-તેઓ બધા કેવા સ્વાર્થી અને
જીદી છે, કેવા મતસંગી છે પ્રજાના સુખને માટે કેટલા બધા
બેદરકાર છે તેનો જ્યારે જામનો દાખનો રજુ કરે છે એમ કહેવું
સારું છે પ્રવીણે કહ્યું

ખરી વાત તો એ છે કે આપણે પોતે જ નમાલા છીએ માટે
સરકાર અને દેશી રાજાઓ આપણને કચડે છે સુધાએ કહ્યું

ખરાબર છે રાજાના અગત સ્વાર્થ ખા

પ્રજાનું જ નમાલાપણું છે બીજું કાંઈ નહિ પ્રવીણે કહ્યું

આપણે કાઢ્યાવાડનો અનુભવ લેવાનું તો નક્કી થયું પણ બીજોય અનુભવ લેવો જોઈશે કાંતાએ કહ્યું

શોનો ?

આપણે જૈનધર્મ હિંદુસ્તાનમાં અપિવ પ્રમથરેયો છે તો હિંદુસ્તાનના દરેક ભાગમાં જૈનો કેવી ગિયતિમાં છે, કેવા આચાર વિચારના છે, કેટલે સુધી જૈનધર્મ વચાર્ય પાળે છે, તે જુઠ્ઠા બોટા બાબાશ તર્યામાં પેસી ગયા છે તે બધું પણ જાણવું જોઈએ. કાંતાએ કહ્યું

માટે આપણે બાબા હિંદુસ્તાનની પણ મુસાફરી કરવી જોઈએ એમને ? સુધાએ કહ્યું

વગર પ્રસ્તાવનાએ મુસાફરીની વાત કરી હોત તો ? પ્રવીણે કહ્યું

તો કાંઈ બોલું નહોતું. પણ મુસાફરી કરવી કે નહિ એ તો તમે નક્કી કરી શકો. મેં તો આપણે શું જાણવું જોઈએ તે બતાવ્યું. કાંતાએ કહ્યું

તારા મનમાં ખરી વાત બીજી છે સુધાએ કહ્યું

શું !

તું એમને એમ મુસાફરીએ જવાની વાત કરે તો તું મોજશીખને માટે મુસાફરીએ જવાની વાત કરે છે એમ સમજાય ખરી વાત કે નહિ !

પણ તમે જ કેવા મન પાડજી !

એ તો સમજાય તેવી વાત હતી પણ આપણે ત્રણેય એક-બીજાના મન એટલા બધા સારી રીતે સમજીએ છીએ કે હવે એની જાનની સંકલને સ્થાન ન હોતું જોઈએ સુધાએ કહ્યું

જરાજર છે, કાંતા, તને જગ્યા થમ રહે એ તો આપણી
એકરાગતામાં ખામી રહી ગયાય પ્રવીણે કહ્યું

મારી જૂલ થઈ દેવ અને માફ કરો બહેન અને માફ
કરો એમ કહી કાંતાએ પ્રવીણ તથા મુધાને પગે લાગી માફી
માગી

મુધાએ કાંતાને વાસે હાથ ફેરવતાં કહ્યું તને વગર માગ્યે
માફી જ છે પણ દવેથી એવી સંમ કહીશ નહિ

માફે કહ્યું મહ્યું અઘાન ટગા ગયું દવે એવી જૂલ નહિ થાય
કાંતાએ કહ્યું

સારું છે દવે આપણે હિંદુસ્તાનની મુસાફરી કરવી જોઈશે.
ક્યારે કવો એ વિચારવાનું રહે છે પ્રવીણે કહ્યું

એ તો તમારે જ સગવડ પ્રમાણે વિચારવાનું છે મુધાએ કહ્યું
હા પણ એ ઉપરાંત ખીજો એક વિચાર મારા મનમાં
ચેળાય છે પ્રવીણે કહ્યું
શું ?

મેં યુરોપ અમેરિકા જોવા છે પણ તમારે બંનેએ પણ એ
દેશો જોવા જોઈએ કારણ કે એ દેશો જઠવાદી હોવા છતાં સાથી
પણ કેટલુંક આપણે ચીખવા જાણવા જેવું છે

તમારે અમને અનુભવ અને જ્ઞાન આપવા હોય તો અમે
તૈયાર જ છીએ એ વિચાર તો તમારે જ કરવાનો છે મુધાએ
કહ્યું

આપણા સમાજ સેવાના મમ મારે અને લાગે છે કે એ
જરૂરું છે પહેલીવાર હું ગયેલો ત્યારે ફક્ત વેપારી તરીકે ગયેલો
અને એ દૃષ્ટિએ જ બધું જોયેલું હવે આપણે સમાજ સેવાની

દૃષ્ટિએ ભેદાત્મક છે. સાંતા ચિદ્વૃત્તમાંથી, સાંતા આચાર વિચારમાંથી આપણે કેટલું અપનાવવા જેવું છે.

તો પછી આપણે ભજાનને હોડી દઈએ. તે નહિ ચાલે શાંતાએ કહ્યું.

હા. સાંતા પણ અનુભવ લેવો જોઈએ. પ્રતીણે કહ્યું.

એ પણ સારું છે. આપણે તુલનાત્મક દૃષ્ટિથી જનું જોઈએ, વિચારીએ તો સમાજ સેવા માટે આપણે કેટલું વધારે સારી યોજના પડી શકે. સુધાએ કહ્યું.

અને આપણા જાત અનુભવની વાત કરીએ એટલે લોકોને આપણામાં સારો વિશ્વાસ બેસી શકે. પ્રતીણે કહ્યું.

તો તો અને લાગે છે કે તમારે એકાદ વર્ષ આખું કાનૂલ પાઠવું પડશે. સુધાએ કહ્યું.

હા. પણ આપણે જ્યાં જ્યાં જઈએ ત્યાં ત્યાં સાથે સાથે વેપારનું પણ કામ કરી શકીએ. પ્રતીણે કહ્યું.

અહિનું કાલ સંભાળશે? શાંતાએ પૂછ્યું.

અહિ મુનિમજીને તૈયાર કર્યા છે. તે સંભાળી શકશે કે નહિ? તેનો વિચાર કરવો પડશે.

તો પછી એ કાર્યક્રમ તમે કરાવે તમને મળે

૬

ન્યાયચંદ મંત્રી મળે છે

મંત્રીશુભાષ, ન્યાયચંદમાઝ હરીને કાઠ મગવા આવ્યા છે. તમારા
તેન સમાજ મામિકના તત્તી હતા એમ કહે છે સુધીર આવીને કહ્યું.

એમને ઉપર બોલાવેને પ્રવીણે કહ્યું

સુધીર, ન્યાયચંદને ઉપર બોલાવી લાગ્યો તેને પ્રવીણે કહ્યું

તમારા બહેનને પણ ઉપર બોલાવો એ પણ ન્યાયચંદભાષને

મળી ખુશી થશે

બંનેને બોલાવુ ને ?

હા

સુધીરે નીચે જઈ, સુધા તથા કાતાને પણ ઉપર મેં કહ્યા.

ઓહો, ન્યાયચંદભાષ, તમે અહિં છો ?

હા બહેન, અમરાપર હોશ પછી અહીં જ છું

અને અહીં છીએ એમ તમે કેમ જાણ્યું ? પ્રવીણે પૂછ્યું

મેં ગુજરાત સમાચારમાં આપના અગર બધા વાંચ્યા તેમાં
આપનું મુખર્ષનું ફેશલું પણ લખેલું હતું મારે ઘરે તુરત કાગળ લખવો
હતો પણ લખતાં દીવ યજ્ઞ ગઈ મેં કાગળ લખ્યો તે આપના

મ્મી નીકળવાના બીજ દિવસે પહોંચ્યો

એટલે મારી ઓફિસેથી તમને અગર મળ્યા હશે

તા. મેં કવર લખેલું. તે આપની બાબુમાં છોટુભાઈ રહે છે. તેમને પોસ્ટમેને આપેલું. આપનો માણસ બહાર ગયેલ તથા ધર અંધ હતું. તેથી પોસ્ટમેને બાબુમાં છોટુભાઈને ટવર આપ્યું છોટુભાઈ મારે ત્યાં મમ કરી ગયેલાં. કવર ઉપર અમારું ટેકાલું લાગેલું જોઈ તેમણે મને કાગળ લખી જણાવ્યું કે આપ અમરાપર થઈ ગઈ આવવાના છો તે મારે રૂનડ મળી શકશે. એટલે હું આવ્યો. આપ કાંસે આવ્યા ?

હા. કાંસે રાત્રે મેઇલમાં આવ્યા.

રાતના જરા તકલીફ થઈ હતી.

તા. સુધીરભાઈ સામા આવ્યા હતા એમણે આગળથી ટેકરી કરી રાખેલી. માઠી વખતસર જ રહેસને પહોંચી હતી. એટલે વેલાસર થેર પહોંચી ગયેલા

શકારો ને ?

। જીવન ' માસિક કાલુ ને પણ હવે ડીક ચાલે છે. લવાજમમા પૂરું થઈ ગયું છે

માસિક માટે તમે કામ કરો તો પગાર પણ મળી રહે છે ને ?
ના ના છાપખાનાનું ખર્ચ પણ હું લાગત વિસ્તારે ગણું છું,
પૂરું થાય છે, કામ કરવાનું તો કરું છવાજમમાથી પગાર કામ
। કંઈ નહિ ને માસિકનું કામ તો મારા પત્નિ કરે છે.
એમ સારે તમારા પત્નિ પણ જાણે છે, કાનાએ કહ્યું.

જાણેલી તો ચાર ચોપડી, પણ અને માસિકો, પુસ્તકોનો શોખ
હું જે કરે લાવું તે બધું એ પણ વાચે એટલે રહેતાં રહેતા એ પણ
। આર થઈ ગઈ. એ પણ લેખો સારા લખી શકે છે

બહુ ખુશ થવા જેવી વાત છે

સારે તો તમે માસિક, છાપા ચલાવવાનો સારો અનુભવ મેળવ્યો-
જુનો અનુભવ થોડોક તો અમને વાદ છે બાકીનો તમે કહો
ને નવો અનુભવ પણ કહો, સુધાએ કહ્યું

જેન સમાજ માસિક તો આપ ખોટમાજ ચલાવતા તે પ્રમાણે
સુની ખોટમાજ ચાલ્યું

પણ એ તમને અખતરા કરવા કહેવા તે કરેલા કે નહિ.
। બે પૂછ્યું

બધાવ અખતરા કરી જોયેલા જાહેર ખજારો ખીજ પત્રોમાં
રાવેલી સંભારિત ચૂંટણીને નમૂનાના એકા મોકલી, જુદા કાગળો
ખી વિનિ નિ કરેલી કેળવણી મોકલેલા પણ કંઈજ પરિણામ નહિ

એટલે પછી બંધ કરેલું ?

ના મેં બંધ નહિ કરેલું મારા પત્ની વ્યવસ્થાએ પૈસા લતા
। સુધી ચલાવેલું.

તમને પગાર તો આપતા હતા ને ? તો પછી શું કામ છોડી દીધેલું ?
મને કંટાળો આવેલો.

કેમ, તમને તો એ કામનો શોખ હતો.

હા પણ હર્ષદભાઈ કેટલીક વખત નમાની હેરાનગતિ મના
કેમ ?

વસંતભાઈ દુમને જાય હર્ષદભાઈ ઘેર એકલા હોય એટલે
ભાઈમંથ દોસ્તદારોને બોલા કરે, આ પાણી ઉડાવે ધણીવાર જમાડે
પણ ખરા મને એ ઠીક ન લાગ્યું એટલે એ એમને જરા શીખામણ
આપી તો એ તો લડી પડ્યા હર્ષદભાઈનું ઘેર રહેવાનું ટેકાણું નહિ.
એટલે વસંતભાઈએ મને એક આવી આપી ગણેલી, કે જેથી હું જ્યારે
જઈ લારે તાણુ ખોલી, ઘર ઉનાડી કામ કરવા બેસી જઈ તો
હર્ષદભાઈએ ખીજે દિવસે ખીજું તાણુ લગાવી દીધું ! જાણે કે મેં
શીખામણ આપી તેનું વેર લીધું.

એટલે તમે કંટાળીને આવી આવેલા હશે. પ્રવીણે કહ્યું
હા.

પણ હવે જમાનો બદલ્યો છે પચીસ વર્ષમાં ધણો ફરક
થઈ ગયો છે અલારનો તમારો અનુભવ શું કહે છે ?

કેમ જાણતમા ?

આપણે ફરીથી “ જોન સમાજ ” મામિક ચર્ચ કરીએ તો ?
પ્રવીણે કહ્યું

તો આપ આદક સંબંધી પુછો છે કે લેખ સંબંધી ?
બને માટે

આદક સંબંધી સ્થિતિ તો હું ધારૂં છું કે હવે વધારે ખરાબ
થઈ છે ને ખરાબ થતી જાય છે.

એમ કેમ ? શિષ્ય તો વધતું જાય છે
 કારણ કે શિષ્ય હિલકું અપાય છે આજનું શિષ્ય તો જઠવાદ
 અથવા નાસ્તિકવાદ ઉત્પન્ન કરે છે, ધર્મશ્રદ્ધા નાશ કરે છે એટલે ધાર્મિક
 દૃષ્ટિથી લખેલા લેખોવાળું માસિક હોય તો ગ્રાહકો થવા મુશ્કેલ છે
 પણ આપણે લોકોને આનંદ આવે તેવા લેખો જાપીએ તો ?
 તો આસ્તે આસ્તે થોડા ધણા ધરાક થાય
 અને લેખો માટે ?
 લેખો માટે મુશ્કેલી તો ખરી જ
 કેમ ?

કારણ લેખકો કાં તો વાડા-વાદી હોય છે કે કાં તો અભિમાની
 હોય છે સીધા સરળ લેખકો જલ્દી ઓછા છે એની વિગતવાર
 ચર્ચા તો લામી થશે એટલે આપ માસિક કાઢવાનું નક્કી કરો પછી
 વિગતથી ચર્ચા કરીશું

માસિક કાઢવાનું તો નક્કી છે, પણ હજી જરા વખત છે
 આપ જ્યારે નક્કી કરો ત્યારે મને જણાવજો હું બની શકતી
 મદદ કરીશ
 જાણે
 ત્યારે હું રજા લઉં છું
 ભલે તમે મને મળ્યા તેથી અમને બધાને જલ્દી આનંદ થયો
 મને પણ આનંદ થયો

x x x x x

નાલયદના જવા પછી પ્રવીણે સુધા સામે જોઈને કહ્યું
 સુધીર જલ્દી ચાલ્યાક છે
 કેમ વળી તમને કાંઈ નવો અનુભવ થયો શું ?

ન્યાયસદ્ભાષ આબા સારે મેં તેમને કહ્યું કે તમાગ બહેનને
પણ બોલાવો સારે કહે, બનેને બોલાવુ ને ? મારે તો તમને બનેને
બોલાવવા જ હતા પણ સુધીરમા સમજ શક્તિ કેટલી છે તે બતાવું છું,

દુશીઆર તો છે જ ને વળા તમે તેને પડખામાં લીધો,
એટલે વધારે દુશીઆર થયો સુધાએ કહ્યું,

દુશીઆર છે ને બોલવામાં પણ મઠિા છે એટલે મને તેના
ઉપર બહુ પ્રેમ આવે છે

પણ બીજી તમને ખબર છે ? સુધીરનું ખ્યાન આપણા સુધા
બહેન ઉપર ઠીક એટલું હોય એમ લાગે છે કંતાએ ખ્યું

તે કેમ જાણ્યું ? પ્રવીણે પૂછ્યું

મુનર્ષ આબા હતા સારે આપણે બધા સૌ સૌના કામમાં
કે વાતોમાં હોઈએ સારે સુધીર ને સુધા રવેચમાં વાતો કરતા રહેતા

તે ઠીક ખ્યાનમાં રાખેલું દેખાય છે

હું જણ્યું ચાર વખત મમ પ્રસંગે રવેચમાં ગયેલી સારે દરેક
વખતે બંને વાતો કરતા લાંબા ઉમા હતા મકાનના બીજા
છાંદરાઓ સાથે રમવા ન જાય એ બે જણા જ વાતો કરે કે રમે

વડાદરા મને તેડવા આવેલો સારે પણ મને કાંઈક એવું જ
લાગેલું સુધાએ કહ્યું

મને લાગે છે કે એ બંને એકબીજાને લાવક નીવડે એવાં
છે બંને દુશીઆર છે, સુશીર છે હિમરમાં પણ ચારેક વર્ષનો તફાવત
છે તે યોગ્ય જ છે, એટલે એ બંનેનું જોડું સંધાવ તો ખોટું નથી
પ્રવીણે કહ્યું

એટલે બાપુજીએ તમારા ઉપર નાખેલી દરજ્જામાંથી વચર મહેનતે
મુક્ત થઈ જાઓ. કંતાએ હસતાં હસતાં કહ્યું.

ફરજ તો આપણા તરફ ઉપર છે.

પણ મુસ્લીમો-ગોતવાની મુખ્ય ફરજ તો તમારા ઉપર જ ને ?

હાં એમ પણ. પણ હજી ફરજથી મુક્ત થવાને વાર છે.

હા., એ બંનેમાં થોડીક પ્રેમ-ઉત્પન્ન થયો છે. તેને વિકસાવવાનું કામ આપણું છે. તે બંને લાયક નીવડે તેવું તેમને શિક્ષણ આપવાનું છે. ને એ બંને સંપૂર્ણ પ્રેમી થઈ, સુખી થાય તો જ આપણે ખરેખર ફરજમાંથી મુક્ત થવા કહેવાઈએ. સુધાએ કહ્યું,

ખરાબર છે. તેને માટે આપણે કેવા રસ્તા લેવા તે વિચારવાનું રહે છે. મનીએ કહ્યું.

બંનેને શિક્ષણ તો સાફ મળે છે. નિશાળમાં બંને છે. ધર્મનું શિક્ષણ જોન શાળામાં લીએ છે. ને ઘરમાં સારા સંસ્કાર કેળવાય છે એટલે એ રીતે તો બંને હુશિયાર થાય છે. કાંતાએ કહ્યું.

હા. પણ બંનેમાં પ્રેમ ઉત્પન્ન કરવાને આપણે અવારનવાર તેમને મેળવવા જોઈએ. સુધાએ કહ્યું.

એ પણ બની શકશે. પરીક્ષા પછી આપણે સુધીર ભાઈને તથા સુધાબહેનને રજા ગાળવા મુંઝઈ બોલાવી શકીએ. કાંતાએ કહ્યું.

એ પણ ઠીક છે. તો હવે આપણે હિંદુસ્તાનમાં ફરવા જવાનો તથા પરદેશ ફરવા જવાનો કાર્યક્રમ કેવી રીતે ગોઠવીશું ? મનીએ કહ્યું.

આ એક મહિનો ઠંડીનો છે. ઠંડીના વખતમાં હિંદુસ્તાનની મુસાફરી આપણને ઠીક નહિ પડે. તેને બદલે એક મહિનો આપણે પર જવાની તૈયારી કરવામાં ગાળીએ. બંને મહિના પછી પરદેશ જવા ઉપડી જઈએ. કારણ કે પરદેશમાં ઠંડી વધારે હોય છે. એથી ઠંડીના દિવસોમાં ત્યાં પહેલ વહેલાં જઈએ તો જરા હેરાનગતિ જેવું

થાર પશુ મહિના પછી ગરમીના દિવસની શરૂઆત થાય ત્યારે પરદેશ જવાનું કરીએ તે વધારે સારું કાંતાએ કહ્યું

હમ, સુધા તારો શો વિચાર છે? પ્રતીએ પૂછ્યું

હું તો અનુભવ, જ્ઞાન લેવાને તૈયાર જ છું વિચાર તો તમારે કરવાનો. હું કે તમે ઓફિસમાં ગેરહાજર ક્યારે રહી શકશો અને તે પશુ એક વર્ષ સુધાએ કહ્યું

એકાદ મહિના માટે તો મુનીમજી ચલાવી શકે. પશુ હું મહિના કે એક વર્ષ સુધી ચલાવી શકે તેટલા એ તૈયાર નથી એ મુશ્કેલી છે તેનો જ વિચાર કરવાનો છે પ્રતીએ કહ્યું

એક રસ્તો છે કાંતાએ કહ્યું

શેડ? પ્રતીએ પૂછ્યું

હા, બાપુજી એક વગસું મુબર્ક આવીને રહેવાનું કહ્યું હરે તો રસ્તો ધર્મ જાય, સમવક્તા ધર્મ જાય એમને એમ તો તેઓ માનશે નહિ પશુ આપણે એમને સમજાવીશું કે આપણે પરદેશ જવું છે, તે પશુ સમાજસેવા માટેનું જરૂરી જ્ઞાન મેળવવા માટે જ જવું છે તો ધર્મ કરીને માની જશે સમાજની ખાતર તેઓ મુબર્ક આવવાનું મજબૂર કરશે અને તેમને કાર્ડ ખાસ કરવાનું તો નહિ એકાદ કલાક ઓફીસે જઈ દેખરેખ રાખી આવે અને મુનીમજી માગે તેટલી સનાહ આપે કાંતાએ કહ્યું

એટલી ગોઠવણ ધર્મ જાય તો સારું આપણે વડોદરા જઈને બાપુજીને વાત કરીશું દરમ્યાન અરિયા મુનીમલાલ શેકને તો વાત કરી દઇએ પ્રતીએ મ્યું

હા અભારે જમવા દાણે જ કહી દેએ સુધાએ કહ્યું

આપણે પરદેશ જઈશું તો હમણા આપણે પરીક્ષા પછી

સુધીરભાઈને તથા નાના સુધાજહેનને મુંઝા મોલાવવાની વાત કરી હતી તે મુલતવી રાખતી પડશે કંતાએ કહ્યું.

એ પ્રમાણે એક વર્ષ મુલતવી રાખીએ તો વધારે સાઈ છે. કારણ કે એક વર્ષ પછી બંનેની ઉંમર ઠીક મોટી થઈ જશે. બંનેમાં જ્ઞાન તેમ જ શક્તિ પણ વધશે. તથા એક વર્ષ પછી તેમનું વલણ વધારે સ્થિર થશે સુધાએ કહ્યું.

પણ બંને તમારા અભ્યાસનું શું થશે ? કંતાએ પૂછ્યું

અભ્યાસ તો એક વર્ષ મુલતવી રાખવો પડશે. પરીક્ષા એક વર્ષ મોટી આપીશું સુધાએ કહ્યું

ના ના એવી જરૂર નહિ રહે, સુધા હું ધારૂ છું, તું અરધા અભ્યાસ તો કરી ચુકી છે અને બાકીનું હું તને પાંચ દિવસમાં સમજાવી શકીશ એટલે મને આશા છે કે પરદેશથી આવ્યા પછી તુરંત જ તું પરીક્ષા માટે તૈયારી કરીને પરીક્ષા આપી શકીશ પ્રવીણે કહ્યું

પૂર્વજન જાણ પછી મને લાગે કે કે અભ્યાસ જ થઈ ખરું જ્ઞાન એની મેળે જ મારામાં આવી ગયું છે બાકી તમે સમજાવશો તો મને ખાતરી છે કે હું થોડા દિવસમાં જ પરીક્ષા માટે તૈયાર થઈ જઈશ સુધાએ કહ્યું અને પછી ઉભેરું—

પણ આપણે અમરાપરમા વસંતભાઈને ત્રણ મહિના પછી કરીને લા જવાનું વચન આપી આવ્યા છીએ તનુ શું ?

એ આપણે મુલતવી રાખવું પડશે પ્રવીણે કહ્યું

પણ શાંતિમદનના સમારકામ માટે અને ઉપર મેટી અણાવવા માટે આપણે વિચાર કર્યો હતો તેનું શું કં-શું ? સુધાએ કહ્યું

હા. એ તો મુલતવી રાખવું જ જોઈએ. ત્યારે તેનું શું કં-શું ? તું જ કહે પ્રવીણે પૂછ્યું.

વર્ષતજીવન સંબંધમાં તો આપણે તેમને રૂબરૂ બધી મુશ્કેલી આપી દીધી છે હવે શાંતિસદન માટે આપણે એમ કરી ચક્રીએ કે યુ યુ કરવું છે તેની વિગત આપણે વર્ષતભાષને કાગળમાં લખી મોકલીએ અને ખર્ચ માટે નોટવા રૂપિયા જોઈએ તેટલા અત્યારથી જ મોકલી આપીએ સુધાએ કહ્યું

હા એ ઠીક રસ્તો છે પ્રવીણે કહ્યું

શાંતિસદનમાં મેડી ચણાઈ બાવ પછી દરેક ઓગડામાં, બેઠકમાં કોચ, ખુરશી, પલંગ વગેરે યુ યુ ફેટકું ક્યા ક્યા મૂકવું અને તે બધું નવું વમાવવું, બૂનું કદી નાખવું, માલ્લાં, ઝોડા, વગેરે નવાં ભરાવવાં, રસોડામાં કાપા, પીપ, બરણીઓ વગેરે ફેટકું ક્યા ક્યા માપવું લેવું અને ક્યા ક્યા મૂકવું એની વિગત પણ આપણે અત્યારથી જ લખી મોકલીએ ક્રાંતાએ કહ્યું

હા બધી વિગત એવી રીતે લખી મોકલીએ કે વસતભાષને સમજવામાં કાંઈ મુશ્કેલી ન પડે, અને આપણને ત્યાં જઈએ ત્યારે બધું એવી રીતે તૈયાર હોય કે કાંઈ નવું લેવું ન પડે ને તુરત રસોઈ કરવી હોય તો કરી ચકાવ સુધાએ કહ્યું

ઠીક, તો મુંબઈ પહોંચીને તમારે બનેએ પહેલું મમ એ કરવું એ બધી વિગત લખી મોકલવાનો ભાર તમારા ઉપર પ્રવીણે કહ્યું

ચાલો ત્યારે, હવે આપણે નીચે જઈએ અને બાને ઘોડી મદદમાં લાગીએ ક્રાંતાએ કહ્યું

હા ચાલો જાએ ધણી ખરી રસોઈ તો કરી લીધી હશે પણ તોય ઘોડાક તો શામમાં લાગી ચકાવ સુધાએ કહ્યું

ચાલો હા સુધા, ક્રાંતા બને નીચે ગયા

૭

વહોદરામાં પ્રવીણ ઉપર કેસ

મોટાભાઈ, ભાભી આપ્યા કે ?

ઓહો, બહેન તમે આપ્યા છે ? સુધા તથા કંતા દ્રેધનમાંથી
રતા હતા તેમણે કહ્યું

તમને લેવાને આવુ જ ને ! જોમ કહી સુધા બંને ભાભીઓને એક
છી એક બેટી પડી બને ભાભીઓએ વારાધરતી સુધાને બાથમા લીધી.

દરમ્યાન પ્રવીણે મામાન મજુર પાસે બહાર કઢાવી લીધી, પછી
સ્ત્રીએ સુધાને કહ્યું બહેન, તું એકની આવી છે ?

ના, ના, મારા પણ આવ્યા છે એ આવે ભુજો

મારા, તમે રહેશને શુ ગમ આપે બાધો ? અમે ઘેર આવત જ.
પ્રવીણે કહ્યું.

મારે કયા કોઈ કામ બોટી થવું હતું ? તમને ત્રણેયને જોવાની
છતકા હતી એટલે રહેશને આવનો હતો સુધા કહે હું ૫ આવુ છું
તથા તેને પણ સાથે લીધી દ્રેધન આવી એટલે હું આમલા ડબ્બા જોવા
જાયે, સુધા પાછલા ડબ્બા જોવા ગઈ તમે પાછળ બેઠેલા એટલે મને
આવતાં વાર થઈ ગયેલા, હવે બહાર જમણે કાકાએ કહ્યું.

પ્રવીણે, સુધાએ તથા કાંતાએ કામને પ્રજ્ઞામ કર્યા પછી સામાન
ઉપડાતી બધા બહાર નીકળ્યા અને ટેકરી કરી ઘેર પહોંચી ગયા.
યે આપ્યા તો પ્રવીણે જોયું કે જુદા સાથ, મહુમામા, દલુમામા, ડાકટર

મહેતા, દરિયાઈ વડોલ, મામાના દિરાએ વગેરે ડેલ્યાંયે સર્વા સંબંધીઓ તેમને આવરમ આપવાને ઉર્મા દતાં.

પ્રવીણે, સુધાએ તથા મતાએ પહેલાં પિતા ચિમનલાલ શેઠને, પછી છત્ર શાહ, મામા વગેરે વડીલોને પ્રણામ કર્યા પછી છત્ર શાહે કહ્યું કે ચિમનલાલ શાહ તમે આવવાનાં હો તેના આનંદમાં અમને બધાંને કુટુંબ સદિત જમવા નોતર્યાં છે.

પહેલાં તો મગવાને ને દેઈને જમવાના વખતે જ આવે છે તો પછી જમીને જ જવાનું દોષ ને! ચીમનલાલ શહે કહ્યું.

સાફ થયું, આપને બધાને એમ સાથે અદિ મળવાનો અમને લાભ મળ્યો. પ્રવીણે કહ્યું.

તે પછી અરસપરસ ખુશી ખજ પુજાવા પ્રવીણની મુસાફરીના ખખર પુજાવા વગેરે વાનો ઘર્ષ પ્રવીણે પણ અમરાપગ, અમદાવાદની મુસાફરીની વાતો કરી અને આજે સવારે અમદાવાદથી નીચળા અર્ધી આબા. તે તેમણે કહ્યું.

આજેક વાગ્યે જમી પરવારી બધાં જ આનંદ પ્રદર્શિત કરતાં દિવાનખાનામાં બેઠા હતા ત્યાં પ્રવીણના મેળામામા માધવલાલે કહ્યું—

સુનેખા-મતાના છત્રતા મવાથી આપણને બહુ આનંદ થયો પણ તે ઉપરાંત તેમના પૂર્વ છવનના વૃત્તાતથી આપણને ઘણું નાણવાનું, રાખવાનું મળ્યું છે ઉમેછ વિશ્વલુથી નાસ્તિક મધ એલાઓને તથા પૂનજી-મ અને ધર્મને નહિ માનનારાઓને ખાતીલાલક દાખલા પુરો પાડ્યો. તેમ જ શુદ્ધ સમીઓ જેઓ કર્મને-આચારને છોડી દીધે છે તેમને બોધ-દાવક દાખલો પુરો પાડ્યો છે આપણા જોતોના કર્મવાદને તથા પુરુષાર્થ-વાદનો ઉલોત કર્યો છે અને આપણે જીવનમાં સુખી થવું દોષ, એટલું જ નહિ પણ આપણે આપણા આત્માની ઉત્તતિ કરવી દોષ તો ધર્મની જ જરૂર છે એ તેમના વૃત્તાતે સાબિત કરી આપ્યું છે.

આ અમારું જ્યોતિષ શાસ્ત્ર પણ આપણા ધર્મના સિદ્ધાંતો ઉપર જ રચાયેલું છે. આપું જગત ધર્મના સિદ્ધાંતો અનુસાર જ ચાલે છે. નથી જ એટલે આપણાં પૂર્વ કર્મોનું ફળ મળવાનું હોય તે. એટલે જ્યોતિષ પણ ધર્મ અને કર્મની સાબિતી પૂરી પાડે છે. પણ અભારે તો આપણે નથી જાણતાં અરે અર્થ જ જૂઠી ગયા છીએ, અને તેથી જ આપણે ધર્મની અવગણના કરીએ છીએ. બાપ બાપનો પ્રેમ જૂઠી જમણે છીએ. કુટુંબનો પ્રેમ, કુટુંબ તરફની ફરજ વગેરે જાણે જૂઠી જમણે છીએ અને ફક્ત આપણા પોતાના અંગત સ્વાર્થમાં મરગુલ થઈ ગયા છીએ, છતુ સાહે કહ્યું.

પણ તમે જોશો જ એ વાત ક્યાં સમજે છે? કાંઈ માણસ મહા જોવાવવા આવે તેને તમે કહેશો કે અમુક મહા ખરાબ છે માટે મહત્તી શાંતિ કરાવો. પણ મહત્તી શાંતિ ક્યાં પડી એ કાંઈની રીતિ સુધરી કેખાઈ નથી. ડાક્ટરે કહ્યું.

ડાક્ટર સાહેબ, તમારી વાત ખરી છે આપણા દુષ્ટીઓ ગણાતા બ્રાહ્મણ લોકોએ પશું એ રીતે જ્યોતિષનું ચિંતન, મનન કરતા નથી, તેથી તેમને પણ ખરી અભાગમ નથી હોતી એટલે જ તેઓ મહાશક્તિની વાત કરે છે. ખરી રીતે તેમણે તો તેના સન્મેગમાં ધર્મ કરવાની, તપ કરવાની, પુણ્ય કરવાની વાત કરવી જોઈએ કે જેથી અશુભ કર્મનું ફળ નષ્ટ થાય કે જોઈએ થાય, છતુ સાહે કહ્યું.

અમે ડાક્ટરે તો ઇંગ્લેન્ડ વેંક થીખીને સાવ માનવતા જ જૂઠી ગયા છીએ. વેંક સાંજ પણ ધર્મની જરૂરીયાત સાબિત કરે છે. પણ તે કાંઈ વેંક ડાક્ટર વિચારતા જ નથી અમે ઇસ્પિતાલોમાં દાખ કરીએ છીએ. અનેક રોગીઓને રાજ તપાસીએ છીએ. રોગીઓનાં દુઃખો જોઈએ છીએ. પણ દવા એટલું જ નથી વિચારતા કે એ રોગીની ઉત્પત્તિ યાપી? રોગીની ઉત્પત્તિ આપણાં ખોટાં માઠાં કર્મોનાં ફળરૂપે

છે એ અમે વિચારતા નથી તેથી અમે રાગીને ધમધ્યાનની જરૂરીયાત સમજતી રહતા નથી, એટલું જ નહિ પણ અમે તો માનવતા બૂલીને અમારા ખીમા અગ્વામાં, મોટી મોટી હી લેવામાં જ દુશિયાગ બન્યા છીએ દરદી મરી જતો હોય પણ તેની પાસે અમારી ફીના પૈસા ન હોય તો અમે તેના સામું જોવાને ઇચ્છતા નથી, એવા સ્વાર્થ બન્યા છીએ પણ અમારે એ સ્વાર્થ અમને આવતા ભવમાં કેડુ દુઃખ રહે તેના કદિ વિચાર કર્યો નથી ડામ્ટરે કહ્યું

અરે બાઈ, અમે વકોનો પણ ક્યા જાણા છીએ ! પૈસાની ખાતર સાચાનું બોલું અને બોટાનું સાચુ દરવાને તૈયાર છીએ. મુન્હેમારને અમે અમારી કુનેદથી બિનમુન્હેમાર કતલી છોડાવી રહીએ છીએ બાઈ બાઈને લગાવી રહીએ છીએ વિગેરે પૈસાને ખાતર અમે તેમ કરીએ છીએ ત્યારે અમને પણ વિચાર આવતો નથી કે અમારા આવા કર્મોનું અમારે કેડુ ફા જોગરડુ પડશે વગેરે દરિયાઈએ કહ્યું

બૂધા લાથી સવાર ગણી રોકા છે ડામ્ટર સાહેબ ! હલુ પણ બૂમ સુધારી રામે હો હવેથી નિશ્ચય કરો કે ડામ્ટર તરીકે કામ કરતા માનવતા બૂનશ નહિ તેમજ વફીલ સાહેબ, તમે પણ નિશ્ચય કરી રહો કે સાચા કેસ જ લેવા સલાને છોડવું પડે એવો કેપસ લેવો નહિ એમલું મરશો તો ૫ સમાજ માટે બાલું મ્યું મહેવાશે પ્રતિજ્ઞે કહ્યું

સુલેખાને ઇતલી રવી જોઇ, તમારે તથા તમારો જ્વાંત સામજ્યો અને મુખર્ષ પાડો જાણ્યો સારથી જ માનવતા નહિ છોડવાનો, મરીબાની ફી નહિ લેવાનો, દરદીને સાતિથી તપાસવાનો, દરદીની હકોમત આનથી સંકળવાનો મેં નિશ્ચય કરી નાખ્યો છે અને તે પ્રમાણે વર્તવાનું પણ ચરૂ કરી દીધું છે પણ તમારા મામાજી ઇશ્વરભાઈએ પરિમલનો ક્યાની વાત કરેલી ત્યારથી મારા મનમાં પણ એવોજ વિચાર

ધોળાયા કરે છે કે મારે પણ એવો ટાંધક નિયમ કરવો જોઈએ.
હાકટર મહેનાંએ કહ્યું

બન્ને સારી વાત છે એ વિચારને પણ અમલમાં મૂકો છો.
પ્રવીણે કહ્યું

આને ગત્રે જ નક્કી કરી ને રાત્રે ઓકરાંઓ સાથે ચર્ચા કરી
છેવટને નિર્ણય કરી ને પ્રમાણે નિયમ બાંધી લખસ. હાકટરે કહ્યું.

હું પણ, પ્રવીણભઈ, આજથી અલ્સારથી જ નિયમ કરે છું કે
હવે પરી મલને ઓડુ પડે એવો કોઈ કેસ કાચમાં લખસ નહિ.
વકીલ દરિયામાંએ કહ્યું

ધન્ય, ધન્ય, હાકટર મારેજ વકીલ સાહેબ તમે બંનેએ નિયમો
બંધુ સાગ લીધા છે હવે તે નિયમો ખૂબ ચીવટથી પાળજો, અને
તમારા આત્માનો જરૂર હિસાર થશે ચિમનલાલ શેકે કહ્યું

પ્રવીણના નાના મામા કલપતરામ જે અલ્સાર સુધી શાત ચિત્તે
એકા એકા મલગતા દના નેઓ બેવી હિસા હાકટર સાહેબ અને
વકીલ સાહેબ કરાં વ મોટી મૂલ તો મેં કરી છે કે મારા મોટા ભાઈ
સાથે બોલી રીતે ઝડકા ક્યો ન અને મારા સ્વાર્થમાં રચ્યો પચ્યો
રહી મોટાભાઈના દુઃખમ જગમ લાગ લીવો નથી મોટાભાઈ જમ્યા
છે કે જૂખ્યા છે તે જાણવાની પણ ફરમાવ કરી નથી. એટલે હું પણ
માણુમાઈ જૂઠ્યો છું તેમજ બંધુ પ્રેમ પણ જૂઠ્યો

મામા, તમે પણ હજીએ જૂન સુધારી શકો તેમ છો પ્રવીણે કહ્યું.

હા, ભાઈ, હું અત્યાચારી જ માગી જૂન સુધારે છું એમ કહેવાની
સાથે જ હડીને મોના ભાઈ માધવલલની માફી માગી અને કહ્યું કે
આજથી મોનાભાઈ મારી માથે જ જમશે અને અમારા ઘરના મુરખી
તરીકે મોટા ભાઈ જ કામ કરશે. અમે બધા તેમની આજ્ઞામાં રહીશું.

આ સાંભળી માધવલાલને તો આનંદ થાય જ પણ પ્રવીણના

ખીલ લગ્ન પંત્રી થોડા વખત પંત્રી પહેલી વારની પત્ની જીવન થાય છે. તો તેથી હિંદુઓ પ્રમાણે કે મરઘારી કાવદા પ્રમાણે પણ હવે બીજી વારના લગ્ન ફાક થઈ ચકે નહિ. તેમ જ લગ્ન કરનાર દોષપાત્ર ગણી શકાય નહિ.

તે ઉપરાંત કાવદાનો હેતુ તપાસવો જોઈએ વકીયે કહ્યું. મારો ત્રીજો મુદ્દો એ જ છે અને તે જ હું કહું છું પ્રવીણે કહ્યું.

ત્રીજો મુદ્દો. આ કાવદો કરવાનું કારણ એ હતું કે માણસો એક ઓ હવાત છતાં તેને તગ્મોડીને, પાશવી વૃત્તિને પ્રેમનું નામ આપીને બીજી ઓ સાથે લગ્ન કરવા લાગ્યાં અને તેથી પહેલી વારની પત્નીને બહુ કોડાડી અથવા દુઃખદાયક સ્થિતિમાં મૂકવા લાગ્યા. ત્રીજાને તેવી ખરાબ હાલતમાંથી બચાવવાને આ કાવદો કરવામાં આવ્યો છે.

અમારા સંબંધમાં એવું કાંઈ છે નહિ. હું મારી બંને ઓ તરફ મરખો પ્રેમ ગણું છું બંને ઓમાં પણ એકબીજા તરફ પૂર્ણ પ્રેમ છે એટલે અમારા જીવનમાં અસંતોષ કે મન-દુઃખને રવાન ન થઈ.

અને એ મુદ્દા બદલ તથા કાંનાજીન પોનપોતાની સહી આપી પુરવાર કરી શકશે. વકીયે કહ્યું

હા. જરૂર, પ્રવીણે કહ્યું તે ઉપરાંત મારો ચોથો મુદ્દો એ છે કે અમારો ત્રણેયનો સંબંધ બસારે નવો નથી બંધાયો, પણ અમારા પૂર્વજવંશી ચાલ્યો આવે છે. એટલે કે અમારો પ્રેમ સંબંધ લગભગ પોણેસો વર્ષનો જૂનો છે, પૂર્વજવંશમાં પણ અને પૂર્ણ પ્રેમથી જીવન ગુજારેલું તે જાણીતું છે, અને તેના પણ સાક્ષીઓ જોઈએ તો આપી શકાય તેમ છે.

અમારાપરથી સાક્ષીઓ બેઠાવવાની જરૂર રહેશે જ નહિ. સરકારી

વકીલ સાહેબ ઇંગ્લાડ જઈને બેરીસ્ટર થઈને લલે નાસ્તિક થઈ આગ્યા હોય. પણ ન્યાયધિસ સાહેબ તો આરિતક છે. તેઓ તો ધર્મ અને પ્રેમનું સ્વરૂપ સમજે છે. ન્યાયધિસ સાહેબને કે કાયદાને આપના જેવા પ્રેમીઓને હેરાન કરવાનો કે છૂટા પાડવાનો કોઈ અધિકાર નથી. આ કેમથી સરકારી વકીલ પોતે પોતાની જ નામોશી વહોરી લેશે. વકીલે કહ્યું.

બસ, તો હવે તમે એ મુદ્દાઓ અનુસાર અયાવપત્ર તૈયાર કરી લેજો. પ્રતીજ્ઞ કહ્યું.

હવે એ બધું હું સંભાળી લઈશ. આપને કંઈ ઉપાધિ કરવાની નથી. કેમને કિવસે આપે બધાએ વખતસર અમલતમાં હાજર થઈ જવું. વકીલે કહ્યું.

આ પ્રમાણે નક્કી કરી વકીલ ઉઠ્યા, એટલે બીજા મહેમાનો પણ ઉઠ્યા અને સૌ રજા લઈ પોતપોતાને ઘેર ગયા.

x   x   x   x   x

કેસ ચાલતાં હરિલાલ વકીલે બહુ અસરકારક રીતે ઉપરના મુદ્દાઓ ન્યાયધીશને સમજાવ્યા. અને સાક્ષી પૂરાવાઓ આપ્યા. ન્યાયધીશો પ્રતીજ્ઞને બિનશુદ્ધગાર નિર્દોષ ઠરાવતાં ખાસ દીકા કરી કે સરકારી વકીલે બધી ખરી હકીકતની તપાસ કર્યા વિના પ્રતીજ્ઞ જેવા સફળકરણને—વડાદરાના એક અગ્રણી ગૃહસ્થને નાહક હેરાન કરી રાજ્યની પ્રતિષ્ઠાને હાની પહોંચે તેવું કામ કર્યું છે. તેથી લાવિધ્યમાં વધારે સંભાળ રાખવી એમ સૂચના કરી.

૮

પરદેશની મુસાફરીએ

સમાજહિતની ખાતર પરદેશ જઈ ત્યાં દરેક દેશના રીતરિવાજ, શિક્ષણના ક્રમ અને રીતો, પરદેશીઓની માન્યતા, તેમના સ્વભાવ, શુદ્ધ, દોષ વિગેરે જણવાની જરૂર છે અને તે માટે તેમનો ત્રણેનો પરદેશ જવાનો વિચાર છે તે સમજાવી પ્રવીણે ચીમનલાલ શેઠે તેટલો વખત મુંઝવે આવી ગયેલા અને ઓફિસનું કામકાજ સંભાળવાને વિનંતિ કરી

થોડી ચર્ચા પછી ચીમનલાલ શેઠે સમતિ આપી પછી છુટ્ટ શાહને પણ વાત કરી છુટ્ટ શાહે તો તુરત જ ત્રણેનો મહો તપાસી જોયા અને કહ્યું કે મહિના પછી તમારે પરદેશ જવાનો યોગજ છે એટલે જવુ જ પડશે એક વર્ષ પરદેશમાં રહેવું પડશે, અને વર્ષ પછી કુશળતાથી પાછા આવી જશો, માટે ખુશીથી જાઓ એટલે જવાનું ચોક્કસ થયું છુટ્ટ શાહે મુંઝવેથી ઉપડનારો દિવસ પણ નક્કી કરી આપ્યો

ચીમનલાલ શેઠે પણ દમણનાં પ્રવીણની સાથે જ મુંઝવે જવું એ વધારે સારું છે એમ ગણી આપ્યા કુટુંબ સાથે જ નીકળવાનું નક્કી થયું એ પ્રમાણે બધાવ વડોદરાથી નીકળી મુંઝવે આવી ચર્ચા

મહિના દિવસમાં બધી તૈયારીઓ થઈ ગઈ ચીમનલાલ શેઠે

દુશન-ઓફિસનું કામકાજ સંભાળી લીધું. અને જવાને માટે જીતું શાહે સારો દિવસ નક્કી કરી આપેલો તે પ્રમાણે વિમાનમાં દીકરીટા રીઝર્વ કરાવી લીધી. ઉપડવાના આગલા દિવસે યુનીલાઇસ શેઠ તથા જીતું શાહ બંને કુટુંબ સહિત આવી પહોંચ્યાં ઉપરાંત પ્રવીણના કાકા કાકી, માધુ મામા વગેરે સગાસંબંધીઓ આવી પહોંચ્યાં.

વિમાન રાતના વહેલા ઉપડવાનું જોવાથી મુબઈમાંથી બધાં સગાંબંડીઓ, મિત્રો બપોર પછી મળવા આવવા લાગ્યાં. મળવા હાજરાની ધમાલ અને પછી ઉવટનો સરસામાન પેક કરવાના કામકાજમાં સાંજ પડી ગઈ. તુરંત જામી ખરવારી એરેડ્રોમ તરફ ઉપડી ગયા. બધા વડીલો મૂકવાને એરેડ્રોમ પર સાથે જ આવ્યા હતા. વિમાનમાં બેસવા જવાના વખત સુધી સાથે રહ્યા. વિમાનમાં જવાની તો ઉતાડ્યો સિવાય કોઈને છૂટ ફોટી નથી તેથી તેઓ બધા વિમાન ઉપડ્યું ત્યાંસુધી ઉભા રહ્યા અને પછી ધીરે આવ્યા.

પ્રવીણ, સુધા અને કાંતા વિમાનમાં સારી જગ્યામાં બેસી ગયા. બેસીને સૌથી પહેલાં ત્રણેયે મનમાં નવકાર મગ્નું સ્મરણ કરી લીધું. હુંદી પ્રભુ પ્રાર્થના કરી લીધી કે તેમની મુસાફરી પૂર્ણ સુખરૂપ અને સફળ નીવડે.

મુબઈથી સૌથી પહેલાં તેઓ લંડન ગયા ત્યાંથી ઓક્સફર્ડ અને કેમ્બ્રિજમાંની યુનિવર્સિટીઓ જોવાને ગયાં. ખીમત જોવા લાવકે રથજોએ પણ ગયાં. ત્યાંથી પારીસ ગયાં. પારીસથી બેલ્જિયમ જઈ આવ્યાં. યુરોપમાં સૌથી વધારે સંસ્કૃતિવાળો દેશ જર્મની. પણ ત્યાં જવા માટે પાસપોર્ટની મનાઈ હતી. તેથી ઘણી ગાહેનત કરી, લાગવગ લગાડી ખાસ પાસપોર્ટ મેળવ્યો. જર્મનીની ખરી જાહોજલાલીનો તો લડાઈએ નાશ કર્યો હતો. છતાં હજી તેની સંસ્કૃતિ કાયમ હતી એ સંસ્કૃતિ અત્યારે બહાર દેખાતી નહોતી તેથી એ સંસ્કૃતિ જોવા જણવા

માટે તેમને મહેનત તો થગી પડી પણ પ્રતીજ્ઞને ક્રેય બાબા સારી આવડતી હોવાથી તેઓ મફત ચલા અને કર્મની સરી જે સમૂહ તરફ ચાલ મેળવી શક્યા.

તે પછી થોડો વખત સ્વીટ્ઝરલેન્ડ, ઝેન્ડરિયા, ઝેન્ડરિયાનીયા, ઇટાલી વગેરે દેશો પણ જોઈ આવ્યા એ પ્રમાણે ઝેન્ડરિયા પુરોપર્મા ૭ મહિના માત્ર પછી અમેરિકાના યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ગયા ત્યાં શિશુ સ્ત્રીઓ અને યુનિવર્સિટીઓ એટલી બધી હતી કે જરૂર જોયું જણવાને તેમને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સમાં ચાર મહિના રોકાવું પડ્યું.

ત્યાંથી ઉપડી તેઓ જાપાન ગયા ત્યાં એક મહિના રોકાયા ત્યાંથી ચીન, મલાયા અને હાવૈયામાં ફરીને બે મહિના એક વર્ષે દેશોમાં આવી ત્યાંથી સીધા મુમ્બઈ આવ્યા.

ફિનલેન્ડની મુમ્બઈ ફરીને એક વર્ષે પાંચ અઠવા એટલે મુમ્બઈ તથા દેશોના માનાર્થિતા બધાને મળતા માટે અમદાવાદમાં તથા વડોદરાથી મુમ્બઈ આવી ગયા. એક વર્ષ પછી ફરી બધા ભેગા મળ્યા. એક વર્ષમાં જોઈ, જણ્યુ, અનુભવ્યુ તેની થગી થગી વાનો પ્રવૃત્તિ, મુમ્બઈ તથા દેશોએ ફરી તેમજ વડોદરા પામેથી હિંદુસ્તાનની થગી થગી વાનો સાંભળી.

પ્રતીજ્ઞ વગેરે આવ્યા પછીની એથી રાત્રે બધા હિંદુસ્તાનની વાનો કરતા ભેગા હતા હિંદુસ્તાન સ્વતંત્ર થયું અને નવા સુચારા થવાના, નવું રાજતંત્ર થવાનું વગેરે વાર્તાવિત કરતા હતા, ત્યારે ચીમનલાલ શેઠે કહ્યું—

હિંદુસ્તાન સ્વતંત્ર થયું તેથી આવજો બધાજ ખુશ થયા હતા. હું પણ ખુશ થયો છું પણ એક વાતમાં મને કુળ થાય છે કે હિંદુ આખરે માર્ગ બની ગયું છે.

કેમ શેક, એમ કેમ બોલો છો. આપણે શું ધર્મ નથી પાળતા ? સુનીલાલ શેક બોલી ઉઠ્યા

આપણે જે ચાર કુટુંબ થોડો ધર્મ પાળતા હોઈએ તેથી શું થયું ? હું તો આખા હિંદુસ્તાનની વાત કરું છું. ચીમનલાલ શેક કહ્યું.

હિંદમાં જુઓ તો ય શું ? જૈનો, વૈષ્ણવો, પારસીઓ, શીખો, મુસલમાનો વગેરે બધા ધર્મ પાળે છે. સુનીલાલ શેક કહ્યું.

એ બધા ધર્મ પાળે છે તે ફક્ત બદારના દેખાવનો. અંતરથી નહિ અત્યારે દરેક ધર્મમાં જે વર્ગ થઈ ગયા છે. કાંતો અંધશ્રદ્ધાળુઓ અને કાંતો બદારનો દેખાવ કરનારા દલીઓ. અમલુ અને થોડું જાણેલા પહેલા વર્ગમાં આવે છે અને વધારે જાણેલા ખીળ વર્ગમાં આવે છે. ચીમનલાલ શેકે ફેડ પાડી.

આપ કહો છો તે ખરું છે પણ તે તો ઇંગ્લેન્ડ રાજ્યનું પરિણામ છે. હવે દેશીઓના રાજતનમાં ફેરફાર થશે છત્ર સાહે નવી આશા બ્યક્ત કરી.

છત્ર સાહે, એમાં પણ તમે ભૂલો છો, આપણા આજના રાજકર્તાઓ કે લોક નાયકો કોઈ ધર્મને માનતા જ નથી. પ્રજાની સ્થિતિ જોયા સમજ્યા વિના દર દિવસે પ્રજા પાસેથી પૈસા કેમ ચૂસાય તે વિચારાય છે અને તેવા કામદા ધડાય છે. નવા ધડાતા કામદાઓ જુઓ કે કામદારો વગેરેના નવા નવા ઉભા થતા મંડળો જુઓ. ઈંડી નગરે જોશો તો જણાશે કે તેમાં કયા ધર્મની હવાતી હોય એવું દેખાતું જ નથી. ચીમનલાલ શેકે વધુ સમજણ પાડી.

હા. શેકે આપ કહો છો તેવું જ દેખાય છે ખરું, મને પણ વિચાર કરતા હવે એમ લાગે છે કે ધર્મને સ્થાને આજે પુરુષાર્થને બેસાડેલ છે. છત્ર સાહે કહ્યું.

ના, છત્ર સાહે, મને તો લાગે છે કે ધર્મને સ્થાને રુ

બેડા છે પુરુષાર્થની વાતો એ તો દંભ છે 'તેનો ઉપયોગ પણ સ્વાર્થ પૂરતો જ છે ચુનીલાલ શેડે કહ્યું

આપની વાત પણ સાચી છે સ્વાર્થ તો આજે એકચક્રી રાજ ચલાવે છે આપણી દુનિયાના દરેક દેશમાં સ્વાર્થ અને સર્વોપરી ધવાની લોભુપના સિરાય કાંઈ જ દેખાતું નથી દુનિયાનું બહુ કરવાનો ડાંગ કરનારા બધાલ પોતાના સ્વાર્થની દૃષ્ટિએ જ બધો વિચાર કરે છે પણ આપણા બધા કરતાં પ્રવીણનો અનુભવ વધારે છે મારે તેનો અભિપ્રાય પણ જાણીએ એમ કહી છતુ સાહે પ્રવીણ તમ્હાને પૂછ્યું

પ્રવીણ, આ બાબતમાં તારો શા અભિપ્રાય છે ?

ધર્મની ઉત્પત્તિ હિંદમાં થઈ છે હિંદુ ધર્મ સમગ્રતો હિંદુ ધર્મ પાળતો સારે બીજા બધા દેશોમાં સ્વાર્થ સૌથી મોખરે હતો ઇસુખ્રિસ્તે યુરોપમાં ધર્મ ફેલાવ્યો અને યુરોપના લોકોએ અમેરિકામાં જઈ વસવાટ કર્યો તેથી ત્યાં પણ ખ્રિસ્તિ ધર્મ ફેલાયો પણ તે બધો જ ઉપરછેલો જ ધર્મનું નામ સ્વાર્થ સાધવા પૂરતું જ હોય છે પ્રવીણે કહ્યું.

પણ આપારે હિંદમાં જ કયા ધર્મ છે ? ચીમનલાલ શેડે કહ્યું

હારણ કે હિંદુ પાશ્ચાત્ય બડવાદી સંસ્કૃતિ અપનાવી લીધી છે. એમનું જ નહિ પણ આપણી જુની સંસ્કૃતિ તણ લીધી છે નવું દેશી રાજતંત્ર ધડવામાં જ પાશ્ચાત્ય રાજતંત્રોનું અનુકરણ કરવામાં આવે છે. જાણે કે હિંદમાં કેઈ સારું રાજતંત્ર હતું જ નહિ ખરેખર ગસ્તો એ હતો કે આપણા જુના રાજતંત્રને મુખ્ય ગણી તેમાં આજની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ઉચિત ફેરફારો કરી નવું રાજતંત્ર ધડવું જોઈએ તેને બદલે જુદા જુદા પરદેશી તંત્રોમાંથી થેકું થેકું લઈ નવી ખીચડી બનાવાય તેમાં પ્રમાણ રહી સહે નહિ તેથી ખીચડી સારી બને નહિ તેમ જ નો ધ્યાન છે જ નહિ એમને નવા રાજતંત્રમાં ધર્મ પણ આવે જ પ્રવીણે કહ્યું

એટલે જ હું કહું છું કે આજનું દિલ્લિસ્તાન ધર્મી લોકોને રહેવા
લાયક રહેતું નથી ને રહેશે પણ નહિ ચીમનલાલ શેઠે કહ્યું.
પણ એમ કાંઈ મારૂં મૂકી જગતમાં ચોટું જવાશે ? છતુ શાહે
કહ્યું

જગતમાં શું મમ છતુ શાહે ? સુનીલાલ શેઠે પૂછ્યું.

ધર્મ દિલ્લિમાં નથી તેમ દુનિયાના બીજા કોઈ દેશમાં નથી તો
જનું ક્યાં ? છતુ શાહે કહ્યું

એમ તો આપણું કર્તવ્ય એ છે કે આપણે જે સ્થિતિમાં મૂકાયા
હોઈએ તે સ્થિતિમાં પણ સારામાં સારું જની શેઠે તેવું વર્તન રાખી
રહેવું. પરંતુ મૂકી ભાગી જવાની ઇચ્છા કરવી એ તો હરપોતેનું કામ છે.
પણ ત્યાં ધર્મ ન હોય ત્યાં આપણે એવાયે ધર્મ પાળવો મુશ્કેલ થઈ
પડે છે. માટે આપણા પોતાના આત્મવિશ્લેષની ખાતર આપણે હમેશા
એટલું ધ્યાન રહેવું કે હવે પછી અપણને ધર્મક્ષેત્રમાં જ જીવન મળે.
ચીમનલાલ શેઠે ખરું કર્તવ્ય સમજાવ્યું

આપે બરાબર કર્તવ્ય સમજાવ્યું અને રસ્તો પણ બતાવ્યો. મને
લાગે છે કે આપણે એવી ઇચ્છાની સરખાત આજીવી જ કરી દેઈએ.
આજે આપણે એ માતાવનની જ પ્રજા પ્રાર્થના કરીને પછી સુઈએ.
છતુ શાહે કહ્યું—

પ્રવીણ એવી પ્રાર્થના તું જ બધાને કરાવ.

જાને જેવી આપ વડીલની આજ્ઞા.

માલો. ભાઈ આપણે બધા ઉભા થઈને પ્રાર્થના કરીએ—પ્રાર્થના
સાંભળાએ

બધા વ ઉભા થઈ ગયા ને એક ચિત્તે સાલગવા લાગ્યાં. પ્રવીણે
પ્રાર્થના શરૂ કરી

પ્રાર્થના

હે ભગવન ! હે પ્રભુ ! હે મહાવીર ! આ એ જ ભારત દેશ છે કે જ્યાં છવીસસો વર્ષો પૂર્વે આપનો જન્મ થયો હતો. આ એ જ ભારતક્ષેત્ર છે કે જ્યાં આપે કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જૈન ધર્મ પ્રસાર્યો હતો.

એ જ ભારતવર્ષ આજે પ્રભુ ! જડવાદી બની ગયો છે. સ્વતંત્ર બનવા છતાં તેણે ધર્મને છોડી દીધો છે. ભારત ભૂમિ ધર્મની માતા કહેવાવા છતાં, આજે ભારતના સંતાનો, ધર્મનું નામ ધારણ કરી રાખવા છતાં ખરો ધર્મ ભૂલી ગયા છે.

હા પ્રભુ ! પુરુષાર્થની જરૂર તો અગે સ્વીકારીએ જ છીએ. ભારતવાસીઓ એટલે અમારા ગંધુઓ પોતાની ઉન્નતિ માટે પુરુષાર્થ લેવે એ તો અમારા માટે હુર્પનો જ વિષય હોય અને છે. પરંતુ અમારા એ હુર્પની સાથે વિષાદ પણ ભળે છે કારણ કે ભારતવાસીઓને પુરુષાર્થ જડવાદી છે, ધર્મવિહોળો છે.

તો અજ્ઞાનથી ભરેલાં છીએ અને પરમ સત્યના પંથ સંકળતાથી દોડી શકે એવો નથી કોઈ ધર્મ હૃદયર સાધુ કે મહાન પુરુષ.

પ્રભુ !, અમે આ સંસારસાગર તરવાના ઇંતેજાર છીએ. પણ અમને તારનાર, અમારા નાવ બનનાર, અમારી સલાહ રાખનાર કોઈ નથી તેથી પ્રભુ ! અમે ઇચ્છીએ છીએ, પ્રાર્થીએ છીએ કે હવે પછી અમારો જન્મ ધર્મ-પ્રકાશિત દેશમાં થાઓ કે જ્યાં અમને તીર્થંકર ભગવાનનાં કેવળી ભગવાનનાં દર્શન થાય, તેમનાં જ્ઞાનામૃતોત્તું પાન કરવા મળે, તેમની પાસેથી સાચો ધર્મ સાબળવા મળે કે જેથી અમે અમારા આત્મવિકાસમાં આગળ ને આગળ વધતા રહીએ.

હે પ્રભુ ! ફરી ફરીને અમે પ્રાર્થીએ છીએ, ઇચ્છીએ છીએ કે અમારો નવો જન્મ ધર્મહીન દેશમાં તો ન જ હો કે જ્યાં અમને અમારૂં સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ દર્શન શુભાવવાની પણ સીતિ રહે અને અમારૂં સમ્યક્ત્વ રત્ન એક સ્વથૂ માટે પણ શુભાવવા ઇચ્છતા નથી. માટે અમે ઇચ્છીએ છીએ કે આ જન્મ અમે પૂર્ણ ધર્મ પાલનથી વીતાવી શકીએ એવું અમારામાં જળ કાયમ રહે અને હવે પછીનો અમારો જન્મ તો જરૂર ધર્મસેવમાં જ હોય.

અમારી આટલી ઇચ્છા તો જરૂર રેજીએ

૯

ભાવિ કાર્યની ચર્ચા

હિંને સર્વ મહેમાનો, વડીલો ચેતપોતાને ઠેકણે જવાની ઉતાવળ કરતા હતા. અને પ્રવીણ, સુધા, કાંતા તેમને બે આઠ દિવસ વધારે રોકાનાનો આગ્રહ કરતા હતા અને પછી તેઓ સરારના આ નારતો લેતી વખતે એ જ પ્રમાણે આગ્રહ કરતા હતા ત્યારે પ્રવીણે તેમને કહ્યું

આપ વડીલો જાઓ 'તે પહેલાં મારે આપને એક વાત કહેવાની છે અને તે બાબતમાં આપની સલાહ લેવાની છે.

પ્રુથીથી અત્યારે જ કહે ને ચીમનલાલ શેઠે કહ્યું.

અમારે ત્રણેયે અમારું બાકીનું જીવન કેવી રીતે ગુજરવું તેની કુદી ફરેખા અમે ઘડી કાઢી છે. વધારે વિગતથી વિચારવાનો હલુ વખત મળ્યો નથી તેથી અમે વિચારી છે તેટલી વિગત કહું છું

(૧) અમારી મુખર્ષીની ઝોફીસ, દુકાનમાં અને મારા પિતાશ્રી તરફથી જે મુડી મળી છે તેટલી રકમ રાખી બાકીની મારી કમાણીની જેટલી હોય તેટલી ધાર્મિક, સામાજિક કામમાં વાપરી નાખવી

(૨) હવે પછી ઝોફીસ, દુકાનમાં જે કમાણી થાય તેમાંથી મુખર્ષી તથા વડોદરાનું અમારું અર્થ બાદ કરતાં જે કાંઈ બાકી રહે તે રકમ દર વર્ષે ધાર્મિક, સામાજિક કામમાં વાપરી નાખવી.

(૩) મારા પિતાશ્રીએ આપેલી મૂળ મૂડી કામમ રાખવી, ઝોછી થવા ન દેવી. કોઈ વર્ષ નુકસાન આવે તો તે નુકસાન તે પછીના વર્ષની કમાણીમાથી ભરપાસ કરવું. અથવા તો એકાદ વર્ષની કમાણી એવા કોઈ કપરા સંજોગમાં વાપરવા મારે બનામત રાખવી.

(૪) ઝોઢોસનું કામકાજ હું એટલો આખો દિવસ સમાજ તેને બદલે અમે ત્રણેય નિયમિત ગપોરના બેથી ત્રણ કલાક સંભાળશું. કામકાજના ત્રણ ભાગ કરી દરેક જુદું જુદું કામ સમાજશું અને સામાન્ય રીતે અમે ત્રણેય ગેરના બધા કામકાજથી માહિતગાર રહીશું.

(૫) બાકીનો વખત અમે ધર્મજ્ઞાનમાં તથા ધાર્મિક, સામાજિક કામે કરવામાં ગાળશું.

આ પ્રમાણે કરવાની અમારી ધારણા છે. તો હવે તે સંજોગમાં આપ પિતાજી તથા વડીલો સૌ આપ આપની સલાહ સૂચના આપો.

ચીમનલાલ શેક આ સામગ્રી બહુ ખુશ થયા અને જોડ્યા:

ભાઈ, તમારો ત્રણેયનો એકમત આવો વિચાર છે એ બધી હું ધણે જ ખુશ થયો છું. તમારૂં પૂર્વજીવન વિચારતાં તમને આવે સારો શુભ વિચાર આવે એ પણ સ્વાભાવિક જ લાગે છે. વળી તમારા જેવા પુત્ર અને પુત્રવધૂએ અમને મળ્યા તેથી હું તથા તારી બા અમને લાગ્યેયની માનીએ છીએ.

લાગ્યેયની તો અમે છીએ, પિતાજી, કે આપના શુદ્ધ ધાર્મિક સંસ્કારો અમારામાં રેડાવાથી જ અમને આવો શુભ વિચાર ઉપજ્યો. પ્રવીણે હલું અને પછી ઉમેર્યું. એ તો ઠીક પછી અમારી યોજનામાં કોઈ સુધારોવધારો કરવા જેવું હોય તે સૂચવો.

ભાઈ પેઝો આપણને જીવનમાં આસ જરૂરનો તો અમ, ધત્ર વિગેરે આપણી રે જની જીવનની જરૂરીઆતની ચીજો ખરીદવા માટે છે જરૂરીઆતની એ ખરીદી માટે કમાવાની જરૂર છે આપણું કમાવું વેપારથી છે એટલે વેપારમાં મૂડી-નાણાંની જરૂર છે હવે એ જરૂર કેટલા પૂરતી છે એ વિચારવા જેવું છે એ જાનત વિચાર કરતાં પહેલાં હું એ પૂછું કે આજસુનીની તમારી કમાણી કયા કયા ધાર્મિક, આમાજિક કામમાં વાપ વતો તમે વિચાર કર્યો છે ? ચીમનલાલ શેઠે પૂછ્યું

આજે આપણા શિક્ષણમાં ધરમૂળથી જ જૈનધર્મ અને જૈનત્વ ઉઠી ગયાં છે બાળકોને તેઓ જૈન છે એવું ધરમાંના કાઈ કાઈ પ્રમંથથી જ જ્ઞાન થાય છે શિક્ષણમાં કે જહાગના વ્યવહારમાં તો જૈન કે જૈનત્વની તદ્દન ગેરકાજરી છે એટલે આપણે આપણું શિક્ષણ ધરમૂળથી સુધારવાની જરૂર છે અને તેથી જૈન યુનિવર્સિટી-જૈન મહાવિદ્યાલય સ્થાપવાનો અમે વિચાર કર્યો છે ખરીજી હતું

એ સૂચના પહેલવહેની તમાગ વખતથી મેલે કરી હતી ! ચીમનલાલ શેઠે પૂછ્યું તારે ખરીજી સુધા સાચુ જોતાં સુધાએ હતું

પહેલી સૂચના મેં કરી હતી અને એમને તથા મંતા બહેનને એ પસંદ આવવાથી તેમણે બનેએ સંમતિ આપી

તમે ખરેખર દેવીએ જ હો ચીમનલાલ શેઠે મ્હું

ના બાપુજી અમારામાં એવું મંત્ર નથી આપ અમારા બોટા વખાણ કરો મા સુધાદેવી તથા કોનાગ્રીએ મ્હું અને પછી ઉમેર્યું- એ વિચાર કેવો છે તે જાનન આપ આપનો અભિપ્રાય આપો

વિચાર તો ધણો જ સારો છે અને તેને અમલમાં મૂકી શકાય તેટલું ખરીજી કમાયો પણ છે જના મને લાગે છે કે એ નથી ચીમનલાલ શેઠે હતું

એટલા માટે જ અમે એ વિચાર રાખેલો છે કે આપણું
ખર્ચ કાઢનાં ખાતો ને વધે તે દર વર્ષે મહાવિદ્યાલયના ખર્ચ માટે
અપરું પ્રવીણે રહે.

એ પણ સારું છે. છતાં મને જાણ છે કે તારી નયત એ
ખર્ચ માટે પૂરતી નહિ થાય અને જ્યાં સુધી મહાવિદ્યાલયની યતો
લાભ લોકોને મર્તસ્વરૂપમા દેખાશે નહિ ત્યાં સુધી કોઈ માણસ
મહાવિદ્યાલયને મદદ નહિ કરે ચીમનલાલ શેઠે રહે.

આપ એમ શા ઉપરથી કહે છો ? એ સમજાવો પ્રવીણે
શુભામો માગ્યો.

હું ધારૂં છું કે મારી પાસે વધારેમા વધારે દસ લાખ રૂપિયા
હતા. અત્યારે તુ તારી મુડી દસ લાખની ગણે તો એ પૂરતી
નહિ થાય કારણ કે આજે રૂપિયાની કિંમત ચાલુ આના જેટલી જ
રહી છે. ખરી રીતે મારી તન્કથી તને મળેલા રૂ. દસ લાખની
આમની કિંમત ચાલીશ લાખ ગણાવ દરે ચાલીશ લાખને બદલે
તું આજે પણ ફક્ત દસ લાખની મુડી રાખે તો તેટલી મુડી
પ્રમણે કમાણી પણ ઝોણી થશે તેથી મહાવિદ્યાલયના ખર્ચ જેટલા
નયત નહિ ગહે એવી મને ખીક છે ચીમનલાલ શેઠે રહે.

તો શું કરવું તે આપ જ કહે સુધાનેનીએ રહે.

આજે આજે વેપારમાં જેટલા નાણા રોકાય છે તેટલા
નાણાની વેપારને ચાલુ રાખવા માટે જરૂર પડશે જ એટલે પહેલાં
એ તપાસો કે આપણા ચાલુ વેપાર માટે કેટલી મુડી જોઈએ છે.
કારણ કે વેપાર ઝોણો થશે તો કમાણી ગેર થશે અને તેથી
મહાવિદ્યાલયના ખર્ચ જેટલી નયત થશે નહિ ચીમનલાલ શેઠે
સમજણ પાડી.

આપનું કહેવું બરાબર લાગે છે. પણ તો પછી આપણી

પાસે ને ફાળવ મુડી રહે તેનાથી મહાવિદ્યાલય ચર કરી કમરે
કે નહિ તે વિચારવું જોઈશે. કાતાદેવીએ કહ્યું.

દિમાનના કામમાં તું સૌથી વધારે હુશીયાર છે માટે જ
જોવાનું કામ તારે. ચીમનલાલ રોકે કહ્યું

પણ મહાવિદ્યાલય માટે આપણે કેટલા નાણા જોઈશે તે તો
પહેલા નક્કી કરવું જોઈશે ને. કાતાદેવી કહ્યું

આ કામ એવું છે કે આપણા એકઠાથી તો યવાનું નથી.
આપણને એ કામ માટે માણ્યો જોઈશે મકાન જોઈશે, જમીન
જોઈશે એટલે એમ કરે કે સૌથી પહેલા અનુભવી જોનેનો અભિગ્રાવ
લીઓ. શિક્ષણ ખાનામાં ને ને જોને હોય તેનો અભિગ્રાવ લીઓ.
કાણ કાણ કેટલો સહકાર આપવા તૈયાર છે તેની તોધ કરે પછી
બધા જોન શિક્ષકો, પડિતો વગેરે ને કાંઈ સહકાર આપવાને તૈયાર
હોય તેમને આપણા ખર્ચે અમુક મુરર વખતે જોલારી તેમની સાથે
ચર્ચા કરે અને જો જોન મહાવિદ્યાલય ખોલી શકશે એમ લાગે
તો નક્કી કરે

એ નક્કી કર્યા પછી મહાવિદ્યાલયમાં ક્યા ક્યા વિષયો હાથ
ધરવા તે નક્કી કરે તેને માટે પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવા પડશે.
તેને માટે પડિતો ચૂની કાઢી તેમને એ કામ સોંપે

સાથે સાથે જગ્યાની તપાસ કરે. એટલું કરશે એટલે હાથ
પુરત કેટલા નાણાની જરૂર પડશે તેનો અંદાજ આવી જશે. તે
અંદાજને પડેલી વગાવ તેમ હોય તો પુરત ચર કરવાનું નક્કી
કરવું નહિતર દોડો વખત મુલતરી રાખવું ચીમનલાલ
સમજણ પાડી

મને લાગે છે કે આટલી તૈયારી કરતાં પણ જોહામાં એકું

એક વર્ષ લાગી જશે. જમારો નિર્ધાર તો કાવમ છે પણ તેને અમલમાં મૂકવાનું એક વર્ષ પછી નક્કી કરશું. પ્રવીણે કહ્યું.

તમારો હેતુ શુદ્ધ છે, કામ શુભ છે, જરૂરીઆતનું છે તો જરૂર તમારો નિર્ધાર સફળ થશે. અને તે માટે મારાથી બનશે તે હું પણ સહાય કરીશ. મુનીશ્વાલ શેઠ જે બજાર સુધી સાંભળતા રહ્યા હતા અને ચાંત બેઠા હતા તેમણે કહ્યું.

તમારૂં કામ ધાર્મિક કરતાં પણ વધારે સારી રીતે સફળ થશે એની હું ખાતરી આપું છું જીવસાહેબ ખાતરી આપતાં બોલ્યા.

મારી આશિષ છે કે તમારૂં કામ પૂર્ણ સફળ થશે. પ્રવીણચંદ્રની માતા વીણાએ કહ્યું.

મારી પણ એવી જ આશિષ છે. સુધાદેવીની માતા સુનંદાએ કહ્યું.

મારી પણ એવી જ આશિષ છે. કાંતાદેવીની માતા પદ્માએ કહ્યું. આપ સર્વ વડીલોની આશિષથી આ કામ જરૂર સફળ થશે એમ મને ખાતરી છે. પ્રવીણચંદ્રે કહ્યું.

હું પણ એની ખાતરી સાથે આપ વડીલોની આશિષ માથે યાત્રાનું છું સુધાદેવીએ કહ્યું.

હું પણ એવી જ ખાતરી સાથે આપ વડીલોની આશિષ માથે યાત્રાનું છું. કાંતાદેવીએ કહ્યું.

આ ગ્રામણે લાવે કાર્ય-તેન મહાવિવાહય સંબંધમાં શું શું કરું તે નક્કી કર્યા પછી બીજે દિવસે સૌ મહેમાનો વિખરાયા. મુગધ ઠોડી સૌ પોતપોતાને ગામ ગયા.

૧૦

હિંદની મુસાફરીએ

હાનનું આવાશ્ય ખસી જવાથી સુધાને ઘણો લાભ થયો હતો. પૂર્વભવમાં તેને જૈન ધર્મનું અને જૈન તત્ત્વનું જે જ્ઞાન હતું તે તો તેને આપોઆપ મળી ગયું હતું ઉપરાંત તેની શુદ્ધિ નિર્ભય થવાથી નવું જ્ઞાન મહત્ત્વ કરવાની તેની શક્તિ પણ ઘણી વધી ગઈ હતી.

મુંઝવે આઘ્યા પછી સુધાએ તેને B. A. એમ. એ. નો અભ્યાસ શરૂ કરી દીધો હતો. અને પ્રતીજ્ઞ તેમાં તેને મદદ કરતો હતો સવારના રસોઈ કરવાનું કાતાએ માથે લઈ લીધું હતું. એટલે સુધા મવારના એ થી ત્રણ કલાક અભ્યાસમાં માગતી. અને પ્રતીજ્ઞ તેની માથે રહી તેને ન સમજાય તે સમજાવતો.

પ્રતીજ્ઞને જૈન તત્ત્વનું ઘણું જ્ઞાન હતું અને તે ઘણી મરજ રીતે સમજાવી શકતો હતો. એટલે તેણે બીજા બધાં તરવજાન કરતાં જૈન ધર્મના તરવજાનમાં શી શી વિશેષતા છે, શી શી ખાસ ખૂબીઓ ■ તે તેણે સુધાને થોડા દિવસમાં જ સમજાવી દીધું. અને સુધાની પ્રવૃત્તિ, સમજાવકિત એટલી તીવ્ર થઈ ગઈ હતી કે તેને સમજતાં એક ક્ષણનો પણ વખત નહોતો લાગતો.

લગભગ પંદર દિવસમાં તેના અભ્યાસ પૂરતું જ નહિ પણ તેના વિવાહના મંજૂરમાં જેટલું જાણવા જેવું હતું તેટલું સુધાએ જાણી લીધું તે પછી એક આવાડીયાની ઝંદર તેણે તેની પરીક્ષા માટેનો નિબંધ Thesis ઉપજાવી કાઢ્યો-લખી નાખ્યો અને બરાબર વખતસર યુનીવર્સિટીમાં આપી દીધો.

પરિણામ આવવાને હજી બે મહિનાની વાર હતી. પ્રવીણને પણ ઝોડીસમાં કામકાજ ઝોડુ હતું તેથી આ બે મહિના દરમિયાન હિંદુસ્તાનની મુસાફરી કરી આવવાનો વિચાર કર્યો. પરંતુ નિશાળામાં રજા પડવાની હતી અને અગાઉ નક્કી કર્યા પ્રમાણે અમદાવાદથી સુધીરને અને વડોદરાથી નાની સુધાને રજા માગવા મુબત્ત જોલાવવાના હતા. તેથી મુચવણ હજી થઈ તેનો નિકાલ કરવા માટે એક દિવસના સવારના આ પીતા પીતા જ પ્રવીણે કહ્યું—

હવે આપણને બે મહિનાની કુરસદ છે તે દરમિયાન આપણે ધારણુ તે પ્રમાણે હિંદુસ્તાનની મુસાફરીએ જઈ આવવું એમ કાતાએ મંજૂર કાલે મુચના કરી સારે તો મેં તરત હા પાડી દીધી પણ તે વખતે આપણે બધાએ એક પાત જૂની ગયા કે નિશાળની રજા દરમિયાન આપણે સુધીર તથા નાની સુધાને અહિં જોલાવવાનો વિચાર કર્યો હતો. તો તેનું શું કરવું ?

હું પણ એ વાત જૂની ગયેલી એટલે મેં પણ તરત હા પાડી દીધી હતી જાગ્રુ કે અસારે હડી નથી તેમજ ગરમી નથી સારે મુસાફરી કરી આવીએ તે વખતે સારું થોડા દિવસમા ગરમી પડવા માઠશે પછી મુસાફરી આકરી લાગશે સુધાએ કહ્યું.

અને પછી વરસાદના વખતમા તો મુસાફરી અડચણરૂપ થઈ પડશે કાતાએ કહ્યું.

એટલે આપણે મુસાફરીએ તો કમણી જ જવું એમ નક્કી થાય છે તો પછી સુધીરને અને સુધાને અહિં જોલાવવાનું મુતતરી રાખીએ પ્રવીણે કહ્યું.

આપણે સુધીરગાદીને તથા સુધા બહેનને પણ આપણી સાથે મુસાફરીમાં સાથે લઈ લઈએ તો કેમ ? કાતાએ કહ્યું.

આપણે એકાદ બે ઢોઢાણે જ જવું હોય અને સાં ઝાઝા દિવર

રોકાવું હોય તો તો કંઈ તપ્પીર જેવું રહે નહિ પણ ઝાઝા ગામ
ફરવું અને બળ્બે ચચાર દિવસ રોકાવું હોય સારે એવો મુસાફરીની
લાઝમી સદન કરી શકે કે નહિ એ વિચારવું જોઈએ સુધાએ કહ્યું
અને પછી ઉમેર્યું—સુધીરવું તો કસરતી ને મળજીત ચરીર છે વળી મળ્યા
અને હુશીઆર છે તેથી એ તો ઉછેગે આપણને મદદરૂપ પણ થઈ જાય.

સુધાનહેનની ઉમર રહેજ નાની રહેવાય પણ કતાય તેમનું
શરીર પણ સાફ તંદુરસ્ત છે અને એ પણ હુશીઆર છે તેથી
દૂં ધાઈ છુ એ પણ મુસાફરીનો ત્રાસ સદન કરી શકશે વળી એ
બને સાથે હશે તો બે હાથદા થશે એક તો તેમને આપણી નજર
હોગ સાથે રાખવાનો આપણો હેતુ પાર પડશે ખીજું તેમને પણ
નાની ઉમરમાં જ આપણો દેશ જોવાનો લાલ મગશે ગમે ગામના
લોકોના આચાર-વિચાર, રહેણી કુશળી, રીતરિવાજ, બાપા વગેરે
ઉપરથી તેમને પણ ધણું જાણવાનું મગશે તેમની પણ હુદ્દિ ખીલશે
એટલે એમને બનેને સાથે લઈ લઈએ તોપણ આપણને કંઈ
અડચણરૂપ નહિ થાય કાંતાએ કહ્યું

પ્રતીજ્ઞ અને સુધા પણ એ વિચારમાં સંમત થયા તેથી
તેમણે તુરત જ સુધીરને અને સુધાને મુગધ બોલાવી લીધા તેમની
પરીક્ષાએ પૂરી થઈ ગઈ હતી તેથી તુરત જ બાપી સાચા મુસાફરીની
તૈયારી કડપથી કરી લીધી એટલે તેઓ અઢવાડીઆમાં જ મુસાફરીએ
નીકળવાને તૈયાર થઈ ગયા

ક્યા ક્યા ગામ, સહેગમા જવું ક્યા કટલા દિવસ રોકાવું
તે નક્કી કર્યું મુસાફરીમાં ઓઝમા ઓઝો વખત લાગે માટે ન્યા
ન્યા 'એર સર્વિસ' હતી ત્યા ત્યા વિમાનમાં જવાનું નક્કી કર્યું કપે
દિવસે, કેટલા વાગે, કઈ ટ્રેનમાં કે વિમાનમાં દરેક ઠાણેથી ઉપડવું
ક્યારે દરેક ઠેગણે પહોંચવું તેમ જ દરેક ઠેગણે ચૂં ચૂં કરવું, કાને

કેને મળવું, શું શું ભેટું વગેરે જેટલી જેટલી વિચત તૈયાર થઇ શકે તેટલું તૈયાર કરીને આપી એ મુસાફરીનું વખતપત્રક તૈયાર કરી લીધું. વખત પત્રક ભેટાં જણાવું કે ધણાં ગામો છોડી દેવા છતાં મુસાફરીનો વખત એક મહિનાનો ધારેલો તેને બદલે દોઢ મહિનો થઇ જાય છે.

એ પ્રમાણે દોઢ મહિનાની તૈયારી કરીને પાંચે જણા મુસાફરીએ ઉપડી ગયા.

મુસાફરીમાં જ્યાં જ્યાં ગયા ત્યાં ત્યાં જૈનોની હાલત ડેવી છે, જૈનોની રહેઠાણશી, રીતરિવાજ, ધર્મલાવના કેવા તેનું નિરીક્ષણ થ્યું. દરેક ગામમાં જૈનોના જુદા જુદા સંપ્રદાયોની વસતી કેટલી, દરેક સંપ્રદાયમાં સંખ્ય કેવો છે, દરેક ઠંઠાણે ઉપાશય, દેરાસર કેટલા છે વગેરે જણવા લાવકે હકીકતો એકઠી કરી. નોંધ રાખી, દરેક ઐતિહાસિક સ્થળોની ખાસ નોંધ લીધી કે જેથી અભાર સુધીમાં તે સ્થળોમાં કેટલું પરિવર્તન થઈ ગયું છે તેની સમજ પડે.

આ પ્રમાણે દરેક સ્થળો જોઈ, જાણી, અનુભવ લઇ લગભગ દોઢ મહિને પાછા મુંબઈ આવી ગયા. આ મુસાફરીના અનુભવથી યજ્ઞશાન કડીઆરામાં જૈન ધર્મની યી સ્થિતિ છે અને હિંદના બીજા ભાગોમાં ડેવી સ્થિતિ છે તેની ખબર પડી જુદા જુદા ભાગોના જૈનોમાં ભાવનામાં તેમ જ આચારમાં કેવો અને કેટલો ફરક છે તેની પણ સમજણ પડી.

સુધીર અને નાની સુધાને પણ મુસાફરીથી બહુ આનંદ થયો. દેશ જોવાનો, દેવના જુદા જુદા લોકો જોવાનો તેમને લાભ મળ્યો. વગરકરની મુશ્કેલીઓની પણ મમજણ પડી. પ્રસંગ પ્રમાણે હડપ્પી અને ધીરજથી કેમ કામ કરવું તે શીખ્યા. એકંદરે તેમના યાત્રામાં આશ્વસ્થાઈ થયો અને મુસાફરીમાં પણ ઉપયોગી થયા હતા.

૧૧

અમરાપર તરફ

હિંદની મુસાફરીએથી પાછા ફર્યા પછી બીજો દિવસે સાંજના
જમી પરવારી પ્રવીણ, સુધા, કાંતા તથા મુધીર અને નાની મુધા
નિરાતે બેઠા હતા ત્યારે મુધાએ કહ્યું—

આપણે હજી એક કામ કરવાનું બાકી છે

અમરાપર જવાનું જ કહે છે ને ?

હા વસંતભાઈના બે કાગળ આવી ગયા છે ઉપરાંત મુધીર
અને મુધાનહેન પણ અહિં છે તો તેઓ પણ આપણી સાથે
અમરાપર આવી શકે મુધાએ કહ્યું

ના મોટાબહેન હું તો હવે અમરાવાદ જ જઈશ મારણ
બા, બાપુજી ઉત્તેજાર યર્ધ રહ્યા હશે મુધીરે કહ્યું

ભાભી, હું પણ હમણા વડોદરા જ જઈશ બા બાપુજીને
મારા વિના મનનું નહિ હોય બા તો અને મોક્ષવાની પહેલાં ન
મહેતા હતા કાળજી તેમને ધરમાં જલુ એકલવાપાપણું લાગે નાની
મુધાએ કહ્યું

પ્રવીણ સામું બેઈ મુધાએ કહ્યું—

તો આપણે જધાયને અમરાપર બોલાવીએ તો કેમ ?

આપણા ત્રણેયના વડીતોને અમરાપર બોલાવવાના તો છે જ

પહેલાં આપણે ત્યાં જમીને જોઈ લેવું જોઈએ કે આપણે ધાર્યા પ્રમાણે જ બહુ ચર્ચ ગયું છે કે કેમ આપણા બધા વડીલો ત્યાં આવે તે આપણી સાથે સુખશાંતિથી રહી શકે તે પ્રમાણે બધી વ્યવસ્થા ચર્ચ ગઈ છે કે નહિ તે આપણે પહેલાં જોઈ આવવું જોઈએ તેમ જ કાંઈ પણ સુખારાવધારા કચ્છાના હોય તે કરી લેવા જોઈએ તે પત્રી વડીલોને બોલાવીએ તો વધારે સારું. પ્રવીણે કહ્યું.

તો પત્રી કમણાં તો આપણે ત્રણ જ અમરાપર જઈએ એમ નહીં થાય છે કાતાએ કહ્યું.

તો ક્યારે નીકળશું ? સુધાએ પુછ્યું

હું એ વિચારતો હતો કે તમને હજી મુસાફરીનો થાક ઉતર્યો નહિ હોય અને તમને થોડા આરામની જરૂર હતી પ્રવીણે કહ્યું.

આપણે આરામથી જ મુસાફરી કરી છે. ખાસ ત્રામ વેઠ્યો જ નથી એટલે મને તો થાક લાગ્યો નથી પણ (કાતા તરફ જોઈને) બહેન, તને થાક લાગ્યો હોય તો થોડા દિવસ આરામ લઈએ સુધાએ કહ્યું.

મને પણ કાંઈ થાક નથી લાગ્યો મને તો આપણું અમરાપરનું મહાન એવું શાંતિમય લાગે છે કે કાંઈ થાક હોય તોય તે ઉતરી જાય કાતાએ કહ્યું.

એ મનનર્મા મને પણ બહુ શાંતિ મળે છે તેથી તો મેં તેવું નામ શાંતિસદન રાખવાનું સચવેલું સુધાએ કહ્યું.

શાંતિસદનમાં રહેવું મને પણ બહુ ગમે છે કારણ ત્યાં બહુ શાંતિ વળે છે તો આપણે એમ કરીએ કે (સુધા તરફ જોઈને) તારી પરીક્ષાના પરિણામને પાંચ છ અઠવાડીયાની વાર છે તેટલો

વખત અમરાપરમાં રહેવાનું ગળીએ અહિં પણ ખખરમાં મદી છે તેથી હાલ તુરત ઓફિસમાં પણ ખાસ કામ નથી. પ્રવીણે કહ્યું.

ભયે, એમ કરીએ. કહી સુધા, કાંતા બનેએ સંમતિ આપી.

તો કાલે આપણે વિમાનની ટીકીટા મંગાવી લઈએ આપણે બધા ય સાથે જ ઉપડીએ સુધીર અને નાની સુધાને વડોદરા-અમદાવાદ જતા વિમાનમાં એમાંડી રૂઠ્ઠીએ અને આપણે અમરાપરના વિમાનમાં જઈએ પ્રવીણે કહ્યું.

એ પણ સાઈ છે કે બને વિમાનો લગભગ એક વખતે જ ઉપડે છે. એટલે વિમાનધર સુધી સાથે જ જઈ રાકીશું અને વડોદરા-અમદાવાદ ખખર આપી રૂઠ્ઠીએ એટલે તેઓ સામા દેવા આવી જશે. સુધાએ કહ્યું.

અને ટેલીફોનથી જ ખખર આપી દેવા એટલે એ ચોક્કસ થઈ જાય તાર ટપાલ વખતે વહેલા મોકલ પહેલે કાતાએ કહ્યું.

હા એમ જ કરીશું પ્રવીણે કહ્યું અને પછી ઉમેર્યું—

આપણે ફક્ત ચોક્કા કપડા જ સાથે લેવાનાં છે બાકી બધું લા વસાવાઈ ગયું હશે એટલે વહેવામાં વહેલી મળે તે ટીકીટા મંગાવી લઈશું.

હા. કપડાં પેક કરતા તો માક એકે કતાક થશે. એટલે આપણે ગમે ત્યારે જવાને તૈયાર જ છીએ સુધાએ કહ્યું.

ખીજે દિવસે ટીકીટા મંગાવી લીધી એક દિવસ પછીની જ ટીકીટા મળી તે પ્રમાણે વડોદરા અમદાવાદ અને અમરાપર અગાઉથી ખખર આપી દીધા અને વખતમર બધા ઉપડી ગયા.

૧૨

અમરાપરમાં નવો લાભ .

અમરાપરમાં વિમાન કંપનીની ઍલેડીમે તેમની કાયવેગન આવી પહોંચી ત્યારે વસંતલાલ રાહ જોઈને જ ઊભા હતા પ્રવીણ, સુધા, હાંતા ઉતરતાં જ વસંતલાલે જય જયકાર કર્યા. બધાએ સાંભા જય જયકાર કર્યા. સાંભાન ઉતર્યો કે તુરત મલ્લુર પાસે ઉપડાવી લઈ ચાલતા જ ઘેર ગયા.

વખત થયો એટલે મરલા બાબી રાહ જોતાં બારણામાં જ ઉભા હતા. બધાને આવતા જોઈ સામે લેવા ગયા અને આનંદથી આવકાર આપી ઘરમાં તેડી લાગ્યા.

તમે ઘરમાં જઈ ગેસો. હું સાંભાન શાતિસદનમાં મુકાવીને આવું છું કહી વસંતલાલ સાંભાન મુકાવી તુરંત આવી ગયા.

વસંતલાલના ત્રણ નાના દિકરાઓ નિસાએ જવાની તૈયારી કરતા હતા તેમજ પ્રવીણ, સુધા, હાંતા ઘરમાં આવતાં ત્રણેયને મળ્યામ કર્યા દરેકે મિનિટ ખેડા પછી વસંતલાલે કહ્યું—

હજુ જન્મવાને થોડીવાર છે ત્યાં આવેો આપને શાતિસદન ખતાવી દઉં.

ભલે, આનો, કહી ત્રણેય ઉઘ્યા અને વસંતલાલ સાથે શાતિસદનમાં આગ્યા અને ઘરનાં બારણાં ડામડામાં જ હતા કુળીઆના મુખ્ય દરવાજામાં દાખલ થતા જ પ્રવીણ, સુધા અને હાંતાને શાતિસદનના રૂપરંગ તદ્દન ફરી ગયા દેખાયા. દેખાવ બહુ સરસ થઈ

ગયો હતો. આ મકાન બુનું હતું એવી ડાહીને ખબર પડે તેવું રહ્યું નહોતું. નીચેનો ભાગ મૂગ હતો તેટલું જ પણ દિવાલોમાં પ્લાસ્ટર બધાંય નવા કર્યા હતાં. નીચે લાદી પણ નવી નાંખી હતી. ઉપર મેડી નવી બનાવી હતી. ઉપરાંત બહાર વરંડામાં સામેના ખુલામાં ત્રણ મોટા બેવડા ખેડ (એક રસોડું તથા એક મુઠા બેંચવાનો ખંડ) મુખ્ય ધાટના બંને બાજુ ચાલી સાથે નવા બનાવ્યા હતા. બાજુમાં કામવાસણ સાફ કરવા વગેરે પરચુરણ કામ માટે, એક એકદળીયું તથા તેની બાજુમાં પરચુરણ સામાન રાખવા માટે એક એરડો બનાવ્યો હતો. તેમ જ વરંડાની ડાબી બાજુના ખુલામાં એક નાનકડો બાગ પણ બનાવ્યો હતો. તેમાં ઝાડ પણ ઉગી ચ્યાં હતાં, અને ફળી-વરંડાને ફરતી દિવાલ નવી ચણાવી હતી.

વસંતઘાલે બધું ફરીને જતાબધું. સામે જે નવા ત્રણ બેવડા એરડા બનાવ્યા હતા તેમાં ત્રણ લાકડો રહેતા હતા. લાંબા બંધ લાકડો સાથે ત્રણેયની ઓગળાણ કમગી. પહેલા એરડામાં રસિકલાસ તેમની પત્ની રાધા સાથે રહેતા હતા. ને લાંબા મીલમાં કામ કરતા હતા. બીજા એરડામાં રસિકલાસના વિધવા બહેન રમાબહેન રહેતા હતા. રમાબહેન લાકડાના આગ્રે એટલે લાકડાની બાજુમાં પણ લુટા રહેતા હતા. જાતે કામ કરી કમાણ ગુજરાન ચલાવતા હતા. વળી અધેક વયના પીઠ બાઈ હતાં. અને બંને લાઈ જહેન, જોન ધર્મ જ પાળતા હતા. ત્રીજા એરડામાં જવાન પટેલ તેની વધુ રૂખી મ.થે રહેતા હતા. બાપદાદાનો ખેતીનો ધંધો. પણ ખેતર નાનું અને તમા બાઈ. એક ખેતરમાં ત્રણ કુંડનું ગુજરાન ચલું નહોતું. જવાન પટેલ ગ્રામ ગુજરાની લગેલા એટલે નેમણે ખેતર ઊંડી ઘડેરમાં ખાતી નિશાગમાં ખાસતરની નોકરી લીધી હતી. તેમની દુ પણ બીજાનું કામકામ કરી થોડું કમાતી હતી.

ખાલુ મ જોતા, જોળખાણ કરતા, વાતો કરતાં એક દલાક નીકળી ગયો ત્યાં ગસોઈ તૈયાગ થઈ ગઈ હતી તેથી સગલા બાબી તેડવા આવ્યા એટલે બધા જમવા ગયા

જમી હિના પછી જરાવાર એક પગી વસતલાને તેમનું ઘર ફરીને બતાવ્યું નીચે એ મોટા જોરડા, જાનુમા રસોડું, ગળર અને દોઢાર દતા અને પહેાળી લાખી જોશરી હતી, મેડી ઉપર એ જોરડા, રમેલા ઉપર એક જોરડો, ગળર અને દોઢાર ઉપર મળાને એક જોરડો એમ ચાર જોરડા ઉપર થઈ ગયા હતા જોશરી તે નીચે પ્રમાણે જ પહેાળી લાખી હતી એટલે વસતલલાના આખા કુટુંબનો સમાવેશ ત્યાં સારી રીતે થઈ ગયો હતો

બંને મકાનો ખુબ સારા થઈ ગયાં તે માટે સંતોષ વ્યક્ત કરતા કરતા બધામ શાનિમદનમાં આવ્યા, પછી વમતલાને કહ્યું કે આપ હવે જગાં આગમ કરો ત્યાં હું થોડીવાર ફરકાને જઈ આવું

બંને, ખુશીથી જાઓ આપનો મવાગને. ઘણો વખત અમે ખગાળો પ્રીણે રહ્યું

અંદર સાહેબ, એમ શું બોલો હો મારો વખત અગવો જ નથી મેં તો વખત આનંદમાં ગાળ્યો વમતલાને કહ્યું

માગી મહેલાની મતવન એમ હતી કે મદારનો તમારો વખત અમે લઈ લીધો અમાગી મામે આવવામાં ને અચારે સુધી અમારી સાથે ને સાથે રહેવામાં તમારો ઘણો વખત ગયો એમ અમારે કહેવું છે પ્રવીણે કહ્યું

એમ પણ નાં હવે હું સવારના ફરકાને જતો નથી બંને મોટા દીકરા સવારના આઠ સાંઠ આઠ વાગ્યે જઈ ફરકાને ઉધારે હો હું જામીને જાળીઆગ પાડે ફરકાને જઈ છુ પછી બંને બાઈ જમવા આવે. એમ અમે સામાન્ય જોડવણ રાખી વસતલાને કહ્યું

બહુ સાઈ. સારે જાઓ.

પ્રીતિ સુધા, કાંતા એકલા પગા એટલે પહેલાં તો તેમણે તેમના કપડા સરખાં ગોઠવીને કળાટમાં મૂકી દીધાં. પછી તેમણે શું શું ક્યાં ક્યાં મૂક્યું તે લખેલું તે પ્રમાણે જ બધું વસંતભાલે મુકાવ્યું છે કે નહિ તે જોઈ લીધું તો જણાયું કે તેમણે લખેલું તે પ્રમાણે જ બધુંય સૌ સૌને ઠેકાણે ગોઠવીને મૂક્યું હતું. ફક્ત અનાજ સીધું સામાન કાંઈ લાવી રાખ્યું નહોતું. કા, બરણીઓ વિગેરે બધુ સાક પશુ ખાલી હતું. તે જોઈને સુધાએ કહ્યું.

સીધું, સામાન મસાલો વગેરેની નોંધ મેં તમને આપેલી તે તમે વસંતભાલેને મોકલી આપેલી કે નહિ ?

મેં નોંધ મોકલી આપી હતી. અને લખ્યું પણ હતું કે બધું મંગાવી સાકસુક કરાવી તૈયાર રાખે પણ આ બધું ખાલી જોતાં એમ લાગે છે કે વસંતભાલેનો વિચાર આપણને મહિનો દિવસ એમને લાં જ જમાડવાનો હતો.

સરલા ભાભીએ જ ના પાડી હતી કે આપણે અઢિઆ રાંધીએ તો તેમને સાઈ ન દેખાય. કાંતાએ કહ્યું.

હા. એમ જ લાગે છે. સુધાએ કહ્યું તો હવે આપણે તેમને આમ્રહ કરી બધું મંગાવી લેવું પડશે.

તણ વાગ્યે અજવવાના છે સારે ઠી રેયું. એમ કહીને નવોય દિવાનખાનામાં આવીને બેઠા. પછી સુધાએ કહ્યું—

મશન તો આપણી ઈચ્છા પ્રમાણેનું જ સાકે બની ગયું છે. કાચ, ખુરશી, પર્લમ વગેરે રાત્રરચીલું પણ બરાબર આવી ગયું છે અને સરખું ગોઠવાઈ ગયું છે. આપણા ત્રણેયના વડીલો આવે તો પણ કાંઈ જાતની અજરક પડે તેવું નથી.

બધાને અહિં ગમે એવું જ છે. હવે આપણે કમળ લખી બિલાળીએ તો શું ? કાંતાએ કહ્યું.

છત્ર સાક તો વખતે આવવાની હા પાડશે. પણ બાપુજીને ઝીઝી મુસાફરી પસંદ નથી. મુધાના પરિણામ માટે તેઓ બહુ આતુર છે. તેઓ તો અસારથી જ મુધા પહેલા વર્ગના પહેલે નંબરે જ આવવાની એમ કહે છે ને પરિણામ વખતે મુંઝવે જ આવશે એમ કહી ગયા છે. એટલે હમણાં તે અહિંયા નહિ આવે. તેથી હું ધારું છું આપણે કેમ બીજા પ્રસંગ ઉપર મુલતવી રાખીએ. પ્રતીણે કહ્યું.

તો ૫ ઠીક છે. તેમને દિવાળી વખતે વડોદરામાં બહુ ત્રાસ પડે છે એમ હરવખત કહે છે. દિવાળીના દશમ્યાર દિવસ અગાઉ અને પંદર દિવસ પાછળ મુધી હોકરાંઓ દિવસ ને રાત એટલા બધા ફટકા ફાડે છે કે તેમને શાંતિ જ મળતી નથી. માટે તે વખતે તેમને અહિં બાપુવા માટે આપણે અસારથી જ લખી નાખવું ને મુજબ આવે સારે કહી રેલુ. કાંતાએ કહ્યું.

એ વિચાર મધુ સારો છે. પરંતુ તે વખતે આપણે પણ આવવું નેમ્રશી ને ! પ્રતીણે કહ્યું.

ફટકાનો ત્રાસ તો મુજબમાં પણ વડોદરા જોડે જ કે એથીયે વધારે છે તેથી દિવાળી વખતે મોટા બહેનને તો બહુ જ ત્રાસ લાગશે એટલે આપણે પણ દિવાળી અહિં જાણીએ તેજ ઠીક પડશે. કાંતાએ કહ્યું.

વાત તો જરાબર છે પણ આપણે તે વખતે મુજબનું કામ હોદીને આવી શકીશું કે કેમ તે વિચારવાનું છે. પ્રતીણે કહ્યું.

એ તો હવે આપણે કામકાજ જ એવી રીતે ચોકવતુ પડશે કે દિવાળી પહેલાં આપણે મુજબથી પુરાયી નીકળી શકીએ. અને

હું ચા મુકું છું. તો તમે થોડી વારમાં લાંબાવી જાઓ એ કહેવા આવી છું.

અમે કોઈ જાણના ચા પીતા નથી એ તમે બૂલી ગયા. ચા કરવી નથી માટે હવે અહિં જ બેસો. એમ કહી સરલાને બાજુમાં બેસાડી સુધાએ કહ્યું:

ભાભી, અમારા બાપને અમારે ઘર ખડું સરસ બનાવ્યું. રાયરચીકું, ઠામ વાસણ વગેરે બધું અમે લખ્યું હતું તેમજ વસાવ્યું અને ગોઠવ્યું છે. હાંસ અમારે જાતલું પડે કે પૂછવું પડે એવું નથી રાખ્યું. પણ એક કામ નથી કર્યું.

શું ? સરલાએ પૂછ્યું.

અનાજ, મમાલો વગેરે સીધું સામાનના રૂપા, બરણીઓ વગેરે બધું સાવ ખાલી પડ્યું છે.

એટલું કહ્યું. લાંબા વર્ષતલાલ પણ દુશ્મનેથી આવી ગયા. અને ધરમાં આવતાં આવતાં એમણે પણ એ સાંભળ્યું. એટલે કહ્યું—

બરાબર છે. બહેન, એ જવાબદારી સરલાની છે.

તે બહેન, હું અહિંયા બેઠી છું ને તમે અહિં થું ઘેર હાથે સંધશ ?

એવોયો રાખી યદીએ પણ રસોયો રાખવાનું અમને પસંદ નથી તેથી મુંઝવે પણ અમે હાથે જ રાંધીએ છીએ.

એમ નહિ. પણ અહિં તો તમે અમારા મહેમાન છો. અમારા માસા માસી છો. ને હું તમને રાંધવા દઉં એ તો બનરી જ નહિ.

ભાભી, હવે અમને માસી કહેા તે દેખાવમાં જ સાફ ન લાગે.

કેમ નહિ. મારા નણંદ છો. હવે એમ ગણો. તોય હું નણંદને રાંધવા ન દઉં.

ખે ચાર દિવસ માટે ઠીક. હંમેશ માટે એ ઠીક ન કહેવાય.

તમે ક્યાં કામ રહેવાના છો ?

હમણાં તો મહિના રહેશું. પણ પછી અચાનકવાર આવીશું. અમારા વડીલો પણ આવશે. એટલે એ કામ જરૂર જ થશે. વળી અમારે ધરતું વાસ્તુ કરવું છે ને મહાનનના રોડીઆએને જે અમારા જીના સંબંધી છે તે બધાને જમવાનું કહેવું છે, એટલે રાંધવાનું તો અહિં જ રાખવું પડશે. મદદમાં તો તમે રહેશો જ.

વાસ્તુ ક્યારે કરવું છે ?

આ સ્વીકારે જ. વાસ્તા માટે સ્વીકાર સારો ગણાય અને તે દિવસ રમ હોય. બધાને કુરસદ હોય.

ત્યારે તો મારાથી કંઈ કહેવાય એવું જ તમે રાખ્યું નહિ.

હાબી તમારો પ્રેમ કંઈ જાણે છે ? અમારી મદદમાં પણ તમે જ છો ને ?

હા, ત્યારે તમે કહેશો એમ હું કરીશ.

સીધું સામાન હું બધું લાવેલો છું ને સરલાએ સાદું કરીને અમારા ઘરમાં રાખેલ છે એટલે વખત લાગે તેવું નથી. વસંતલાલે કહ્યું.

હો, હાબી એતો તમે બોલતા જ નથી.

તમારા ભાઈ તમારો કામળ વાંચી અને પુછ્યા વિના જ બધું કંઈ આવેલા. પછી હું શું કરું ? મેં ઘરમાં રાખી લીધું. કારણ મારે તો તમને અહિં રાંધવા દેવાનો વિચાર જ નહોતો.

તો હવે એ બધું અહિં મોકલી આપો.

હા. હમણાં જ રૂપી પાસે ઉપાડી લાવું છું

સીધું સામાન ઘરમાં આવ્યું ત્યાં રાખા તથા રમા મળવા

આબ્યા તેમણે કહ્યું લાવો બહેન અને બહુ ઠંધણે પાડી દઈએ તમે ખતાવો શુ કરવું છે ક્યાં મૂકવું છે

ના, ના તમે બહેનને મગવા આજ્યા છો તેમની પાસે બેસો હું હમણાં બધું કરી નાખુ છું

આપણે વાનો પણ કરીશું ને કામ પણ કરીશું અમને પારકા ન ગણશો એમ કહી કામ કરવા લાગી ત્યાં સુધાએ ને કાંતાએ શુ ક્યાં મૂકવું છે તે બધું બનાવ્યું તે પ્રમાણે થોડી વારમા બધું ઠેકાણે પડી ગયું પછી બધા વાતો કરતા બેઠા

રવિવારે વાસ્તુ કરવાનું છે તે ખમર બધાયને કહ્યા અને રવિવારે બધાને અહિં જમવાનું છે તે પણ કહી દીધું ગામમાથી કોને કોને જમવાનું કહેવું તે પણ નક્કી કરી, નોંધ કરી લીધી વચમાં તૈયારીના બે દિવસ જ બાકી હતા બીજો દિવસ બધાયને આમત્રણ આપી આજ્યા, શનીવારે વાસ્તાની ગ્લેસીય માર્ટે જે કાર્પ ખાસ ચીજો મંગાવવાની હતી તે મંગાવી લીધી

સરલા ત્યાં અને રમાએ ગ્લેસીયો મેલાવવાની ના પાડી અને તેઓજ બધી રમોઈ કરી નાખશે તેની ખાત્રી આપી

એ પ્રમાણે ધણા જાનંદથી વાસ્તાનું કામ પતી ગયું જેમી લીધા પછી પ્રવીણે બધા મહેમાનોને આખું ઘર ફરીને બનાવ્યું અને પછી દિવાનખાનામાં આવીને બેઠા ત્યારે પ્રવીણે પોતે જોઈ મહાવિદ્યાલય મુનર્ષમાં ખોલવાના છે તેની વાત કરી અને તે ખોલાય ત્યારે અદિની કોલેજ તથા નિયાગો જોઈ મહાવિદ્યાલય સાથે જોડવાની વિનંતી કરી

બધા શેડીઆઓ વાત માંભળી ખુશી થયા અને મહું આ તો બહુ સારી વાત છે, આપણાં બાળકોને પહેલેથી જ આપણાં ધર્મને અનુસરીને કેળવણી મળે એ તો ખાસ જરૂરનું કામ છે,

આપ એટલું બધું ખર્ચ કરી જૈન મહાવિદ્યાલય સ્થાપો નહીં. સારે
અમારે અહિંની કોલેજ નિરાળો તેની સાથે જોડવી એ તો જૈન
તરીકે અમારી ફરજ છે. મહાજનના બહુમતી અમારી ૩ એટલે
કોઈ જાતનો વાધો નહિ આવે તેની ખાત્રી આપી

તો પછી અમરાપટ્ટમાં વૈદક કોલેજની પણ જરૂરીઆત છે તે
પણ પ્રીચે સમજાવ્યું અહિંયા એ ઇસ્પતાલો તો છે જ એટલે
અહિં વૈદક કોલેજ ખોલવાનું કામ નહીં સહેલું છે. અને વૈદક
કોલેજ ખોલવાનું શેડીયાઓ કલ્ચર કરે તો પોતાના તરફથી રૂપિયા
પચાસ હજાર આપવાનું કહ્યું અને તે પ્રીચુ-સુષા કાંતાના નામથી
આપીશું એમ કહ્યું પોતાના ગામમાં કોલેજ થાય તેમજ પચાસ હજાર
રૂપિયા પણ કોલેજ માટે મળે સારે શેડીયાઓ ગણ થાય તે તો
લાભાવિત જ હતું તેમણે તુરંત જ મંજુર કર્યું અને કોલેજ માટે વધારે
જરૂર પડે તો પટ્ટી રકમ ગામમાંથી ભેગી કરી લઈશું તેવું વચન
આપ્યું

દ્વાસ તુરંત આ વાત નૂતન આગળી રાજવાનું પ્રીચે કહ્યું
તે પ્રમાણે વચન આપી બધાય ઉઠ્યા ને પ્રીચુનો આભાર માની
ધેર ગયા

૧૩

શુભ સૂચનો

આપણે મુખ્યથી સારા શુભને નીકળ્યા હોયએ એમ લાગે છે કે જેથી અર્ધિ આવતાં વેત જ આપણા મહાવિદ્યાલયને વેત મળે એવું મોટું કામ ઘર્ષ ગયું સુધાએ કહ્યું

હા આવો લાભ મળશે એવી તો આપણને ખબર નહોતી પ્રવીણે કહ્યું

જેન મહાવિદ્યાલયની વાત પણ આપણે બહુ સારા શુભને શરૂ કરી હશે એમ લાગે છે કારણ કે તેથી જ આ લાભ પણ મળ્યો કાંતાએ કહ્યું

જેન મહાવિદ્યાલયની આપણી યોજના જરૂર સફળ નીવડશે એમ ખાત્રી થાય છે પ્રવીણે કહ્યું

આ ઉપરથી મને એક નવો વિચાર ઉપજે છે કે મુંબઈમાં જેન હાઈસ્કૂલ તો છે તે પણ આપણા મહાવિદ્યાલય સાથે જોડાય તે સારું સુધાએ કહ્યું

એ તો આપણે કહીયું તો ના નદિ પાડે કારણકે તેઓ તો જેન સિસ્ટરના પડપાની છે પ્રવીણે કહ્યું

વારે ભારે હમણાં તો આપણે અર્ધિ નિરાતે ખારામ કરવાનો ઉ સુધાએ કહ્યું

હા. પ્રવીણે કહ્યું.

તમને કાંઈ નવું કામ કરવાનું યાદ આવ્યું હોય તો કહે. કાંતાએ કહ્યું.

આપણે પહેલવહેલું આ ચાંતિસદન ચલાવ્યું ત્યારે વારણ ક્યાં પહોં આપણે પહેલું શુભ કામ શું કર્યું હતું તે યાદ છે ?

હા. હું મત લેવાની વાત કરે છે ને ? પ્રવીણે કહ્યું.

હું પણ એ જ વિચાર કરતી હતી કે હવે આપણે મત અંગીકાર કરી લેવા જોઈએ. કાંતાએ કહ્યું.

આપણને ત્રણેયને એકો સાથે એક જ વાત-શુભ વાત યાદ આવી એ પણ શુભ સંચય છે. પ્રવીણે કહ્યું.

પહેલાં આપણે આ ગામમાં જાને આ ધરમાં જ મત લીધાં હતાં અને આ જગ્યાએ પણ આ ધરમાં આવવાનો યોગ મળ્યો છે તો અદિઆ જ મત લઈએ તો બહુ સારું. કાંતાએ કહ્યું.

તમને યાદ હશે કે તે વખતે તો આપણા સગા ધરમધાંદ બાઈએ નાની વયમાં મરણ્યા પહેલાં જ દીકરા લીધેલા અને તે આપણા આ ધરમાં જ પહેલવહેલા વહોરવા આવેલા તે નિમિત્તે આપણને અદિઆ જ મત લેવાનો જોગ મળી ગયેલો. પણ અત્યારે તો હવે આપણે આપણી મેળે જ મત લઈએ અથવા ઉપાગમમાં જઈ મહારાજ પાસેથી અંગીકાર કરીએ. પ્રવીણે કહ્યું.

ત્યાં દપાલ આવી અને કાગળ વાંચતાં એ જ ધમ્મચંદ મુનિને પત્ર હતો. તેમણે પ્રવીણ, સુધા અને કાંતા સંમંધી હાજર હાપાઓમાં આવેલી તે વાંચી હતી. તેથી તેમને મળવાની ઉત્કંઠા હતી. તેમણે દોષ આવક મારફત મુંગસમાં તપાસ કરાવેલી. પહેલાં પત્રો નહિ મળેલ પછી પરદેશ ગયા છે એમ ખબર મળેલ. હમણાં અમરા-પરથી કોઈ માણસ બાલુના ગામમાં જ્યાં મુનિશ્રી નિરાજે છે

ત્યાં ગયેલ તેણે ખમર આપ્યા તેથી પત્ર લખ્યો હતો. અને જણાવ્યું હતું કે તેઓ બે સ્ત્રીમ પછી વિદાર શ્રીને અમરાપરમાં જ આવવાના છે તો પ્રવીણ વિગેરેએ ત્યાં જ રોગલુ

આ સમાચાર વાંચી ત્રણેયને ખૂબ આનંદ થયો. અને મુનિશ્રીના આવવાની રાહ જોઈ રહ્યા

આ પણ આપણા મા' શુભ સૂચન છે કે આપણા સંસ્કૃતિ અને આપણા જાણીના એ જ ધર્મચર્ય મુનિનો આપણને યોગ મળે છે તો દોને આપણે તેમની પાસેથી મત અંગીકાર કરીએ પ્રવીણે મ્હુ

હા એમ જ કરીએ પણ આપણે પરિગ્રહ પરિમાણમાં ફેરફાર કરવો પડશે સુધાએ મ્હુ

આપણી અત્યારની સ્થિતિ સંજોગો પ્રમાણે છુગાટ રાખવી પડશે તેમા પણ આપણે આપણા અંગત કામ માટે થોડી છુટ છાટ રાખીએ અને જોન મહાવિદ્યાલયનું કામ આપણે કરવું પડે તેને માટે બહાર જવું પડે વિગેરે કામ માટે આપણે છુગાટ રાખીએ તો ઠીક પડશે પ્રવીણે મ્હુ

આપણે આપણા મનનો સંયમ જેમ બને તેમ વધારતાં રહેવું જોઈએ અને તેના માટે આપણે આપણા અંગત કામકાજ માટે જોડામાં જોડી છુગાટ રાખીએ તે જ વધારે સાફ છે એટલે તમારી સુચના ગદુ મારી છે સુધાએ કહ્યું

એની બધી વિચાર આપણે રાત્રે નિરાંતે બેસીને લખી નાખશું હમણા એક બીજી વાત કરી લઈએ

શુ ? સુધા તથા કાંતાએ પૂછ્યું

આપણે મત લીધા પછી માંજના તો દરરોજ પ્રતિક્રમણ કરવું જ જોઈશે

આપણે ગત જન્મમાં રાજનો કાર્યક્રમ રાખ્યો હતો તેવી જાતનો હવે આપણે આપણો કાર્યક્રમ ગોઠવવો જોઈએ. ક્રાંતાએ કહ્યું.

હવે આપણું કામકાજ સગસમ એકપાડું સ્થિર થઈ જશે. એટલે કાર્યક્રમ પ્રમાણે આપણે કામ પણ બરાબર કરી શકીશું. સુધાએ કહ્યું.

આપણે રાજનો કાર્યક્રમ નક્કી કરવાનું કામ પણ જરૂરી છે. પણ સંજોગો પ્રમાણે તેમાં ફેરફારો કરવા પડે. તોયે આપણે સામાન્ય કામ આ પ્રમાણે ગોઠવીએ. ઉઠવાના વખતથી શરૂઆત કરીએ.

મોડી બહેન તો બહુ વહેલાં જ ઉઠી શકે છે. પણ તેનાં કરતાં આપણે ત્રણેય પાંચ વાગે ઉઠવાનું રાખીએ તો કેમ? ક્રાંતાએ કહ્યું.

હા પાંચે ઉઠવાનું સાફ છે. પાંચથી ૭ સુધીમાં બધું પ્રાતઃકર્મ પતાવી દઈ નાહીને તૈયાર થઈ જઈએ.

ઠીક છે.

૭ થી સાત ધાર્મિક અભ્યાસ માટે રાખીએ.

હા.

સાતથી સાડાસાત સુધીમાં દુધ આ લેવું હોય તે લઈ લેવું. અને સાડાસાતથી સાઠઆઠ સુધી સામાયિક. અને સાઠઆઠથી દસ સુધી જાપા વાચવાનું, મહાવિદ્યાલયનું કામ, તમારે રસોડાનું કામ કે બીજું કાંઈ કામ હોય તે.

એ પણ ઠીક છે.

દસ વાગે જન્મવાનું અને અગીઆર સુધીમાં દુકાને પહોંચવાનું. અગીઆરથી બે વાગ્યા સુધી દુકાનનું કામ કરવાનું. બેથી સાંડાપાંચ સુધી મારે વિદ્યાલયનું કામ કરવાનું. તમારે વિદ્યાલયનું કામ અથવા

ખીજે ક્યાંય જવું હોય તો તે અને રસોઈનું કામ. મારે સાડા પાંચે ઘેર પહોંચવાનું. સાડાપાંચથી ૭ જમવાનું અને સાડા ૭ સુધી આરામ લેવાનું. સાડા ૭થી સાડા સાત પ્રતિક્રમણ પછી એક કલાક ફરવા જવાનું. કે રમતગમત કંઈ. ને પછી અગીઆર વાગ્યા સુધી વાચન કરવું, ચર્ચા કરવી વગેરે જે ઠીક પડે તે કરવાનું અને અગીઆર વાગે સુષ્ટ જવાનું.

અભારે તો એ કમ ઠીક લાગે છે. તમે બોલી તો ગયા. પણ તે પ્રમાણે કાગળ ઉપર લખી નાખો તો વધારે સારું કે બૂલી ન જમીએ.

બસે હું બોલતો જઉં છું ને લખતો જઉં છું ફેરફાર હોય તો બોલજો.

૧.

રોજનો કાર્યક્રમ

સવારના—૫ વાગે ઉઠવું

૫ થી ૬ સુધીમા પ્રાતઃક્રમ પતાવી, નાહીને તૈયાર થઈ જવું.

૬ થી ૭ ધાર્મિક અભ્યાસ

૭ થી ૮ા દુધ નાસ્તો.

૮ા થી ૯ા સામાજિક.

૯ા થી ૧૦ જાપાં વાંચવાનું, રસોઈનું કે ખીનું કાંઈ કામ હોય તે.

સુધા , ક્રાંતા-૨ થી ૪ વિદ્યાલયનું ધ્રમ, કર્યાવ બહાર જવાનું,

મગવા જવાનું વગેરે કામ અને

૪ થી ૫૦ રસોઈનું કામ.

સાંજના-૫૦ થી ૬ જમવાનું.

૬ થી ૧૦ આગમ.

૧૦ થી ૭૦ પ્રતિક્રમણ

રાતના-૭૦ થી ૮૦ ફરવા જવાનું કે રમતગમત.

૮૦ થી ૧૧ સ્તવન, વાંચન, ચર્ચા વગેરે જ્યારે જે ઠીક પડે તે.

૧૧ વાગે સુઈ જવું.

આપારે તો એ ઠીક લાગે છે, પણ ગરમીના વખતમાં સાંજના વખતમાં ફેરફાર કરવો પડે છે તે તે વખતે કરી લઈશું.

તો લાલને માટે એ નક્કી. દરે પ્રતિક્રમણમાં આપણી જુની રીતમાં થોડો ફેરફાર કરવાનો વિચાર છે.

શું ?

આપાર સુધી આપણે પ્રતિક્રમણના ચાલુ પાક બોલી જતાં હતા. અને બધાય એમ જ કરે છે. પણ તે બરાબર નથી. ખાર મતના અભિચાર બોલતી વખતે આપણે સવારથી સાંજ સુધીનો આપણો કાર્યક્રમ આપણે યાદ કરી જવો જોઈએ અને તેમાં કોઈપણ અભિચાર લાગ્યો હોય એમ આપણને દેખાય તો તે આપણે વર્ચુવલ જોઈએ અને તેની માફી માગવી જોઈએ

આપણે બૂલો કરી હોય તેની જ ખરી રીતે આલોચના કરવી જોઈએ. અને તેની જ માફી માગવી જોઈએ. એટલે આપણને ખબર હોય તેટલી બૂલો તો યાદ કરી બોલી જવી જોઈએ. એમ જરૂર દેખાય છે. સુધાએ કહ્યું.

ના પણ એમ કરતા વખત વધારે લાગશે કાતાએ કહ્યું
 ચરિત્રાતમાં જે ચાર દિવસ જ વખત વધારે લાગશે, અથવા
 એમ કંઈ કહ્યું લાગશે પણ પછી એ રહેલું યર્ષ જશે એ તો
 વગર પ્રતિક્રમણે એનો મહાવરો કરી લીધો છે અનુભવ લાઇ લીધો
 છે એટલે જ કહી ચકુ છું કે ચોડાક મહાવરો યર્ષ જાય કે પછી
 તો આપણે જૂલ કરી કે તરત આપણું હૃદય કહી દીએ છે કે
 આ જૂલ યર્ષ ગર્ષ એટલે એ જૂલ યાદ પણ રહી જાય અને
 તે જૂલ પ્રતિક્રમણ વખતે ટુંકમાં જોતી જવી

તો આપણ ત્રણેયે પ્રતિક્રમણ જીત જીદા ગવા પડશે કારણકે
 ત્રણેયની જૂનો જીદી જીદી હોય લાતાએ કહ્યું

ના એવી જરૂર નથી, આપણે ત્રણેયે ત્રણેયની મામે જ જૂસો
 કમુલ કરવી એટલે કે પરેલાં હું મારી જૂનો કહી જાઉં પછી
 મુખા તેની જુખા કહી જાય અને પછી તું તારી જૂસો કહી
 જાય

ધાર્મિક રીતે તો એ જરૂરનું લાગે છે બ્યવહારમાં આપણે
 આચરી ચીજો કે નહિ તે જોવાનું છે.

આપણે આપણા મનને મજબૂત કરવું હોય, આપણે હાથે
 ચક્રનું હોય તો આપણે એમ કરવું જ જોઈએ એ રીતે આપણે
 આપણા મનને તાલીમ આપવી જોઈએ લાખલા તરીકે મારા તમારા
 બંનેમાં સંપૂર્ણ પ્રેમ છે, દદ પ્રેમ છે છતાં ધારો કે કેઈ વખત
 એમડ રૂપસુંદરીને જોઈને એક બે ચણ માફ મન લોભાઈ ગયું
 તો મારા મનને અતિચાર લાગ્યો એ તમારા બંનેનો માનસિ અપાપ
 ક્યો માટે મારે તે કમુલ કરી તમારી બંનેની માફી માગવી જ જોઈએ
 એટલું હું ન કહી તો મેં તમારી ૨ વે છેતરપોંડી કરી ગણાવ
 તો પછી હું તમારે લાખ કેમ ગણાઉં ?

મને તમારું કહેવું ઠીક લાગે છે. બીજા કપાવો કરતાં પણ શ્રમ અને માન અથવા અહંભાવને છૂતવા વધારે મુશ્કેલ છે. અને તમે કહ્યું તેવી આલોચના કરવાથી એ બંને કપાવને છૂતવાની તાલિમ મળે છે. કારણકે ધારા કે કાષ્ટ એક સુંદર વીર પુરુષને જોતાં મારી નજર એક ક્ષણ બગડી. મારી એ બુદ્ધ કબુલ કરવાથી તમે મને હલકી ગણશો, અને તારકોડશો એવી બીડથી કે આજમાનથી કબુલ ન કરો તો મારુ મન વધારે ને વધારે ખરાબ થવું જાય, જારે થવું જાય ને તેથી કાષ્ટ વધને મોટી જીમ થઈ જાય. પણ હું જો કશુંમ કરી દઉં તો મારું મન તદ્દન હલકું-દબાવું થઈ જાય અને તમને મારે માટે વધારે વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય. આપણાં મન રહેજ પણ જુદાં ન રહેતાં એકરૂપ જ થઈ જાય. સુધાએ કહ્યું.

મારા મનમાં જે રાક્ષા હતી તેનો ખહેન, તમે ખરાબર રખડુ ખુવાસો કરી દીધો. હવે મને ખાત્રી થઈ કે અપણે એમ જ આલોચના કરવી જોઈએ અને તેથી જ સંપૂર્ણ એકરૂપ થઈ રાખાય. કાંતાએ કહ્યું.

ખરી ધર્મભાવના પ્રમાણે તો આપણે બૂન કરીએ કે તરત જ માફો માગી લેવી જોઈએ. પણ ફરક વખત એવા સંજોગ ન હોય તેથી મુલતવી રાખવું પડે ને સંજોગ આવે ત્યારે પડેલી તકે માફો માગવી જોઈએ અને એ પડેલી તક તે મોક્ષમાં મોટી સાંજના પ્રતિક્રમણ વખતે માફો માગી લેવી જોઈએ.

આજે તો આપણે માટે ઉત્તમ કામ થઈ ગયું. તો હવે ઉવદમાં આપણે પ્રાર્થના કરીને જ લેડીએ.

હા પ્રાર્થના પણ કંઈ જોઈએ આજે જયેરે મોટી ખહેન, તમે એક પ્રાર્થના બનાવના હતા ■ પૂરી થઈ હોય તો એ જ માર્ગ સંભળાવે.

હાલે, જેવી તારી ધ્રુજા.

સુધાની પ્રાર્થના

રાગ ધનાશી

ત્રિપુટી અમારી અર્પડ,

સદા પ્રભુ,

અમે ત્રણ રહીએ અર્પડ

ભવો ભવના છી અમે સંગાથી,

બાંધી છે પ્રીત અભગ—સદા પ્રભુ

જીવનમાં સહુ મુખ દુખ સહીયુ,

સાથે રહી ઉછરેગ—સદા પ્રભુ

કરીએ ઉચ્ચતમ જીવન અમારૂ,

પાળી મલો નિચક—સદા પ્રભુ

જિન ભક્તિમાં, જન સેવામાં,

વહે જીવન અમ અંત—સદા પ્રભુ

વિશુદ્ધ પ્રેમથી બની નિર્મેહી,

મુક્તિ તણો ઉભગ—સદા પ્રભુ

બની વિરાગી અને વિદેહી,

સંવર્તી જીવન અંત—સદા પ્રભુ

અપૂર્વ ધ્યાને, આશ અમારી,

પરી યશે ભગવંત—સદા પ્રભુ

૧૪

વ્રત અંગીકાર

એ દિવસ પછી મહારાજશ્રી ધરમચંદજી સ્વામી બની ગયા. પ્રવીણ, સુધા અને હાંતા-બાધા આવકોની સાથે ગામ બહાર પાદર સુધી સામે ગયા હતા. હાં જ મહારાજશ્રીને વંદન નમસ્કાર કરી જોડાપાણી પાડી.

ઉપાશ્રયે પહોંચ્યા પછી, સૌના ગયા પછી સુખસમાચાર પુછ્યા અને સામાન્ય વાતો કર્યા પછી હજુ કે તેમને ત્રણેયને મહારાજશ્રી ખાસેથી જ વ્રત મદલુ કરવાની પ્રમ્તિ છે તે કુરસે શાંતિસદનમાં આવવાની વિનંતિ કરી.

મહારાજશ્રી એ સંભળી બહુ ખુશી થયા. પણ તેમણે પ્રવૃણને ઉપાશ્રયમાં બ્યાખ્યાન વખતે વ્રત લેવાનો આગ્રહ કર્યો.

મહારાજશ્રી, અમે એવી પ્રસિદ્ધિ પ્રમ્તિ નથી, પ્રવીણે કહ્યું.

બાઈ, તમે ત્રણેય હજુકાં આત્માઓ છે તથા તમોને તો પ્રસિદ્ધિની પ્રમ્તિ હોય જ નહિ, પણ તમારે ધર્મનો ઉલ્લેખ થાય એમ તો કરવું જોઈએ. મહારાજશ્રીએ કહ્યું.

મહારાજશ્રી, અમે વ્રત લઈએ એમાં ધર્મનો ઉલ્લેખ થવા જેવું શું છે ?

કેમ નહિ, તમારૂં દુષ્ટાને બીજાને પણ હોંશ ભર્યા આવે ને વ્રત લીએ એ પણ ધર્મનો ઉલ્લેખ જ છે ને ?

એ તો મદારાજશ્રી, મનની દોષ જોઈએ અને આપ આપના બ્યાખ્યાનમાં આવશે એમ સમજવો કે વ્રત લેવાં એ સહેલું કામ છે દરેક માણસ પોતાની જરૂરીયાત પ્રમાણે છુગ્ગટ ગાખીને વ્રત લઈ શકે છે તો મોટાઈ એની મેળે તૈયાર થઈ જાય અથવા તો વ્રત પાળવાં બહુ આઘાં છે એમ લોહા મમળે છે માટે વ્રત નથી લેતા વ્રત મહેસારથી પાળી સમય એ વાત સમજવવાનું કામ આપનું છે હું તો મારાથી બનતું મમળીશ પણ સાથે સાથે તમારો હાખનો જીએ તો માણસેને ખાતરી થાય

તો અને વ્રત લઈ લઈએ તે પછી આપ આપના બ્યાખ્યાનમાં અમારો હાખનો આપી શકશો એટલે આપનો હેતુ પણ સરસ.

આખરે મદારાજશ્રીને પ્રવીણનું આમત્રણ સ્વીકારતું પડ્યું બપોળના મદારાજશ્રીને કુરમદ તો દેવ જ પણ વ્રત સવારના અંગીકાર કરવા એ વધારે સાફ છે એમ મદારાજને કહ્યું તેથી બીજે દિવસે સવારના સાંઝા નવ પડી બ્યાખ્યાન ઉઠે ત્યારે મદારાજશ્રી શાંતિ સદન આવે એમ નક્કી થયું

માનના વસતલાલ તથા મરલાને વ્રત લેવાની વાત કરી થોડી ચર્ચા પડી તેઓ બંને પણ વ્રત લેવા તૈયાર થઈ ગયા બીજે દિવસે પ્રવીણ સુધા કાંતા, વર્મતલાલ અને મરલા બ્યાખ્યાનમાં ગયા ફના બ્યાખ્યાન પૂરું થતા મૌના ગયા પછી તેઓ મદારાજશ્રીને એકલાને (એવાએને લાધા વિના) તેમની સાથે શાંતિસદનમાં લઈ આવ્યા અને ઉપર પેવધશાળા માટે ખાસ ઝોરડો રાખેનો ત્યાં બાળેડ ઉપર મદારાજશ્રીને આસન આપી તેઓ બધા નીચે મદારાજશ્રીની સાથે બેસી ગયા અને વિધિમર બાર વ્રત અંગીકાર કર્યા

તે પછી હાલમાં ધર્મઆવના ઘટતી જાય છે તે બાબતની ચર્ચા થઈ અને પ્રવીણે તેના તરફથી જૈન મહાવિદ્યાલય સ્થાપવાનું છે

તેની વાત કરી તેથી મહારાજાશ્રી ખૂબ ખુશી થયા અને ખામ
જરૂર શામ પ્રીતિ કરી રહેવ છે તે માટે તેને ખૂબ ધન્યવાદ
આપ્યા. પ્રવીણે હાથ તુરત એ વાત તદ્દન ખાનગી રાખવાની
મહારાજાશ્રીને ખાસ વિનંતિ કરી.

મહારાજાશ્રીએ તે કામમાં અને તેટલી મદદ આપશે તેની
ખાત્રી આપી ઉપરાંત એ જામતમા હાઈપેશ માલિકી બોર્ડની હોય
તો આપી શકશે એમ કહી મહારાજાશ્રી ઉદ્વેગ તરફ આવ્યા.

તે સ્વિમે રાત્રે ૫૫૫ નિરતિ બેસા દના ત્યારે વમતલાલે
મહાનના બાંધકામ, સમારકામ વગેરે અમરસુધીનો નધા દિસામ આપ્યો.
અને મોટેથી મમજાઓ તેમ જ બાકો વધેના રૂપીઆ પાછા આપી
દીધા. તે પછી વસતલાલે કહ્યું

વમતભુવનનું મારે ભાડું શું આપવું તે કહો એટલે તે ૫૫૫
આપી હતું

(વમતલાલ ગાળેનું મહાન ખરીદ કરી તેના ઉપર મેડી મણાવી
ખુલ ફરીથી ખાનદર વમેરે કરવાનું વમતલાલને સોપેલું ત્યારે મહાનનું
નામ વસતભુવન રાખવાનું અને તે નામ મુખ્ય દરવાજા ઉપર લખાવવાનું
પ્રીણે વમતલાલને કહી દીધું હતું)

વમતભુવન આપનું જ છે. પ્રીણે વસતલાલને કહ્યું "

હું રહું છું એટલે માફ છે એમ જ કહેવાય ૫૫૫ ભાડાનું
નમ્રી કરો

ભાડાનો સવાલ નથી એ મહાન આપનું જ છે.

કામ સમજાવું નથી

આપે અસાગ માટે અને અમારા દરદ માટે લીધેલી મહેનતના

મેં આપના માટે એવું કંઈ કર્યું નથી. અને એવી બેટ હું સ્વીકારી શકું નહિ.

આપની પ્રામાણિક મહેનતની કિંમત આપને ન હોય એ સ્વાભાવિક છે. પણ અમને તો એવી કિંમત છે. ને હોવી જ જોઈએ એ કિંમતનું મુલ્ય તો થાય એમ જ નથી આ તો અમારી નજીવી બેટ છે.

વસંતલાલે ઘણી ના પડવા છતાં પ્રવીણ, સુધા અને કાંતાના અસામર્યને વશ થઈ ક્ષત્રુ કરવું જ પડ્યું ને તે પ્રયાણે વસંતજીવન મહાન વસંતલાલના નામ ઉપર રજીસ્ટર કરાવી તેમના નામનો લેખ કરાવી લીધો.

મુનિશી ધર્મચક્ષુ મહારાજ ઘણા વિદ્વાન હતા સુએનું જ્ઞાન બહુ સારું હતું છતાં જ્ઞાનનું જરાય અભિમાન ન હતું તદ્દન સાદું અને મરજ હતા ઉપરાંત તેમની શાસ્ત્રક્રિયા બહુ તીવ્ર હતી. અને દરેક જાતની માહિતીઓના તો સમાર જ હતા એવી પ્રવીણને અનુભવથી ખાતરી થઈ ગઈ.

મહાનજી પાસેથી એટલું બહુ જાણવાનું મળતું કે પ્રવીણ, સુધા, કાંતા, વસંતલાલ તથા સગલા દરેકજ બપોરના એથી ચાર મહારાજ પાસે જતા ઘણીવાર રાધા તથા રમામહેન પણ જતા. કારણ એમને પણ ધર્મજ્ઞાનના સારી હતી પ્રવીણને મહારાજની તરફથી માહિતી મળી કે જોઈને મહારાજલાલના મમતા ખાસ ઉપયોગી થઈ પડી.

મહારાજની એક મહિનો રોમયા ત્યાંસુધી પ્રવીણ વગેરે પણ રોમયા મહારાજની વિદ્યાર દરી ગયા પછી પ્રવીણ, સુધા અને કાંતા પણ મુગ્ધ તરફ રવાના થઈ ગયા.

૧૫

સુધાને માનપત્ર

હિંદની મુસાફરીએથી પાછા આવ્યા પછી પ્રવીણે તેના માતા પિતા તથા ખંને સામુ સમ્રાને મુખમ મળના માટે જોસાડ્યા ન હતા. ધરણ કે તેમને તુરત જ અમરાપર જવું હતું. હવે અમરાપરથી મુખમ પાછા આવી જતાં પ્રવીણે બધાને મુખમ આવી જતાનું લખ્યું વડીલો બધાને તેમના હિંદની મુસાફરીના અનુભવો જાણવાની છતાં હતી ખરી પણ તેના ક્રતાય વધારે છતાં એ હતી કે સુધાના પરિણામ વખતે તેઓ મુખમમાં જ હાજર હોય કે નથી તેઓ વહેલામાં વહેલી તકે પરિણામ જાણી શકે. તેથી તેઓ પરિણામના આગલા દિવસે મુખમ પહોંચી ગયા.

સુધાને પાસ થવાની તો ખાતરી જ હતી. પણ વડીલોને તો સુધા પહેલે નંદરે આવે તેની ઈનેજરી હતી. બી. એ. માં સુધા પહેલા વર્ગમાં પહેલે નંદરે આવી હતી. તેથી આ વખતે પણ તેમને પહેલા વર્ગની જ ઈનેજરી હતી.

વડીલોની ઇચ્છા અને આશિષ ફો—તેવું જ થયું. આજે પરિણામ જાહેર થયું સુધા પહેલા વર્ગમાં પહેલે નંદરે પાસ થઈ હતી. સર્વ વર્તમાનપત્રોએ સુધાને ખાસ અભિનંદન આપતાં આ ખબર મોટા અક્ષરે છાપ્યા હતા. ખબર સાંભળી ધરમાં આનંદ આનંદ થઈ ગયો. વડીલો ખૂબ ખુશ થયા. સુધા પ્રવીણ પણ

પ્રુથી થવા હતા પણ સાથે ગમીઁ પણ હતા જ્યારે કે તેમને એમાં ખામ માર્ગ નવાઈ જેવું લાગતું ન હતું તેમને દાર્ઢ દિમીનો મોહ નહોતો. ફક્ત સમાજસેવાના કામમાં M. A એમ એ ની દિમીથી સરળતા થાય માટે જ દિમી લેવાનું નક્કો કર્યું હતું ધાર્યા પ્રમાણે પાર પડ્યું તેટલા પૂરે તેમને અનંદ હતો.

સુધા એક જૈન હતી, જૈન ગૃહિણી અને જૈન વિદ્યાર્થીની M. A એમ એ મા પહેલા વર્ગમાં પહેલે નંબરે પામ થાય એ જૈન કામ અને જૈન સવ માટે ગૌરવપ્રમુખ ■ એમ વિચારી જૈન સંધના અગ્રણીઓ શ્રી વીરચંદ્રભાઈ, દીપચંદ્રભાઈ, નેમચંદ્રભાઈ અને હીરાચંદ્રભાઈ આજે પ્રવીણને લા આપ્યા.

નામથી સૌ એક બીજાને જાણતા હોવા છતાં કાંઈ કંઈ મળેલા નહોતા તેથી સંધના ગ્રંથિયાઓએ પહેલાં તેમની પોતાની ઓળખાણ આપી અને પછી પ્રવીણે તેના માતાપિતા, સાસુ સસરા વિગેરે સર્વની ઓળખાણ કરાવી.

ઓળખાણ વિધિ પતી ગયા પછી વીરચંદ્રભાઈએ સુધાના એમ એ મા પહેલે નંબરે પામ થવા માટે ખુશાલી વ્યક્ત કરી અને પછી કહ્યું કે તેઓ સંધ તરફથી આવેલ છે અને મંથ સુધાને માનપત્ર આપવા માટે છે તેનું આમત્રણ આપવા આવ્યા છીએ. વડીલો તો તેમના પ્રસ્તાવમાં એકદમ સમત થઈ ગયા કારણ કે તેમના મતાનનું ઔરવ વધે તેમાં તેમને તો ખુશી થવાનું જ હતું પણ પ્રવીણે ઓખી ના પાડતાં કહ્યું કે પરીક્ષા પાસ કરી કે સુનીવર્તમાનીની મોની દિમી મેળવી તેમાં સવનું માનપત્ર લેવા જેવું કોઈ મહત્વનું કામ કર્યું નથી સુધાએ પણ એમજ કહી માનપત્ર લેવાની ના પાડી પરંતુ વીરચંદ્રભાઈ વિગેરે શેડીઓએ એમ માર્ગ નાસીપાસ થાય તેના નહોતા માનપત્ર આપવામાં તેમને મન તેમની પોતાની

આચરનો સવાલ હતો. તેથી ચારેય શેડીઆઓએ ખૂબ આગ્રહ કર્યો. અર્થત આગ્રહથી હારીને કે શરમાઇને પ્રવીણને તેમ જ સુધાને એ આર્ષેશ્વરનો સ્વિકાર કરવો પડ્યો. રવિવારે સૌને કુરસદ હોય માટે આવતા રવિવારનો દિવસ માનપત્ર માટે નક્કી કર્યો. અને સવારનો સાકાનવનો સમય નક્કી કર્યો. સંવત્ માનપત્ર હોઇ રથગ તરીકે ઉપાશ્રય જ પસંદ કરવામાં આવ્યો.

સુતીલાલ શેઠ, ચીમનલાલ શેઠ અને જીતુ શાહ જે રવિવાર પહેલાં આવી જવાના હતા તે હવે માનપત્રના મેળાવણ સુધી રાખાઈ ગયા ઉપાશ્રયમાં ધર્મગત મુનિ હતા ઉપરાંત ઘાઠકોપરથી શતિચંદ્ર મુનિ તેમ જ ત્રિલોકારસેથી હર્ષચંદ્ર મુનિ પણ આ પ્રસંગ માટે ખાસ મુખ્ય આવી ગયા.

ઉપાશ્રય મોટો વિશાળ હોવા છતાં આજે રવિવારે વિકાર બરાબ ગયો હતો. કારણ એક તો વિદ્વાન સાધુજીઓનાં વ્યાખ્યાન ચલાના હતા અને બીજું મંત્ર તરફથી એક ઓને માનપત્ર આપવાનું હતું કે જેવો પ્રસંગ સંવતી શાકિનીમાં પહેલવહેલો જ હતો. તેથી આનંદ, કુતુહલ, નિરાસા વિગેરે જુદા જુદા ઉદેશથી લોકો સારી સંખ્યામાં ભેગા થયા હતા.

વ્યાખ્યાન પૂરું થયા પછી બરાબર સાડા નવે સમાવું. સમકાળ શરૂ કરવામાં આવ્યું. સભાની સામાન્ય વિધિ ચર્ચ થયા પછી સંમત પ્રમુખથી વીરચંદ્રભાઈએ માનપત્ર વાંચી સંભળાવ્યું અને તે ચાંદીના ખાત્ર દોતરેલા કચચમાં મૂકી સુધાને આપેલું હતું તથા રંગીન કપડાનાં ફુગડાડીથી બનાવેલા દાર તોડા આપ્યા. તેનો જવાબ આપવા માટે સુધા બની યથ

પહેલા ગુરુ મદારાજશ્રીઓને વંદન નમસ્કાર કર્યા અને પછી સંમત પ્રમુખ સાહેબ, ભાઈઓ તથા બહેનોને ઉદેશીને સુધાએ નીચે પ્રમાણે સાવલું કર્યું.

મુધાનું ભાષણ

એમ એ મા હું પામ યઈ તે બલ આપ સર્વે બાઈ-બહેનોએ મને જે માન આપ્યું છે તે માટે આપ સર્વે ભાઈઓ તથા બહેનોનો ઉપકાર માનું છું પરંતુ આપને એ ખબર નથી કે ખરી રીતે હું એ માનને યોગ્ય નથી. કારણ કે પાત્ર થવા માટે સામાન્યરીતે મારે જેટલો અભ્યાસ કરવો જોઈએ તેટલો અભ્યાસ કરવાને મને વખત મળ્યો નહોતો.

વળી એમ એની ડિગ્રી મને મળે કે ન મળે તેથી મને કંઈ ખાસ લાભ કે નુશ્ચાન હોય તેવું દેખાતું નહોતું મારા જીવન માટે મને એમ એની ડિગ્રીની કંઈ જ જરૂરીયાત નહોતી તેથી ડિગ્રી માટે પરીક્ષામાં બેસવાની મારી ઇચ્છા નહોતી.

પરંતુ મારા પતિદેવની દૃષ્ટિ મારા જેવી સંકુચિત નહોતી. અમારા આંતરિક જીવન માટે મારે હવે ગ્રાહ નવી ડિગ્રી લેવાની જરૂર નથી એ તો તેઓશ્રી સમજતા હતા. પણ અમારા ભાવી જીવનમાં અમે સમાજસેવા માટે, ધર્મસેવા માટે જે કંઈ કરવા આગળીએ તેમાં હું એમ એની ડિગ્રી લઈ તો વધારે સમગ્રતા થશે એમ મારા પતિદેવની દૃઢ માન્યતા હતી આજનો મેળાવડો, આપનું માનપત્ર એ પૂરવાર કરે છે કે મારા પતિદેવની માન્યતા સાચી હતી અને સાચી છે.

એ દૃષ્ટિથી મારા પતિદેવની માન્યતા સાચી હતી એમ એ તે વખતે જ માની લીધું અને તેમની ઇચ્છાને માન આપી એમ એ. નો અભ્યાસ કરવાને હું કબુલ થઈ મારા પતિદેવની ઇચ્છાને માન આપવું એ મારી પદ્ધતી ફરજ હતી તેમ જ એમ એ શ્રાવ્યી હું સમાજને કંઈક પણ વધારે ઉપયોગી થઈ શકું તેમ

હોય તો તે પ્રમાણે કરવાની પણ મારી ફરજ હતી. તેથી હું અભ્યાસ કરવાને તૈયાર થઈ અભ્યાસ ફરી શરૂ કર્યો.

પરંતુ વળી સંલેખો એવા આગા કે અભ્યાસ અટકો પડ્યો. પરીક્ષાનો વખત તો નજીક આવતો જ જતો હતો. સારે મારી કાંઈ તૈયારી હતી જ નહિ. છતાં મારા પતિદેવને હિંમત હતી કે થોડા સ્વિસમાં પણ તેઓ મને તૈયાર કરી દેશે. અને ખરેખર એમ જ થયું.

મારા પતિદેવે યુનીવર્સિટીની કાંઈ પરીક્ષા પસાર કરી નથી છતાં તેમનું જ્ઞાન મોટું હિમ્મતવારું હતું. તેમણે જણાવ્યું છે, અને એમની સિદ્ધિ પણ પદ્ધતિ, સમજાવવાની આવડત એવી સરસ છે કે કોઈ પણ વિદ્યાર્થી વગર વાંચે, વગર મહેનતે તુરંત જાણ સમજી જાય. એમ. એ. માં જે તત્ત્વજ્ઞાનનો ખાસ વિષય લીધો હતો. મારા પતિદેવે થોડા સ્વિસમાં જ સર્વ તત્ત્વજ્ઞાનની સમજ આપી દીધી એટલું જ નહિ પણ અધ્યાપક કરતાં જો તત્ત્વજ્ઞાનમાં ક્યાં ફરક છે, જો તત્ત્વજ્ઞાન શા માટે સર્વોચ્ચ છે તે તેમણે મને સમજાવ્યું. એ ઉપરાંત જ હું એક ખાસ નિબંધ લખી શકી અને તેને લીધે જ હું પહેલે નંબરે પાસ થઈ શકી.

એટલે આ હિમ્મતવારું જે કાંઈ જ્ઞાન હોય તે સર્વ માનના અધિકારી માસ પતિદેવ જ છે. માટે આજે આપેલું સર્વ જ્ઞાન હું તેમને જ અર્પણ કરું છું. એમ કહી સુધાએ માનપત્ર પ્રવીણ પાસે મૂકી દાર એવી રીતે ફેંક્યો કે તે બરાબર પ્રવીણના ગળામાં આવી ગયો. ઉપાધ્યક્ષમાં સ્ત્રી પુરુષો અલગ અલગ બેઠા હતા. સારે મહારાજાની દાજરીમાં સુધા પ્રવીણની પાસે જઈ દાર પહેરાવે તે એક ન. દેખાય એમ ધારી સુધાએ આ પ્રમાણે દાર રાખીને પણ દાર પહેરાવી દીધો.

૧ (સર્વ સભાજનોએ આનંદના ઉદ્ગારો કાઢ્યા ઉપાશ્રયમાં તાળીઓ પાડી જીવહિમા કરવી એ અયોગ્ય છે તેથી સભાજનોએ ખુશાલીના આવેશમાં પણ તાળી પાડતા અટકી ગયા હતા અને મોટેથી જ આનંદના ઉદ્ગારો કાઢ્યા હતા. ધન્યવાદ આપ્યા હતા તે પછી મુધાએ આગળ ચલાવ્યું)

આપનું આમનજીવીકાંગુ પડ્યું ત્યારે મેં એ ઉદ્દેશ સાચવવા ધારેલા (૧) ખાસ લાયકને લાયક માન આપવું અને (૨) આપણામાં અસાદે ખેાડી માન્યતાઓ કે રૂઢીઓ પેસી ગઇ છે તેનું થોડુંક સિદ્ધાંત કરાવવું

આ માન મારા પતિદેવને અર્પણ કરી મેં મારો પહેલો ઉદ્દેશ પૂરો કર્યો છે. હવે મારા બીજા ઉદ્દેશ માટે આપને એ શબ્દો કહેવા ધારૂં છું. સગમન આપ સર્વ લાઇઓ કરતાં હું ઉમરમાં નાની છું. ત્યારે સૌના મનમાં સ્વભાવિક જ પ્રશ્ન થાય કે નાને મોઢે મોઢી વાત કરનાર હું કાણુ ? માટે પહેલી જ હું આપને ખુલાસો કરી દઉં કે મારી મનઃકર્મમાં જે આબુ છે કે જે આવે છે તે કંઈ હું આપને સુચનારૂપે જણાવવાની છું. યાન અને સમજણને ઉમર સાથે ઠાંઠ ખામ સંબધ હોતો જ નથી છતાં આપ સૌ માની શકો છો કે સગમન પોણેસો વર્ષની ડેશી પ્રમાણે જ હું મારા પોતાના સગમન પોણેસો વર્ષના પ્રત્યક્ષ અનુભવની વાત જ કરું છું.

આજે આપણે યાન અને મહત્તાનું આરોપણ ડીઓધારીમાં અથવા પત્નીધારી કે અધિકારીમાં જ કરી દીધું છે. ડીઓ પત્નીધારી કે અધિકારી સર્વશુભસંપન્ન હોય એવી રીતે આપણે તેમને માન આપીએ છીએ. ધર્મને સગતી સમા દોષ તેના પ્રમુખ તરીકે ધર્મના આંકડોય ન જાણતો હોય પણ પત્નીધારી કે અધિકારી હોય તો આપણે તેને લાયક ગણીએ છીએ. એટલે આપણે હવે રસ્તે

ચાલીએ છીએ અમલનો માર્ગ અપનાવીએ છીએ અને એ રીતે આપણી ભાવી પ્રજા-આપણા ભાગ્યને અમલ અને દમનું ચિહ્ન આપણે આપી ગયા છીએ.

આપ સૌ કોઈ જાણો છો કે યુનીવર્સિટીની શિક્ષણ પદ્ધતિથી માણુમ ધર્મને જૂની જગ્યા છે, ધર્મશ્રદ્ધા ખોઈ બેસે છે, અને નાસ્તિકતાની હાથ પહોંચી જાય છે. અને જતાં યુનીવર્સિટીની ડિગ્રી તરફનું માન, અભિમાન મુશ્કેલ નથી. આપ શ્રી સચે મને એમ. એ. થયે મટે માન આપ્યું પણ આપે વિચાર્યું કે એમ. એ. થવામાં મને અર્થ શો કાપ્યો અને તેથી શ્રી સચે શો કાપ્યો? જૈન તત્ત્વજ્ઞ સંન્યાસી નિર્બંધ લખીને હું પાસ થઈ છું એની કાંઈક મદત આપી શકાય, પણ આપને તો તેની ખબર નહોતી. આપે તો મને જલ્દીથી ચિહ્નની એક ઉચી ડિગ્રી લેવા માટે મને માન આપ્યું. એ આપને એક જૈન સંન્યાસી તરીકે—જૈન તરીકે ઉચિત લાગે છે ?

આવી રીતે આપણે અમલ અને દંભ કેળવીએ છીએ. આવી રીતે ધર્મને ઉલોત થવાનું આપ માનતા હો તો બસે. બાકી હું તો જોઈ શકું છું કે આથી તો ધર્મનો ક્ષાત્તજ થઈ રહ્યો છે. ધર્મનો આંખરો ઉલોત છે ત્યાં તો આપણે તદ્દન બેદરકાર રહીએ છીએ. તેથી આપણે પોતે જ આપણા ધર્મને નીચે પાડીએ છીએ.

હાથકા તરીકે દેવી સદાયથી મારા બહેન શ્રી કાંતાબહેન મૃત્યુનેવી હાથકામાંથી પણ નિરોગી, જ્યંત ગેલ થયા તેને લીધે અમે ત્રણેય અમારા પૂર્વજન જાણ્યા એટલું જ નહિ પણ તે આખો જ જ્ઞાતિ વર્તમાનપત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થયો. અમારો પૂર્વ જ્ઞાતિ સાચો છે એની પણ વર્તમાનપત્રોએ ખત્રી કરી અને ખત્રી પ્રસિદ્ધ કરી. એ જ્ઞાતિથી ખરેખરો જૈન ધર્મનો ઉલોત ખત્રી થયો છે. અમારા પૂર્વજનમાં જૈનધર્મને પાળીને અને આ સ્થિતિએ પહોંચ્યા

છીએ એ ચોખ્ખું દેખાય છે. છતાં આપને એ પ્રસંગનું કશુંય મહત્વ લાગ્યું નથી, મહત્વ દેખાયું નથી એ શું રોચનીય નથી ?

આ સ્થિતિ આવવાનું કારણ એક જ છે કે આપણે આપણા ધર્મને ભૂલી ગયા છીએ. ખરા ધર્મને ભૂલી ગયા છીએ. અને તેને બદલે ડિમો, પદવી અને અધિકાર ઉપર જ મોહી ગયા છીએ. આપણે આપણું મહત્વ ભૂલી ગયા. આપણી મેળે જ અમૃત, દેશ અને પ્રજામનના ખાડામાં ગળડી પડ્યા છીએ. આપણે આપણું ધર્મને ખરા ઉલોટ કરવો હોય તો એ ખાડામાંથી આપણે બહાર નીકળવાની પહેલી જરૂર છે.

ઇતિહાસ માફી પૂરે છે કે ૧૯૫૬નો વર્ષ પહેલાં વિદુસ્તાનની આઘીસ કરોડ વસ્તીમાં ઝોઝામાં ઝોઝા ત્રીસ કરોડ નેતો હતા તેને બદલે આજે નૈન એક નાનામાં નાની કેમ થઈ ગઈ છે. આ કીચકા, આ અવનતિ થવાનું એજ કારણ છે કે આપણે અમૃત, દેશ અને પ્રજામત વધારેને વધારે અપનાવતા ગયા અને તેમ તેમ અવનતિ પણ વધતી ગઈ.

પણ મહાજન જ પતાવતું. એટલે લોકોને કોર્ટમાં બહુ આણું જવું પડતું.

જેનો મુખ્યત્વે વણિક કામના જ હતો અને આજે પણ એમ જ છે. મહાજન વણિક કામનું હતું અને વણિયાનો મોટો ભાગ જૈન હોવાથી મહાજનમાં પણ મોટો ભાગ જૈનોનો જ હતો. ધણે કહેશે મહાજન બધી હિંદુ કોમનું અનેકું હતું. એટલું જ નહિ પણ આખા ગામને લગતો પ્રશ્ન હોય અને ગામમાં હિંદુ સિવાય મુસલમાન વગેરે બીજા કોમ હોય તો તેના પ્રતિનિધિને પણ મહાજનમાં ઉમેરવામાં આવતા.

આજે સંધ્યારણ રીતે આપણે એક માનીએ છીએ કે સંધ અથવા મહાજનના સભ્યો વંશપરંપરાગત રહેતા પણ એ માન્યતા ખોટી છે. સંધ અથવા મહાજનના સભ્યો કે જે સદીઓના નામે ઓળખાતા તેમનું સભ્યપણું વંશપરંપરાગત નહોતું. પણ સુદૃષ્ટીથી નીમાતા, પરંતુ એ સુદૃષ્ટી આજના કરતાં જુદી ભાવની હતી.

નાત અથવા કોમ એટલે અમુક કુટુંબોનો સમૂહ. કુટુંબ એટલે એક ધરમાં રહેનાર જ કુટુંબ નહિ. પણ મૂળ એક બાપદાદાના વંશનો જે અચારે ગમે તેટલા નાના કુટુંબોમાં વહેંચાઈ ગયા હોય પણ તે અચાર એક જ આપના વારસો, બાપાનો હોઈ તે બધાનું એક કુટુંબ ગણાતું. એવા મોટા મોટા કુટુંબો જેટલા તે ગામમાં હોય તે દરેકના તરફથી એક અથવા બે પ્રતિનિધિ સુકાતા. સામાન્ય રીતે એક કુટુંબનો એક જ પ્રતિનિધિ સુકાતો પણ કોઈ કુટુંબની આખાઓ ઝાઝી સિતરી હોય અને તેથી એક કુટુંબ બહુ મોટું થઈ ગયું હોય તો તેના તરફથી બે પ્રતિનિધિઓ પણ સુકાતા.

એ 'પ્રમાણે' સુકાએક પ્રતિનિધિઓનું મહાજન બનતું હોઈ સુકાએકો પ્રતિનિધિ જરૂરજરૂર હોય તો તેની બદલીમાં કુટુંબ તરફથી બીજો પ્રતિનિધિ ઓછાનો.

ફેટલીક વખત એવું બનતું કે બાપને એક જ દીકરો હોય અને તે બાપના જેવો જ દુશીઆર હોય ત્યારે તેના બાપ પછી તે પ્રતિનિધિ ચુટાવો અને એવું બે ત્રણ પેઢી થાય ત્યારે પ્રતિનિધિપદ્ધતિ વારસાગત છે એમ ફેટલીક વાર બોગી માન્યતા લોકોમાં બેસી જતી ત્યારે બીજે પક્ષે એમ પણ બનતું કે એક મોટું કુટુંબ ધણા નાના કુટુંબોમાં વિસ્તરેલું હોય તેમા પણ જે સૌથી મોટાનું કુટુંબ હોય તે જ કુટુંબમાંથી જો ઉપર પ્રમાણે બે ત્રણ ચાર વાર પ્રતિનિધિ નીમાતો ત્યારે એ કુટુંબમાંથી જ પ્રતિનિધિ નીમાય એવી માન્યતા બધાઈ જતી.

પરંતુ એ માન્યતાઓ ખોટી છે. મહાજનનું પ્રતિનિધિત્વ કુટુંબોની સુવૃણીથી જ મળતું એ પ્રમાણે ચુટાવેલા પ્રતિનિધિઓમાં જે સૌથી અગ્રેસર હોય તેને નગરશીક અથવા પ્રમુખ તરીકે ચુટવામાં આવતો. અગ્રેસર એટલે દરેક બાબતમાં અગ્રેસર-ધનમાં, પરાપકારમાં, દાનમાં, સામીજીક કામોમાં વગેરે દરેક બાબતમાં જે મોખરે રહેતો તે નગરશીક બનતો.

નગરશીક મહાજન તરફથી ચુટાતો તેમ જ ગામમાં ગામ હોય તો રાજા પણ લાયક માણસને નગરશીક તરીકે ચુટતા અને મહાજન તેને કબુલ કરતું. સુખ્યત્વે એ યાદ રાખવાનું છે કે લાયકાત જોધને જ દરેક ચુટણી થતી.

આ પ્રમાણે ચુટાવેલું મહાજન ગામમાં સર્વોપરી સત્તા મોગવતું ધણીવાર રાજાને પણ મહાજનનું કહેવું માન્ય કરવું પડતું અને મહાજન પણ ધણી જ દુશીઆરી, ડહાપણ અને દૂરંદેશીયા કામ કરતું તેથી પ્રજાને પણ મહાજનથી ખૂબ સંતોષ થતો. મહાજન નિષ્પક્ષપાતપણાથી કામ કરતું તેથી તે એક સંપૂર્ણ કામ કરી શકતું અને તેથી પ્રજાને મહાજનનો નિર્ણય સંતોષકારક લાગતો અને તે મા ય કરતા.

આની આપણી ઉત્તમ સામાજિક અને ધાર્મિક વ્યવસ્થાઓ હતી. સંધ અને મહાજનની ગુંડણી એકસરખી રીતે જ થતી. મહાજન સામાજિક વ્યવસ્થા સંભાળતું ત્યારે સંધ ધાર્મિક વ્યવસ્થા સંભાળતું.

સાઠેક વર્ષથી આ ઉત્તમ વ્યવસ્થામાં આસ્તે આસ્તે માખડાં પડવા માંડ્યા. નિષ્પક્ષપાતની જગ્યાએ સ્વાયેં ચાલું જમાવ્યું. સ્વાયેંની સાથે તેના સહાયકો—હુપક, મયલ, પક્ષપાત, દભ, અભિમાન વિગેરે સાથે આવી સામ્યા. તેથી મહાજનનો સંપ વટયો, મહત્તા ધટતી ગઈ, મહાજનનું માન દિવસે દિવસે ઓછું થતું ગયું. હુશીયારી, ડહાપણ, દુરેશી ચાલ્યાં ગયાં અને પરિણામે આજે મહાજનનું અસ્તિત્વ નામનું જ રહ્યું છે.

આગળ બુદ્ધિ વાણીશની કહેવત આગળ કરી આપણે દરખાઈએ છીએ પણ આપણી બુદ્ધિએ દિવાળું કાઢ્યું છે એ જોવાની આપણને તમા નથી આપણે કેટલા નીચા ઉતરી ગયા છીએ તે જોવાની આપણને દરકાર નથી. પણ બાપુઓ ચાલ રાખજો કે વખત એવો આવી શક્યો છે કે આપણે ચેતીશું નહિ તો જૈનોનું નામનિશાન પણ બુસાઈ જશે—ધાર્મિક રીતે જ નહિ પણ આર્થિક રીતે પણ આપણે ખતમ થઈ જશું.

આપણી કામોના ધણો મોટો ભાગ મધ્યમ વર્ગનો છે, આજે મધ્યમ વર્ગનો કાઈ સહાયક નથી. મધ્યમ વર્ગનું કાઈ સંગઠન નથી. મધ્યમ વર્ગની નથી દરકાર સંઘને કે મહાજનને, તેમ નથી દરકાર અધિકારીઓને. એક બાલુ ધનવાન અને અધિકારીઓ અને બીજી બાલુ મજૂરો એ બેની ઊંચગાં મધ્યમ વર્ગ જરૂર શોસાય જશે, ખતમ થશે. એટલે કે જૈનોનો મોટો ભાગ ખતમ થશે. અને એ બેદરકારીના જોખમદાર ક્રૂર સંઘ અને મહાજનના શેડીઆઓ જ ગણાશે.

માટે લાઇઓ, જૈન તરીકે જયવું હોય, જૈન તરીકે ઉભા રહેવું હોય તો આજથીજ ચેતો સમજો સમજૂન કરો અને ચાંપતાં ઉપાયો લીઓ કે જેથી આપણી હસ્તી કાચમ રહે

આપે મને જે માન આપ્યું છે તેમજ આ પ્રમાણે મારા વિચારો દર્શાવવાની તક આપી છે તેને માટે ફરી ફરી આભાર માની હું માફ વક્તવ્ય પૂરું કરું છું

વિદ્વાન મહારાજશ્રી ધર્મદાસજીએ સુધાના ભાવણની ખૂબ પ્રશંસા કરતાં અનુમોદન આપ્યું અને આવતા ભવ સામે કમ્બર કસવા સધને ખાસ આગ્રહ કર્યો

સંવર્ધન શ્રી વીરચંદ્રભાઈ શેઠે સધમા ઘુસી ગયેલી બેદરકરી કણ્ઠ કરતા કહ્યું કે હવે આપણે જૈનોએ ચેતવાની ખાસ જરૂર છે એ ચેતવણી આપવા બદલ, વસ્તુસ્થિતિનું યથાસ્થિત ધ્યાન કરી સંધનું તે તરફ ધ્યાન દોરવા માટે સુધા બહેનનો ખાસ ઉપકાર માન્યો અને વખત ધણે થઈ ગયો હોવાથી એ વિચાર માટે ખાસ સભા બોલાવવાનું નક્કી કરી આ સભા પૂરી કરી સભાગનો એટલા બધા ખુશી થયા હતા કે તેમણે પ્રવીણચંદ્ર, સુધાદેવી અને કાતાદેવીના જયજયકાર બોલાવ્યા અને પગી જ વિખરાયા

૧૬

જૈન મહાવિદ્યાલયની યોજના

સામાન્ય રીતે જૈન સંપ્રદાયના સભામાં વર્તમાનપત્રોના અગ્રપત્રોઓ આવતા નથી. પરંતુ સુધાને માનપત્ર અપવાના અગ્ર પાઠોથી અને મિત્ર હોદ્દાઓને મળેલા જ. એટલે તેઓ પોતે તથા ઉર્મિલા આવેલા એટલું જ નહિ પણ યુનાઇટેડ અને એસોશીએટેડ પ્રેસના અગ્રપત્રોઓ સુખલાલ તથા સુમંતલાલ પણ તેમની પત્નીઓ સહિત આવેલા. આ અગ્રપત્રોઓ પણ હવે તો મિત્રો જ બની ગયેલા અને વળી તેમણે જૈન ધર્મ સ્વીકારેલો એટલે તેઓ પણ સમાર્થ આવેલા.

સુધાનું લાપલ તેમને ખામ આકર્ષક લાગવાથી પહેલેથી જ તેમણે તોલ લખવા માટેની તે ઉપરથી આખે આખું લાપલ તેમણે લખી કાઢ્યું. અને સભાનો રીપોર્ટ તથા લાપલ તેમના દરેક ધરાઈ વર્તમાનપત્રને મોકલી આપ્યું. તેથી તે લાપલ બધા વર્તમાનપત્રોમાં છપાયું. મુજરાત કાઠિયાવાડના વર્તમાનપત્રોએ તે ખાસ તેની લેખો લખી મહાજનસંસ્થાની જરૂરીયાત બતાવી અને મહાજન સંસ્થાને ફરીથી ગામેગામે સજીવન કરવાની બધામણ કરી.

સુધાએ હવે ઓફીસ-દુકાનનું પત્રવ્યવહારનું બધું કામ સંભાળી લીધું. માતાએ દિમાગનું બધું કામ સંભાળી લીધું પ્રીતિને માથે હવે દેખરેખ રાખવાનું અને સલાહચૂચના આપવાનું કામ જ રહ્યું હતું.

પ્રીતિએ દુકાનની કમ્પાઈનીના વધારાનાં નાણાં જીલ્લા જીલ્લા શેરામાં રોકાયા હતા. જ્યારે તે શેરા ખરીદેલા હારે બજાર ભાર બહુ નીચા હતા તે પછી જેમ દરેક વસ્તુના ભાવ વધતા ગયા હતા તેમ શેરના ભાવ પણ વધી ગયા હતા. વળી શેરબજારમાં વધમઠ હમેશા ધવા જ દરે તેથી પ્રીતિએ ગેર બજાર ઉપર ખાસ ધ્યાન આપી જે જે શેરના ભાવ ખામ ઉંચા જાય તે તે શેરા તે વખતે વેચી નાખ્યા એવી રીતે વેચવાથી એમાં એને ધણે સારો નફો મળ્યો.

ખીજી બાલુથી તેણે જમ્યાની તપાસ કરવા માડી. ગામમાં નજીકમાં અથવા મધ્યસ્થ સ્થાનમાં ક્યાં જમ્યા મળે તેમ હતું જ નહિ એટલે તેણે મામ બહાર નજીકમાં નજીક જમ્યા મેળવવા તરફ નજર દેડાવી. સહભાગ્યે સેન્દ્રહ રેલવેની માથે જ ખાલી જમીનનો એક મોટો ટુકડો સસ્તા ભાવે મળી ગયો તેની નજીકમાં જમીનનો એક બીજો ટુકડો મળી ગયો. તેની સામી બાલુ નજીકમાં ધણી જુના મકાનો હાજર હતાં તે બધાંવ તેણે જીલ્લા જીલ્લા નામે એક સાથે ખરીદ કરી લીધા. આથી તને જમીનના ટુકડા તથા મકાનો બહુ માતા ભાવમાં મળી ગયા.

ખરીદ કરેલા જુના મકાનોમાં ભાડુતો રહેતા હતા તેમને ખાલી કેમ કરાવવા તે સૌથી મોટી મુશ્કેલી હતી પ્રીતિ, સુધા અને માતાએ એમાં મળી વિચાર કરી તેનો પણ તોડ કાઢ્યો.

ગામમાં ધણી જમ્યાએ જમીનના નાના ટુકડાઓ હતા તેના મલિકો નાણાંના અજાણે મકાન બાંધી શક્યા નહોતા તે ટુકડાઓ

સંસ્તા લાવે મળે જ્યા તેના ઉપર સાદા મકાનો બાંધી, તેણે
ખરીદ કરેત જુના મકાનના લાકુતોને તે નવા મકાનોમાં બોકલી
આપ્યા. પછી નવા મકાનો વેચી નાખ્યા. આમ કરતા તેને કાંઈ
નુકસાન થયું નહિ પણ ઉભરો થોડો નફો રહ્યો.

આ પ્રમાણે બધા જુના મકાનો બાંધી થઈ જ્યા એટલે
પ્રસીધુ, સુધા અને કોતાએ મળી તેનો એક નકરો તૈયાર કર્યો.
પછી તેના બે ભાગ કર્યા, એકમાં વિદ્યાર્થીઓને રહેવા માટે જૈન
છત્રાલય બનાવવાનું નક્કી કર્યું. બીજા વિભાગમાં શિક્ષકો અધ્યાપકોને
રહેવા માટેના મકાનો રાખ્યા. અને તેનું નામ જૈન વસતીશૃલ રાખ્યું.
તેમની ધારણા એવી હતી કે શિક્ષકો અને અધ્યાપકોને રહેવા આપતાં
પણ જગ્યા વધશે. તે જગ્યા જૈનોને સસ્તાભાડે ભાડે આપી ઉપરાંત
બાળુમાં વિશેષ જગ્યા, મકાન જ્યારે પણ મળે ત્યારે લઈ લઈને
તેમાં પણ જૈનોને સગે ભાડે રાખવા એમ ધારણા રાખેલી તેથી
જૈન વસતીશૃલ નામ તેમને થોડું લાગ્યું.

તે પછી તેમણે મકાનોમાં સુધારા વધારા કરી રીતે કંચા
કરવા તે તેમની મેજે નક્કી કર્યું અને પછી એક કુશળ જૈન
ધંજનેર સ્થપતિને બોલાવી તેનો અભિગ્રામ પૂછ્યો તેમણે ધારણા
સુધારા વધારા બરાબર ચારા છે એમ ધંજનેરનો પણ અભિગ્રામ
થયો એટલે તે પ્રમાણે કરવાનું ધંજનેરને સોંપી દીધું.

ઉપરાંત મહાવિલાસ્ય માટે જુદા જુદા મકાનો બાંધવા માટે
ધંજનેર પાસે નકશા તૈયાર કરાવ્યા. રસ્તા પરનું મુખ્ય મકાન
સંચાલન વિભાગ માટે રાખવાનું કરાવ્યું. અને જુદી જુદી પાકટાણાઓ
માટે તેમ જ નિયાજ માટે જુદા જુદા મકાનોની યોજના કરી દરેક
મકાન માટેના નકશા તૈયાર થઈ જ્યા એટલે બધાએ ભોગા મળી
તેની યોજનાઓમતાનો પૂરતો વિચાર કર્યો. અને પછી જરૂરના સુધારા

વધારા કરાવી ફરી નકસાઓ તૈયાર કરાવ્યા. અને તે પ્રમાણે મકાનો બાંધવાનું તે ઇજનેરને સોંપી દીધું. મકાનો બનતી ઉતાવળે તૈયાર કરવાની ઇજનેરને બલામણુ કરી.

મકાનનું કામ ચાર્જ લઈ ગયું એટલે હવે પ્રવીણ, મુધા અને કાંતાએ મળી જૈન મહાવિદ્યાલયમાં ક્યા, ક્યા વિષયોનું શિક્ષણ આપવું અને કઈ કઈ પદ્ધતિઓ આપવી તે નક્કી કર્યું. તે પ્રમાણે જૈન મહાવિદ્યાલયની શિક્ષણક્રમની મુખ્ય યોજના તેમણે ઘડી કાઢી.

આ યોજના ઘડવામાં તેમણે વિદ્યાર્થીને થોડા વખતમાં જરૂર પુરતું બધું જ્ઞાન આપી શકાય તેવી યોજના ઘડવાનું લક્ષ રાખ્યું. કારણકે વિદ્યાર્થીને તેના જીવનમાં ઉપયોગી ન થાય અને અસારે તેને બણવાનો બોલો વધે તેવા વિષયો અને તેવો ક્રમ ન રખાય તેનું ખાસ ધ્યાન આપ્યું. અને જીવનમાં ઉપયોગી લગભગ બધા વિષયોનું જ્ઞાન આપવાનું નક્કી કરી તેમણે યોજના ઘડી કાઢી. તે યોજનાની વિગત આ પ્રમાણે હતી—

શ્રી
જૈન મહાવિદ્યાલય, મુંબઈ

*
જૈન બાળકોને,
જૈન યુવકોને
જૈન યુવતીઓને
જૈન ધર્મીયું તેમ જ
બ્યવહારોપયોગી વિષયોનું
શિક્ષણ આપવાની
ચોજના

*
અરેબર યુગ પરમયુગ. સાચાં જુઓ આસ કરવાની
દિશા જાળનાર દરેક મનુષ્યનું અંતિમ લક્ષ્ય શિક્ષ
કે અને હોવું જોઈએ અને દરેક મનુષ્યને જીવન
બ્યવહાર-આધાર વિચાર રહેલું કરવું મરે એ લક્ષ્યને
અનુસરીને જ હોવાં જોઈએ, રહેવાં જોઈએ એ જાત
સર્વે વિદ્યાર્થીઓના મનમાં પહેલેથી અસખર ઠસી લાય
તેવી રીતમાં પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવામાં આવશે.

*
જન મહાવિદ્યાલયનો શિક્ષણ ક્રમ અપનાવનાર શાળા
પાઠશાળાઓને વિદ્યાલય સાથે જોડી તેમના વિદ્યાર્થીઓની
પરીક્ષા લઈ વિદ્યાલયની પદવીઓ આપવામાં આવશે.

સામાન્ય જ્ઞાન

પદવી

સ્નાતક (Matricની ટકા)

શિક્ષણ સમય—આઠ વર્ષ

(બાળપોથી તથા વર્ગ ૧થી ૭)

બધું શિક્ષણ માતૃભાષામાં આપવામાં આવશે.

વિષયો:—

- (૧) ધર્મજ્ઞાન—જીવનનો હેતુ અને મનુષ્યનું અંતિમ લક્ષ્ય યું હોવું જોઈએ તે સમજાવી જૈનધર્મનું મુખ્ય જ્ઞાન આપવામાં આવશે.

સરસ્વતીમાં બાળકો સમજી શકે તેવી રીતનાં શ્રી મહાવીર ભગવાન વગેરેનાં જીવનચરિત્રો તથા નવકાર મંત્ર શીખવવામાં આવશે.

પંજી ઉત્તરોત્તર વિશેષ જ્ઞાન આપવામાં આવશે, તેમ જ સાથે સાથે વૈદિક, ખ્રીસ્તી, પારસી, ખ્રિસ્તી અને મુસ્લિમના ધર્મના સ્થાપકોના જીવનચરિત્રો શીખવવામાં આવશે તેમ જ તે તે ધર્મની ખામ માન્યતાઓ સમજાવી દૂકો સમજાવવામાં આવશે.

- (૨) માતૃભાષા—ગુજરાતી, હિંદી, મરાઠી

મનુષ્યનું દરેક જાતનું કર્તવ્ય આપોઆપ સમજાઈ જાય, શુદ્ધ ખીન્ને, હાથપણ આવે, શરૂનીગતા, સરજતા, પ્રમાણિકતા વગેરે સદગુણોનો વિદ્યાર્થીમાં આવિર્ભાવ થાય અને તેનું જીવન નીતિમય બને તેની જાતના પાઠો પાઠ્યપુસ્તકમાં આપવામાં આવશે.

- (૩) દ્વિતીય ભાષા—સંસ્કૃત, અર્ધમાર્ગી, ઉર્દૂ, જર્મન અને ફ્રેન્ચ-એમાંથી કોઈપણ એક અથવા ભાષા લેવાની.
- (૪) ગણિત—(Arithmetic)
- (૫) ઇતિહાસ—હિન્દુસ્તાનનો ઇતિહાસ આબોધ—પહેલેથી આગ લુધીનો ઉપરાંત પગેશનો દુક ઇતિહાસ.
- (૬) ભૂગોળ—હાનની માલુ ભૂગોળ ઉપરાંત જૈન ધર્મ પ્રમાણેની ભૂગોળ દુકામાં ટીખવવામાં આવશે તથા ફેરફારનાં કારણો સમજાવશે.
- (૭) વિજ્ઞાન—ખગોળ, ખૂસ્તર અને રસાયણની દુક સમજણ.
- (૮) આરોગ્ય જ્ઞાન—નિઘારણ કેમ જાળવવું, માદાની માવજત કેમ કરવી, અકસ્માત વખતે કેમ વર્તવું તથા કેસ ઉપચાર કરવા, વગેરે બાબતની દુકો સમજણ આપવામાં આવશે. બ્યાપામના ક્ષાપક સમજાવવામાં આવશે. અને દરેક વિદ્યાર્થીથી થઈ શકે તેવી કમગત કરાવવામાં આવશે.

વિશેષ જ્ઞાન

પદવી

કુશળ (Bachelor) દક્ષા

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ

બધું શિક્ષણ માતૃભાષામાં આપવાનું.

સામાન્ય જ્ઞાનની પરીક્ષા પસાર કરી ફનાતકની પદવી પ્રાપ્ત થયેલા વિદ્યાર્થીને હાલ તુરત નીચેના પંદર વિષયોનું શિક્ષણ-વિશેષ જ્ઞાન આપવું જોઈ નક્કી કરવામાં આવ્યું.

(૧) ધર્મ	(૮) યંત્રજ્ઞા
(૨) સાહિત્ય	(૯) વિદ્યુત, વિજ્ઞા
(૩) આપાર ઉદ્યોગ	(૧૦) કૃષિ
(૪) વૈદિક	(૧૧) ખનિજ-અયોતિષ
(૫) વિજ્ઞાન-રસાયણ -	(૧૨) મુદ્રણજ્ઞા
તથા બૂસ્તર	(૧૩) ચિત્રજ્ઞા
(૬) કાનુન (કાયદા)	(૧૪) સિદ્ધપણ
(૭) સ્થાપત્ય-આધિકાર	(૧૫) સંગીતવાદન

ઉચ્ચ જ્ઞાન

પદવી

વિશારદ (Masterની ટિકી)

શિક્ષણ સમય—બે વર્ષ.

ઉપરના કોઈપણ વિષયની પરીક્ષા આપી “ કુચ્છ ”ની પદવી પ્રાપ્ત કરી હશે, તેમને તેમના વિષયનું ઉચ્ચ જ્ઞાન હોવું હશે તે આપવામાં આવશે અને વિષય એકથી વધારે વિભાગમાં વહેંચાયેલ હોય તો જો તે વિભાગનું શિક્ષણ હોય હશે તો આપવામાં આવશે અને તે વિભાગની જ પરીક્ષા લઈ તેની પદવી આપવામાં આવશે.

પૂર્ણજ્ઞાન

પદવી-પ્રવીણ

વિશારદ થયા પછી બે વર્ષ પછી કોઈપણ

વખતે આ પદવી આપવામાં આવશે.

કોઈપણ વિષયમાં “ વિશારદ ” થયા પછી અભ્યાસમાં પોતાની મેળે શ્રદ્ધા વધી તે વિષયમાં પારંગત થાય તેના પરિણામે તે વિષયને લગતી

(૧) ધર્મ	(૮) મંત્રાંગા
(૨) સાહિત્ય	(૯) વિદ્યુત, વિજ્ઞા
(૩) વ્યાપાર ઉદ્યોગ	(૧૦) કૃષિ
(૪) વૈદ્ય	(૧૧) ખજાન-ન્યોતિ
(૫) વિજ્ઞાન-રસાયણ	(૧૨) મુદ્રણકળા
તથા ભૂસ્તર	(૧૩) ચિત્રકળા
(૬) કાનુન (કાયદા)	(૧૪) ચિદ્વપકળા
(૭) સ્થાપત્ય-આધિકાર	(૧૫) સંગીતવાદન

ઉચ્ચ જ્ઞાન

પદવી

વિશારદ (Masterની રહ્યા)

શિક્ષણ સમય—બે વર્ષ.

ઉપરના પ્રકરણ વિષયની પરીક્ષા આપી “કુટગ”ની પદ
પ્રાપ્ત કરી હશે, તેમને તેમના વિષયનું ઉચ્ચ જ્ઞાન લેવું હશે.
આપવામાં આવશે. અને વિષય એકથી વધારે વિભાગમાં વહેંચાયેલ હ
તો ગમે તે વિભાગનું શિક્ષણ લેવું. હશે તે આપવામાં આવ
અને તે વિભાગની જ પરીક્ષા લઈ તેની પદવી આપવામાં આવશે.

કાંઈપણ નવી સોધજોળ કરે તે તેની વિગતનો નિબંધ લખી મહાવિલાસને મોકલે. તે નિબંધથી નવીનતાની ખાતરી થતી આ પદવી આપવામાં આવશે.

અથવા કોઈપણ વિષયમાં ખાસ પુસ્તકો લેખે કે જેના ઉપરથી લેખક એ વિષયમાં પારંગત થયો છે એમ જણાય તેને પણ આ પદવી આપવામાં આવશે.

તેમ જ કોઈએ તેના વિષયમાં ખાસ નવીન સોધ કરી હોય કે જે તેને તેના વિષયમાં પારંગત છે એમ ખતાવી આપે તેને પણ આ પદવી આપવામાં આવશે.

વિશેષ જ્ઞાનના વિષયોની વિગત

(૧)

ધર્મ, જૈન ધર્મનું વિશેષ જ્ઞાન

પદવી—ધર્મકૃષ્ણ

ચિહ્ન સમય-ત્રણ વર્ષ.

જેમને વ્યવહારમાં બીજા વિષયો હોડી કહતા ધર્મના વિષયોમાં જ પારંગત થવું હોય તેને માટે આ વિભાગ યોજવામાં આવ્યો છે.

વિષયો—(૧) બાપા-સંસ્કૃત તથા અર્ધભાગધી.

(૨) જૈન સૂત્રો.

(૩) વિશ્વ રચના.

ઐચ્છિક વિષયો

ઉપરના વિષયો ઉપરાંત નીચેના ત્રણમાંથી ગમે તે એક, જે અથવા અથવા ત્રણેય વિષય વિદ્યાર્થીની ઇચ્છા પ્રમાણે લઈ શકશે. અને આ વિષય અથવા વિષયો ઉપરના વિષયોની સાથે સાથે (એટલે ત્રણ વર્ષની અંદર જ) શીખી શકાશે અથવા 'ધર્મકૃષ્ણ'ની પદવી લીધા પછી પણ શીખી શકાશે.

વિષયો—(૧) તત્ત્વજ્ઞાન.

(૨) ન્યાય અને તર્ક.

(૩) નય અને અનેકાંતવાદ.

પરીક્ષા અને પદવીઓ

ઐતિહાસિક વિષય એક લીધો હોય તો: ઐતિહાસિક વિષય બે લીધા હોય તો:

(૧) ધર્મતત્ત્વ કુશળ

(૧) ધર્મતત્ત્વવાદ કુશળ

(૨) ધર્મન્યાય કુશળ

(૨) ધર્મતત્ત્વ ન્યાય કુશળ

(૩) ધર્મવાદ કુશળ

(૩) ધર્મવાદ ન્યાય કુશળ

ઐતિહાસિક વિષય ત્રણે લીધા હોય તો—ધર્મતત્ત્વવાદ ન્યાય કુશળ

(૨)

સાહિત્ય વિશેષ જ્ઞાન

પદવી—સાહિત્યકુશળ

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ.

જેમને સાહિત્યમાં પારંગત થવું હોય તેમને માટે આ વિભાગ યોજનામાં આવ્યો છે.

વિષયો—(૧) ધર્મ જોન ધર્મનું વિશેષ જ્ઞાન તથા અન્ય ધર્મોનું જરૂર પૂરતું જ્ઞાન.

(૨) માતૃભાષાનું વિશેષ જ્ઞાન.

(૩) દિલ્હી બે ચાલુ ભાષાનું સામાન્ય જ્ઞાન—ગુજરાતી, હિંદી, મરાઠી, બંગાળી, કનડી, તેલુગુ વગેરેમાંથી માતૃભાષા સિવાયની બીજી કોઈ પણ બે ભાષાનું સામાન્ય જ્ઞાન. સારી રીતે લખી વાંચી શકે તેવું

(૪) બે દ્વિતીય ભાષાનું સામાન્ય જ્ઞાન—સંસ્કૃત, અર્ધભાગધી,

છમેછ, જરમન અને કેચ એમાંથી દાર્ઢ પછુ જે જાણતું સામાન્ય જ્ઞાન. સારી રીતે લખી જાંચી શકે તેવું.

(૫) તત્ત્વજ્ઞાનની સામાન્ય પ્રકૃતિ.

(૬) ઇતિહાસ—દિવનો, ઇંગ્લાંડનો, સુરોપનો, અમેરિકાનો, જાપાનનો એમાંથી દિવનો ઇતિહાસ તથા પરદેશનો કોઇપણ એક ઇતિહાસ એમ જે ઇતિહાસ લેવાના.

નોંધ—વ્યાપારનો વિષય લાંબો હોય તે વિવાદો સાહિત કુશળ પછુ થવા ઇચ્છે તો તે કક્ષા હેતુના જે વિષય—તત્ત્વજ્ઞાન અને ઇતિહાસના વિષયો લઇ પરિક્ષા આપી સાહિતકુશળની પદવી લઇ શકશે

(૭)

વ્યાપાર વિશેષજ્ઞાન

પરીક્ષા અને પદવી

વ્યાપારકુશળ

સિદ્ધાંત સમય—ત્રણ વર્ષ

છવન વ્યવહારમાં કુશળ થવા ઇચ્છનાર માટે આ વિભાગ યોજનામાં આગે છે.

વિષયો—(૧) જૈન ધર્મ વિષેનું વિશેષ જ્ઞાન તથા અન્ય ધર્મોનું જરૂર પૂરતું જ્ઞાન.

(૨) માવજાણતું વિશેષ જ્ઞાન.

(૩) દિવની જે ચાહુ જાણતું સામાન્ય જ્ઞાન—યુજરાતી, દિહી, મરાઠી, બંગાળી, કાનડી, તેમજ વિગેરેમાંથી માવજાણ સિવાયની બીજી દાર્ઢ પછુ જે જાણતું સામાન્ય જ્ઞાન.

(૪) દ્વિતીય બાયાનું સામાન્ય જ્ઞાન—ઇંગ્રેજી, જરમન, ફ્રેન્ચ એ ત્રણમાવી કાર્ડપણ એક બાયાનું સામાન્ય જ્ઞાન, પરંતુ સ્નાનક કરતાં વિશેષજ્ઞાન. વ્યાપાર માટે જરૂર પૂરતું જ્ઞાન. કાર્ડને જે કે ત્રણેય બાયા શીખવી હોય તો હૃદ.

વ્યાપારી વિષયો

(૫) મણિત, વ્યાપારોપયોગી	(૮) અર્થશાસ્ત્ર
(૬) વ્યાપારી પત્રવ્યવહાર	(૯) વાહનવ્યવહાર
(૭) વ્યવસ્થા	(૧૦) દિસામીનામુ

ઐત્તિક વિષયો

ઉપરના વિષયો ઉપરાંત નીચેના ત્રણમાવી કાર્ડપણ વિષય ઐત્તિક તરીકે સાથેસાથે અથવા “વ્યાપારકુશળ” થવા પછી પણ અર્થ સકારી

(૧) ઉદ્યોગ ધર્મા—

શરાફી—બેંકીંગ વીમા કારખાના
વહાણવહુ મીલ

વગેરે મોટા ઉદ્યોગ ધર્માનું ખાસ જ્ઞાન આપવામાં આવશે

(૨) અંક વિદ્યા—આમ્પ્રશાસ્ત્ર (Statistics)

(૩) વ્યાપારી કાયદા—મનુનો

જરીક્ષા પછીની પદ્ધતિઓ—(૧) વ્યાપારઉદ્યોગ કુશળ (૨) વ્યાપારી અંકવિદ્યા કુશળ (૩) વ્યાપાર ટાનુન કુશળ.

નોંધ—દિસામીનામુ. દેશી તેમજ ઈંગ્રેજી પદ્ધતિ પ્રમાણે શીખવવામાં આવશે. વ્યવહારમાં ઈંગ્રેજી પદ્ધતિનું નામુ સખવાનું બધે યગે સ્થાને ઈંગ્રેજી પદ્ધતિ નામુ શીખવવાનું બધે કરવામાં આવશે

દેશી પદ્ધતિમાં પણ આના પાર્ષ દર્શાવવાને આણપાણને બદલે આનાપૂર્ણના આક્રિજ જ લખવામાં આવશે. તેમજ જુની દબના લાખા ચોપડાને બદલે પુસ્તક આધારના ચોપડામાં લખતાં શીખવવામાં આવશે.

હિસાબ તપાસણી 'AUDITING'

પદવી

હિસાબી તપાસ વિચારક

શિક્ષણ સમય—બે વર્ષ.

“બ્યાપારકુશળ” ની પદવી પ્રાપ્ત કર્યા પછી જોને હિસાબ તપાસણીનું શીખવું હશે તેને તે શીખવવામાં આવશે, અને પરીક્ષા મુસાર કૌં ‘હિસાબી તપાસ વિચારક’ ની પદવી આપવામાં આવશે.

(૪)

વૈદક

વૈદ વિદ્યામાં બે વિભાગ છે : (૧) ઔષધોપચાર અને

(૨) શસ્ત્રવિદ્યા (વાદકાપ)

વિદ્યાર્થીની કુચ્છ પ્રમાણે એકલો ઔષધોપચારનો વિષય શીખવવામાં આવશે અથવા તેની સાથે વાદકાપનો વિષય પણ શીખવવામાં આવશે.

પદવી

ઉપચારકુશળ (Hospital Assistantની દક્ષા)

અથવા શસ્ત્રોપચાર કુશળ

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ

વિષયો—(૧) ઔષધોની માદિની વનસ્પતિ, ખનીજ તથા પ્રાણી-
જન્ય ઔષધોની માદિની.

(૨) શરીર વિજ્ઞાન—શરીર રચના

(૩) નિદાન—દર્દો અને તેના લક્ષણો ઉપરથી દર્દો ઓળખવા
કળા,

(૪) ઉપચાર—જ્યાં દર્દ મળે ત્યાં જ્યાં ઔષધોના ઉપચાર
કરવો તેની માદિની

(૫) ઔષધથી ન મળે તેવા દર્દો માટે સસ્ત્રકળા

નોંધ—ઉપચાર પદ્ધતિ—આયુર્વેદ, હોમીઓપથી અને
એલોપથી એ ત્રણેયમાંથી જે જે દવાઓ જે જે
દર્દો ઉપર ખાસ વધારે સારી અને વધારે જલ્દી
અમર કરે છે તે સુગી મળે તે પ્રમાણે ઉપચાર
પદ્ધતિ તૈયાર કરવામાં આવશે

હોમીઓપથી આયુર્વેદ પદ્ધતિને જ અનુસરે છે
પણુ દવા બનાવવામાં તે વિશેષ સૂક્ષ્મતાથી ધ્યાન
આપે છે તેમ જ દવાખાનામાં તે વધારે અનુકૂળ
પડે છે તેથી કાશીપદિને બદલે હોમીઓપથી દવા જ
સુટવામાં આવશે

આયુર્વેદ સૌષધો જ્યાં જ્યાં વધારે સારું કામ
આપે છે ત્યાં ત્યાં તે રસોને ઉપચારમાં લેવામાં
આવશે

કેટલાક દર્દોના ઉપચારમાં એલોપથીની નીની
શોધો વધારે અસરમાનક જણાઈ હોઈ ત્યાં ત્યાં તે
તે દવાની પસંદગી કરવામાં આવશે

ગમે તે એકમાં તે વિદ્યાર્થીની મરજી ઉપર રહેશે અને તે પ્રમાણે તેને પદવી આપવામાં આવશે

(૫)

વિજ્ઞાન

પદવી

વિજ્ઞાનકુલાગ (B. Sc ની દ્વિતીય)

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ.

વેભાગ—(૧) રસાયણ, (૨) ભૂસ્તર, (૩) પદાર્થ વિજ્ઞાન. ત્રણેય વિભાગ વિદ્યાર્થીને શીખવા પડશે

વેપથા—(૧) ધર્મ, જેન ધર્મનું વિશેષ જ્ઞાન

(૨) માતૃભાષાનું વિશેષ જ્ઞાન

(૩) હિંદી જે ચાલુ ભાષાનું સામાન્ય જ્ઞાન

- વિષયો—(૧) ધર્મ. જ્ઞેન ધર્મનું વિશેષ જ્ઞાન. } આ ચારે વિષયો
(૨) આત્માવાનું. વિશેષજ્ઞાન. } બ્યાપારકુશળી
(૩) નિહી બે બાવાનું સામાન્ય જ્ઞાન. } પદવી માટે છે તે
(૪) ઇમેજી બાવાનું સામાન્ય જ્ઞાન. } પ્રમાણે જ.
(૫) કામદા કાનુન

(૭)

બાંધકામ—સ્થાપત્ય

પદવી

સ્થપતિ

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ.

- વિષયો—(૧) શા (૪) 'બ્યાપારકુશળ' પદવી પ્રમાણેના.
(૫) બાંધકામના વિષયો.

બાંધકામ—સ્થાપત્ય ઉચ્ચ જ્ઞાન

પદવી—સ્થાપત્યવિશારદ (B. E ની ડિગ્રી)

શિક્ષણ સમય—બે વર્ષ.

સ્થપતિની પદવી પ્રાપ્ત કરી હોય તેને બાંધકામ-સ્થાપત્ય-
કમિશનેરીનું ઉચ્ચજ્ઞાન આપવામાં આવશે. કમિશનેરીને લગતા સર્વ વિષયો
રીખવવામાં આવશે.

(૮)

ચંન્નકળા Mechanical Engineering

પદવી—ચંન્નકળાકુશળ

શિક્ષણ સમય—ત્રણ વર્ષ.

- વિષયો—(૧) થી (૪) 'બ્યાપારકુશળ' પદવી માટેના છે તેજ પ્રમાણે.
(૫) ચંન્નકળાના વિષયો.

ચંત્રકળાનું ઉચ્ચ જ્ઞાન

પદવી—ચંત્રકળાવિદ્યારદ

શિષ્ય સમય—બે વર્ષ.

ચંત્રકળાકુશળ પદવી પ્રાપ્ત કરેલાને તેના વિષયનું ઉચ્ચ જ્ઞાન આપવામાં આવશે.

બાકીના વિષયો અને પદવીઓ

(૯) વિદ્યુત-વિજળી	પદવી—વિદ્યુતકળાકુશળ.
(૧૦) કૃષિ	„ કૃષિજ્ઞાનકુશળ.
(૧૧) ખગોળ-જ્યોતિષ	„ જ્યોતિષકુશળ.
(૧૨) મુદ્રણકળા	„ મુદ્રણકળાકુશળ.
(૧૩) ચિત્રકળા	„ ચિત્રકળાકુશળ.
(૧૪) શિલ્પકળા	„ શિલ્પકુશળ.
(૧૫) સંગીતવાદન	„ (૧) સંગીતકુશળ.
	„ (૨) સંગીતવાદનકુશળ.
	„ (૩) વાદનકુશળ.

દરેકમાં ઉપર પ્રમાણે (૧) થી (૪) વિષયો તથા તે તે વિષયનું જ્ઞાન આપવામાં આવશે. અને ત્રણ વર્ષના અભ્યાસ પછી પરીક્ષા ખસાર હવે તે તે પદવી આપવામાં આવશે. અને તે પછી તે જ વિષયનું ઉચ્ચજ્ઞાન હેતુ દરેકે તે બે વર્ષ વિશેષ અભ્યાસ આપું રાખી, પરીક્ષા ખસાર હવે તે તે વિષયના 'વિદ્યારદ'ની પદવી આપવામાં આવશે.

મુદ્રણકળામાં દરેક જાતની મુદ્રણકળાનું શિષ્ય આપવામાં આવશે. તે ઉપરાંત તેને લગતાં બીજાં કામો જેવાકે ટાઇપ બનાવવાનું, ના બ્લોક બનાવવાનું, કાગળની રુબ્રીકો બનાવવાનું વિગેરેનું શિષ્ય

આપનામાં આવશે. મહાનિવાસનું પોતાનું જ મુદ્દાપ્ત બોલનામાં આવશે.
અને હાં આ દરેક વિષયનું અવધાર પ્રયોગથી શિક્ષણ આપનામાં આવશે

સ્રી શિક્ષણ વિભાગ

સી-જીવનકળા જ્ઞાન

પદ્મી—જીવનકળાકુશળ.

શિશુલુ સમય—ત્રણ વર્ષ.

સી વિદ્યાર્થિનીઓ માટે આ વિભાગ ખાસ યોજવામાં આવ્યો છે. સ્નાતક થયા પછી જે કન્યાઓને જીવન બચવારમાં જ પડતું હોય અને તેથી તેમને જીવન સુખરૂપ બલિત કરવા માટે જે જ્ઞાનની આવશ્યકતા હોય તે જ્ઞાન આપવા માટે આ શિશુલુ યોજવામાં આવ્યું છે.

આ વર્ષમાં સી વિદ્યાર્થિનીઓને જ દાખલ કરવામાં આવશે અને બધું જ શિશુલુ સી અધ્યાપોદ્યોગ મારફત જ અપાશે.

વિષયો—(૧) જૈન ધર્મનું વિશેષ જ્ઞાન.

(૨) માતૃભાષાનું વિશેષ જ્ઞાન.

(૩) દિલ્હી એક આયુ ભાષાનું સામાન્ય જ્ઞાન. ગુજરાતી, દિંદી, મરાઠી, બંગાળી એમાંથી માતૃભાષા સિવાયની કોઈપણ એક ભાષા લેવી.

(૪) આરોગ્ય જ્ઞાન, વ્યાયામ, કસરત, આંદાની માવજત અને ત્વચિત્રાપચાર, ધરમનુ ઉપચાર.

(૫) ઓની ફરજ—

પત્ની તરીકે	વહીવે પ્રત્યે	દેશ પ્રત્યે
માતા તરીકે	કુટુંબ પ્રત્યે	
ગૃહિણી તરીકે	સમાજ પ્રત્યે	

(૬) ગૃહ બચસા, ગૃહ ખર્ચનો દિસાખ.

(૭) શિવલ, ગુણલ, જરતકામ.

(૮) રાંધણકળા—

રસોઈની વાનીઓ. અનાજમાં પૌષ્ટિક તત્ત્વો.

રસોઈમાં પાચક તરનો, ઘી, તેલ, મસાલાના ગુણધર્મ
અને તે વાપરવાના પ્રમાણ.

અનાજમાં તથા શાકભાજીમાં રહેલા જીદાણા રસો.

રસોઈમાં ક્યા ક્યા રસોની જેવી જેટલી મેગવણીથી રસોઈ
સ્વાદિષ્ટ બને.

એક જ વસ્તુમાંથી બનતી જુદી જુદી વાનીઓ.

એક જ શાકભાજીને જુદા જુદા સ્વાદની તેમ જ જુદી જુદી
રીતે મુકી, રસાદાર વગેરે બનાવવાની રીતો.

ઓછા ખર્ચે રસોઈની વાનીઓ બનાવવાની રીતો.

ઓછા બજારવે જલદી રાંધવાની રીતો.

કરકસરથી પણ સ્વાદિષ્ટ રસોઈ બનાવવાની સમજણ વગેરે વગેરે.

(૬) રંગ, રંગની જરૂરીયાત અને ઉપયોગીતા.

કપડાં ઘસામાં, ધરેણાંમાં, ધરની દિવાલોમાં રંગ, ગોદાં
વગેરેમાં, કાચ ખુરશી વગેરેના કંપડાંમાં, ધરની મુલખટમાં,
જમીનમાં વગેરેમાં રંગ વપરાય છે, તેથી આર્યવેદના લાવવા માટે
રંગની મેગવણી જેવી રીતે કરવી તે જાણવું જરૂરી છે.

એકમેકને મળતા રંગો—એટલે એક જ રંગના આછા
ઘેરા ચક્રિતરતા રંગો તેમ જ એક મૂળ રંગ જેમાં
સામાન્ય હોય તેવાં રંગો.

વિરોધી દેખાવના રંગો—જે રંગો દેખાવમાં એકબીજાથી
ઉલટા હોય છે.

એ બંને બાતના રંગોના દેખાવ અને તેથી મન
ઉપર થતી અસર.

જીવન

૧૭

જૈન મહાવિદ્યાલયની સ્થાપના

ચોજના ધડાણને તૈયાર થઈ મઈ ૬ તુરત તેમણે જૈન વિદ્યાનો સાથે પત્રવ્યવહાર શરૂ કરી દીધા અને જે જે વિદ્યાનોએ આ કામમાં સહભર આપવાની સંમતિ દર્શાવી તે બધાંયને એક વખત એક સાથે મુનર્ધ મોકલાવી, મધ્યાપ વિદ્યાનોની મંખા ભરી એ સભામાં, પ્રવીણે તેમણે તૈયાર કરેલી ચોજના, વાંચી સમજાવી તથા વિગતવાર સમજાવી આખી બધા વિદ્યાનોએ ચોજના સદતર બહાલ રાખી

તે પછી સૌથી મહત્વના વિષયની ચર્ચા ચાલી શિશુલુકમને અનુસરીને વર્ગો પાડી, દરેક વર્ગને અનુકૂળ અને શિશુલુનો હેતુ બરાબર બર આવે તેવી જાતના પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવાનું કામ સૌથી મહત્વનું હતું અને તેથી તેની ચર્ચા પણ લાંબી ચાલી લામાં સુધા કાંતા પણ પહેનેચી દાખર હતા અને ચર્ચામાં બહો

સારો કામે લીધો દેવો. આ ચર્ચાથી બધાવ વિદ્વાનોને પૂર્ણ ખાતરી થઈ ગઈ કે, પ્રતીષ્ઠા, સુધા અને ક્રાંતાનું જ્ઞાન તેમના બધાવના ક્રાંતાં ધણ વધારે છે તેથી તેમણે સર્વેથી આ ત્રણેયની મુક્તાઈને પ્રયત્ન કરી એટલું જ નહિ પણ તેમની જ સરકારી નીચે પાઠ્ય-પુસ્તકો તૈયાર કરવાનું કાર્ય કર્યું.

જુન જુન વિષયોના પાઠ્યપુસ્તકો બનાવવાનું કામ તે તે વિષયના નિપુણ વિદ્વાનોને એવવામાં આવ્યું. અને જેમ બને તેમ જલ્દી પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવાની બધામણ કરી.

વિદ્યાલયમાં મુદ્દાલક્ષણા સિખવચા માટે જાપજાનું કરવાનું જ છે. તે પાઠ્યપુસ્તકો પણ વિદ્યાલયના જાપજાનામાં જ જપાવ તે વધારે માફ. એમ મમજી જાપજાના માટેનું મકાન સૌથી પહેલા તૈયાર કરાવ્યું. દરમિયાન જાપજાના માટે જોઈતા યંત્રો, દાર્દ્રપ વગેરે સ્વમાનના ઓર્ડરો મૂકી દીધા. મકાન તૈયાર થયું ત્યાં યંત્રો વગેરે બારી જતાં બંધ ગોઠાવી દીધા. અને જાપજાનું કાર્ય થતાં પાઠ્ય-પુસ્તકો તેમાં જાપજાનું કાર્ય કર્યું.

આ બધી તૈયારી કરતાં એક વર્ષ નીકળી ગયું. વર્ષ પૂરે પૂરું મકાનો પણ બધામણે તૈયાર થઈ ગયાં મકાન બંધાવવાની સાથે સાથે જોઈતું ફરતીયાર-ટેનલ, ખુરશી, બાકસ વગેરે બનાવવાનું કામ પણ થાયું હતું એટલે તે પણ તૈયાર થઈ જતાં મકાનોમાં ગોઠવાઈ ગયું.

સામા પાઠ્યાળ આમાં રંગ પત્રી નવા વર્ગો કાર્ય કરવાને વખત થયો તે પહેલાં વિદ્યાલયનું બધું કામ થઈ ગયું હતું. એટલે જોન મદા-વિદ્યાલય ખુલ્લું મુકવાની તૈયારી કરી. છતાં સાહે ખુલ્લું મુકવા માટેનું મુર્ત-સારો દિવસ વખત જોઈને લખી ગોઠવ્યો હતો તે દિવસ નક્કી કર્યો.

જોન મદાવિદ્યાલયના કામકામમાં, પાઠ્યપુસ્તકો તૈયાર કરવામાં

વગેરે દરેક ભતના કામકાજમાં ધરમચંદ મુનિએ સૌથી વિશેષ સહાય આપી હતી. અમુક સુચનાઓ, માહિતીઓ આપી હતી. તેથી મહા-વિદ્યાલય ધરમચંદ મુનિના હાથે જ ખુલ્લું મુકાવલું એવી પ્રવીણ, સુધા, કાંતાની ઇચ્છા હતી. તેથી તેમણે ધરમચંદ મુનિશ્રીને ખાસ આમ્રક કરી મુંબઈ બોલાવ્યા.

ગુજરાત, કચ્છ, કાઠીઆવાડના થીસંધીને આમંત્રણ મોકલી તેમના તરફથી પ્રતિનિધિઓને મોકલવાનું ખાસ આમ્રકથી દબાણ કર્યું. જૈન, જૈનેતર વિદ્વાનોને આમંત્રણ મોકલ્યા. જૈન આગેવાનોને આમંત્રણ મોકલ્યા. મુંબઈમાં શ્રીસંધને આમંત્રણ આપ્યું. મુંબઈ સંધના મુખ્ય શેડીઆઓને ત્યાં રખડુ જર્મ આમંત્રણો આપ્યા. તેમ જ મુંબઈના મવનર, પ્રધાનો અને અધિકારીઓને આમંત્રણ આપ્યા. મુંબઈ મુનિ-વર્સિટિના સંબંધોને આમંત્રણ આપ્યા. એમ સર્વ સંભાવિત ગૃહસ્થોને આમંત્રણ અપાઈ ગયા.

ઉપરાંત વિદ્વાન જૈન મુનિશ્રીઓને પણ ખાસ વિનંતિપત્રો લખ્યા અને બની રહેલાં સુધી સર્વેને આ સમયે મુંબઈ આવી જવાની ખાસ વિનંતિ કરી.

જૈન મહાવિદ્યાલય માટે ધણાને કુતુહલ તેમ જ આન ઉત્પન્ન થવા હતા. તેથી ગુજરાત, કચ્છ, કાઠીઆવાડથી ધણા માણસો આવ્યા. ધરમચંદ મુનિ પણ આવી ગયા. ઉપરાંત ધર્મદાસ મુનિ, ચાંનિચંદ મુનિ, હવેચંદ મુનિ વિગેરે લગભગ ચાળીશક મુનિઓ પણ મુંબઈમાં આવી ગયા.

પ્રવીણ, સુધા, કાંતાના વડીલો ઉપરાંત સર્વ સર્ગસંબંધીઓ પણ મુંબઈ પહોંચી ગયા. જૈન મહાવિદ્યાલય માટે સમાજમાં ઉત્સાહ એટલો બધો વધી ગયો હતો કે ઉડધાટન વખતની સભામાં હાજરોની સંખ્યામાં માણસો આવવાનો સંભવ હતો. તેથી વિદ્યાલયની

નજીકમાં એક વિશાળ ખુલ્લી જમીન ઉપર ખાસ મોટો મંડપ તૈયાર કરવામાં આવ્યો.

નિયત કરેલો દિવસ આવી લાગ્યો. ઉદ્ઘાટન સભાનો વખત આઠ વાગ્યાનો હતો પરંતુ સાત વાગ્યાથી જ માણસો આવવા લાગ્યા. અરથા કલાકમાં તો મંડપ ચીકાર ભરાઈ ગયો પોણાઆઠે રાત્રીના અધિકારીઓ, સંપત્તિ શેડીઆઓ, યુનિવર્સિટી કોલેજ વિના વિદ્યાર્થીઓ આવી ગયા. આઠમાં પાંચ કમ હતી તારે સર્વે મુનિઓ તથા ગવર્નર સાહેબ આવી ગયા.

જૈન સ્વયંસેવક મંડળે તથા પોલીસે મંડપની અંદર તેમજ બહાર ધણી જ સારી વ્યવસ્થા જાળવી રાખી. હજુ ધણી માણસો આવતા હતા તે બહાર ઉભા રહ્યા હતા. લાંબા સ્પીકર બહાર પડ્યું મૂકવામાં આવેલ હતો કે જોયો બધા સાંતિથી સાંભળી શકે.

પરાનર આઠ વાગ્યે કામકામ શરૂ કરવામાં આવ્યું. શરૂઆતમાં પ્રવીણની નાની બહેન સુધાએ તથા જૈન કન્યાશાળાની મોટી ઉમરની વિદ્યાર્થીનિઓએ બેમા મળી સ્વાગત ગીત ગાઈ સંભળાવ્યું.

૫મી પ્રીણે તેમના આમંત્રણને માન આપી પધારવા માટે સંવેદો આભાર માની ઉદ્ઘાટન કાર્ક અધિકારી ખાસે નહિ કરાવવાનું કારણ દર્શાવતાં કહ્યું કે આ એક ધાર્મિક સંસ્થા છે તેમ જ શિક્ષણ સંસ્થા છે તેથી તેનું ઉદ્ઘાટન ધર્મ અને શિક્ષણમાં અમરણી વ્યક્તિનાં હાથે થાય એ અમને યોગ્ય લાગ્યું મુનિ શ્રી ધરમચંદ્ર દક્ષાએ જલ્દ છે, ધર્મના સારા જ્ઞાની છે. શિક્ષણના અનુભવી છે અને આ મહાવિદ્યાલયની યોજનામાં તેમણે અમુલ્ય સલાહ સુચનાઓ આપી છે તેથી તેઓથી જ ઉદ્ઘાટન કરે એ યોગ્ય જ છે.

તે ૫મી મહાવિદ્યાલયનો ઉદ્ઘાટન કેમ થયો તે સમગ્રવર્તા પ્રીણે કહ્યું—સમાજની સારામાં સારી સેવા અને શી રીતે કરી

સકીએ તેનો વિચાર કરતા હતા સારે મારા ધર્મપત્ની શ્રી મુધારેલીએ સુચ્યુ કે આપણા મમ જને જોન મદાવિદ્યાલયની ખામ આરવખના છે. મારી બીજી ધર્મપત્ની શ્રી કાતાદેલીને તેમ જ મને પણ વિદ્યાલયની જરૂર છે એમ લાગ્યું એટલે અમે અમારા તંદુથી મદાવિદ્યાલય સ્થાપનાનો વિચાર કર્યો થોડા સમયે મારા માતાપિતાને તથા બીજા વડીલોને વાત કરી અને બધાએ અમને સંમતિ આપીને ઉત્સાહિત કર્યા અને એના ફગરૂપે અમે આટલું કરી શકવા ભાન્યશાળ થયા હીએ

સર પત્રી ખર્ચનો હુક દિમામ આપતા હજુ કે મમનો, છાપખાતું, પાકયપુસ્તકો, ફરનીયર વગેરેનું આજ્ઞાસુધીનું ખર્ચ રૂા માફ લાખ થયું છે અને રૂા વીચ લાખ હજુ રાગા પડ્યા છે એને એકર અમે વિદ્યાલયને અમારા કુટુંબ તરફથી એટલે કે મારા પિતા, માતા, હું તથા મારી બે પત્નીઓ એમ પાંચે વ તરફથી રૂપીઆ મોગ મોગ લાખ મળી કુલ રૂા એંશી લાખ અમે વિદ્યાલયને અર્પણ કર્યા ■ ઉપરાંત દર વર્ષે વિદ્યાલયના ચાતું ખર્ચ માટે અમારાથી જનતું આપનાનો નિર્ધાર કર્યો ■

મુધને અપાયલા માનપત્ર વખતે મુધાએ કહેલા બાવણથી મુંગઈના મુનપતિ શ્રી રીરચદમાઈ જોન તરીકેનું ખર્ચ કર્તવ્ય સમજી ગયા હતા અને સારથી પ્રતીજ્ઞ, મુધા, કાતાના ખાસ પક્ષપાતી બન્યા હતા તેમજ મદાવિદ્યાલયની યોજના જલ્દ ગમી હતી તેથી તેમને પણ લાગ્યું કે તેમણે પણ કાર્મિક કરતું જોઈએ તેથી પ્રતીજ્ઞનું બાવણ પૂર્ક થતાં પહેલા જ ઉઠા થઈ જણાવ્યું કે તેઓશ્રી વિદ્યાલયને રૂપીઆ દસ લાખ આપે છે

સારે પ્રતીજ્ઞના સક્ષરા સુનીલાલ ગ્રહને પણ ઉર્મી થઈ આવી તેથી તેમણે ઉઠા થઈ તેમના તથા તેમના ધર્મપત્ની તરફથી

પાંચ પાંચ લાખ મળી કુલ દસ લાખ રૂપીઆ આપવાનું જાહેર
કર્તું, ઉપરાંત પાંચ વર્ષ સુધી દર વર્ષે રૂ. દસ લાખર ચાલુ ખર્ચ
માટે આપવાનું જાહેર કર્યું.

આખી સલાએ આ સર્વ જાહેરાતોને તાળીઓથી તેમ જ
ધન્યવાદોના અવાજોથી વધાવી લીધી હતી.

તે પછી સુધાએ જૈનધર્મ એ અરેખર વિશ્વધર્મ છે, જૈન
દષ્ટિ એ વિશ્વદષ્ટિ છે, એ વાત જૈન સિદ્ધાંતો તથા અનંકાંતવાદનું
સ્વરૂપ સમજાવી સિદ્ધ કરી બતાવી અને એટલા માટે દરેક જાળકને
મૂળથી જ જૈન ધર્મનું શિક્ષણ આવશ્યક છે તે સમજાવ્યું.

સારપછી બીજા ત્રિદાનેએ પણ વિતાલવતી હકીકત યોજના
સમજાવનારા તથા જરૂરીઆત સમજાવનારા બાપલો કર્યા, છેવટે
કાંતાએ મુનિશ્રી ધરમચંદજી મહારાજને જૈન મહાવિદ્યાલય ખુલ્લું
મુકાવણું જાહેર કરવાની વિનંતિ કરી. કારણકે ઉદ્ધાટનની કાર્ષ્ણિકા
મુનિશ્રી દરે નહિ તેમ જ તેની જરૂર પણ નહોતી.

મહારાજશ્રીએ પહેલાં એક ત્રિદાપૂર્ણ લાખણ કરી જીવનનું
લક્ષ, જીવનનો હેતુ સમજાવી તેને અનુસરીને જાળકને યજ્ઞઆત્મી
તેવું શિક્ષણ આપવાની જરૂરીઆત છે એમ બતાવ્યું એટલું જ નહિ
પણ દરેક જાળકના માળાપે તે હેતુ અપનાવી તે પ્રમાણે પોતાનું
પર્તન રાખવાની જરૂરીઆત સમજાવી. જાળકના સંસ્કાર શાળામાં
ધ્યાય છે તેટલા જ ધરમાં ધ્યાય છે. તેથી ધરનું વાતાવરણ જોટલું
દુષિત હોય તેટલા અરાગ સંસ્કાર જાળકમાં ઉતરે છે અને એ
સંસ્કાર જિંદગી પર્વત કાચમ રહે છે માટે માળાપે પણ પોતાનું
પર્તન વધારેમાં વધારે સુદ રાખવું જોઈએ કે જેથી ભવિષ્યની
પ્રજા સુસંસ્કારી, સાચી જૈન નીવડે.

જેટલું સમજાવી પછી મહારાજાશ્રીએ જૈન મહાવિદ્યાલયને ખુલ્લું જાહેર કર્યું કે તુરતજ અમગપરના સંવપતિએ ઉભા થઈ જાહેર કર્યું કે અમરાપરની પાઠશાળા તથા નિશાળો જૈન મહાવિદ્યાલય સાથે જોડવાનો ભાંના મહાજને ઠરાવ કરેલો છે અને તે ઠરાવની નેકલ પ્રવીણને આપી તેજ પ્રમાણે મુંબઈની જૈન નિશાળોના દરેડીઓએ પણ તેમની નિશાળો મહાવિદ્યાલય સાથે જોડવાનું જાહેર કર્યું.

સરપંચી પ્રવીણે સર્વે મુનિ મહારાજાઓનો, ગવર્નર સાહેબનો, અધિકારીઓનો, શ્રી સંઘના આગેવાનો અને સંસ્થાઓ તથા બીજા સર્વ બધુઓ જેમણે અર્દા પધારી અમને આભારી કર્યા છે અને જૈન મહાવિદ્યાલયના કામને વેગ આપ્યો છે તે સર્વનો આભાર માન્યો.

આ પ્રમાણે સપૂર્ણ શાંતિથી કામકાજ પૂરું કરી આ જગ્ય મેળાવડો વિખરાયો આગેવાનો જેવા મંડપની બહાર આગ્યા કે લોકોએ તેમને જયજયકારના પ્રચક દર્શનાલેથી વધાવી લીધા. પ્રવીણચંદ્રનો જય, સુધાદેવીનો જય, શંતાદેવીનો જય વગેરે જયનાદો બોલાવતા યાત્રતા જ નહોતા.

બંધારણ અને પ્રાર્થના

પ્રવીણ, સુધા અને કાંતાને માટે આજે મદા આનંદનો દિવસ હતો કે જે તેમના જીવનનો એક મહાન હેતુ પાર પડ્યો હતો. સમાજની એક મોટામાં મોટી જરૂરીયાત-જેન મહાવિદ્યાલય-આજે તેઓ પૂરી પાડી ચક્રવા દત્તા. એ પ્રમાણે સમાજ સેવાની તેમની પથારીને એક અંશ પૂરો પડ્યો હતો-સંતોષાચો હતો.

એ આનંદમાં વળી નવો વિશેષ આનંદ હિમેશચો, પ્રવીણની નાની બહેન સુધા અને પ્રવીણના સાળા સુધીર એ બંનેના મનનું વલણ તપાસીને એ બંનેના માતા પિતાઓએ તેમનું સગવળ આજે નક્કી કર્યું. આ પ્રમાણે સુનંદમા વધારો થયો તેમજ આજના આનંદમાં વધારો થયો.

જમ્યા પછી થોડો વખત આરામ લીધા પછી પ્રવીણ, સુધા, કાંતા, ચીમનલાલ શેઠ, જીવુ શાહ તથા બીજા મહેમાનોએ મગી વિદ્યાલયની વ્યવસ્થાના પારિષદણ ધડી યદયા.

પ્રાંચ લાખ રૂપિયા કે તેથી વધારે જરૂરના જીવન પરિતના જરૂરયાતક બને, દર પ્રાંચ લાખે એક મત આપવાનો હક મળે એમ કહેવું. મને તેટલી મોટી રકમ આપે પણ વિદ્યાલય સાથે કે તેના માટે મહાન સાથે કાર્યપણ દાતાનું નામ બેઠું નહિ એવો ખાસ ધાર કર્યો. કારણકે કીર્તિ માટે આપેલું તે ખર્ચ જ નથી

વિદ્યાલય એનું કીર્તિદાન હોવા છતાં ધગવતું નથી તેમજ એનું કીર્તિદાન થઈ વિદ્યાલયના હેતુને હાનિ પાડવાનું પણ વિદ્યાલય ઇચ્છા ધગવતું નથી.

બવરથાપક મંડળ ઉપરાંત એક વિદ્વદ્ મંડળ બનાવ્યું. તેમનું કામ વિદ્યલય, પાઠ્યપુસ્તકો વિગેરે તૈયાર કરવાનું, તૈયાર થયેલ છે તેમાં સુધારાવધારા સુચવવાનું તથા તે મંજૂરી, સલાહ આપવાનું હશે. એ મંડળના ધારાધોરણ તૈયાર કર્યાં. બવરથાપક મંડળ તથા વિદ્વદ્ મંડળનો અગમચડનો મન્ય બાંધતા ધારાઓ બનાવ્યા કે જેથી કોઈપણ વખતે બંને મંડળ જોડી અધ્યામણમાં આવી પડે નહિ.

ધાર્મિક વિદ્યલય સંબંધમાં કોઈપણ જાતનો વાદ વિરોધ છે નહિ એટલા માટે ધર્મ સંબંધમાં વિદ્યાલયનું વલણ આ પ્રમાણે નહીં કરવામાં આવ્યું—

મૂળ જૈન સિદ્ધાંતો અગ્નીઆર જૈન મૂળ અંગ સૂત્રોમાં છે. આ વિદ્યાલય તે અંગસૂત્રોમાંના સિદ્ધાંતોનું જ અને તે સિદ્ધાંતોને અનુસરીને જ શિક્ષણ આપશે. અંગ સૂત્રો સિવાયનાં બીજાં જૈન સૂત્રો તથા જૈન શાસ્ત્રો જેટલે અંશે મૂળ અંગમાંના સિદ્ધાંતોને અનુસરતા હશે તેટલે અંશે જ તે વિદ્યાલયને માન્ય રહેશે.

આ પ્રમાણે નિયમ ધરી વિદ્યાલયે પોતાના ક્ષેત્રમાંથી સાંપ્રદાયિકતાને નાબુદ કરી, અથવા તેના ક્ષેત્રમાં સાંપ્રદાયિકતા પ્રવેશી ન શકે તેવી સાવચેતી રાખી પહેલેથી જ ઉપાય ધરી રાખ્યો.

આ પ્રમાણે આજે આખો દિવસ સર્વ મહેમાનોએ વિદ્યાલયનું જીવારણ ધરી કાઢવામાં ખૂબ કામ કર્યું હોવાથી વહેલા જ સંજ ગયા. પ્રવીણ, સુધા અને કાંતા તેમના ઓરડામાં એકલા પડતાં સુધા કાંતાએ મુખ્ય કામ સંકળતાથી પાર ઉતરવા માટે હવે પ્રવિણ કર્યો. પ્રવીણે કહ્યું—

આપણું મુખ્ય કામ પાર ઉતરું નથી પણ ફક્ત તેની શરૂઆત જ થઈ છે. એ કામ પાર ઉતારવાની જોખમદારી તો હવે ખમણા જોરથી આપણા ઉપર આવી પડી છે.

અમે તો તમારા સદારે જ છીએ. કાંતાએ કહ્યું.

એમ તો હું પણ તમારા બંનેના સદારે જ છું. પ્રવીણે કહ્યું.

તમારા બોલવા ઉપરથી એમ લાગે છે કે સદારે શબ્દ વાંપરવામાં કંઈક ભૂલ થઈ છે. શું ભૂલ છે તે સમજવો. મુધાએ કહ્યું.

તું જ વિચારી જોને એટલે સમજાઈ જશે. પ્રવીણે કહ્યું.

સદારે શબ્દ હિંદી છે, ગુજરાતી નથી. આપણે ગુજરાતી બોલતી વખતે બીજી ભાષાના શબ્દોની રોળબેળ કરતી ન જોઈએ. તે ખરાબર છે. મુધાએ કહ્યું.

હજી આગળ વિચાર કર.

સદારે શબ્દમાં આશય અને સહાય બંને જાતના ભાવ સમાવેલા છે. આશયનો ભાવ આપ્યો તે તમને ઠીક લાગ્યું નહિ હોય.

એક ભાવનું તું સમજી. બીજા ભાવનું શું ?

અમે સદાયક તો છીએ જ એમાં ખોટું શું ?

હજી જરા વધારે વિચાર કર એટલે સમજાશે.

વિચાર કર્યો, પણ નથી સમજાતું. તો હવે તમે જ સમજાવો.

સહાય શબ્દનો વાંધો નથી. પણ ક્યા ભાવમાં વપરાયો હતો તેનો વિચાર કર એટલે સમજાશે.

હા, હવે સમજી. કાંતાના બોલવાનો ભાવ એવો થાય છે કે અમે તો તમારે આશયે અને તમારી સહાયમાં છીએ જ; એટલે અમારે વ્યક્તિત્વ કંઈ જ નથી. એ ભાવ ખોટો છે. હવે આશયનો

ભાવ શક્તિ નાખીને એકતો સદાચક્રો ભાવ ગમીએ તો એમ અર્થ થાય કે આપણે હીવેથી જોખમદારીનો બધો ભાર તમાગ એટલાના ઉપર જ છે. એ તો ફક્ત તમાગ સદાચક્ર છીએ એ ભાવ પણ ખોટો છે. જોખમદારી પણ આપણા ત્રણેયની છે.

હવે તું સમજાવ બરાબર મમજી. સદાગનો ભાવાર્થ એમ છે કે આશ્રય દેનાર સદાચ પણ આપે આશ્રય લેનાર તો જરૂર પૂરતો જ સદાચક્ર બને. આપણે ત્રણેય એકબીજાના સદાચક્ર છીએ, એકબીજાની ખામીના પૂરક છીએ એનો અર્થ એ કે આપણે આપણી સદાચથી એકબીજાના ગુણો વિકસાવીએ અને મનોબળ મજબૂત કરાવીએ. એ સદાચમાં આપણા ત્રણેયના વ્યક્તિત્વ ખીતવા જોઈએ. ઠાઠનું પણ વ્યક્તિત્વ હવાતુ ન જોઈએ. ગ્રેમથી, શાનથી, વર્તનથી આપણા ત્રણેયનું વ્યક્તિત્વ એકસરખું જ હોતુ જોઈએ. થતુ જોઈએ, એમ થાય ત્યારે જ આપણે પૂર્ણ એકરૂપ થવા કહેવાઈએ, સમજી, કાંતા ?

હા, પ્રજા મારા બોલવામાં જુલ થઈ હતી તો માફ કરો એટલું બોલી બે' હાથ જોડી માફો માગતી કાંતા પ્રવીણને નમી પડી.

મેં કાંતાના બોલવાને મૂક ટેકા આપ્યો હતો એટલે મારી પણ જુલ થઈ હતી તો મને માફ કરો એમ શક્તિ સુધા પણ બે હાથ જોડી નમી પડી.

જનેતા વાંસે હાથ મૂકી પ્રવીણ બોલ્યો—

તમારી જનેતા સગળતા ને નમ્રતાથી હું બહુ ખુશી થાઉં. આજના પવિત્ર દિવસે આપણે વિદ્યાલયની સ્થાપના કરી તેમ જ આજના પવિત્ર દિવસે આપણા જ્ઞાનમાં સારો વધારો થયો આપણી આંતરિક આત્મા અત્યંત આપણું હકી ગયું એ આપણું સુભાગ્ય છે. તો હવે આપણે સુતા પહેલાં આજના સુભાગ્ય

આટલે પ્રાર્થના, કદી લખજો. આજ તો નવા જાનને અનુમતીને, કાંતા,
કુંજ પ્રાર્થના કર.

ભને, જેની પ્રત્યુત્તરી મળે.

કાંતાની પ્રાર્થના

હે પરમાત્મન!

તમારી ભક્તિ કરવાથી, તમારી પ્રાર્થના કરવાથી અમે પણ
તમારા જેવું જ પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ધરાવીએ
છીએ.

હા, પ્રભુ!

એમ તો અમે અમારા જીવનમાં મુખી છીએ પણ એ
મુખ તો અવિનાશી છે, આર દિનના આંદરડા જેવું છે. અમને
નથી એવા મુખનો મોહ કે નથી અભિમાન.

સંભવિત છે, પ્રભુ! કે કુલુ તો અમારે ઘણું યે ઘાર
કર્મનાં કૃણ લોગવવાનાં બાકી હોય. તેવાં કૃણ લોગવતી વખતે
અમે તેવા કપરા સંજોગમાં અમે મુકાયા હોઈએ તો પણ અમારે
આત્મભજન જરા યે ક્ષતિ ન પામે, અમારી શુભ ભાવના, અમારી
કર્મભાવના જરાયે ખંડિત ન થાય, તમારી ભક્તિ કરવામાં
અમારાથી જરા યે ઉણપ ન રહે અને અમારી શ્રદ્ધા જરા યે
ચલિત ન થાય એવી હે પ્રભુ! અમારી તમ પ્રત્યે નમ્ર
પ્રાર્થના છે.

હે ભગવન!

અમે તો ઇચ્છીએ છીએ કે અમારી શક્તિનો અને અમારા

પ્રાતઃસ્મરણ અને સ્વાધ્યાય

ભાગ ૧ લો

મંગળ, વંદન, ધર્મ, તીર્થંકર, ભાવના, જિનવાણી, આવક ૬
પ્રાત્નિરીક્ષણ-પ્રતિક્રમણ, પ્રસાધ્યાન, ગુણસ્થાન ક્રમારોહણ આત્મ
નૈદના, સ્તવન-સ્તુતિ, પ્રાર્થના, હામાપના, આર્તોચના-આસોચ
મંત્ર સમયની આરાધના.

એ પંદર વિષયો ઉપર જુદા જુદા લેખકોના ચૂંટી કાઢે
૧૦૮ મુદ્ર લેખો, કાવ્યો, સ્તોત્રો, પ્રસાધ્યાનના પાઠ તથા ગુજરાતી
ભાવાર્થ, ગુણસ્થાનની વિગત, સુભાષિત સ્તનાવલિ વગેરેનો સંગ્રહ
દરેક લેખ તથા કાવ્યના રચનારનાં નામ આપેલા છે.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

પ્રાતઃસ્મરણ અને સ્વાધ્યાય

ભાગ ૨ લો.

એમાં ભક્તામર, કથાજીમંદિર, મહાવીરાદિક, પ્રાર્થના બ્રહ્મી
ક્રિકર્પૂરમય વગેરે આઠ સરકૃત સ્તોત્રો મૂળ, તેના ગુજરાતી પદ્ય
નુવાદો તથા ભાવાર્થ સાથે આપેલ છે. ઉપરાંત થી ઉત્તરાધ્યય
તથા દસવૈદિક સંવત્ ૮ નવ અધ્યયનોના ગુજરાતી અનુવાદો
આપેલ છે.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

જૈન સિદ્ધાંત સભા, શાંતિસદન, લેખિચન રોડ, મુંબઈ ૭

જૈન સૂત્રો

ઇતિહાસ અને સમીક્ષા

ભાગ ૧ લો-૧૯ પ્રકરણો

હાલનાં સૂત્રો, ઠાળચક્ર, ઠાળની વણતરી, ઠાળનું માપ, જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા, સૂત્રોની ઉત્પત્તિથી પુસ્તકાલોક થયા મુધીનો ઇતિહાસ; સૂત્રોનું વર્ગીકરણ, સૂત્રો કોણે રચ્યાં, સૂત્ર કે આગમ. માન્યતાઓનું કારણ વગેરે ૧૯ વિષયો ઉપર ઇતિહાસ, સમીક્ષા, માહિતી આપેલી છે.

ભાગ ૨ જો

જૈનેતરોએ કરેલાં જોડાં બાધાંતરો તથા રેવતી દાન સમાલોચના.

ભાગ ૩ જો

નંદી સૂત્ર પ્રમાણે સૂત્રોનાં નામો, જુદાજુદા વર્ગ પ્રમાણે નામો, અલગ અલગ સંપ્રદાયની માન્યતા પ્રમાણેની વર્ગવાર દીપો, સૂત્રોનાં ૫૬ વગેરેની દલીલ, સૂત્રો અને તેના અધ્યયનોમાંના વિષયની વિગત.

કિંમત રૂ. ૩-૮-૦

જૈન સિદ્ધાંત સભા

ચાંતિયદાન : રૂ. ૫૬ લેમિંગ્ટન રોડ : મુંબઈ ૭